णमोऽत्थु ण भगवओ सुहम्मसामिस्स

શ્રીઆગમોદ્ધારસંગ્રહ ભાગ ૪

શ્રી સ્થાનાંગસૂત્ર

(સ્થાન ૫, ઉદ્દેશક ૧, વ્યાખ્યાન સંગ્રહ)

ભાગ ૧

દેશનાકાર

આગમોદ્ધારક આચાર્ય

શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી

પ્રકાશક

શ્રીજૈન પુસ્તક પ્રચારક સંસ્થા, સુરત

પ્રથમ આવૃત્તિ નકલ ૫૦૦] [મૂલ્ય રૂા ૫ ૦-૦

વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૫] વીર સંવત્ ૨૪૭૫ [ઈ સ ૧૯૪૮

પ્રાપ્તિસ્થાન –
શ્રી જૈનાનન્દપુસ્તકાલય
ગોપીપુરા સુરત

વિષયસૂચી

ઉપોદ્દ્ઘાત	૧—૩૭
વિષયાનુક્રમ	૧—૨૩
શુદ્ધિપત્રક	૨૩—૨૪
૨૩ વ્યાખ્યાનો	૧—૩૨૧
પરિશિષ્ટ ૧	૩૨૨-૨૩
પરિશિષ્ટ ૨	૩૨૪-૨૫
,, ૩	૩૨૫-૨૭
,, ૪	૩૨૮-

મુદ્રણાલય –
ધી જૈનવિજ્યાનંદ પ્રીંટીંગ, પ્રેસ
ખવાડીયા ચકલા સુરત

શ્રીતીર્થાધિરાજ સિદ્ધક્ષેત્રે શ્રીવર્ધમાન જૈનાગમમન્દિર,

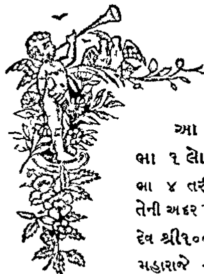
સૂર્યપુરે શ્રીવર્ધમાન જૈનતામ્રપત્રાગમમન્દિર

—સંસ્થાપક—

આગમોદ્ધારક—આગમદિવાકર

શ્રીમદ્ આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

બે બોલ

આ ગ્રન્થનુ નામ સ્થાનાગસૂત્ર ભા ૧ લો છે અને તે આગમોદ્ધાર ગ્રથાક ૪ તરીકે પ્રગટ કરવામા આવેલો છે તેની અદર પરમ તારક આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રી૧૦૦૮ આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજે શ્રીપાલીતાણા (સિદ્ધક્ષેત્ર)મા સ ૧૯૯૧મા પનાલાલ બાબુની ધર્મશાળામા આપેલા સ્થાનાગસૂત્રના પાચમા અધ્યયનના પાચ મહાવ્રતને અગેના સૂત્રના ૭૨ વ્યાખ્યાનો પૈકીના ૨૩ વ્યાખ્યાનનો સમાવેશ કરવામા આવેલો છે

આ ગ્રન્થ અને પરમ તારક ગુરૂદેવશ્રીને અગેની માહિતી પ્રોફેસર હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયાએ આપેલા ઉપોદ્ઘાતમા સવિસ્તાર અપાયેલ છે

આ ગ્રન્થને સુદર બનાવવા માટે તેની અદર વ્યાખ્યાનો ઉપરાત પૃ ૩૨૨થી પહેલા પરિશિષ્ટમા ફૂટનોટમા જણાવેલ શાસ્ત્રના પાઠો, બીજામા સાક્ષી ગ્રન્થોના નામો, ત્રીજામા સાક્ષી પાઠોના અકારાદિ અને ચોથામા વ્યાખ્યાનોમા આવેલા પ્રશ્નોત્તરો અપાયા છે

આ ગ્રન્થને અગે મુનિમહારાજ શ્રીગુણસાગરજી મહારાજે ભાવિક સ ગૃહસ્થો પાસેથી દ્રવ્ય સહાય અપાવી છે એથી અમો આ ગ્રન્થને પ્રકાશિત કરી શકયા છીએ

આ ગ્રન્થનુ મુનિમહારાજ શ્રીકુચનવિજયજી તથા તથા મુનિમહારાજ શ્રીક્ષેમકરસાગરજીએ પ્રેસમેટર તૈયાર કરવુ, પ્રુફ જોવા વગેરે કાર્ય કર્યુ છે

આ ગ્રન્થના પ્રકાશનમા પરમ તારક ગુરૂદેવશ્રીનો આભાર જેટલો માનીએ તેટલો ઓછો છે તેમજ ઉપર જણાવેલા મુનિ મહારાજાઓનો, પ્રોફેસર કાપડિયાનો તથા દ્રવ્ય સહાયકોનો આભાર માનીએ છીએ

આ ગ્રન્થના પ્રકાશનમા અમને મળેલા સાધનો દ્વારા પ્રેસમેટર પ્રૂફ વગેરેનુ સશોધન કરવા છતા, તેમજ પ્રેસદોષથી કે દૃષ્ટિદોષથી કોઈ ભૂલ રહી જવા પામી હોય તો વાચકો સુધારીને વાચે! એ જ અભ્યર્થના

અતે એટલુ જ જણાવવાનુ કે આ ગ્રન્થને સાદ્યન્ત વાચીને ભાગ્યશાળીઓ ગ્રન્થમા જણાવેલા માર્ગને અનુસરે

૨૦૦૫ કા વ ૩ } લિ પ્રકાશક

卐

ઉપોદ્‌ઘાત

(લે પ્રો હીરાલાલ ર કાપડિયા એમ એ)

એ વાત સુવિદિત છે કે ભાષાની વિશિષ્ટતાને લઈને તેમજ વિષયોની વિવિધતાને લીધે જૈન આગમો અજૈન વિદ્વાનોને પણ આકર્ષણ અને અભ્યાસનો વિષય બન્યા છે જૈન આગમો એ સમગ્ર જૈન સાહિત્યનુ આદ્ય, અનન્ય અને મૌલિક ઉદ્‌ગમસ્થાન હોવાથી એને એમા અગ્રિમ સ્થાન અપાયુ છે એ સ્વાભાવિક છે એ આનદની વાત છે કે ભારતીય સાહિત્યમા-વિશેષત દાર્શનિક સાહિત્યમા પણ એને મહત્ત્વનુ-ગણનાપાત્ર સ્થાન મળ્યુ છે આ પ્રમાણોની કોટિના આ આગમો અણુઓગદ્દાર (સુત્ત ૧૪૪)મા 'લોકોત્તર આગમ' તરીકે ઓળખાવાયા છે વિશેષમા આ જ સુત્તમા આગમોના સૂત્રાગમ, અર્થાગમ અને સૂત્રાર્થાગમ (તદુભયાગમ) એમ ત્રણ પ્રકારોની સાથે સાથે આત્માગમ, અનતરાગમ અને પરપરાગમ એમ પણ એના ત્રણ પ્રકારો સૂચવાયા છે અર્થદૃષ્ટિએ પ્રત્યેક તીર્થંકરને આગમો આત્માગમ છે, એમના ગણધરોને એ અનતરાગમ છે અને ગણધરોના શિષ્યાદિને એ પરપરાગમ છે સૂત્ર-દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ગણધરોને એ આત્માગમ છે (કેમકે એ એમની રચના છે), એમના મુખ્ય શિષ્યોને એ અનતરાગમ છે અને ઇતરને એ પરપરાગમ છે

આ 'હુડા' અવસર્પિણીમા આપણા આ ભરતક્ષેત્રમા લગભગ ૨,૫૦૦ વર્ષ ઉપર શ્રમણ ભગવાન્ દીર્ઘતપસ્વી **મહાવીરસ્વામી** થઈ ગયા એમને આ ક્ષેત્રની અને આ અવસર્પિણીની અપેક્ષાએ અતિમ-ચોવીસમા તીર્થંકર તરીકે જૈનો

ઓળખાવે છે એ નિર્ગ્રન્થશિરોમણિને અગિયાર બ્રાહ્મણ શિષ્યો હતા એ દરેક શિષ્યરત્ન 'ગણધર' કહેવાય છે એ પ્રત્યેક મનીષી મુનિવર્યે જૈન શાસ્ત્રોના મૂળરૂપ બાર અગો અદ્ધમાગહી (સ અર્ધમાગધી) ભાષામા રચ્યા છે, અને એમાથી કેવળ પાચમા ગણધરની જ રચના ઓછેવત્તે અશે આજે મળે છે એમ મનાય છે આ પાચમા ગણધરનુ નામ **સુધર્મન્** છે એમનો આ પુસ્તકમા **સુધર્મસ્વામી** તરીકે નિર્દેશ છે આ પુસ્તકમા અનેક સ્થળે (દા ત પૃ ૨૨૯મા) એમણે દ્વાદશાગી શા માટે રચી છે તે બાબત વિચારાઈ છે, અને તેમ કરતી વેળા નીચે મુજબના ત્રણ કારણો રજૂ કરાયા છે —

(૧) ભવ્ય જીવોના ઉપકાર ને માટે

(૨) શાસનની પ્રવૃત્તિને માટે

(૩) મોક્ષનો માર્ગ દુનિયા સાધી શકે તે માટે

ખરી રીતે બે જ કારણ છે, કેમકે પહેલા અને ત્રીજા કારણમા કઈ ખાસ ભેદ નથી

જૈન આગમોમા બાર અગરૂપ ગણિપિટક-દ્વાદશાગી અગ્ર સ્થાન ભોગવે છે એના પ્રણેતા ગણધર હોવા વિષે બે મત નથી આ બાર અગોમાનુ ત્રીજુ અગ તે ઠાણ (સ સ્થાન) છે એને સસ્કૃતમા સ્થાનાગ, પાઇયમા ઠાણગ અને ગુજરાતીમા 'ઠાણાગ' કહે છે આ એક સુયક્ખધ (શ્રુતસ્કન્ધ)રૂપ આગમનો ઘણો ખરો ભાગ ગદ્યમા છે એના એકદર દસ વિભાગો છે એ દરેકને 'અજ્ઝયણ' (સ અધ્યયન) તેમજ 'ઠાણ' (સ સ્થાન) પણ કહે છે આ પૈકી કેટલાકના પેટાવિભાગ છે એને 'ઉદ્દેસગ' (સ ઉદ્દેશક) કહે છે ગુજરાતીમા એને 'ઉદ્દેશો' કહેવામા આવે છે પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનોનો સબધ પાચમા અજ્ઝયણ સાથે

છે એના ત્રણ ઉદ્દેસગ છે તેમાના પહેલા ઉદ્દેસગનુ પહેલુ સુત્ત (સૂત્ર) એ આ વ્યાખ્યાનનુ ઉદ્ભવ-સ્થાન છે

આ ઠાણ નામના આગમમા પહેલા અજ્ઝયણમા એકની સખ્યાવાળા પદાર્થોનુ, બીજામા બેની સખ્યાવાળાનુ એમ દસમામા દસની સખ્યાવાળા પદાર્થોનુ નિરૂપણ છે [1]આમ આ આગમ એક રીતે સમવાયની શૈલીનુ મડાણ કરે છે આ પ્રમાણેની વર્ગીકરણની વ્યવસ્થા બૌદ્ધોના અગુત્તરનિકાયમા જોવા મળે છે

બધા અગોમા ઠાણ એમા નિરૂપાયેલી લોકોત્તર વિષયોની જ નહિ પણ લૌકિક બાબતોની વિવિધતાને લઈને મહત્ત્વનુ સ્થાન ભોગવે છે આ ઠાણ ઉપર અભયદેવસૂરિએ સસ્કૃતમા વિ સ ૧૧૨૦મા [2]ટીકા રચી છે આમા વિષયના વૈવિધ્યને લીધે એમણે પોતાનો જ્ઞાનભડાર ઠાલવવાનો અમૂલ્ય સુયોગ સાપડ્યો છે અને એમણે એનો લાભ લીધો છે એથી તો એમની આ ટીકા એમની અન્ય અગાદિની ટીકાઓ કરતા ચડિયાતી બની છે વળી આ ટીકા એમની બીજી બધી ટીકાઓ કરતા પહેલી રચાઈ હોય એમ લાગે છે

ઠાણના પાચમા અજ્ઝયણના પ્રથમ ઉદ્દેસગગત નિમ્ન લિખિત સુત્ત (સ સૂત્ર) આ વ્યાખ્યાનોનો વિષય છે -

---

૧ આ તેમજ અન્ય ઉપલબ્ધ તથા અનુપલબ્ધ આગમોની માહિતી માટે જુઓ મારુ પુસ્તક નામે **આગમોનુ દિગ્દર્શન.**

૨ ઠાણ ઉપર આ ટીકા રચાઈ તે પૂર્વે કોઈ જાતનુ વિવરણ લખાયુ હોય એમ જણાતુ નથી તેમા અભયદેવસૂરિ જાતે કહે છે કે આ સબધમા મને કોઈ પ્રાચીન સાધન મળ્યુ નથી

"पच महव्वया पण्णत्ता त जहा–सव्वातो पाणातिवायाओ वेरमण जाव सव्वातो परिग्गहातो वेरमणं । पचाणुव्वता पं० तं० थूलातो पाणाइवायातो वेरमणं, थूलातो मुसावायातो वेरमण थूलातो अदिन्नादाणातो वेरमण, सदारसतोसे इच्छा परिमाणे "

સુત્તની ચાલુ સખ્યાના હિસાબે આ ૩૮૯મુ સુત્ત છે એમાના એક અશ નામે "सव्वातो पाणातिवायाओ वेरमण" ને ઉદ્દેશીને અપાયેલા ૭૨ વ્યાખ્યાનોમાથી અહીં ૨૩ રજૂ કરાયા છે પ્રસગવશાત્ સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ વિષયો ઉપર પણ પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનો આગમોદ્ધારક જૈનાચાર્ય [1]શ્રીઆનદસાગરસૂરિજીએ એમની લાક્ષણિક પદ્ધતિએ અસાધારણ પ્રકાશ પાડ્યો છે, અને એ સ્વાભાવિક છે એનુ કારણ એ છે કે આગમોનુ જેવુ અને જેટલુ પરિશીલન એમણે કર્યું છે તેવુ અને તેટલુ કોઈ અજૈન વિદ્વાને તો શુ પણ કોઈ જૈન આધુનિક વિદ્વાને પણ અત્યાર સુધી તો કર્યું નથી એમણે આગમોનુ સપાદનકાર્ય હાથમા લીધુ તે પૂર્વે અન્ય સ્થળેથી થોડાક આગમો પ્રકાશિત થયા હતા, પણ શુદ્ધિ છાયા અને વિશિષ્ટ ટિપ્પણની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા એ પ્રકાશનો નિસ્તેજ જણાય છે જેમ આનદસાગરસૂરિજીનો આગમોનો અભ્યાસ અનન્ય કોટિનો છે તેમ એના ઉદ્ધારના કાર્યમા પણ એમનો અજબ ફાળો છે એમણે આગમોને શિલામા તેમજ તામ્રપત્રમા કોતરાવરાવી એને ચિરકાલીન બનાવ્યા છે આ પ્રમાણેની વિશિષ્ટ

૧ એમના જીવનની રેખા મે સસ્કૃતમા આલેખી છે જુઓ સ્તુતિચતુર્વિંશતિકાની ચાર ટીકા સહિત સપાદિત કરાયેલી મારી આવૃત્તિ (પૃ ૮ અ-૮ ઈ)

યોગ્યતાથી અલંકૃત સૂરિવર્યના વાણીરૂપ આ વ્યાખ્યાનો છે એટલે એ અભ્યાસપૂર્ણ, મનનીય, રસપ્રદ, વિચારપ્રેરક અને માર્ગદર્શક જણાય જ તેમા શી નવાઈ?

પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનો વિષે હુ વિશેષ કઇ કહુ તે પૂર્વે આ સૂરિવર્યના અ ય આગમોને અગેના [1]વ્યાખ્યાનોની સક્ષિપ્ત નોધ લઉં છુ, અને સાથે સાથે એમાથી જે અપ્રકાશિત હોય તે સત્વર પ્રકટ થવા જોઇએ એમ નમ્ર પરતુ ભારપૂર્વક સૂચવુ છું

વિક્રમસવત્	આગમ	સ્થળ
૧૯૯૧	[2]ઠાણ (ઠા૦ ૫, ઉ૦ ૧, સુ૦ ૧)	પાલીતાણા
૧૯૯૨	ભગવતી (સ૦ ૧, ઉ૦ ૧)	જામનગર
૧૯૯૪	નદી (સુ૦ ૧)	પાલીતાણા
૧૯૯૫	[3]સૂયગડ (સુય૦ ૨, અ૦ ૧)	અમદાવાદ
૧૯૯૬	અણુઓગદ્દાર (સુ૦ ૧–૩)	પાલીતાણા
૧૯૯૭	આયાર (સુય૦ ૧ અ૦ ૪)	પાલીતાણા
૧૯૯૮	ભગવતી (સુ૦ ૧, ઉ૦ ૧)	પાલીતાણા
૧૯૯૯	ભગવતી (સ૦ ૮, ઉ૦ ૧)	કપડવણજ
૨૦૦૦	સૂયગડ (સુય૦ ૨, અ૦ ૫)	મુબઈ

૧ આગમોને અગે અપાયેના તમામ વ્યાખ્યાનો ઉતારી લેવાયા નથી જે નિરિબદ્ધ કરાયા છે તેની આ નોધ છે વ્યાખ્યાનો લિપિબદ્ધ કરવાન કાર્ય મુ મર્ગના વિ૦ સ૦ ૧૯૮૮ના ચાતુર્માસ દરમ્યાન શરૂ કરા્યુ હતુ

૨ આમાનો થોડોક ભાગ આ પુસ્તકમા છપાયો છે

૩ આને લગતા તમામ વ્યાખ્યાનો માગ ઉપક્ષેપ સહિત ગયે વર્ષે (વિ સ ૧૯૪૭મા છપાયા છે આ 'પુડરીય' અજ્ઝયણના બીજા સુત્તથી દસમા સુત્ત (પત્ર ... ૭૭આ) સુધીનાના સ્પષ્ટીકરણાદિ

ઉપર સૂચવાયા મુજબ ઠાણને અંગે એકંદર ૭૨ વ્યાખ્યાનો અપાયા છે, તેમાથી અ યારે તો ૨૩ વ્યાખ્યાનો અહીં પ્રસિદ્ધ કરાય છે અને બે ભાગમા વહેચી શકાય તેમ છે પહેલા ભાગમા पच महव्वया पण्णत्ता, त जहा એટલા સૂત્રાશમાના પ્રત્યેક શબ્દની સાર્થકના સચોટ ઉદાહરણ અને અકાટ્ય યુક્તિઓ દ્વારા વિચારાઈ છે, અને બીજા ભાગમા મન્ત્રાઓ पाणातिवायाओ वेरमणं વિષે, આ રીતે ઊહાપોહ કરાયો છે આ સ બ ધમા જે વિવિધ પ્રશ્નો ઊઠાવી એના જે ઉત્તરો રજૂ કરાયા છે તેની તારવણી મારા સોધી નાના પુ ર નલિનચન્દ્ર મને જરૂર જણાઈ ત્યા પૂછીને કરી છે અને એ ચોથા પરિશિષ્ટ રૂપે અતમા અપાઈ છે એટલે એ વિષે હુ વિશેષ કઈ કહેતો નથી આથી 'ઠાણ'ની રચનાનો હેતુ અને એના ત્રીજા ક્રમાકની સકારણતા વિષે જે અહીં અનેક વાર (જુઓ પૃ૦ ૨, ૫, ૭, ૯–૧૧ ઇત્યાદિ અને ખ સ કરીને પ્રત્યેક વ્યાખ્યાનનો પ્રાર ભિક ભાગ) ઊહાપોહ થયો છે તેની નોધ લઉં છુ

આચારનુ વ્યવસ્થિતપણુ એકના શ્રીઆચારાગ સૂત્ર માત્રથી થઈ શકે નહિ તો પછી વિચારનુ વ્યવસ્થિતપણુ એકલા શ્રીસૂત્રકૃતાગસૂત્રથી થઈ શકે જ નહિ આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગ એ બે આપા સુધીની શીખામણ જેવા (પૃ ૭૩–૭૪)

આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગની રચના અ ક્ષરની અને વિચારની કુચીઓ આપે છે દેહ સુધીનુ જ્ઞાન ઠાણાગજીને અ ગે ધ્યાનમા આવે ત્યારે આવી શકે (પૃ ૭૪–૭૫)

આ પ્રમાણે ઉ લેખ કરી ઠાણાગની રચનાનો હેતુ સ્પષ્ટપણે રજૂ કરાયો છે

ઠાણ એટલે વર્ગીકરણ કરનારી કૃતિ સમવાયનો પણ

વિષય આ જ છે તો પણ વર્ગીકરણ માટે બે કૃતિઓ કેમ એવો પ્રશ્ન પૃ ૭૫મા ઉઠાવાયો છે એનો ઉત્તર આ પૃષ્ઠમા અપાયો છે તે ઉપરથી નાના પાયા ઉપરનુ વર્ગીકરણ ઠાણમા છે એમ ફલિત થાય છે, કેમકે ઠાણનુ વર્ગીકરણ દસ જ સુધીનુ છે, જ્યારે સમવાયમા એ અનત સુધીનુ છે (અને એ એમા સકોચીને અપાયુ છે, પણ વસ્તુ એકે જતી કરાઈ નથી)

પ્રથમ આચાર, પછી વિચાર અને ત્યાર બાદ વ્યવસ્થા હોઈ શકે એ ઉપરથી આ ચાર આગમોના ક્રમની સકારણતા જાણ્યા પછી બાકીના માટે જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે પણ તે અહીં અપાયેલા ૨૩ વ્યાખ્યાનોથી તૃપ્ત થાય તેમ નથી આગમોને અગેના અન્ય વ્યાખ્યાનોમા પણ આ વિષય વિષે ઊહાપોહ હોય એમ જાણવામા નથી આથી પહેલા અગિયાર અગોને લક્ષીને પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનકારે આ સબધમા એક સળગ અને રમ્ય કલ્પના જે આગમમહિમામા કરી છે એ સૂચવુ છુ એ માટે હુ આ અપ્રસિદ્ધ કૃતિમાથી ત્રણ પદ્યો અત્ર રજૂ કરૂ છુ વિશેષમા હુ એનો ગુજરાતી અનુવાદ પણ આપુ છુ –

" हिंसानृतादीन्यशुभानि धामे
त्युशन्ति सन्तोऽपि परे हि तीर्थिका ।
पदस्थायवन्धानि विदन्तु विज्ञा
आचाराङ्ग मनसा श्रयन्ति ॥ १४ ॥[1]
ज्ञाताया भूरिसम्पत्तीतरजनस्तेन्यानि जु साध्वसम्
तद्वत् तीर्थिकसम्भव श्रुतिमतश्चारित्रिणस्तद् ध्रुवम् ।
अङ्ग सूत्रस्य तत गणधरैराचारसूत्रात् पर
तत तर्काङ्कितसत्यमागममिम विज्ञा श्रयन्तु श्रियै ॥ १५ ॥[2]

१ उपजाति-छन्दस् २ शार्दूलविक्रीडित

दृष्ट्वा चित्त गतचन्द्रभय श्रेष्ठिना गण्यतेऽङ्ग
सौवर्ण तत्र मुख्य गणयति नदिया ग्रान् ज्ञातान् सुदृग्यान्।
सत्या कर्तुं मनसि विधूनवान्स्तत् तृतीय सन्ङ्ग
स्थानाख्य द्यागमज्ञ प्रतिदिनमनघ श्रीयते मनेशुद्धया॥११६॥[1]

સર્વે અન્યતીર્થિકો હિંસા, અસત્ય ઇત્યાદિને અશુભ પાપનુ ધામ કહે છે, પરતુ છ જીવનિકાયના બન્ધ વગેરેને જાણનારા વિબુધો આચાર નામના અગનો આશ્રય લે છે-૧૧૪

જેમ ખૂબ સપત્તિ થાય ત્યારે ઇતર જનો તરફથી ચોરી વગેરેનો ભય ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શ્રુતજ્ઞાનનાગા સચયીને તીર્થિકો તરફથી આવો ભય નક્કી ઉત્પન્ન થાય છે આથી આચારગ્રન્થ (આચારાગ)ની આગળ (અર્થાત્ એની રચના બાદ) ગણધરોએ સૂત્રકૃત નામનુ અગ રચ્યુ, એ આ તર્કથી આપ્ત સગ્રમ સ્વરૂપી આગમનો આશ્રય વિબુધો કલ્યાણને માટે લે-૧૧૫

(ચો) ચરજના ભયથી મુખ્ય ગનેનુ એવુ ધન મેળવીને લોક દુકાને એને ગણે છે તેમા જેમ એ સોનાને મુખ્ય માને છે તેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જન સુધીના પદાર્થો ગણે છે સખ્યા અથાત્ છયત્તા કરવાને માટે એણે એ ત્રીજા શુભ અગ નામે સ્થાનને મનમા ધારણ કર્યુ, કેમકે આગમના જાણકારો એ પવિત્ર અગનો સર્વદા શુદ્ધ ભાવે આશ્રય લે છે-૧૧૬

સ્થાપના અને રચનાના ક્રમમા ભેદ-પૃ ૮ મા કહ્યુ છે તેમ આચાર વગેરે અગો જે ક્રમે રચાયા છે તે જ ક્રમે એની સ્થાપના થઇ નથી રચના તો સૌથી પ્રથમ બારમા અગ

1 મ કાન્તા નવ। આ ચિહ્નથી સૂચમાન સૂચન ૦ અને ધનથી આચાર અનિતન છે

નામે દિટ્ઠિવાયના અગ્રગણ્ય અંશરૂપ પુવ્વગયની—એના ચૌદ ભાગરૂપ પુવ્વ (સં પૂર્વ)ની કરાઇ છે

વ્યાખ્યાતાએ પૃ ૨૮૨ મા 'પૂર્વ' કહેવાનુ કારણ એ દર્શાવ્યુ છે કે એની રચના સૌથી પહેલા થાય છે સ્થાપનાના ક્રમમા આ દિટ્ઠિવાયનો—ચૌદ પુવ્વનો અન્ત છેલ્લો છે અને આચારનો પહેલો છે

ચૌદ પુવ્વોમા બધી જ બાબતો આવી જાય છે તો પછી આયાર વગેરે રચવાનુ શુ કારણ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૃ ૨૮૪–૫ મા અપાયો છે

દ્વાદશાગીનુ બહુમાન—દ્વાદશાગીનુ મહત્ત્વ અસાધારણ છે અને એનુ સન્માન પણ એને અનુરૂપ છે આના સમર્થનાર્થે હુ પૃ ૨૪૯ની છેલ્લી કંડિકામાથી નીચે મુજબનો ઉતારો રજૂ કરીશ –

તીર્થંકર મહારાજા પણ ગણધર દીક્ષા લે છે ત્યારે તો સામાન્ય નામસ્મરણ કરે છે કિન્તુ દ્વાદશાગીની રચના વખતે તેઓ ઊભા થઈને વાસક્ષેપ કરે છે તથા અંગો ભણ્યા પછી અનુજ્ઞાનો વખત આવે ત્યારે ઇન્દ્ર થાળ લઇને ઊભા રહે

શ્રુતરૂપ પુરુષના બાર અંગ—નદી (સુ ૪૪)ની જિનદાસગણિ મહત્તરે રચેલી ચુણ્ણિ (પત્ર ૪૭)મા આ સબધમા નીચે મુજબ પદ્ય છે —

"पादयुग जघोरू गातदुगद्ध च दो य बाहू ता ।
गीवा सिर च पुरिसो बारस अगो सुतविसिट्ठो ॥"

આ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે આયાર અને સૂયગડ એ બે પગ છે ને ઠાણ અને સમવાય એ બે જઘા છે અર્થાત્ ઘૂંટીથી ઘૂંટણ સુધીના ભાગ છે આ રીતે વિચારતા દિટ્ઠિવાય તે

મસ્તક છે

વ્રત—'વ્રત' શબ્દના અર્થ સબંધી ઊહાપોહ પૃ ૧૪૫મા કરાયો છે એ વાચતા મને કેટલાક વિચારો સ્ફુરે છે તે નોધુ છુ 'વ્રત' એ સંસ્કૃત શબ્દ ગુજરાતીમા પણ વપરાય છે **સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશમા** એના બે અર્થ અપાયા છે (૧) નિયમપૂર્વક આચરવાનુ પુણ્યકર્મ અને (૨) અમુક કરવા ન કરવાનો ધાર્મિક નિશ્ચય **અભિધાનચિન્તામણિ** (કાડ ૩, શ્લો ૫૦૭)મા વ્રત માટે નિયમ અને પુણ્યક એમ બે પર્યાયો અપાયા છે પુણ્યકનો અર્થ 'પુણ્ય' કરાયો છે અને વ્રતને માટે "व्रियते उपवासादि यत्र व्रतम्" એવો ઉલ્લેખ એની સ્વોપજ્ઞ વિવૃતિમા કરાયો છે

મહાવ્રત—અભિ૦ ચિ૦ના બીજા કાડના ૧૧૧મા પદ્યમા મહાદેવના પર્યાયો ગણાવતી વેળા 'મહાવ્રતી'નો ઉલ્લેખ છે એની સ્વોપજ્ઞ વિવૃતિમા "महाव्रतं कापालिकलिङ्गं विद्यतेऽस्य महाव्रती" એવો ઉલ્લેખ છે આમ અહીં મહાવ્રતથી કાપાલિકનુ ચિહ્ન સૂચવાયુ છે, પણ આ અર્થ અત્ર પ્રસ્તુત નથી એવી રીતે વૈદિક સાહિત્યના અંગરૂપ બ્રાહ્મણ ગ્રન્થોમા વપરાયેલા 'મહાવ્રત'ના અર્થ વિષે પણ કહી શકાય તેમ છે, કેમકે એ તો એક પ્રકારના ક્રિયાકાડનુ-વિધિનુ નામ છે[1] એથી એ પણ અહીં અપ્રસ્તુત છે અહીં તો જેને 'યામ' તરીકે પણ ઓળખાવાય છે એનો-મહાવ્રતનો વિચાર કરાયો છે

જૈન ગીતામા અહિંસાદિ પાચ મહાવ્રતોનુ નિરૂપણ છે

---

૧ આ વિધિ ક્યારે કરાતી ઇત્યાદિ બાબતો આર્થર બી કીથે સંપાદિત આરણ્યક પર જે પરિશિષ્ટ સહિત છપાયુ છે તેમા ચર્ચા છે આ સમગ્ર પરિશિષ્ટ (૧ ૧૩ ૮૧) મહાવ્રતને જ ઉદ્દેશીને લખાયેલુ છે

આ પુસ્તકના સબંધમા પર્વદેશનાના ઉપક્રમ(પૃ ૨૪)મા ઉલ્લેખ છે તેમા જે ક્રમ નોધાયો છે તેને બદલે નવ પદ, નવ તત્ત્વ, પાચ મહાવ્રત, સાત ક્ષેત્ર, ત્રણ તત્ત્વ તેમજ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ક્રમ જોઈએ એમ આ ગીતાનુ નિમ્ન લિખિત અન્ત્ય પદ્ય જોતા જણાય છે

'पूज्याराध्यपदानां नवक जीवादीनां नवतत्त्याऽनु ।
पचकमथ महाव्रतकं चैत्यादीनि च सन्ति तु सप्त ॥ १ ॥
देव साधुर्धर्मो रत्नान्यापु ज्ञानं दृक्चारित्रे ।
इत्येषा गीता जैनीया षट्त्रिंशदध्यायसमेता ॥ २ ॥

ત્રણ મહાવ્રતો—જૈન દર્શનમા સ્યાદ્વાદને લક્ષીને આચાર અને વિચાર વિષે ઊહાપોહ કરાયો છે અને તે પણ એટલી હદ સુધી કે સ્યાદ્વાદ-દર્શનને જૈન દર્શનનો પર્યાય ગણવામા આવે છે સ્યાદ્વાદ એટલે અપેક્ષાવાદ મહાવ્રતોની સખ્યા પરત્વે પણ આ વાદને સ્થાન છે એથી તો આપણે મહાવ્રત તરીકે-સાર્વભૌમ વ્રત તરીકે-એક અને અદ્વિતીય વ્રત તરીકે અહિંસાનો નિર્દેશ કરીએ છીએ અન્ય રીતે વિચારના મહાવ્રતો ત્રણ છે એમ સૂયગડ (સુય ૧, અ ૧૦, સુ ૨)ની શીલાઙ્કસૂરિકૃત ટીકા જોતા જણાય છે સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહુ તો શીલાકસૂરિ 'અદિન્ન' સમજાવતા કહે છે કે અદત્તાદાનના નિષેધથી પરિગ્રહનો નિષેધ આવી જાય છે, અને અપરિગૃહીતનુ સેવન થતુ નથી એટલે અબ્રહ્મચર્યનો પણ નિષેધ કહેવાયો છે આ ઉપરથી આપણે મહાવ્રત ત્રણ છે એમ કહી શકીએ એ ત્રણ મહાવ્રતો તે સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ, સર્વ મૃષાવાદથી વિરમણ અને સર્વ અદત્તાદાનથી વિરમણ છે

ત્રણ યામ—કેટલાક એવી ગેરસમજ ધરાવે છે કે પહેલા

અને છેલ્લા તીર્થંકરોએ પાંચ મહાવ્રત કહ્યા છે, જ્યારે બાકીના બાવીસ તીર્થંકરોએ ચાર જ કહ્યા છે આ સબંધમાં પૃ ૮૩ માં એ વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ સમજાવાય છે કે કોઇ તીર્થંકરે મહાવ્રતની સંખ્યા ચારની કહી નથી જેમણે 'ચાર'નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમણે મહાવ્રત'ને બદલે 'યામ' શબ્દ વાપર્યો છે વિશેષમાં 'બહિદ્ધાદાન'માં બહિદ્ધાથી 'અબ્રહ્મ' અને આદાનથી 'પરિગ્રહ' સમજવાના છે એટલે ચાર યામ કહો કે પાંચ મહાવ્રતો કહો તેમાં અર્થદૃષ્ટિએ કશો ફેર પડતો નથી

અહીં હું એક વિલક્ષણ બાબતનો નિર્દેશ કરું છું આયારે (સુય ૧, અ ૮, ઉ ૧, સૂ ૧૯૭)માં તો ત્રણ યામનો ઉલ્લેખ છે પ્રસ્તુત પંક્તિ નીચે મુજબ છે —

" जामा तिन्नि उदाहिया "

આ સંબંધમાં આની ટીકામાં શીલાંકસૂરિએ કહ્યુ છે કે અદત્તાદાન અને અબ્રહ્મનો પરિગ્રહમાં અન્તર્ભાવ થતો હોવાથી 'ત્રણ યામ ગણાયા છે અહીં યામ' શબ્દ 'મહાવ્રત'ના અર્થમાં વપરાયો છે આમ પાંચ મહાવ્રતોને બદલે ત્રણ ગણાવાયા છે

ચાર યામ—સૂયગડના છેલા અજ્ઝયણમાં ચાતુર્યામરૂપ ધર્મનો ઉલ્લેખ છે વિયાહપણ્ણત્તિ (સ ૯, ઉ ૩૨)માં પાર્શ્વનાથના સંતાનીય ગાગેયે ચાતુર્યામ ધર્મને છોડીને મહાવીર સ્વામીનો પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ અંગીકાર કર્યાની વાત છે નાયાધમ્મકહા (સુય ૧, અ ૧૯, પત્ર ૨૧૮)માં પુંડરીકે ચાતુર્યામ ધર્મ સ્વીકાર્યાની વાત છે ઉત્તરજ્ઝ (અ ૨૩)માં કેશીના ચાતુર્યામરૂપ ધર્મનો નિર્દેશ છે આમ પાર્શ્વનાથના અનુયાયીઓના સંબંધમાં ચાતુર્યામની હકીકત જોવાય છે, જ્યારે મહાવીરસ્વામીના શિષ્યાદિના અંગે પાંચ મહાવ્રતનો ઉલ્લેખ જોવાય છે નાયાધ

(સુય ૧)ના 'સેલગ' નામના અજ્ઝયણમા થાવચ્ચાપુત્તે પાચ મહાવ્રતોની હકીકત કહી તે અને ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણનો ઉલ્લેખ છે એ નેમિનાથના તીર્થમા કેવી રીતે ઘટે તે વિચારવા જેવુ છે

પાચ યામ—સમવાય (સુ ૨૫)મા 'યામ' શબ્દ મહાવ્રતના અર્થમા ,અને તે પણ પાચ યામ (જામ) એમ સ્પષ્ટ રીતે નિર્દેશાયેલ છે પ્રસ્તુત પક્તિ નીચે મુજબ છે

'પુરિમ-પચ્છિમગાણ તિથગરાણ પચજામસ્સ પણવીસ ભાવણાઓ પણ્ણત્તા"

આ એક અપવાદ સિવાય પાચ મહાવ્રતને બદલે પાચ યામનો ઉલ્લેખ અન્યત્ર હોય એમ જણાતુ નથી એ ગમે તે હો,[1] કોઈ સ્થળે 'મહાવ્રત' શબ્દના નિર્દેશપૂર્વક એની સખ્યા પાચથી ઓછી કે વધાર દર્શાવાઈ હોય એમ જાણવામા નથી, અને એથી મહાવ્રત પાચ જ એમ જે વ્યાખ્યાતાએ ભારપૂર્વક કહ્યુ છે તે યથાર્થ છે

વૃક્ષ અને વાડ—[2]અહિંસા એ વૃક્ષ છે ને બીજા મહાવ્રતો

---

૧ આને અગેની ભાવનાઓ વાચનાન્તરમા આવશ્યક અનુમાન જણાય છે એમ અભયદેવસૂરિએ આ ટીકા (પત્ર ૪૫અ)મા કહ્યુ છે

૨ આગમોમા અહિંસાનો સિદ્ધાન્ત એ વિષય ઉપર વિસ્તૃત લેખ તયાર કરવામા મને મુબઈ વિદ્યાપીઠ તરફથી મળેલુ સશોધન-દાન પ્રેરક બન્યાથી હુ આ લેખ લખી શક્યો આનદની વાત તો એ છે કે આ લેખના ત્રણ હપ્તા અત્યાર સુધીમા આ વિદ્યાપીઠના સામયિકમા પ્રકાશિત થયા છે અને મ યસન્ભ ? બાકીનો ચોથો હપ્તો આવતે વર્ષે પ્રગટ [illegible] પહેલા હપ્તા તરીકે પ્રકરણ ૧-૫ Vol No 21મા પૃ ૮૦-૧૧૮ મા બીજા હપ્તા તરીકે પ્રકરણ ૬-૮ No 22 મા પૃ ૬૭-૯ મા અને ત્રીજા હપ્તા તરીકે પ્રકરણ ૯ ૧૧ અને બે પરિશિષ્ટ

એ તો એ અહિંસાની વાડો છે એમ પૃ ૨૪૯મા ઉલ્લેખ છે આને લગતો સમર્થનાત્મક પાઠ રજૂ કરાયો નથી એટલે હુ એ આપુ છુ દિગબર વિદ્વાન અકલકે તત્ત્વાર્થવાર્તિકની સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ (પૃ ૨ ૯)મા આ સબધમા નીચે પ્રમાણે કહ્યુ છે —

'अहिंसा सर्वषु व्रतेषु प्रधानमनन्तवचनमर्त्येत्ययन । पुन पुन प्राधान्यम्¹ न्तरपान्तपरिपान्नार्थत्वाद्धतराणि हि मन्या नीति व्रतानि सस्यत्रतिपरिस्थिपवन् अहिंसापरिपान्ना र्गानि

યાકિની મહત્તરાના ધર્મસૂનુ તરીકે સુવિખ્યાત હરિભદ્રસૂરિએ પણ મોગમા 'नित्यानित्यपक्षखडन' અષ્ટક (શ્લો ૫)ના આ બાબત કહી છે પ્રસ્તુત શ્લોક નીચે મુજબ છે –

'अहिंसैषा मता मुख्या स्वर्गमोक्षप्रसाधनी ।
एतत्सरक्षणार्थं च न्याय्य सत्यादिपालनम् ॥५॥

ચોમા એકાન્તનિત્યવાદખણ્ડના અષ્ટકના શ્લો ૩ ની જિનેશ્વરસૂરિકૃત વૃત્તિ પણ જોવી ઘટે

સ્વરૂપ-હિંસા અને સ્વદયા-સ્વરૂપ-હિંસાના સબધમા પૃ ૯૦-૭૦મા નિરૂપણ છે અને સ્વદયાનુ લક્ષણ પૃ ૯૭મા અપાયુ છે

---

૧૦ ૨ મા (પૃ)મા છપાયા પછી તેના શ્લોકો મ ૧૧૪ મા બીજે ૧ સ ૧૧૪૭મા અને તે આ વાર પ્રસિદ્ધ થયો

¹ अभावे सर्वतस्त्या अहिंसाऽपि न तत्त्वत ।
सत्यादीन्यपि सर्वाणि नाहिंसासाधनत्वत ॥ ३ ॥

આ વૃત્તિ (પ ૭)મા નીચે મુજબ અવતરણ છે —

एक्क चिय इत्थ वय निद्दिट्ठ जिणवरेहि सव्वेहि ।
पाणइवायविरमणमवसेसा तस्स रक्खट्ठा॥

ચાતુર્યામ સંવર—દીઘનિકાયના સામઞ્ઞફલસુત્તમાં નિગ્ગંઠ 'ચાતુર્યામસંવર'થી સંયમી હોવાનો ઉલ્લેખ છે એ તમામ જળ પરત્વે તેમજ તમામ પાપને અંગે સંયમી છે એણે તમામ પાપ ધોઈ નાખ્યાં છે અને બધા પાપોનો સામનો કરતો એ જીવે છે એમ એ માને છે

દીઘનિકાય (૩, પૃ ૪૮ ઇત્યાદિ)માં બુદ્ધ હિંસા, ચોરી, અબ્રહ્મચર્ય અને અસત્ય એમ ચારને અંગે સંયમ ધારણ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે

પંચશિક્ષિત ધર્મ—પૃ ૧૪૬મા એવો ઉલ્લેખ છે કે પાતંજલે યમોને નામે અને બૌદ્ધોએ શિક્ષાને નામે પાંચ મહાવ્રતો માન્યા છે આ હકીકત મને ઉત્તરજ્ઝયણ (અ ૨૩)ના નીચે મુજબના ૨૩મા પદ્યનું સ્મરણ કરાવે છે -

'चाउज्जामो य जो धम्मो जो इमो पंचसिक्खिओ ।
देसिओ वद्धमाणेण पासेण य महामुणी ॥"

અર્થાત્ જે ચાતુર્યામ-ચાર યામરૂપ ધર્મ છે તે મહામુનિ પાર્શ્વે ઉપદેશ્યો છે, જ્યારે આ જે પંચશિક્ષિત-પાંચ શિક્ષારૂપ ધર્મ છે તે વર્ધમાને-મહાવીરસ્વામીએ બતાવ્યો છે

આનુષંગિક બાબતો—પુરુષાર્થનું નિરૂપણ એ એક આનુષંગિક બાબત છે એનું એકંદર સ્વરૂપ જાણવા માટે આપણે નીચે મુજબના પૃષ્ઠ તરફ દૃષ્ટિ કરવી ઘટે

૨૭, ૩૬, ૪૦, ૬૨, ૪૩, ૫૫ ઇત્યાદિ

મલયગિરિસૂરિએ હારિભદ્રીય ધમ્મસંગહણિની ટીકા (પત્ર ૭ અ)માં પુરુષાર્થના નિરૂપણ માટે ધર્મઆગની ટીકા જેવાની ભલામણ કરી છે એ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે પુરુષ

નિરૂપણ યાકિની મહત્તરાના ધર્મસૂનુ તરીકે સુવિખ્યાત હરિભદ્રસૂરિએ **ધર્મસાર**મા કર્યું છે શુ આ **ધર્મસાર** કે એની ટીકા કી હાથપોથી કોઈ સ્થળે છે ખરી અને હોય તો કયા ?

દીક્ષા ક્યારે લેવાય એ પ્રશ્ન પૃ ૮મા ચર્ચાયો છે ૫ દર વર્ષની ઉમ્મર થયા પૂર્વે ન અપાય તેનુ કારણ અજૈનોની આશ્રમ-વ્યવસ્થાને એ બાધક બને છે એમ નથી કિન્તુ સ્વામિ-અદત્ત'નો દોષ લાગે માટે એનાથી બચવા આવુ બધારણ ઘડાયુ છે

પૃ ૨૧મા દીમા ક્ષમાશ્રમણ દે છે એમ કહ્યુ છે

પૃ ૩૩મા પૂજા વિષે ચર્ચા છે

પૃ ૧૩૦મા શકરાચાર્યને જોઈને જગન્નાથની મૂર્તિ ઊ ધી થઈ ગયાનો અને પૃ ૧૩૧મા અલ્લોપનિષદ્નો ઉલ્લેખ છે

પૃ ૧૩૫મા સાધુ અને ગૃહસ્થ વચ્ચેના ભેદનુ નિરૂપણ છે

પૃ ૧૭૮મા સત્રાહિનુ સ્નાન વિચારાયુ છે

પૃ ૨૦૩મા શ્રેણિક મહારાજે સુલસનુ કામ કર્યું એ વાત છે તે દસવેયાલિય (અ ૩)ની ચુણ્ણિ (પત્ર ૯)મા જોવાય છે

સ્થાનકવાસી દિગબરો વગેરે—પૃ ૮, ૧૧ અને ૧૪૨ મા સ્થાનકવાસી યાને ઢુઢીઆ વિષે, પૃ ૧૧ અને ૩૫મા દિગબરો વિષે અને પૃ ૮૮મા શાન્તિસાગરીય વિષે કેટલીક હકીકત અપાઈ છે

પરમાણુના સ્વરૂપ પરત્વે ચાર માન્યતા—નૈયાયિકો ને વૈશેષિકોને મતે ગાળીકામા બારીક કળિયાનો છઠ્ઠો ભાગ તે 'પરમાણુ' છે પૌરાણિકો અને વેદાન્તીઓને મતે જાળિયાની વચમાથી સૂર્યનુ તેજ આવતુ હોય તે વખતે દેખાતા રજનો

નીસમો ભાગ તે 'પરમાણુ' છે આધુનિક કોઈ વૈજ્ઞાનિકના મતે બારીક કણિયાના બે કરોડ અગણોતેર લાખ કટકા સૂક્ષ્મદર્શક યન્ત્રથી જોઈ શકાય છે જૈન દૃષ્ટિએ અનન્ત વ્યાવહારિક પરમાણુ મળે ત્યારે કણિયો થાય

આ પ્રમાણેની હકીકત પૃ ૧૪૮-૯મા અપાઈ છે.

પાણીના સ્વરૂપ સબધી મતાતરો—સૂયગડ પ્રમાણે પાણીનુ સ્વરૂપ પૃ ૧૫૦મા દર્શાવાયુ છે પૃ ૧૪૯મા આ સબધમા આધુનિક વૈજ્ઞાનિકોનુ કથન રજૂ કરાયુ છે અને સાથે સાથે નૈયાયિક-વૈશેષિકનુ મન્તવ્ય આપી એને હાસ્યાસ્પદ બનાવાયુ છે

અબ્રહ્મથી નવ લાખ ગર્ભજનો નાશ—એક વારના અબ્રહ્મના સેવનથી નવ લાખ ગર્ભજોની હાનિ થાય છે એમ જે પૃ ૧૫૩મા કહ્યુ છે તે વાતને સમર્થન કરનાર પાઠ છે અબ્રહ્મના સેવનથી નવ લાખ સૂક્ષ્મ જીવોનો નાશ થાય છે એમ રત્નશેખરસૂરિએ સંબોધસત્તરિના નીચેના પદ્યમા કહ્યુ છે —

"मेहुणसण्णारूढो नव लक्ख हणेइ सुहुमजीवाण ।
तित्थयरेण भणिय सद्दहियव्व पयत्तेण ॥ ६२ ॥"

આના ઉપર ગુણવિનય વાચકની વ્યાખ્યા છે એના પત્ર ૪૮અમા નીચે મુજબની બે ગાથાઓ છે –

"पचिंदिया मणुस्सा एगनरभुत्तनारिगब्भमि ।
उक्कोस नव लक्खा जायती एगहेलाए ॥
नव लक्खाण मज्झे जायइ इक्कस्स दुण्ह व समत्ती ।
सेसा पुण एमेव य विलय वच्चति एमेव ॥"

'વાત્સ્યાયને પણ યોનિમા જન્તુનો સદ્‌ભાવ છે' એવા ઉલ્લેખપૂર્વક હેમચન્દ્રસૂરિએ યોગશાસ્ત્ર (પ્ર ૨) મા

[1]નિમ્નલિખિત પદ્ય આપ્યું છે —

"લત્તા ઽન્મય સૂક્ષ્મા મન્દુમધ્યાધિશક્તય ।
જન્મયમંસુ ષણ્ડાનિ જનયન્તિ તથાવિધામ ॥ ૮૦ ॥"

અર્થાત્ લોઢીમાથી ઉત્પન્ન થયેલા સૂક્ષ્મ (અપ્રત્યગ) તેમજ મન્દ, મધ્યમ અને અધિક શક્તિવાળા કરમિયા યોનિઓને વિષે એ પ્રકારની શક્તિ અનુસાર ખજવાળ ઉત્પન્ન કરે છે

મણિનાગ યક્ષ (નાગ)નુ ઉદાહરણ—પૃ ૮૭મા આ યક્ષનો ઉલ્લેખ છે જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમા આઠ નિહ્નવોનો અધિકાર વિસ્તારથી આપ્યો છે તેમા પાચમા નિહ્નવ ગગને અગે એમણે કહ્યુ છે કે એમને એમના ગુરુએ સમજાવ્યા છતા જ્યારે એઓ ન જ સમજ્યા ત્યારે એમને (સઘ) બહાર કર્યા પછી એ ગગ (વિહાર કરતા કરતા) રાજગૃહે ગયા અને ત્યા એક સમયે બે ક્રિયા(ના ઉપયોગ)ની પ્રરૂપણા કરવા મડ્યા એ વેળા ત્યા રહેતા મણિનાગે એમને ભય અને યુક્તિથી કહ્યુ એટલે તેઓ પ્રતિબોધ પામ્યા (જુઓ ગાથા ૨૪૫૦) આની ટીકામા 'મલધારી' હેમચન્દ્રસૂરિએ કહ્યુ છે કે મણિનાગે ભય બતાવીને કહ્યુ કે ગગ! તમે ખોટી પ્રરૂપણા કેમ કરો છો? મે આજ સ્થળે મહાવીરસ્વામીને પૂર્વે એમ કહેતા સાભળ્યા છે કે એક જ સમયમા એક જ ઉપયોગ હોઈ શકે આવસ્સયચુણ્ણિ (ભા ૧, પૃ ૪૨૪)મા મણિનાગ નામના નાગની વાત છે ગંગને પર્ષદામા વિપરીત પ્રરૂપણા કરતા સાભળી એ બોલી ઊઠ્યો કે તુ ખોટી પ્રરૂપણા ન કર મહાવીરસ્વામીને

---

૧ આની રચના [illegible]મા અક્ષરના મેળનો સૂક્ષ્મ ઢગો સ્પષ્ટ [illegible] એ વાત [illegible] હરિભદ્રસૂરિએ પણ [illegible] અષ્ટકના સાતમા [illegible]મા આ હકીકત જણાવી છે

મે જાતે એક સમયમા બે ઉપયોગ ન હોય એમ કહેના આભળ્યા છે શુ તુ એમના કરના ડાહ્યો છે? ખોટી પ્રરૂપણા કર્યા કરશે તો હુ તને મારી નાખીશ

ન્યાય—પદાર્થના-મત યના-નિરૂપણ માટે વ્યાખ્યાનકાર લોકોક્તિનો—ન્યાયનો આશ્રય લે છે દા ત પૃ ૨૧મા "कोप कोपन पूर्ज्येत्" એ ન્યાયનો નિર્દેશ છે પૃ ૧૧૫મા એમણે [1]"તુબડીમા કાકરા"નો ન્યાય એવો ઉલ્લેખ પાત્ર મડાવતો એટલુ બોધમ કહીને બેગી રહેનારને ઉદ્દેશીને કહ્યો છે પૃ ૭૭૨મા એમણે "કાપોતિકા ન્યાય"નુ અમેયમા નિરૂપ દર્શાવી એ ન્યાયે ઋષિને મારનાર અનતા વૈરને સ્પર્શ્યો છે' એમ કહ્યુ છે આ ન્યાયગત ભાવ દસવેયાલિયચુણ્ણિ (પત્ર૧૨૯-૧૩૦)મા નીચે મુજબ રજૂ કરાયો છે —

"एगो काहारो तलागे दो घड़ा पाणियस्स भरिऊण कावोडीए वहइ। सो एगो आउक्कायक्काओ तेसु घडेसु दुहा कओ। तत्थ सो काहारो गच्छंतो पक्खलिओ। एगो घडो भग्गो। तम्मि जो आउक्काओ सो मओ, इतरम्मि जीवइ। तस्स अभावे सोऽवि भग्गो। ताहे तेण पुव्वमएण मारिओ त्ति भण्णइ।"

એક કાવડિયો તળાવમાથી બે ઘડા પાણીના ભરીને કાવડ વહન કરે છે એણે એક જળકાયને બે ઘડામા વિભક્ત કર્યો એ કાવડિયો જતો હતો તેવામા એ સ્ખલના પામ્યો એક ઘડો ભાગી ગયો તેમા જે જળકાય હતો તે મરણ પામ્યો, અને બીજો જીવતો હતો પહેલા (ઘડા)ના અભાવમાં એ (બીજો ઘડો) પણ ભાગ્યો આથી પેલા પૂર્વ મરનારે એણે માર્યો એમ કહેવાય છે

---

[1] તુબડીમા બને ગનો હોય તેણુ જો એન મોટુ બ ર રોપ તો એ નો શા મમના? એને કોઈ કાર ગણે તો શુ થાય?

આ હકીકત હરિભદ્રસૂરિએ આવશ્યકની ટીકા (પત્ર ૭૭૦ આ) મા નીચે મુજબ આપી છે —

"एक्को काओ दुहा जाओ' एक काय-क्षीरकाय द्विधा जात, घटद्वये न्यासात्। तत्र एकस्मिन्नपि एको मारित। जीवन् मृतेन मारितस्तदेतत्कथमिति ब्रूहि हे मानव! केन कारणेन? कथानकं यथा प्रतिक्रमणाध्ययने परिहरणायामिति गाथार्थः। भार[काय]श्चात्र क्षीरभृतकुम्भद्वयोपेता 'कापोती' भण्यते भारश्चासौ कायश्च भारकाय। अन्ये भणन्ति भारकाय कापोतीयेवोच्यते इति"

જાતિસ્મરણ ને ક્ષેમ કર નાસ્તિક—પૃ ૧૭૨મા કહ્યુ છે કે જાતિસ્મરણ મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ થાય પૃ ૧૭૫મા ક્ષેમકર નાસ્તિકને ઊલટુ જાતિસ્મરણ થયાની વાત છે તે દેવસુન્દરસૂરિના શિષ્ય ક્ષેમકરગણિકૃત **ષટ્પુરુષચરિત્ર**[1] (પત્ર ૧૨ના) આધારે અપાઈ છે

સૌભાગ્ય-પચમી—પૃ ૨૭૫મા એવો ઉલ્લેખ છે કે "કોઈ પણ જૈન જ્ઞાનથી વિરુદ્ધ નથી, જ્ઞાનનુ આરાધન કરે-નારા છે, સૌભાગ્ય-પચમીએ **નમો નાણસ્સ** કહેનારાવાળા છે' આમ જે અહીં સૌભાગ્ય-પચમીનો નિર્દેશ છે તેને અગેની વ્યાખ્યાતાની દેશના **પર્વદેશના** (પૃ ૧૫૫ ૨૧૬)મા છપાઈ છે અને આ પર્વની મહત્તા ઇત્યાદિને લગતુ મારુ લખાણ આના ઉપક્રમમા છપાયુ છે એટલે હુ આ સબધમા અહીં કશુ કહેતો નથી

પ્રકીર્ણક—તામલિ તાપસની ઉત્કટ તપશ્ચર્યાનુ અ લ્પ ફળ આવ્યુ તેનુ કારણ સવરની ઉપાદેયતામા એને શ્રદ્ધા ન હતી

---

૧ આ ચરિત્ર દે લા જૈ પુ સસ્થા તરફથી ગ્રંથાક ૨૪ તરીકે ઇ સ ૧૯૧૫મા છપાયુ છે

એમ પૃ ૧૮૯મા ઉવેખાયુ છે

પૃ ૧૯૧મા ઔષધિના પ્રભાવે તળાવનુ કાચુ સચિત્ત જળ અચિત્ત બન્યાની અને તૃષાતુર પાચમે સાધુઓને મહાવીરે પ્રત્યાખ્યાન કરાવાની જે હકીકત અપાઇ છે તે વાત આચાર (૧, ૧, ૩, સુત્ત ૨૪) ની શીલાકસૂરિકૃત ટીકાનો આધાર છે

ઉદાહરણો—વ્યાખ્યાનકારનો કેવળ શાસ્ત્રીય બોધ જ ઉચ્ચ કોટિનો છે એમ નથી, લૌકિક બાબતોનુ પણ એમણે બહોળુ જ્ઞાન છે અને એ સ્વાભાવિક છે આનુ કારણ એ છે કે જૈનોનુ પ્રૌઢ અને પ્રાચીન સાહિત્ય જે એકલી ધાર્મિક હકીકતો જ ન રજૂ કરતા એના સ્પષ્ટીકરણાદિ ને માટે લૌકિક કિસ્સાઓ–કહાનીઓ–રીતરિવાજોની પણ પુષ્કળ માહિતી પૂરી પાડે છે તેના એઓ અખડ અને વિશિષ્ટ અભ્યાસી છે વળી એઓ ચાલુ જમાનામા બનતા બનાવોથી પણ પરિચિત રહે છે આથી એમના વ્યાખ્યાન સાભળનારને પુષ્કળ આનદ મળે છે પ્રસ્તુત પુસ્તકમા જે ઉદાહરણો–દ્રષ્ટાતો છે તેમાના કેટલાક નીચે મુજબ છે –

પૃ ૨૯–૩૦ રેવતીનુ દાન, પૃ ૪૨ લૉર્ડ કર્ઝન ને મોગલોની તુલના પૃ ૫૦–૫૧, ૨૦૮ મરુદેવાની મુક્તિ, પૃ ૫૭ ઔરગઝેબનો પરાજય, પૃ ૧૩૬, ૨૯૭ પૃથ્વીચદનુ કેવળજ્ઞાન, પૃ ૧૪૧ ગોશાળાનો પ્રસગ, પૃ ૧૭૦ નાસ્તિકને જાતિસ્મરણ પૃ. ૧૭૮, ૧૮૮ – તામલિ તાપસ, પૃ ૧૮૫ નાગિલાથી સન્માર્ગ, પૃ ૨૦૬–૭ કમલપ્રભાચાર્યની નીડરતા પૃ ૨૪૪ કાલકાચાર્યનો સદેશો, પૃ ૨૫૫–૮ સુબુદ્ધિ પ્રધાન ને ખાઇનુ જળ, પૃ ૨૮૪–૨૮૫ દસ શેર ઘી પચાવનાર દુર્બલિકાપુષ્પમિત્ર પૃ ૨૯૧ ચન્દ્રગુપ્તની અચળ

શ્રદ્ધા પૃ ૩૦૦ ગૌતમસ્વામીની ઉપેક્ષા પૃ ૩૦૧ શિવકુમારનો ભાવ, પૃ ૩૦૯ મહાવીરસ્વામીની અફળ દેશના અને પૃ ૩૧૭–૮ ભરત ચક્રીના ઉદ્ગાર

લૌકિક દૃષ્ટાંતો ઇત્યાદિ. આ પુસ્તકમા લૌકિક દૃષ્ટાંતો છે જેમકે,

પૃ ૧૪ એક નીધો માર આપ્યા	પૃ ૧૯ બિલાડીને ગળે ઘટડી
પૃ ૨૪ નવી વહુ ને વાછરડુ	પૃ ૨૦૯—૨૧૦ બના ગઇ
પૃ ૩૬ શેઠનો છોકરો	પૃ ૨૧૫– ત્રીજો ઓરડે ચોથો
પૃ ૩૬ વાણિયો ને મિયા	
પૃ ૫૯ નવ કુકડીની રમત	પૃ ૨૧૯–૨૨૦ મૂર્ખાની સમજણ
પૃ ૧૦૭–૮ પ્રધાનનુ કથન	
પૃ ૧૧૧ શેઠના છ છોકરાનુ ઉદાહરણ	પૃ ૨૩૫ ચોરનીના ચારમો

વિશિષ્ટ શબ્દો—આ વ્યાખ્યાનોમા કેટલાક શબ્દ એવા વપરાયા છે કે જેનો અર્થ જનતાના અમુક ભાગને ભાગ્યે જ ખબર હોય આ શબ્દો એના સ્થળ (પૃષ્ઠાક) તેમજ અર્થ સહિત હુ નર્દી આપુ છુ

અનકેશી (પૃ ૨૫૪) સસ્કૃતમા 'અનકેશિન' શબ્દ છે એ **અમરકોશ** (કાણ્ડ ૨, વર્ગ ૪, શ્લો૦ ૭) **અભિધાન ચિન્તામણિ** (કાણ્ડ ૪ શ્લો૦ ૧૯૦) ઇત્યાદિમા જોવાય છે એનો અર્થ વન્ધ્ય-અફળ છે આથી 'અનકેશી'થી નિષ્ફળ સમજવાનુ છે સસ્કૃત 'અનક'નો અર્થ 'શૂન્ય' છે

કારમીણુ પત્થર (પૃ ૧૯) સોનાનો કસ જોવાની પથરી યાને કસોટી 'કારમીણુ' એ કોઇ અશુદ્ધ શબ્દ હોય એમ લાગે

છે અર્થ તો પૂર્વાપર સબધ જોઈને એ દર્શાવ્યો છે

કોળીનાળી (પૃ ૧૦૪) કોળી અને એના જેવો અનાય જાતિનો માણસ

તાલબાજ (પૃ ૫૭) એક તો તાડનુ ઝાડ ઊચુ હોય અને તેના ઉપર બાજ જેવુ ચકોર પક્ષી બેઠુ હોય-કદાચ ઊડતુ હોય એ નિશાન ન ચૂકે તે 'તાલબાજ' કહેવાય એમ લાગે છે આથી 'અતિકુશળ' એવો આનો અર્થ હશે

દાધારગા (પૃ ૨૦૧), **દાધારગી** (પૃ ૨૪૯) દાધારગુના અદેખુ અને ગાડિયુ એમ બે અર્થ થાય છે અહીં બીજો અર્થ પ્રસ્તુત છે

ફટાઈઆ (પૃ ૮૭) "સાર્થ ગુજરાતી જોડણીકોશ"મા આ શબ્દ નથી પણ એને બદલે ફગાયો અને ફટૈયો શબ્દ છે 'ફગાયો'નો અર્થ "વારસાનો ભાગ લઈ ભાઈથી જુદો પડેલો ઠાકોર" એમ કરાયો છે

મકસદ (પૃ ૧૫) આનો અર્થ મુરાદ, ઈરાદો છે

માઢ (પૃ ૨૦૦) આના ત્રણ અર્થ થાય છે (૧)મહેલ યાને મેડીવાળુ સુદર મકાન, (૨) વાસ યાને મહોલ્લો અને (૩) માડ યાને એક જાતનો રાગ પણ અહીં (પૃ ૨૦૦) તો કોસમા આગણાનો એક ભાગ એવો અર્થ અપાયો છે

શાસા (પૃ ૨૦૪) ખરો શબ્દ 'આસા' છે અને એનો અર્થ 'મુશ્કેલી' છે

વિશિષ્ટ લક્ષણો-વ્યાખ્યાઓ—વ્યાખ્યાનકારને જૈન દર્શનનુ રહસ્ય ઘણી સારી રીતે સમજાયુ છે એટલુ જ નહિ પણ એ તારે તાર છૂટા પાડીને સમજાવી શકે એવી રીતે એમણે આ દર્શનનો અભ્યાસ કર્યો છે આથી સચોટ શબ્દોમા

વિલક્ષણ સ્વરૂપમા એઓ કેટલાક પારિભાષિક શબ્દોના લક્ષણો—એની વ્યાખ્યા રજૂ કરી શકયા છે એ ચાર નમૂનાજ ન આપતા આવા ઘણાખરા લક્ષણાદિ હુ અત્ર રજૂ કરુ છુ, જોકે એથી આ ઉપોદ્‌ઘાત થોડોક લબાય છે અને વિષયોનુ યથાયોગ્ય માપ સચવાવામા એ વિઘ્નરૂપ બને છે આ રહ્યા એ લક્ષણાદિ

અગાર ધર્મ—ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા એટલે અગાર ધર્મ (૧૧૨)

અજ્ઞાન—વિરતિનુ ઉપાદેયપણુ ન જાણે તે અજ્ઞાન (૩૧૫)

અણુવ્રત—ભાગતા ચોરની લગોટી તે અણુવ્રત (૩૭)

અતિચાર—દરવાજા બધ કરવાની ભાવના જણાવે તે અતિચાર (૧૧૪)

અદત્તાદાન—પાડોશીની પોક તે અદત્તાદાન (૧૪૩)

અનિષ્ટ વિષય—મોક્ષનો સાગરીત તે અનિષ્ટ વિષય (૨૭૫)

અનુયોગ—ઉદ્દેશ સમુદ્દેશ ને અનુજ્ઞા થઈ ગયા હોય તે અનુયોગ (૨૪૧)

અન્ય લિંગ—મોક્ષને ઊંધુ મારનાર તે અન્ય લિંગ (૧૩૩)

અબ્રહ્મ—હિંસા, ચોરી ને જૂઠ રૂપ કચ્ચાબચ્ચાવાળો દુર્ગુણ તે અબ્રહ્મ (૧૪૩)

અર્થ—બાહ્ય સુખ એનુ નામ અર્થ (૨૭)

આચાર—વિચારનો બાપ ને આચાર (૧૮૪)

, શાસનનુ મૂળ તે આચાર (૨૪૦)

, જૈન શાસનનો સિક્કો એ આચાર (૩૦૨)

આચારાંગ અને સૂયગડાંગ—બાપા સુધીની શિખામણ

તે આચારાગ અને સૂયગડાગ (૭૪)
ઇષ્ટ વિષય—મોક્ષની ભુગળ તે ઇષ્ટ વિષય (૨૭૫)
ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણાને અગે જૂઠુ બોલવામા આવે તે ઉત્સૂત્ર (૧૪૦)
,,—પ્રરૂપણાને અગે નિયમિત કરેલા પદાર્થોમા વિરુદ્ધ બોલે તે ઉત્સૂત્ર (૧૪૦)
ઉપકરણ—સયમના ઉપકારમા વર્તે તે ઉપકરણ (૨૧૧)
કર્તવ્ય અવગુણ ઉપર દ્વેષ એ કર્તવ્ય
,,—અવગુણના ખોદણા અને ગુણનો રાગ એ કર્તવ્ય (૨૩૩)
કામ પૌદ્‌ગલિક સુખની પ્રાપ્તિ એનુ નામ કામ (૪૩)
કારક સમ્યક્ત્વ—જે કહેવુ તે કરવુ તેનુ નામ કારક સમ્યક્ત્વ (૧૦૨)
કારણ-જે વસ્તુ ન હોય અને જે ન, બને, પણ વસ્તુ હોય અને બને તે તેનુ ખરૂ કારણ કહેવાય (૨૧૩)
કુદેવ—હથિયાર ધારણ કરે તે કુદેવ (૧૩૨)
કેવળજ્ઞાન—આત્માને જણાવનાર કાટો તે કેવળજ્ઞાન (૧૪૭)
કેવલી—બે ઘડીથી વધારે અપ્રમાદી હોય તે કેવલી (૧૪૭)
ક્રૂરતા—મોક્ષની વચ્ચે બરોબર આડી આવે તે ક્રૂરતા (૧૨૮)
,,—જે સત્યાનાશ કાઢી નાખે તે ક્રૂરતા (૧૨૮)
ખીલો—પૌદ્‌ગલિક ઇચ્છા તે ખીલો (૧૯૯)
ગણધર—રિપોર્ટ લેનાર એટલે ગણધર (૧૧૮)
,,—ક્ષેત્રાતરના ને કાલાતરના ભાવિકોને અને સાભળનારને બોધ કરાવનાર તે ગણધર (૧૧૮)
,,—મધુ બધારણ આગમને આધારે સૂત્રરૂપે ગૂથનાર તે ગણધર (૧૨૦)
ગણધરની રચના—જીવોને મોક્ષમાર્ગમા લાવવા, રાખવા ને

વધારવાનું કાર્ય કરી શકનારી રચના તે ગણધરની રચના (૧૨૦)

ગાડો—વિચાર આવે તે ગળે નહિ ને વર્તન કરે તે ગાડો (૨૧૦)

ગીતાર્થ—સ્થાનાગમાં દાખલ થાય તે ગીતાર્થ (૬૦)

„—આચારપ્રકલ્પથી વધારે ભણેલો તે ગીતાર્થ (૬૬-૬૭)

ગ્રંથિભેદ—ઇષ્ટ વિષય તરફની પ્રીતિ અને અનિષ્ટ વિષયનો દ્વેષ નીકળી જાય તે ગ્રંથિભેદ (૨૭૫)

ચરણકરણનું લોઢું—ભગવાનના સ્વરૂપને અંગે છાપ મારનારું લોઢું તે ચરણકરણનું લોઢું (૧૦૯)

ચાર અનુયોગ—સોનું, રૂપું, હીરા અને લોઢાની ખાપ તે ચાર અનુયોગ (૧૦૭)

ચારિત્ર—સાધુનો ઘોડો તે ચારિત્ર (૮૩)

„—તીર્થની જડ તે ચારિત્ર (૩૧૧)

„—આત્માનો સ્વભાવ તે ચારિત્ર (૨૯૮)

ચૈત્ય—હથિયારનું મરવાનું તે ચૈત્ય (૧૦૮)

ચોથું ગુણઠાણું—વાઝણીને ઘેર વિવાહના માંડવા જેવું જે ગુણસ્થાન તે ચોથું ગુણઠાણું (૪૭)

ચોથું ગુણઠાણું—વિચારનું પરાવર્તન તે ચોથું ગુણઠાણું (૪૭)

ચોથું પાપસ્થાનક—ચારે પાપસ્થાનકોનો બાપ તે ચોથું પાપસ્થાનક (૧૫૭)

ચોથું મહાવ્રત—ચારિત્રની જડરૂપ શાસનના મૂળરૂપ ને પ્રવૃત્તિને અંગે પહેલા, બીજા, ત્રીજા ને પાંચમાના બાપ સમાન તે ચોથું મહાવ્રત (૧૫૩)

ચોથું મહાવ્રત—જાળીઓ અને બારીઓ વિનાનું મહાવ્રત તે ચોથું મહાવ્રત (૧ ૨)

જગતના જમાદાર—તીર્થંકરભગવાન તે જગતના જમાદાર(૧૭૫)

જીવ—જે જીવ્યો, જીવે છે અને જીવશે તે જીવ (૨૬૨)

જૈનત્વનુ તત્ત્વ—સ્થાવર કાયને જીવ તરીકે માનવો તે જૈનત્વનુ તત્ત્વ (૨૯૧)

જૈન મત—ઉપદેશ દ્વારા વધવા પામેલો મત તે જૈન મત (૧૩૧)

જૈન શાસન—કરે તે ભોગવે ને ન કરે તે પણ ભોગવે એવા નિયમવાળુ શાસન તે જૈન શાસન (૩૦૬)

જ્ઞાન આત્માની જડ તે જ્ઞાન (૨૯૩)

,,—જેના પરિણામમા સદાચાર હોય તે જ્ઞાન (૨૦૫)

ઠાણાગ—જગતના સર્વ પદાર્થોનુ વર્ગીકરણ તે ઠાણાગ (૧૦)

,,—જે 'વર્ગીકરણ' જાણવાની, સમજવાની, ઉપયોગ કરવાની લાયકાત આઠ વર્ષે આવે છે તે ઠાણાગ (૧૧)

,,—દરેક પદાર્થની ઇયત્તા એટલે ઠાણાગ

,,—સમનગણની સરવે (Survey) અર્થાત્ માપણી એટલે ઠાણાગ (૫૮)

,,—શાસ્ત્રોની સરવે તે ઠાણાગ (૫૮)

,,—શાસનદોરી લેવાની લાયકાત અપાવે તે ઠાણાગ (૧૮૭)

,,—સમવાયાગના અનત સુધીના વર્ગીકરણની ભૂમિકા તે ઠાણાગ (૭૬)

તીર્થ—સાધુપણાની ઉત્પત્તિથી ઉત્પત્તિ જેની હોય અને સાધુના છેડાથી જેનો છેડો આવે તે તીર્થ (૨૫૧)

તીર્થ કર—પચ મહાવ્રતોની પ્રરૂપણા કરે તે જ તીર્થ કર (૬૮)

દુર્જન-બીજાના બાપ તે દુર્જન (૪૧)

દેવ—પવિત્ર, અહિસક, મમતાભાવ રહિત હોય તે દેવ (૧૮૭)

,, —ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરીને વીતરાગ સર્વજ્ઞપણાની સ્થિતિને પામેલા તે 'દેવ' (૨૯૫)

દેવલોક—મોક્ષને ઘણગ્યું મેલનાર તે દેવલોક (૪૫)
દેશવિરતિ—સર્વવિરતિનો અપવાદ તે દેશવિરતિ (૫૫)
દેશવિરતિ સર્વવિરતિ—દારૂગોળા તે દેશવિરતિ ને સર્વ-
વિરતિ (૧૬૮)
દ્રવ્ય—દુ ખ-જન્મ, જરા અને મરણનુ દુ ખ તે દ્રવ્ય-
દુ ખ (૧૯૨)
દ્રવ્ય—પૂજા-સર્વવિરતિ મેળવવાની ભાવનાએ કરાતી
ભગવાનની પૂજા તે દ્રવ્ય પૂજા (૧૯૩)
ધર્મ—મોક્ષ પ્રાપ્તિનુ સાધન એનુ નામ ધર્મ (૪૩)
,,—જે ધર્મની દોરી મોક્ષની સાથે બધાએલી હોય તે
ધર્મ (૨૨૮)
,,—સપૂર્ણ સસારનુ નિવારણ તે ધર્મ (૪૫)
નઠારો—જે દુરાચારનો સખી ને નઠારો (૨૪૭)
નયાભાસ—પોતાની ગાતા બીજાની ગબડાવે તે નયાભાસ (૧૫૭)
નાસ્તિકનુ જાતિસ્મરણ—કેરી પાકતા થતો વગોળિયો તે
નાસ્તિકનુ જાતિસ્મરણ (૧૭૩)
નિર્ગ્રંથ—જેના વિના તીર્થ નહિ તે નિર્ગ્રન્થ (૨૫૧)
નિશાળ—ભગવાન્ મહાવીરનુ શાસન તેવક્ર જડની નિશાળ (૧૬૮)
પરિગ્રહ—અનાદિ કાળથી રખડાવનાર તે પરિગ્રહ (૧૬૭)
,,—કકાસની જડ તે પરિગ્રહ (૧૯૪)
,,—પાપની જડ તે પરિગ્રહ (૧૮૪)
,,—સયમોપકરણ સિવાય જે કાઇ વસ્તુ હોવી તેનુ નામ
પરિગ્રહ (૧૯૬)
,,—મૂર્છા તેનુ નામ પરિગ્રહ (૧૯૭)
પર્યુષણ—જૈન ધર્મમાથી આખા જગતને અમર કરનારૂ પર્વ
નીકળ્યુ હોય તો તે પર્યુષણ (૨૪૪)

પાપ—અશુભ પુદ્‌ગલોનુ વેદન તેનુ નામ પાપ (૭૨)
,,—પુણ્યનો પાયો તે પાપ (૨૩૨)
,,—પદાર્થનુ સ્વરૂપ જે છે તેનાથી ઊલટુ બોલવુ તે પાપ (૧૭૮)
પુણ્ય—શુભ પુદ્‌ગલોનુ વેદન તેનુ નામ પુણ્ય (૭૮)
પુદ્‌ગલાસ્તિકાય—બધી સ્ત્રી, કુટુબકબીલો વગેરે તે પુદ્‌ગલાસ્તિકાય (૨૯૮)
પુરુષાર્થ—જે લીધુ તે કોઈ કાળે પણ છોડવાનુ ન હોય તેનુ નામ 'પુરુષાર્થ' (૫૫)
પૈસો—દુનિયામા ઉપદ્રવની જડ તે પૈસો (૨૪૨)
પૌદ્‌ગલિક દુ ખ અનિષ્ટ વિષયો એ જ પૌદ્‌ગલિક દુ ખ (૨૭૫)
પ્રથમ ગણધર તીર્થ તરીકે તરવાનુ સાધન તે પ્રથમ ગણધર (૧૧૯)
પ્રમાણ—પોતાના ગુણ ગાય પણ બીજાની દરકાર રાખીને ગાય તે પ્રમાણ (૧૫૭)
પ્રવચન—ચારે વર્ણવાળો શ્રમણપ્રધાન જે સઘ તે પ્રવચન (૧૧૯)
પ્રશસ્ત—દ્વેષ- અવગુણ ઉપર દ્વેષ કરવો તે પ્રશસ્ત દ્વેષ (૨૩૨)
,, મિથ્યાત્વ, કષાય અને અવિરતિ ઉપર દ્વેષ તે પ્રશસ્ત દ્વેષ (૨૩૨)
પ્રશસ્ત—રાગ—ગુણ અને ગુણી એ બેના ઉપર રાગ એનુ નામ પ્રશસ્ત રાગ (૨૩)
બળવાખોર—જેને શાસન શુ, ધર્મ શુ એમ હોય તે બળવાખોર (૧૦૯)
બાદર—જેને બચાવવા માટે ઓછો પ્રયત્ન કરવો પડે તે બાદર (૧૯૯)
ભાવના—સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રને ધારણ કરનારાને અગે અદ્વિતીય ભક્તિ તે ભાવના (૧૯૦)

ભાવના—અનત અસાર મટાડી દે તે ભાવના (૧૯૦)
ભાવ-હિંસા-હિંસાના કારણરૂપ પ્રમત ચો । તે ભાવ હિંસા(૨૨૪)
મહાવ્રત—પાચે આશ્રવોથી ત્રિવિધ, ત્રિવિધ વિરમવુ તેનુ નામ મહાવ્રત (૧૪૬)
„—સર્વથી વિરતિ હોય તે મહાવ્રત (૧૪૬)
„—'દેવ'તત્ત્વનુ નિરૂપણ કરવામા પહેલે નબરે ઉપયોગી થનાર વ્રત તે મહાવ્રત (૧૮૮)
„—પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ભિન્ન ભિન્નાએ અરિહતાદિકની સાક્ષીએ હિંસાદિકથી સર્વથા વિરમવાની પ્રતિજ્ઞા તે મહાવ્રત (૮૪)
„—શાસનના સ્તભ તે મહાવ્રત (૧૩૨)
માળા—અજ્ઞાનનુ મોહનુ ચિહ્ન તે માળા (૩૦૦)
મિથ્યાત્વ—ધર્મ મોક્ષને માટે છે એવુ ધ્યેય જેનુ હોય નહિ, તે પછી દેવલોક માટે ધર્મ કરે તેનુ નામ મિથ્યાત્વ (૨૨૮)
મૂર્છા—જેની પાસે જે વખતે જે હોય તેમા જે જકડાય તે મૂર્છા (૧૯૬)
મૃષાવાદ—અનતા ગુણ પૈકી એક અશનો વિપર્યાય કરવાની બુદ્ધિ તે મૃષાવાદ (૧૭૯)
„—ઔરાની પોક તે મૃષાવાદ (૧૪૩)
„—અત કરણની પ્રતીતિ તત્ત્વાદિકને અગે અવળી થાય ત્યા મૃષાવાદ (૧૪૨)
„—પ્રાણોનો સર્વથા નાશ કરનાર ગરડીનુ જુઠુ તે મૃષાવાદ (૧૪૨)
મોક્ષ—આત્મીય સુખ એનુ નામ મોક્ષ (૨૭)
મોહ—ઉદરની ટૂક જેવો જે હોય તે મોહ (૨૭૩)

રૌદ્ર ધ્યાન–હિંસા, જૂઠ, ચોરીના વિચારો એટલે રૌદ્ર ધ્યાન (૧૬૬)

લશ્કરી—શાસનના હિત માટે, ફાયદાને માટે, જગતના બચાવને માટે અને ઉદ્ધારને માટે જેની બુદ્ધિ હોય તે લશ્કરી (૧૬૯)

વધ–પર્યાયનો નાશ, દુઃખની ઉત્પત્તિ અને પરિણામની કિલષ્ટતા તે વધ (૨૫૨)

વર્ગીકરણ—એક એક વસ્તુ કયી કયી રીતે જુદી બોલી શકાય, સમજાવી શકાય તે માટે મૂળ ભેદો, પેટા ભેદો, ભેદાતર બધુ જણાવવામા આવે તે વર્ગીકરણ (૧૪૪)

શહેનશાહ—છ જીવનિકાયની દયાનુ નિરૂપણ કરનાર તે શહેનશાહ (૨૯૦)

શહેનશાહત—છ જીવનિકાયનુ રક્ષણ તે જૈનશાસનની શહેનશાહત (૨૮૯)

શાસન—જે દહાડે સાધુપણું થાય તે દહાડે જેની પ્રવૃત્તિ હોય અને જે દહાડે સાધુપણું બંધ થાય તે દહાડે જે બંધ થાય તે **શાસન** (૨૫૧)

શાસ્ત્ર—અપ્રસિદ્ધ વાત કહે તે શાસ્ત્ર (૨૦)

શ્રુતસ્થવિર—ઠાણાંગ અને સમવાયાંગને ધારણ કરનારો તે શ્રુતસ્થવિર (૨૦૭)

સમ્યક્ત્વ—મનથી પરિગ્રહને મોકળો કરવાની બુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વ (૧૮૧)

સયોગિકેવલી—કેવળજ્ઞાન પામેલા ને વિચરતા મુનિવર તે સયોગિકેવલી (૨૧૪)

સંયમ—આત્મ-પ્રાણ એ સંયમ (૨૮૨)

સંવર—નિર્જરાનુ કાર્ય કરનાર તે સંવર (૧૭૯)

સર્વ આરાધક—ઘરનુ ને બહારનુ સહન કરે તે

ભાવના—અનંત સંસાર મટાડી દે તે ભાવના (૧૯૦)
ભાવ-હિંસા હિંસાના કારણરૂપ પ્રમત્ત યોગ તે ભાવ હિંસા(૨૭૪)
મહાવ્રત—પાંચે આશ્રવોથી ત્રિવિધ, ત્રિવિધ વિરમવું તેનું નામ મહાવ્રત (૧૪૦)
„—સર્વથી વિરતિ હોય તે મહાવ્રત (૧૪૬)
„—'દેવ'તત્ત્વનું નિરૂપણ કરવામાં પહેલે નંબરે ઉપયોગી થનાર વ્રત તે મહાવ્રત (૧૮૮)
„—પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ભિન્ન ભિન્નતાએ અરિહંતાદિકની સાક્ષીએ હિંસાદિકથી સર્વથા વિરમવાની પ્રતિજ્ઞા તે મહાવ્રત (૮૪)
„—શાસનના સ્તંભ તે મહાવ્રત (૧૩૨)
માળા—અજ્ઞાનનું-મોહનું ચિહ્ન તે માળા (૩૭૦)
મિથ્યાત્વ—ધર્મ મોક્ષને માટે છે એવું ધ્યેય જેનું હોય નહિ, તે પછી દેવલોક માટે ધર્મ કરે તેનું નામ મિથ્યાત્વ (૨૮)
મૂર્છા—જેની પાસે જે વખતે જે હોય તેમાં જે જકડાય તે મૂર્છા (૧૯)
મૃષાવાદ—અનંતા ગુણ પૈકી એક અંશનો વિપર્યાય કરવાની બુદ્ધિ તે મૃષાવાદ (૧૨૯)
„—અંધારાની પોક તે મૃષાવાદ (૧૪૩)
„—અંત:કરણની પ્રતીતિ તત્ત્વાદિકને અંગે અવળી થાય ત્યાં મૃષાવાદ (૧૪૨)
„—પ્રાણોનો સર્વથા નાશ કરનાર ગડડીનું જાુઠ તે મૃષાવાદ (૧૪૨)
મોક્ષ—આત્મીય સુખ એનું નામ મોક્ષ (૨૭)
મોહ—ઉંદરની ફૂંક જેવો જે હોય તે મોહ (૨૭૩)

રૌદ્ર ધ્યાન–હિંસા, જૂઠ, ચોરીના વિચારો એટલે રૌદ્ર ધ્યાન (૧૬૬)

લશ્કરી—શાસનના હિત માટે, ફાયદાને માટે, જગતના બચાવને માટે અને ઉદ્ધારને માટે જેની બુદ્ધિ હોય તે લશ્કરી (૧૦૯)

વધ–પર્યાયનો નાશ, દુ:ખની ઉત્પત્તિ અને પરિણામની ક્લિષ્ટતા તે વધ (૨૫૨)

વર્ગીકરણ—એક એક વસ્તુ કયી કયી રીતે જુદી ઓળખી શકાય, સમજાવી શકાય તે માટે મૂળ ભેદો, પેટા ભેદો, ભેદાન્તર બધુ જણાવવામા આવે તે વર્ગીકરણ (૧૪૪)

શહેનશાહ—છ જીવનિકાયની દયાનુ નિરૂપણ કરનાર તે શહેનશાહ (૨૮૦)

શહેનશાહત—છ જીવનિકાયનુ રક્ષણ તે જૈનશાસનની શહેનશાહત (૨૮૯)

શાસન—જે દહાડે સાધુપણુ થાય તે દહાડે જેની પ્રવૃત્તિ હોય અને જે દહાડે સાધુપણુ બધ થાય તે દહાડે જે બધ થાય તે **શાસન** (૨૫૧)

શાસ્ત્ર—અપ્રસિદ્ધ વાત કહે તે શાસ્ત્ર (૭૦)

શ્રુતસ્થવિર—ઠાણાગ અને સમવાયાગને ધારણ કરનારો તે શ્રુતસ્થવિર (૦૭)

સમ્યક્ત્વ—મનથી પરિગ્રહને મોકળો કરવાની બુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વ (૧૮૧)

સયોગિકેવલી—કેવળજ્ઞાન પામેલા ને વિચરતા મુનિવર તે સયોગિકેવલી (૭૧૪)

સયમ—ભાવ-પ્રાણ એ સયમ (૨૮૭)

સવર—નિર્જરાનુ કાર્ય કરનાર તે સવર (૧૭૦)

સર્વ આરાધક—ઘરના ને બહારનુ સહન કરે તે

આરાધક (૩૨૦)
સહી—જય વીતરાય એ સહી (૧૯૩)
સાધુ—ચારિત્રરૂપ ગુણમાં રહેલો હોય તે સાધુ (૨૧૯)
સાધુ મહાત્મા—એકેંદ્રિયના આરંભનો ડર જેને ખરેખર લાગ્યો હોય તે સાધુ મહાત્મા (૩૪)
સારો—સદાચારનો સખી તે સારો (૨૪૭)
,,—ક્ષણભર સદાચારને ન છોડે તે સારો (૨૪૭)
સૂક્ષ્મ—જેને બચાવવા માટે તીવ્ર પ્રયત્ન કરવો પડે તે સૂક્ષ્મ (૨૩૯)
સૂયગડાંગ—મિથ્યાત્વી તરફથી આવતા વચનરૂપી બાણોમાંથી બચવાના રસ્તાઓ બનાવનારૂં અંગ તે સૂયગડાંગ (૫)
,,—મિથ્યાત્વીના ખોટા નિયમોનું પોકળ કાઢનાર અંગ તે સૂયગડાંગ (૭)
,,—જેનાથી દર્શન મોહનીયનો, મિથ્યાત્વમોહનીયનો અને ચારિત્રમોહનીયનો જય મેળવાય છે તેનું નામ સૂયગડાંગ (૮)
,,—શ્રદ્ધાની મજબૂતી કરનાર અંગ તે સૂયગડાંગ (૫૭)
સ્થાનાંગ—બચાવ માટે ઉભી કરાયેલી દીવાદાંડી એનું નામ સ્થાનાંગ (૨૦૮)
સ્વદયા—પોતાના આત્મા સબંધી દયા તે સ્વદયા (૭૭)
સ્વલિંગ—જિનેશ્વરનો વર્ગ તે સ્વલિંગ (૨૮૯)
હિંસા—ગુંડાશાહી એટલે હિંસા (૧૧૭)
,,—સર્વ ગુણોનો નાશ કરનાર તે હિંસા (૧૨૯)
,,—પ્રમત્ત યોગરૂપ બરા ભાવવાળો અને પ્રાણના નાશરૂપનું બારદાનવાળો દુર્ગુણ તે હિંસા (૨૨૨)
,,—મરણની પોક તે હિંસા (૧૪૩)

ઉપસંહાર—વ્યાખ્યાનોનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હિંસા અને અને અહિંસાના સ્વરૂપની બને તેટલી માહિતી આપવી અને તે માટે યુક્તિ, ઉદાહરણ ઇત્યાદિનો પૂરતો ઉપયોગ કરવો એ રખાયો હતો અને તે સારી રીતે પાર પડયો છે વ્યાખ્યાતાએ અહીં જે નિરૂપણ કર્યું છે એ ઉપરથી પાચ મહાવ્રતો ઉપર અને ખાસ કરીને અહિંસાને અનુલક્ષીને મહાનિબન્ધ લખવો હોય તો તેને માટે મહામૂલ્યશાળી વિવિધ અને વિશિષ્ટ સામગ્રી આ વ્યાખ્યાનો પૂરા પાડે છે આ વ્યાખ્યાતાના અહિંસા સાથે સબધ ધરાવનાર કેટલાક લેખો "સિદ્ધચક્ર"મા પ્રસિદ્ધ થયા છે એની હુ અહીં નોધ લેવી દુરસ્ત સમજુ છુ—

વર્ષ	અક	પૃષ્ઠ	વિષય
૪	૯	મુખપૃષ્ઠ ૨	અહિંસાની મહત્તા
૭	૧૩-૧૪	૩૨૧	જૈનો અને અહિંસા
૯	૧૦	પીઠપૃષ્ઠ ૨	ભીખમપથી (તેરાપથી)-ઓને લાયક નેત્રાજન
૯	૨૩-૨૪	,, ૨	શ્રીજૈન શાસનમા અહિંસાનુ ઉચ્ચ સ્થાન કેમ?

૧ આ પાક્ષિક (વર્ષ ૧૪ અ ૧૨, પૃ ૨૭૬ ૨૮૦)મા વ્યાખ્યાતાએ સસ્કૃતમા રચેલી સિદ્ધ-ષટ્‌ત્રિંશિકા શ્રીમાણિક્યસાગરસૂરિજીના ગુજરાતી અનુવાદ સહિત છપાયેલી છે

સ્થાનકવાસીની ભૂલ	૧૧
આઠ વર્ષ પર્યાયે ઠાણાગ	૧૧
પ્રશ્ન-ગૃહસ્થોને શાસ્ત્રો વાચવામા શી અડચણ ?	૧૧
દસ્તાવેજ વકીલ દ્વારા	૧૨
લાયસન્સ	૧૨
સ્થાનાગની સ્થિતિ આઠ વર્ષની કેમ રાખી ?	૧૨
પચ મહવ્વયા પણ્ણત્તા	૧૩
મહાવ્રતોની ચાર અને પાચ સખ્યા અગે પ્રશ્ન	૧૩
એક લીપો-સાઠ આપ્યાનુ દૃષ્ટાન્ત	૧૪
ચાર અને પાચ મહાવ્રતોનુ સમાધાન	૧૪
ખડિદ્ધાદાનનો અર્થ	૧૫
વક્ર અને જડપણાને લીધે પાચ મહાવ્રત	૧૫
કાયદામા સુધારો	૧૬
ઘન લેતા પરિણામ	૧૬
નમની હિંસાનાગા અગે	૧૭
'મેહુણાઓ વેરમણ' જુદુ કહેવાનુ તાત્પર્ય	૧૭
'સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ' શા માટે ?	૧૮
માના છોકરાને પોરે એ દૃષ્ટાન્તથી વક્ર જડના ધર્મ ની ઘટના	૧૮
ધગકના દૃષ્ટાન્ત તથી મહાવ્રત ફેરવવાની ઘટના	૧૯
વક્ર-જડ માટે શબ્દ પલટો	૨૦
'પરિગ્રહ' શબ્દ વાપરવાનો ખુલાસો	૨૦
પરિગ્રહની વ્યાખ્યા	૨૧
આચાર્યો પણ પૂર્વાચાર્યોને આધીન છે	૨૧
મૂર્છા ન કહેતા પરિગ્રહ શા માટે ?	૨૨
સયમના ઉપકરણમા પણ મૂર્છા ન રખાય	૨૩

મનુષ્યદેહ મોક્ષની નીસરણી છે	૨૩
નવી વહુનુ વાછરડાને રોટલો ખવડાવવુ	૨૪
સાધુએ લેવુ જોઈતુ વાછરડાનુ દૃષ્ટાન્ત	૨૪
પુસ્તકના પૂઠામા મમતા કરવા જતા મૂળથી રસ્તો ભૂલે	૨૪
વક્ર-જડને ફેરવવા મહાવીરે શબ્દ ફેરવ્યો	૨૫
પ્રશ્નપરંપરા	૨૫
શાસ્ત્રનુ લક્ષણ	૨૬
અર્થ ને કામ સ્વયસિદ્ધ છે	૨૭
ચાર પુરૂષાર્થની વ્યાખ્યા	૨૭
પરસ્પર વિરોધવાળુ વચન શાસ્ત્રકારનુ ન હોય	૨૮
પ્રતિમાનુ પૂજન	૨૮
પૂજનમા વૈદ્યના ઔષધનો ન્યાય	૨૮
સાધુ પૂજા કેમ ન કરે?	૨૮
પૂજાનુ સ્વરૂપ અને એનો અનુબધ	૨૯
અશુદ્ધ દાનના ઉપદેશની માફક પૂજાનો ઉપદેશ ન અપાય	૨૯
સમાધાન-રેવતી શ્રાવિકાના દાનનો પ્રસગ	૨૯
સ્વરૂપે હિસા	૩૦
પ્રશ્ન-હિસાનુ લક્ષણ શુ?	૩૧
વેદ્ય અલ્પ પાપ અને ક્રિયાકાનીન અલ્પ પાપ	૩૨
પૂજામા અલ્પ પાપ પણ વેદન નહિ	૩૩
શેઠના છોકરાનુ દૃષ્ટાન્ત	૩૪
દિગબરોને પ્રશ્ન	૩૫
દ્રવ્ય-પૂજાનો અધિકારી ગૃહસ્થ	૩૫
સ્થાપનાજીમા ફેરો	૩૫
વાણિયો ને મિયા	૩૬

અર્થ-કામ ઉપાદેય નથી ૩૬
ધર્મોપદેશ એ શાસ્ત્રનુ કર્તવ્ય છે ૩૭
અણુવ્રત તો ભાગતા ચોરની લંગોટી છે ૩૭
તીર્થંકર આદિની એક જ ભાવના ૩૮
પાપ-અઢારના હથિયાર ૩૯
પુરૂષાર્થનુ સ્વરૂપ ૪૦
પત્થર ઉપર કોર્યા ધૂળથી ન ભુસાય ૪૦
અભિમાન એટલે ભુસવાનો ધંધો ૪૧
પત્થર કોયા સજ્જનના બોલ ૪૧
લૉર્ડ કર્ઝન અને મોગલોની સરખામણી ૪૨
અર્થ-કામને છોડવામા પુરુષાર્થ ૪૨
ધર્મ પણ પુરુષાર્થ નહિ ૪૩
બે સાધ્ય અને બે સાધન ૪૩
નિશ્ચયથી ધર્મ ૧૪માના છેલ્લે સમયે ૪૪
દેવલોક એટલે મોક્ષ ઘરાણે ૪૫
ધર્મ કારણોના કારણનુ કારણ છે ૪૫
મુનિપણુ એ જ સમ્યક્ત્વ ૪૫
ચોથા ગુણસ્થાનવાળાને ધર્મી કેમ ગણાય? ૪૬
ચોથુ ગુણસ્થાન એટલે વિચારનુ પરાવર્તન ૪
નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એ જ અર્થ અને એ જ પરમાર્થ છે ૪૭
જેમ કોચેસે ભાન કરાવ્યુ તેમ સમ્યક્ત્વમા ૪૭
કર્મરાજા રાક્ષસી સરકાર છે ૪૮
પુદ્ગલાસક્તિવાળાએ લગામ કર્મને સોંપી છે ૪૮
આત્મામા અનતી તાકાત છે ૪૯
સમ્યક્ત્વ એટલે અવિનાશી બીજ ૪૯

સન્નિપાત મટ્યા પછી વિદ્વાન તે વિદ્વાન ને મૂર્ખ તે મૂર્ખ ૫૦
આશ્ચર્ય ૫૦
પ્રતિપાતી મોક્ષે ગયેલા વધારે છે ૫૧
'નમોત્થુણ' એ ભવિષ્યની આશાનો નમસ્કાર ૫૨
સમ્યક્ત્વની તાકાત ૫૨
સમ્યક્ત્વની વાત ઉડાડતા મોક્ષ ઊડી જાય ૫૩
સમ્યક્ત્વીના લિંગો ૫૩
ધર્મની શરૂઆત ૫૪
મોક્ષ સિવાયનું છોડવાનું છે ૫૪
શ્રદ્ધા પલટાતા નુકસાન ૫૫
આચારાંગથી આચાર અને સૂયગડાંગથી શ્રદ્ધા ૫૬
ઠાણાંગ એટલે પદાર્થની ઈયત્તા ૫૭
ઠાણાંગજી એટલે સમરાંગણની સરવે (Survey) ૫૮
દેશવિરતિ એટલે શું ? ૫૮
સામાયિક વગેરે ફુરસદીઆ કામો છે ૫૯
લગ્ન ફુરસદે કરવાનો વિચાર રખાયો ? ૬૦
ગૃહસ્થ સરવેનો અધિકારી ન બને ૬૦
ત્રિવિધ૦ વોસિરેવાળો સરવેમાં આવે ૬૦
શૂરા સરદાર માટેની લાયકાત ૬૧
ચાર ગતિ એ ચૂક છે ૬૧
વિપત્તિ જાણવા છતાં છોડતો નથી ૬૨
હાડિયાનું દૃષ્ટાન્ત ૬૨
ભાડૂતી ને માલિકીનું ઘર ૬૨
ફોટો અને ફોનોગ્રાફ ૬૩
રોડા, ફુલ ને હાડકાના માળાવાળા એનિક ન થાય ૬૩

ભંડારની ચાવીની પ્રાપ્તિ	૬૪
બહુ સમજણના ઘરને પોતાનું ઘર ગણે	૬૪
સમજણ આવે ત્યારે તિજોરીની ચાવી અપાય	૬
ગીતાર્થ	૬૬
ઇયત્તા સુધી પદાર્થની પ્રરૂપણા	૬૭
ઠાણાંગ દ્વારા ભુલભૂલામણીનો ઉકેલ	૬૭
'પંચિંદિય' સૂત્ર વગેરેમાં પાંચ મહાવ્રતો	૬૭
હીરાનું દૃષ્ટાન્ત	૬૮
તીર્થંકરોને ત્યાં મંડાવતો રજિસ્ટર	૬૮
તીર્થંકર સિવાય બીજાને ત્રસાદિનું જ્ઞાન નથી	૬૯
કરનારને કરવાની મહેનત હોય	૭૦
પંચેન્દ્રિયાદિમાં આચાર અંગે, અંગની ઉત્પત્તિ અંગે	૭૦
શોધ કરનાર તરીકે રજિસ્ટર 'તીર્થંકર'	૭૦
'પંચ' 'મહવ્વયા' અને 'પણ્ણત્તા' કેમ?	૭૧
જૈન દર્શનમાં તત્ત્વોનો વિભાગ	૭૨
આચારો અને વિચારોનું નિયમન નથી	૭૩
આપા સુધીની શિખામણ	૭૩
વર્ગીકરણ કરનાર શ્રીસ્થાનાંગજી	૭૪
વર્ગીકરણ માટે બે આગમ કેમ?	૭૫
ભૂમિકાને મહેલ ભેગા ગણાય	૭
હિંસાની વિરતિ એક જ વ્રત કેમ નહિ?	૮૬
રાગ અને દ્વેષ સ્વતંત્ર હિંસારૂપ નથી	૭૭
સ્વદયા એટલે શું?	૭૭
અભવ્યને દુઃખ દૂર કરવાના મુદ્દાએ ચારિત્ર	૭૮
અભવ્ય આઠ તત્ત્વ માને	૭૯

અભવ્ય મોક્ષ ન માને તો માને શું ?	૭૯
રાગદ્વેષ હિંસારૂપ છે એમ ન મનાય	૮૦
પાંચ મહાવ્રતો કહેવાની જરૂર	૮૦
અદત્તાદાનવિરમણ એક ન ચાલે ?	૮૧
અદત્ત ગ્રાહ્ય પદાર્થ અંગે હોય	૮૧
પાંચ મહાવ્રતો સાથે જ ઉચ્ચારાવાય	૮૨
પંચ મહવ્વયાણં સમાધાન	૮૨
સ્વરૂપભિન્નથી મહાવ્રતો ભિન્ન છે	૮૩
અનંતા તીર્થંકરોએ મહાવ્રત પાંચ જ કહ્યા છે	૮૩
બાવીસ તીર્થંકરમાં 'ચતુર્યામ'	૮૪
મહાવ્રત ઉચ્ચરવા એટલે રજિસ્ટર કરાવવું	૮૪
'મહાવ્રત' અને 'યામ'ની વ્યાખ્યા	૮૪
અર્ધી પ્રતિજ્ઞા અને આશીર્વાદ	૮૫
મહાવ્રત ઉચ્ચર્યા પછીથી પર્યાય ગણાય	૮૬
ગણધર સિવાયના યોગવહન કરે જ	૮૬
એકને બદલે પાંચ અને યામને બદલે મહાવ્રત	૮૬
મહાવ્રતમાં 'મહા' શબ્દની શી જરૂર ?	૮૬
તીર્થંકરો જ મોક્ષનો રસ્તો બતાવનાર છે	૮૭
ભૂલા પડેલાને માર્ગ બતાવનાર કોણ ?	૮૭
વાગ્વિનોદનો છરો ભૂલાતે	૮૮
પ્રશ્નોત્તરનો છેડા સમજણે	૮૮
માનતા સ્વીકારને બદલે આચાર સ્વીકાર કેમ ?	૮૯
આચાર સ્વીકારમાં છેડો	૮૯
ગણધરોને સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર સાથે	૯૦
ગુણ નાશે ગુણીનો નાશ ન થાય	૯૦

અજવાળું થતા જ સાપને જાણ્યો, ઝબકવુ ને ખસવુ થાય ૯૧
સમજ્યા પછી વિલંબ ન હોય ૯૧
ત્રિપદી દ્વાદશાંગીની રચના ૯૨
અંગપ્રવિષ્ટના લક્ષણ ૯૨
પેટાભેદ નથી તેથી પાંચની જરૂર ૯૨
રાત્રિભોજન-વિરમણ મહાવ્રત કેમ નહિ ? ૯૩
રાત્રિભોજન મૂળ ગુણ ખરો પણ મહાવ્રત નહિ ૯૩
અણુ, મહા વિશેષણની જરૂર ૯૪
મહાવ્રતમાંથી નીકળેલો ભાગ અણુવ્રત ૯૫
અણુમાં ટુકડા મહાના હિસાબે ૯૫
અણુ અને મહા સ્વરૂપદર્શક વિશેષણ છે ૯૫
પણ્ણત્તા કહી બધાના નામે કેમ ચઢાવ્યું ? ૯
પણ્ણત્તા કહ્યાનું સમાધાન ૯૬
મહાવિદેહમાં પણ પ્રરૂપણા તો સરખી જ ૯૭
ભગવાન મહાવીર રિફોર્મર ન હતા ૯૮
મન્નત્યા' એ ઉદ્દેશ, 'સન્ત' એ નિર્દેશ
'સન્ત' શબ્દ નિરવશેષ સર્વવાચી
'નિરવશેષ' સર્વના પચ્ચક્ખાણ છે ૯૯
ચરણકરણાનુયોગ કેમ ? ૧૦૦
સમ્યક્ત્વના ભેદ ૧૦૧
કારક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ ૧૦૨
રોચક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ ૧૦૨
દીપક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ ૧૦૨
પ્રતિમા વીતરાગ દશાના સ્મરણ માટે છે ૧૦૩
પ્રતિમાથી સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ ૧૦૩
૧૦૪

પરસયોગે મૂર્તિ ચારિત્રવાળી છે ૧૦૫
સમ્યક્ત્વ જીવમા ઉત્પન્ન થાય ૧૦૫
'મૂર્તિ' સ્વરૂપ જણાવે છે ૧૦૬
અભવ્યના ઉપદેશથી પણ શ્રદ્ધા થાય ૧૦૬
ચાર અનુયોગ એ સોનુ, રૂપુ, હીરા ને લોઢાની ખાણુ ૧૦૭
ભાવાર્થ ન સમજતા શબ્દ સાભળે તો અનર્થ ૧૦૭
લોઢા વગર સોના, ચાદીની ખાણો નકામી ૧૦૮
છાપ મારનાર ચરણકરણાનુયોગ ૧૦૯
પાચમા ઠાણામા ચરણકરણની છાપ ૧૦૯
ખોટો રૂપિયો કાપી નાંખવાનો ૧૦૯
સાધુએ મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપવો ૧૧૦
શેઠના છ છોકરાનુ દૃષ્ટાન્ત ૧૧૧
છ ન છોડે તો એકને પણ છોડાવવાના ન્યાયે
અણુવ્રતનો ઉપદેશ ૧૧૧
અગિયાર અગમા દેશવિરતિનો ઉપદેશ નથી ૧૧૨
અગાર ધર્મ ને અણગાર ધર્મ કેમ કહ્યો? ૧૧૨
અગાર ધર્મ એટલે ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા ૧૧૨
અણુવ્રતવાળો દરવાજા બધ કરવાની ભાવનાવાળો છે ૧૧૩
અતિચારો દરવાજા બધની ભાવના જણાવે છે ૧૧૪
સત્તરમા પ્રવર્તેલો સમ્યક્ત્વી ૧૧૪
શ્રાવકની દાનત ધર્મપક્ષમા છે ૧૧૪
પ્રજ્ઞપ્તાથી તીર્થંકરની છાપ ૧૧૫
સૂત્રથી ગણધરો રચે ૧૧૫
આનુપૂર્વીવાળા પહેલા જ ભાગે મહાવ્રતો ૧૧૫
'તદ્યથા' શા માટે? ૧૧૬

સર્વજ્ઞનું શાસન એટલે પહેલું મહાવ્રત 11
સ્થાનાંગની આવશ્યકતા ૧૧૭
હોના તરે, કાના તરે બોધ કરાવનાર ગણધરો ૧૧૮
તીર્થ તરીકે ગણધર ૧૧૮
ગુણ ગુણી વગર રહેતો નથી ૧૧૮
ગણધરકૃત રચનાનો પ્રભાવ ૧૧૯
દેવને ઓળખાવનાર ગણધરરચના ૧૨૦
રિપોર્ટરોના ભિન્નપણાથી વાક્ય-ભેદ તેમ ગણધરરચના ૧૨૦
તીર્થંકરો બતાવનાર છે પણ બનાવનાર નહિ ૧૨૧
દીવો બતાવનાર છે, બનાવનાર નથી ૧૨૧
નિબંધમાં વાક્ય જુદાં પણ ભાવ એક તેમ દ્વાદશાંગી ૧-૨
આગમના આધારે દેવ-ગુરૂ ૧૨૨
પહેલા તારનાર કોણ ? ૧૨૩
તરવાનું સાધન પ્રથમ ગણધર ૧૨૩
સૂત્ર થકી ગણધરોને આત્માગમ ૧૨૪
રતિમામાની પ્રકૃતિવાળાનો શો ઉપાય ? ૧૨૪
ચૌદ પૂર્વ એટલે ટૂંકી નોંધ ૧૨૫
વિશેષણવાળા રત્ન છે તેમ વિશેષણવાળાં મહાવ્રત છે ૧-૬
ઊલટું સમજાવવાની બુદ્ધિ તે પાપ ૧૨૬
લાભાન્તરાયના ઉદયમાં લઈ જવો તે પાપ ૧૨૭
પ્રાણાતિપાતની વિરતિ વગર મૃષાવાદની વિરતિ ન હોય ૧-૭
તેના વગર મૃષાવાદની વિરતિ એ ફોતરાં ખાંડવા ૧૨૮
બકરી કાઢતાં ઊંટ પેઠું ૧૨૮
શ્રદ્ધાવાળો છોડવાની ઈચ્છાવાળો છે ૧૨૮
'મૃષાવાદ' અંશનાશ, 'હિંસા' સર્વનાશ ૧૨૯
૧૨૯

અન્યોના જુલમ ૧૩૦
અન્યો, ઉપદેશદ્વારા વધનારા નથી ૧૩૧
જમાનો પલટાયે પ્રરૂપણા ન પલટાય ૧૩૧
મહાવ્રતો એટલે શાસનનો સ્તંભ ૧૩૨
બીજા કુદેવો કેમ? ૧૩૨
ગૃહલિંગ સિદ્ધ બોલનારે સ્વલિંગ સિદ્ધ શબ્દ ખ્યાલમા લેવો ૧૩૩
અન્યલિંગ એટલે આધળા, અજાકૃપાણ ૧૩૩
અન્યલિંગ એટલે મોક્ષને ઊંધુ મારનાર ૧૩૩
અન્યલિંગ મોક્ષનુ લિંગ નથી ૧૩૪
ગૃહસ્થપણાના બે વર્ગ ૧૩૫
કર્મે શૂર તે ધર્મે શૂરનુ તત્ત્વ ૧૩૫
ગૃહસ્થપણામા કલ્યાણ નથી ૧૩૬
દેવ હથિયાર સ્ત્રી વગરના જોઈએ ૧૩૬
સ્ત્રી આદિનો નિષેધ, કુદેવના નિષેધ માટે ૧૩૭
મોક્ષમાર્ગનો સ્તંભ મહાવ્રત જ ૧૩૭
લોઢાની ખીલીવાળી નાવ તારે તે પ્રતાપ લાકડાનો ૧૩૮
અન્યલિંગે છતા મોક્ષે જાય તો તે પ્રતાપ મહાવ્રતનો ૧૩૮
મૃષાવાદવિરમણ એટલે સોયની ચોરી ૧૩૯
ઉત્સૂત્ર અનતો સ સાર વધારે ૧૩૯
ઉત્સૂત્રની વ્યાખ્યા ૧૪૦
અઢારમુ પાપસ્થાન એક બાજુ ને બીજા બધા એક બાજુ ૧૪૦
પવન ખાય તો તોડી નાખે ૧૪૦
ગોશાળાનો પલટો ૧૪૧
ઉત્સૂત્ર સિવાયનુ મૃષાવાદ સોય જેવુ ૧૪૨
એક વિપરીતે બે પાપસ્થાનક ૧૪૨

પ્રાણનો નાશ એ ગઠડીની ચોરી ૧૪૨
મરનો અર્થ અમર ૧૪૩
હિંસક ન બચે હિસ્ય બચી જાય ૧૪૩
ચોરીને પ્રથમ સ્થાન ન હોય ૧૪૩
બ્રહ્મચર્યને પ્રથમ સ્થાન કેમ નહિ? ૧૪૩
'વ્રત' સજ્ઞાનુ કારણ ૧૪૪
'વ્રત' નિવૃત્તિના અર્થમા ૧૪૫
'तजहा पण्णत्ता'થી તીર્થંકરોની છાપ ૧૪૬
બૌદ્ધો વગેરે અનુકરણથી શિક્ષા આદિ બોલે છે ૧૪૬
અનુકરણ કરવાવાળા કોણ? ૧૪૬
પદાર્થ જાણ્યા પછી નામ સ્થાપન ૧૪૭
આત્મા સ્પર્શાદિનો વિષય નથી ૧૪૭
'આત્મા'ને જણાવનાર કોણ? ૧૪૭
પરમાણુના જ્ઞાનમા પણ સાચુ કોણ? ૧૪૮
અન્યોની પરમાણુની થિયરી ધોઈ નાખવાની ૧૪૯
તીર્થંકરો સર્વજ્ઞ હોવાથી જાણીને કહી શકયા ૧૫૦
જે સ્પર્શાદિના જ્ઞાનમા નથી ટકતા તે અરૂપી જ્ઞાનમા કયાથી ટકે? ૧૫૦
સાયન્સથી સાબિત થયેલુ પૃથ્વી આદિનુ જીવપણુ જૈનોએ જ માનેલુ છે ૧૫૧
બીજાઓને છ જીવનિકાયની માન્યતા કે વિરતિ નથી ૧૫૧
સ્મૃતિમા ઝાડમા સુખ, દુ ખ નથી માન્યા ૧૫૧
છ જીવનિકાયની માન્યતાથી હિંસાદિની વિરતિનો ક્રમ ૧૫૧
પહેલા મહેર નજરની જરૂર ૧૫૨
હિંસા વગેરે ચોથાના કમ્યાખ્યા ૧૫૨

હિંસાના ડરથીજ બીજા પાપસ્થાનક છે ૧૫૨
એક વખતના મૈથુનમા નવ લાખની હિંસા કેમ? ૧૫૩
પરિણામના અંગે હિંસા એ પહેલુ જ છે ૧૫૩
બ્રહ્મચર્યનો ક્રમાંક ૧૫૩
મૃષાવાદનો ક્રમ બીજો જ આવે ૧૫૪
તમામ દ્રવ્યોનો વિષય હોવાથી મૃષાવાદ બીજુ ૧૫૫
અદત્તાદાન ત્રીજે ને ચોથે મૈથુન યોગ્ય જ છે ૧૫૫
નય, પ્રમાણ ને નયાભાસ ૧૫૬
'બહુ ભણેલો શાસ્ત્રનો શત્રુ'-તેનો ખુલાસો ૧૫૭
'ઓલ બૉ' હિતને માટે છે ૧૫૮
'સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ' એ નય-વાક્ય ૧૫૮
લગીર આઘાપાછામા મિથ્યાત્વ ૧૫૯
મૂળ સ્થાનરૂપે આજ ક્રમ ૧૬૦
પહેલુ, બીજુ, ત્રીજુ અપવાદિક, ચોથુ નિરપવાદિક ૧૬૦
બીજુ મહાવ્રત જાળી-બારીવાળુ ૧૬૨
મૈથુનમા સ્યાદ્વાદ નહિ ૧૬૨
મૈથુનવિરમણમા 'પરિણતિ' પ્રવૃત્તિથી ભિન્ન ન થાય ૧૬૩
કૃષ્ણ પણ બ્રહ્મચર્યને વખાણે ૧૬૩
મૈથુનમા અપવાદ નહિ ૧૬૪
છોકરાને કરિયાતુ અપાય, ઝેર ન અપાય ૧૬૪
હિંસામા અપવાદ કયા પ્રકારનો? ૧૬૪
બ્રહ્મચર્યનુ ચોથુ સ્થાન બરોબર જ છે ૧૬૫
અબ્રહ્મ નહિ સેવવાવાળો દુર્ગતિનો ભાગી થતો નથી ૧૬૫
મૈથુનાનુબંધીને રૌદ્રધ્યાનમા ગણાવ્યુ નથી ૧૬૫
દ્રવ્ય-બ્રહ્મના પાલનની જરૂરિયાત ૧૬૬

બળાત્કારે પળાતુ બ્રહ્મચર્ય દેવલોક આપે	૧૬
બ્રહ્મચર્યનુ ચોથા નબરનુ સ્થાન યથાર્થજ છે	૧૬૭
અનાદિ કાળથી રખડાવનાર પરિગ્રહ	૧૬૭
લશ્કર વફાદારીવાળુ જોઈએ	૧૬૮
લશ્કર ને બળવાખોરમા વફાદારીનો ભેદ	૧૬૮
બાહ્ય ત્યાગ સદાચાર હોય તો ભવ્ય ગણે	૧૬૯
અભવ્યની પ્રરૂપણામા ભલભલા ઝપટાય	૧૭૦
સાધ્યની દૃષ્ટિ કાર્ય કરનાર છે	૧૭૦
આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગની રચનાના ઉદ્દેશ	૧૭૦
ઠાણાગનો ઉદ્દેશ	૧૭૧
બાવીશ તીર્થ કરમા પ્રરૂપણા ભેદે અવધિ આદિનુ શુ થાય?	૧૭૨
નાસ્તિક ને ગુરૂ	૧૭૨
'કેરી પાકે ત્યારે વઘારીઓ' નેમ નાસ્તિકનુ જાતિસ્મરણ	૧૭૩
સર્વ તીર્થકરોએ પાચ જ મહાવ્રત કહ્યા છે	૧૭૪
ચાર જ્ઞાની પડે માટે સાવચેતીની જરૂર	૧૭૪
ગૌતમસ્વામીની નિશ્રાએ બીજાને પ્રતિબોધવા	૧૭૪
પહેલા પાપનો નિષેધ કેમ?	૧૭૫
એક તોડવામા આટલી બધી જરૂર કેમ?	૧૭
એક તોડે મોક્ષ મળે	૧૭૬
લેપ માટે માણુના ન્યાયે અકામ-નિર્જરાની જરૂર	૧૭૭
જેમ જેમ વાદળ વિખરાય તેમ તેમ પ્રકાશ	૧૭૭
પહેલા આવરણ તોડવા કે કર્મ રોકવા?	૧૭૮
સવરનુ સ્થાન પહેલા કેમ નહિ?	૧૭૮
તામલિ તાપસ	૧૭૯
સાધુ સદા ઉપવાસીનો ખુલાસો	૧૭-

હિંસાદિકનો આધાર પરિગ્રહ ઉપર ૧૮૦
આરંભ, પરિગ્રહથી વિરમવાવાળો ધર્મને ફળીભૂત કરે ૧૮૦
ચાર મહાવ્રતના બળે મમતા જીતાય ૧૮૧
દાનના પાક જોઇએ ૧૮૨
વાસુદેવો વિચારના પરિવર્તનથી નરકે ૧૮૨
આચારની સાથે વિચારની વ્યવસ્થાની જરૂર ૧૮૨
વિચારના અઠેકાણે આચાર છોડવાનો ન હોય ૧૮૩
સૂયગડાંગ પહેલું અંગ કેમ નહિ? ૧૮૩
વિચારનો બાપ આચાર ૧૮૪
બાહ્ય સંજોગ વિના ખરાબ વિચાર ન થાય ૧૮૪
સામું ન મળ્યા ન લડાય ૧૮૪
નાસ્તિકથી સન્માર્ગ ૧૮૫
પહેલો ઉપદેશ આચારનો ૧૮૫
આચારની સજ્જડતા માટે પહેલું આચારાંગ ૧૮૫
આચારની દૃઢતા માટે પહેલા પૃથ્વીકાયાદિ નિરૂપણ ૧૮૬
શાસન દોરી લેનાર થાય માટે ઠાણાંગ ૧૮૭
પાંચ મહાવ્રતોના નિરૂપણનો હેતુ ૧૮૭
ધર્મોપગ્રહ-દાન સંયમના ટેકા માટે ૧૮૮
તામલિની તીવ્ર તપશ્ચર્યા ૧૮૮
તામલિને તપનું ફળ બીજો દેવલોક ૧૮૯
લીલોતરી વર્જવામાં ઇન્દ્રિય-આસક્તિવર્જન ૧૮૯
સત્ત્વની ન્યૂનતા ૧૯૦
સારૂં થવાની બુદ્ધિથી તામલિનો તપ ૧૯૦
ભાવનાથી કર્તવ્ય ૧૯૦
પૂજાનો અધિકારી કોણ? ૧૯૦

બીજા મિથ્યાત્વી કેમ ? ૧૯૧
ભગવાન્ શું પૂજાની દરકારવાળા છે ? ૧૯૧
પૂજા શાને માટે ? ૧૯૨
'કૌલ' ભવનિવેદનો ૧૯૨
'પૂજા' દસ્તાવેજ, 'મહી' જય વીયરાય ૧૯૩
તીર્થંકરની કિંમત તેમના ગુણોથી ૧૯૩
મહાવ્રત મુદ્રાલેખ ૧૯૪
પાપની જડ પરિગ્રહ ૧૯૪
પાંચના પચ્ચક્ખાણથી મહાવ્રતધારી ૧૯૪
અઢારને બદલે પાંચ કેમ ? ૧૯૪
વાઝીઆનો વશ વગર માર્યો મરે, તેમ તેર પાપસ્થાનક ૧૯૫
બિલાડીને ગળે ઘંટડી ૧૯૬
જકડાવવાનો સંભવ અગિયારમા સુધી ૧૯૬
પરિગ્રહ પોતાનું જ બગાડે માટે પાંચમું ૧૯૭
વિચારની વ્યવસ્થા વિના બધું નકામું ૧૯૮
ભવ્ય ને અભવ્યના ચારિત્ર ૧૯૮
ખીલા વગરના ચારિત્ર આઠ ૧૯૮
દ્રવ્ય-ચારિત્ર વિના ભાવ-ચારિત્ર આવે નહિ ૧૯૯
દ્રવ્ય-ચારિત્ર કરતાં ભાવ-ચારિત્ર અધિક છે ૨૦૦
હરકોઈ સાધુ એટલે 'દ્રવ્ય-સાધુ' એમ નહિ ૨૦૧
વ્યક્તિને લઈને જાતિને નિંદવાનો હક નથી ૨૦૧
કુમાર્ગે ચઢેલાને સન્માર્ગે લાવવો, પણ ફજેત કરીને નહિ ૨૦૨
તાડન તર્જનની શાસ્ત્રકારે આપેલી છૂટ ૨૦૩
સૂર્ય ઝગઝગાવે ઓળખાય તેમ સાધુમાંના એકનો પણ ગુણ જ ઓળખાય ૨૦૪

સાધુને 'દ્રવ્ય-સાધુ' કહેવુ તે કલંક	૨૦૪
ભાવ-ચારિત્રની અપેક્ષાએ જ દ્રવ્ય-ચારિત્ર નકામુ	૨૦૫
ખાનપાનની અપેક્ષાએ ત્યાગ કરેલ નવ ગ્રૈવેયકે જાય	૨૦૫
કમલપ્રભાચાર્યનો નીડર જવાબ	૨૦૬
'સાવદ્યાચાર્ય' નામ કોણ પાડે ?	૨૦૭
આરભ પરિગ્રહમા ખૂચેલા નરક નિગોદમા	૨૦૭
અપવાદને દાખલા તરીકે લેવાય નહિ	૨૦૮
સ્થાનાગ એટલે બચાવ માટે ઊભી કરાયેલી દીવાદાડી	૨૦૮
જીવન પર્યતના પ્રત્યાખ્યાનનુ કારણ	૨૦૯
વિચાર ને વર્તનમા આતરુ જોઈએ	૨૦૯
પરિગ્રહનુ લક્ષણ	૨૧૦
ઉપકરણ કે અધિકરણ	૨૧૧
કાર્ય કરનાર આકાર	૨૧૨
મોક્ષનો માર્ગ સયમ	૨૧૩
આશ્રવનિરોધરૂપ સવરની ગેરહાજરી	૨૧૩
અયોગિ-કેવળી માટે કેમ નિયમ નહિ ?	૨૧૪
લોભ મીઠા ઝાડના મૂળ કાઢે	૨૧૫
સમુદાયનો ચોથો તે શેષનો ત્રીજો	૨૧૫
વસ્તુને ન સમજે તેને સોનુ-પિત્તલ બને સરખા	૨૧૬
ચારના ચકરાવામા હોય ત્યા સુધી મોક્ષની અપ્રાપ્તિ	૨૧૭
સમકાલે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન	૨૧૮
સમ્યક્ચારિત્ર હોય તેને સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન હોય જ	૨૧૮
આચારની વ્યવસ્થા પહેલી કેમ ?	૨૧૯
વિધિ, નિષેધ વિશેષણને લાગે	૨૧૯
મૂર્ખાનુ દૃષ્ટાન્ત	૨૧૯

શ્રાવકના ૨૧ અને માગાનુસારીના ૩૫ ગુણોના ભેદનુ કારણ ૨૨૦
હિંસાની વ્યાખ્યા ૨૨૧
પ્રમત્તના બદલે મહાવ્રત કેમ? ૨૨૨
પ્રમત્ત યોગ ટળ્યા વિનાની વિરતિની શી કિંમત? ૨૨૩
પ્રમત્ત યોગ એ પ્રાણાતિપાતની જડ છે ૨૨૪
પ્રાણ વ્યપરોપણ એ દ્રવ્યહિંસા ને પ્રમત્ત યોગ એ ભાવ-હિંસા ૨૨૪
સાધારણ અને અસાધારણ કારણ ૨૨૫
જૈન શાસનનુ ધ્યેય જ મોક્ષ ૨૨૬
મોક્ષને ન માનનાર અભવ્યને પણ દેશના મોક્ષના ધ્યેયથી જ દેવી પડે ૨૨૭
ધર્મ મોક્ષને માટે ૨૨૮
પૌદ્ગલિક સુખ સાથે બધાયેલા ધર્મની નિરર્થકતા ૨૨૮
જૈન શાસનનો એક જ સૂર 'મોક્ષ' જ ૨૨૯
નવી તરકડી નવ વખત નમાજ પડે ૨૩૦
જૈન ધર્મમા મોક્ષના સસ્કારો ગળથુથીમા ૨૩૧
પુણ્યનો પાયો જ પાપ ૨૩૧
અવગુણ ઉપર દ્વેષ, નહિ કે અવગુણી ઉપર ૨૩૨
અવગુણી ઉપર દ્વેષ એ અકર્ત્તવ્ય ૨૩૩
સૂયગડાગ કરતા આચારાગ પહેલુ રચવાનુ કારણ ૨૩૪
આચરણ પહેલા ને સમજણ પછી ૨૩૪
વહોરાનુ દૃષ્ટાન્ત ૨૩૫
સ્થાનાગની રચના ૨૩૫
સ્થાનાગનો વિષય આચાર કે વિચાર નહિ પણ વર્ગીકરણ ૨૩૫
દ્રવ્ય-ભાવ-હિંસાની ચતુર્ભગી ૨૩૬
હિંસા શબ્દ બનેમા ૨૩૭

સૂક્ષ્મ બાદર છતા ત્રસ સ્થાવર શા માટે? ૨૩૭
સૂક્ષ્મ બાદર એટલે શુ? ૨૩૮
આઠ પ્રકારના સૂક્ષ્મ ૨૩૮
સૂક્ષ્મ ને બાદરની વ્યાખ્યા ૨૩૯
શાસનનુ મૂળ આચાર ૨૪૦
તીર્થની જડ આચાર ૨૪૦
અર્થનુ જ્ઞાન ક્યારે અપાય? ૨૪૦
અનુયોગ પછી અનુજ્ઞા ૨૪૧
પાપનુ મૂળ 'જ્ઞાન' ૨૪૧
જ્ઞાન વધારે તેને આલોયણ પણ વધારે ૨૪૨
પાપનુ મૂળ જ્ઞાન, પણ તે છોડવાનુ નહિ ૨૪૨
ઉપદ્રવની જડ પૈસો ૨૪૨
ભયોનુ સ્થાન પૈસો ૨૪૩
જ્ઞાન વિના મોક્ષ નહિ ૨૪૩
જ્ઞાનનુ બહુમાન ૨૪૩
કુભાગ કરતા ગધેડા ડાહ્યા? ૨૪૪
ગીતાર્થતા એ શાસનનો આધાર ૨૪૫
એક આખે અધૂરુ દેખાય ૨૪૬
મારા નરમાનો આધાર વાપરનાર પર ૨૪૬
જ્ઞાનનુ પ્રયોજન સદાચાર ૨૪૭
સયમને માટે દયા છે ૨૪૮
ઉપક્રમ ને ઉપસહાર જયણાને માટે ૨૪૮
તત્ત્વ જયણામા ૨૪૯
ગીતાર્થ અને ગીતાર્થની નિશ્રા એ જ સાધુપણુ ૨૪૯
જ્ઞાન પારકુ પણ કામ લાગે ૨૫૦

જ્ઞાન સાથે દયાની પણ આવશ્યકતા	૨૫૦
દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન	૨૫૦
આચાર ત્યાં સુધી જ શાસન	૨૫૧
વધના ત્રિવિધ ભેદો	૨૫૨
વર્જન આચાર પરત્વે, પ્રતિજ્ઞા પરત્વે નહિ	૨૫૨
ધર્મની જડ	૨૫૪
અવકેશી જ્ઞાન કયું ?	૨૫૪
જ્ઞાનની સાર્થકતા શાથી ?	૨૫૪
મિથ્યાદૃષ્ટિનું જ્ઞાન, એ અજ્ઞાન શાથી ?	૨૫૫
'જિતશત્રુ'નું ઉદાહરણ	૨૫૫
સ્થૂલભદ્રની પરીક્ષા	૨૫૬
સમ્યગ્દૃષ્ટિના વિચાર	૨૫૬
પુદ્ગલનો દ્વેષ એ પારકી લાય	૨૫૬
કયું જ્ઞાન સંસાર વધારે ?	૨૫૭
વિરતિરૂપ ફળ વિનાનું જ્ઞાન અજ્ઞાન	૨૫૮
જ્ઞાન, સાધન તરીકે નહિ કે સાધ્ય તરીકે	૨૫૯
આચારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાનની સફળતા	૨૬૦
પ્રમત્ત યોગ તરીકે પચ્ચક્ખાણ નહિ	૨૬૧
જીવ અને મરણની સમજણ	૨૬૧
અંતર્મુહૂર્ત તો અપ્રમત્તપણું આવવું જોઈએ	૨૬૨
પ્રાણોના હિસાબે શુદ્ધિ ને પ્રાયશ્ચિત્ત	૨૬૩
પ્રાણાતિપાત-વિરમણ રાખવાનું કારણ	૨૬૪
મુનિ હત્યામાં અનંતું વૈર	૨૬૪
જ્ઞાનની ઉપયોગિતા શી ?	૨૬૫
જ્ઞાન સાધન તરીકે ઉપયોગી	૨૬૭
	૨૬૭

ક્રિયારૂપે જ્ઞાનની ઉપયોગિતા	૨૬૮
પાપના જ પરિહારની આવશ્યકતા	૨૬૮
ગ્રંથિભેદ વિના સમ્યક્ત્વનો અભાવ	૨૬૯
ઉદ્યમની જરૂરિયાત	૨૭૦
ગ્રંથિનું સ્વરૂપ	૨૭૦
ચમત્કારી પરિવર્તન	૨૭૨
પચ્ચક્ખાણ શેના હોય?	૨૭૪
મોક્ષના સાગરીત અને એની ભુંગળની સમજણ	૨૭૪
ગ્રંથિભેદનું સ્વરૂપ	૨૭૫
પાપની ભયંકરતા વિનાનું બોલવું એ તો જોખમદારી વગરનું નાણું	૨૭૬
પાપસ્થાનકને ફોનોગ્રાફ પેઠે આલોવવું શોભે નહિ	૨૭૬
ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કયું?	૨૭૭
દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન	૨૭૮
પચ્ચક્ખાણ પ્રાણના વ્યપરોપણના, નહિ કે પ્રમત્ત યોગના	૨૭૯
પ્રાણાતિપાત શબ્દ રાખવાનું કારણ	૨૮૦
'પ્રાણ' શબ્દ રાખવાનું કારણ	૨૮૧
આચારાંગની રચનાના અને સ્થાપનાના ક્રમમાં ભેદ	૨૮૨
શ્રુતકેવલી અને કેવલજ્ઞાનીની પ્રરૂપણામાં સમાનતા	૨૮૩
સર્વે કેવલીના વચનોનો ચૌદ પૂર્વમાં સમાવેશ	૨૮૪
આચારાંગાદિ રચનાનો હેતુ	૨૮૪
દશ શેર ઘી પચાવનાર દુર્બલિકાપુષ્યમિત્રનું ઉદાહરણ	૨૮૪
જ્ઞાન સાથે આચારની પણ આવશ્યકતા	૨૮૫
બે યોગની આવશ્યકતા	૨૮૬
જિનેશ્વરના વર્ગના નિશાળિયા કોણ?	૨૮૭

જ્ઞાન સાથે દયાની પણ આવશ્યકતા	૨૫૦
દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન	૨૫૦
આચાર ત્યાં સુધી જ શાસન	૨૫૧
વધના ત્રિવિધ ભેદો	૨૫૨
વર્જન આચાર પરત્વે, પ્રતિજ્ઞા પરત્વે નહિ	૨૫૨
ધર્મની જડ	૨૫૪
અનેકેશી જ્ઞાન કયું ?	૨૫૪
જ્ઞાનની સાર્થકતા શાથી ?	૨૫૪
મિથ્યાદષ્ટિનું જ્ઞાન, એ અજ્ઞાન શાથી ?	૨૫૫
'જિતશત્રુ'નું ઉદાહરણ	૨૫૫
સ્થૂલભદ્રની પરીક્ષા	૨૫૫
સમ્યગ્દષ્ટિના વિચાર	૨૫૬
પુદ્ગલનો દ્વેષ એ પારકી લાય	૨૫૮
કયું જ્ઞાન સંસાર વધારે ?	૨૫૮
વિરતિરૂપ ફળ વિનાનું જ્ઞાન અજ્ઞાન	૨૫૯
જ્ઞાન, સાધન તરીકે, નહિ કે સાધ્ય તરીકે	૨૬૦
આચારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાનની સફળતા	૨૬૧
પ્રમત્ત યોગ તરીકે પચ્ચક્ખાણ નહિ	૨૬૧
જીવ અને મરણની સમજણ	૨૬૨
અંતર્મુહૂર્તે તો અપ્રમત્તપણું આવવું જોઈએ	૨૬૩
પ્રાણોના હિસાબે શુદ્ધિ ને પ્રાયશ્ચિત્ત	૨૬૪
પ્રાણાતિપાત-વિરમણ રાખવાનું કારણ	૨૬૪
મુનિ હત્યામાં અનંતું વેર	૨૬૫
જ્ઞાનની ઉપયોગિતા શી ?	૨૬૭
જ્ઞાન સાધન તરીકે ઉપયોગી	૨૬૭

ક્રિયારૂપે જ્ઞાનની ઉપયોગિતા ૨૬૮
પાપના જ પરિહારની આવશ્યકતા ૨૬૮
ગ્રંથિભેદ વિના સમ્યક્ત્વનો અભાવ ૨૬૯
ઉદ્યમની જરૂરિયાત ૨૭૦
ગ્રંથિનુ સ્વરૂપ ૨૭૦
ચમત્કારી પરિવર્તન ૨૭૨
પચ્ચક્ખાણ કોના હોય? ૨૭૪
મોક્ષના માગરીત અને એની ભુગળની સમજણ ૨૭૪
ગ્રંથિભેદનુ સ્વરૂપ ૨૭૫
પાપની ભયકરતા વિનાનુ બોલવુ એ તો જોખમદારી વગરનુ નામુ ૨૭૬
પાપસ્થાનકને ફોનોગ્રાફ્ પેઠે આવોલવુ શોભે નહિ ૨૭૬
ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કયુ? ૨૭૭
દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન ૨૭૮
પચ્ચક્ખાણ પ્રાણના વ્યપરોપણના, નહિ કે પ્રમત્ત યોગના ૨૭૯
પ્રાણાતિપાત શબ્દ રાખવાનુ કારણ ૨૮૦
'પ્રાણ' શબ્દ રાખવાનુ કારણ ૨૮૧
આચારાગની રચનાના અને સ્થાપનાના ક્રમમા ભેદ ૨૮૨
શ્રુતકેવલી અને કેવલજ્ઞાનીની પ્રરૂપણામા સમાનતા ૨૮૩
સર્વે કેવલીના વચનોનો ચૌદ પૂર્વમા સમાવેશ ૨૮૪
આચારાગાદિ રચનાનો હેતુ ૨૮૪
દશ શેર ઘી પચાવનાર દુર્બલિકાપુષ્યમિત્રનુ ઉદાહરણ ૨૮૪
જ્ઞાન સાથે આચારની પણ આવશ્યકતા ૨૮૫
બે યોગની આવશ્યકતા ૨૮૬
જિનેશ્વરના વર્ગના નિશાળિયા કોણ? ૨૮૭

સ્થાવરની પ્રરૂપણાને અંગે જૈન ધર્મની અદ્વિતીયતા ૨૮૭
ત્રસ કાય માનવામાં બુદ્ધિ પણ સ્થાવરને અંગે કેવળ ભરોસો ૨૮૮
મુખ્ય રક્ષણીય ચીજ દયા ૨૮૮
છ જીવનિકાયની શ્રદ્ધા થાય તે જ જૈનત્વ ૨૯૦
ચંદ્રગુપ્તની ચાણક્યમાં અચળ શ્રદ્ધા ૨૯૧
વાડ ચીભડાં ગળે એ કેવો ન્યાય? ૨૯૧
દ્રવ્ય-દુઃખ દૂર કરવા માટે શાસન સ્થાપવાની જરૂરિયાત ૨૯૨
'પ્રાણ' શબ્દ રાખવાનું કારણ ૨૯૨
ભાવ-પ્રાણનો આધાર દ્રવ્ય-પ્રાણ ૨૯૩
જગતના વ્યવહારનો આધાર આચાર ૨૯૬
દ્રવ્ય-આચારની મહત્તા ૨૯૬
દ્રવ્ય-ત્યાગની ખાસ જરૂર ૨૯૮
અન્યલિંગે કે ગૃહલિંગે સિદ્ધના દૃષ્ટાન્તનો અભાવ ૨૯૮
ચારિત્ર એ તો આત્માનો સ્વભાવ ૨૯૯
માળા અજ્ઞાનનું-મોહનું ચિહ્ન ૩૦૦
ગૌતમસ્વામીનું ઉદાહરણ ૩૦૦
આચાર એ તો જૈન શાસનની મુદ્રા ૩૦૧
શિવકુમારનું ઉદાહરણ ૩૦૧
વળાવો શું કામ લીધો? ૩૦૨
સવ્વ કહેવાનું કારણ શું? ૩૦૩
'સર્વ' શબ્દ રાખવાથી બે લાભ ૩૦૪
'વેરમણ'નો અર્થ ૩૦૪
પચ્ચક્ખાણ કરે તે જ કર્મથી બચે ૩૦૫
હિંસા અંગે એક જ વિકલ્પ ૩૦૭
તીર્થનો આધાર ૩૦૮

અફળ દેશના ૩૦૯
સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રનો સબંધ ૩૦૯
આશ્ચર્ય કયુ ? ૩૧૦
ચારિત્રને આધારે તીર્થ ૩૧૦
શલ્યના ત્રણ પ્રકાર ૩૧૧
વિરમણથી ત્રિવિધ અર્થનુ દ્યોતન ૩૧૨
અવિરતિથી ભયકર હાનિ ૩૧૩
શુભ પ્રત્યાખ્યાન કયુ ? ૩૧૪
ભરત ચક્રવર્તીના ઉદ્ગાર ૩૧૭
દેશ-વિરાધનાની સમજ ૩૨૦

શુદ્ધિપત્રક

પૃ	લી૦	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૯	૨૧	છયાયો	છપાયો
૧૧	૨૫	નર્ત્તાઙ્કિવિન	નર્ત્તાઙ્કિત
૧૨	૧૨	એ	એથી
૧૨	૧૩	અકિત સયમ સ્વરૂપી	અકિત અને સયમનુ નિરૂપણ કરનારા
૧૩	૨૧	જગોઠ	જઘોઠ
૧૪	૨૨	જન	જૈન
૧૬	૩	સમજાનાય	સમજાવાઈ
૧૬	૬	બહિદ્ધાથી	બહિદ્ધાથી
૧૭	૯	૦	કલ્પ (ઉ ૬)ની નિજ્જુત્તિ(? ભાસ) ની ગાથા ૬૪૦૨ મા પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરનો ધર્મ પાચ યામ રૂપ કહ્યો છે એ

પૃ	લી૦	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧૭	૧૮	૫૫	૫૧
૧૮	૧૦	नित्यानित्यपक्षखडन	नित्यानित्यपक्षमडन
૧૯	૧૪	'એકાન્તનિત્યવાદખડના	'એકાન્તનિત્યવાદખડ'
૨૫	૪	તે વાત	તે વાતને
૧	૧૨	ઠાણુ (સ્થાન)	ઠાણુ (સ્થાન)મા
૨	૧	આચરગ	આચારાગ
૫	૨૪	સૂયડાગ	સૂયગડાગ
૧૩	૮	महव्वया	महव्वया
૧૫	૪	वहि	वहिद्धा
૨૭	૧૬	એનુ અર્થ	એનુ નામ અર્થ
૫૨	૧૩	નિગોદના	નિગોદમા
૫૩	૧૭	સમ્યદર્શનવાળી	સમ્યગ્દર્શનવળી
૬૮	૧૯	તીર્થ કર	તીર્થ કર
૭૯	૧૭	આકરમા	આકારમા
૮૧	૨૫	અદાત્તાદાન	અદત્તાદાન
૮૭	૧	તત્રથી	ત ત્રથી
૯૫	૩	સ્થલની	સ્થૂલની
૧૦૧	૧૬	काल्दिक्माईओ	कालदिक्खमाईओ
૧૩૪	૨૫	સમારભને	સમારભને
,,	૬	હોય	હોય
૧૪૨	૧૫	અવળી ન થાય	અવળી થાય
૧૪૪	૨૨	બાધક ન હોય	બાધક હોય
૧૯૩	૮	પ્રભવાથી	પ્રભાવથી
૧૯૫	૧૩	કરો છો	કહો છો
૨૨૬	૯	મોમ	મોક્ષ
૨૩૭	૧	દશવકલિકમા	દશવૈકાલિકમા
૨૪૦	૯	ત	શ્રુત
૨૫૦	૧૨	ફળ ન દે	ફળ દે

णमोऽत्थु णं भगवओ सुहम्मसामिस्स

શ્રીઆગમોદ્ધારક ગ્રંથ (ભાગ ૪)

શ્રીસ્થાનાંગસૂત્ર

(સ્થાન ૫, ઉદ્દેશક ૧)

વ્યાખ્યાન ૧

દેશનાકાર —

આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી

पंच महव्वया प० तं०—सव्वातो पाणातिवायाओ वेरमणं जाव सव्वातो परिग्गहातो वेरमणं। पंचाणुव्वता प० तं०—थूलातो पाणाइवायातो वेरमणं थूलातो मुसावायातो वेरमणं थूलातो अदिन्नादाणातो वेरमणं सदारसंतोसे इच्छापरिमाणे ॥ (सू० ३८९)

ઠાણાંગ (સ્થાનાંગ) સૂત્રની અંદર પાંચમા ઠાણા(સ્થાન) ગણધર મહારાજા તેના પહેલા ઉદ્દેશા(ઉદ્દેશક)ની શરૂઆત કરતા મહાવ્રતોનું નિરૂપણ કરે છે

આચરાગ એટલે?

ગણધરે રચેલા પ્રથમ આચારાગમા સાધુઓના આચારનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ દુનિયાના ધોખા સસારી જીવને વાગે નહિ ત્યા સુધી તે આચારોમા વર્તે એમ નહિ પણ અન્ય મતના મિથ્યાવાદના પ્રવાદો જે વખતે એને અસર કરે તે વખતે શારીરિક, કૌટુબિક, બાહ્ય સયોગોની દરકાર એ ન કરતો હોય, અર્થાત્ દુ ખની સામે છાતી કાઢીને ઊભો રહે છે

દુ ખથી નીડરતા

જગત્ દુ ખથી ડરવાવાળુ છે ધર્મ કરનારને એ ડર કોરણે મેલવો પડે કોઇ પણ ધર્મ કરનારાએ પહેલા દુ ખનુ નિર્ભયપણુ કરી લેવુ પડે જે દુ ખથી નિર્ભય થતો નથી તે ધર્મમા સ્થિરતા કરવાવાળો થતો નથી જેને સુખની અસર દુ ખની અસરે પણ કિંમત ન હોય, જેને પોતાની પ્રતિજ્ઞાની જ કિંમત હોય તે જ આચારમા સ્થિર થઈ શકે છે

ધ્યેય

રણે ચઢેલા શૂરા સરદારને શત્રુને જીતવા જવુ એ જ વિચાર હોય તેને વચમા ચાહે તો વિસામાની અનુકૂળતા હો કે ચાહે તો ન હો તેનો એને વિચાર કરવાનો નહિ ટાઢ, તાપને પહોચી વળવુ, જીત મેળવવી, શત્રુને હઠાવવો એ જ એનુ ધ્યેય હોય તેમ સાધુએ આચારને પાલન કરવાને અગે તૈયાર થયા એટલે તેને મળેલા માબાપ, વાડીવજીફા વગેરે આચારના પાલનને માટે છોડયા કારણ? એ સિવાય આચારની પ્રાપ્તિ નથી પામર જીવોની વાત તો દૂર રહી આપણે લીમડાની ડાળ જેવા છીએ, પવન આમનો આવે તો ડાળ આમ વળી જાય છે માટે ખરાબ સજોગ છોડવાની પહેલે નબરે જરૂર પડે છે તે ન

છોડીએ તો ટકી શકીએ નહિ આટલા જ માટે જેઓ ગર્ભથી ત્રણે જ્ઞાનને અને જન્માતરથી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારા એવા તીર્થંકરો પણ બાહ્ય સજોગોને વોસરાવવાની પદ્ધતિ લે છે એટલે 'अगाराओ' અર્થાત્ ઘેરથી નીકળીને, ઘરબાર છોડીને એમણે સાધુપણુ લીધુ તીર્થંકરમહારાજ સરખાને ઘર રાખવુ ને સાધુપણુ રાખવુ અસભવિત હતુ

પ્રશ્ન-તીર્થંકર રાગી ખરા કે નહિ?

રાગી છતા વિરાગી જ્યા જ્યા દુનિયામા રાગ કહેવાય છે તેમા જ એમને વૈરાગ્ય એમને અદરથી ન્યારા રહેવાનુ છે એમના જેવા વિશેષ નિર્મળ રહે છે

ગૃહસ્થકાળ ૩૦ વર્ષ નહિ કે ૨૮

ચાલુ અધિકારમા આવો જન્માતરથી સમ્યક્ત્વ લઇને આવેલા અને ગર્ભથી ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારા તીર્થંકરને પણ ગૃહસ્થપણુ ને સાધુપણુ સાથે રહી શકયા નહિ એઓ ઘરથી નીકળ્યા ત્યાર પછી જ સાધુપણુ ગણાયુ ભગવાન્ મહાવીરનો ગૃહસ્થકાળ ૩૦ વર્ષનો અને સાધુપણાનો કાળ ૪૨ વર્ષનો છે ૨૮ વર્ષ પછીના બે વર્ષ તો ફાસુભોગી, બ્રહ્મચારી અને ચારિત્રની પરિણતિમા રહ્યા છે તેથી ગૃહસ્થપણાના ૨૮ વર્ષ કહેવા જોઇએ અને ૪૪ વર્ષ સાધુપણાના ગણવા જોઇએ, પણ કોઇએ ગણ્યા નથી, કારણકે ગૃહસ્થપણામા ત્યાગીપણે રહ્યા તે ચારિત્રમા ન ગણાય

ભગવાનનો બે વર્ષનો પર્યાય

વિચારો મોટી ઉમરના રાજકુમારને સ્નાન વગર બે વર્ષ રહેવુ કેટલુ મુશ્કેલ? દુનિયાની દૃષ્ટિએ એ અઘોરી બાવા જેવા ગણાય સાધુઓને પોતાના નિમિત્તે કરેલા આહાર-પાણી છોડવા

સુરદેવ પદે રાજકુવરપણામા એમણે બ્રહ્મચર્ય પાળ્યુ અને સ્નાન વગર બે વર્ષ રહ્યા વિશેષમા પોતાને માટે કરેલુ ન ખપે એવો એમણો નિર્ધાર હતો કેટલાક કહેશે કે ઘેર છે છતા સાધુ છે વધારે શુ છે? આવુ કહેવાવાળાઓ! મહાવીર મહારાજના આ બે વર્ષ કેવા હતા તે તપાસો અને એ શામા ગણ્યા તે તપાસો? તે બે વર્ષ સાધુપણામા ન ગણ્યા શા માટે? ત્યાગની મર્યાદા જાળવવા માટે એ એટલુ બધુ ઉત્કૃષ્ટ હોવા છતા ન ગણ્યુ હોય, કુદરતે પણ સાધુપણામા ન ગણ્યુ

કુદરત ક્યા કહેવા આવી? કુદરત એમ કહેવા આવી કે મન પર્યવજ્ઞાન ૩૦ વર્ષની ઉમરે થયુ મન પર્યવજ્ઞાન કોઈનુ ઉત્પન્ન કરેલુ નથી જગતના સ્વભાવે-કુદરતે સાધુપણાના તે બે વર્ષ હિસાબમા લીધા નહિ બ્રહ્મચર્ય આચર્યુ ઉત્કૃષ્ટ દશા આચરી તો પણ સાધુપણુ માન્યુ નહિ શાસ્ત્રકારે, કે કુદરતે ઘરમાથી નીકળ્યા સિવાય સાધુપણુ ન ગણ્યુ જ્યારે ઘરથી નીકળીને પ્રતિજ્ઞા કરી ત્યારે સાધુપણુ ગણ્યુ

શેની ગણતરી?

શારીરિક, કુટુબના સયોગોને અગે એક નિયમ થાય એ ચાહે તો અનુકૂળ થાઓ કે પ્રતિકૂળ થાઓ શુભ સસ્કારને ચાહે તે થાય તે જોવાનુ હોય નહિ તેને એક જ જોવાનુ-'શત્રુને મહાત કરવાનુ'

સાધુને પ્રતિજ્ઞાના નિર્વાહનુ જ ધ્યેય હોય

જેઓ મતપ ચક્રખાણમા ઊતરે, આવ્રતોમા ઊતરે તેઓને સુખની પ્રાપ્તિ, દુ ખમા જોડેવુ વગેરે વિચારવાનુ હોય નહિ ચિંતામણિની વાત ચાલતી હોય ત્યા પાઈ-પૈસે હિસાબ હોય નહિ તેમ અહીં જ્યા આત્મકલ્યાણનુ ધ્યેય થાય ત્યા

સુખોની પ્રાપ્તિ કે દુ ખોનુ ખસવુ એવી ગણતરી નથી નિશાન તાકવા ઉપર જ ગણતરી નિશાન તાકવા ઉપર ગણતરી રાખનારો કુટુ બકબીલાની દરકાર ન કરે શૂરા સરદારને મરી જઇશ એ ચિંતા એને ન હોય સમરાગણમા સજ્જ થતી વખત મરવાની કલ્પના ન હોય, તો પછી માતા કે પત્નીનુ શુ થશે તેની કલ્પના એને આવે જ કયાથી? શત્રુને મહાત કરીને જયપતાકા મેળવવી એ જ એની કલ્પના એવી રીતે નતો, નિયમો, પ્રતિજ્ઞાના નિર્વાહ સિવાયની કલ્પના સાધુને ન હોય

વચનરૂપ ભાલા-બાણ.

એક વાત ખ્યાલમા રાખવી ચક્ષુ, ઘ્રાણ, રસના, સ્પર્શને જીતવી સહેલી છે, પણ 'શ્રોત્ર' ઇંદ્રિય જીતવી સહેલી નથી લોક શુ કહેશે એનો શો અર્થ થયો? તારૂ કરાતુ શુભ હોય તો લોકો ચાહે તે કહે પહેલવહેલા તીર્થંકર થયા જગતમા ત્યાગીપણુ ઉત્તમ તો હતુ જ ચાહે આચરાતુ હો કે ચાહે ન આચરાતુ હો પહેલા તીર્થંકરના વખતમા આખી દુનિયા આરભ-પરિગ્રહમા મસ્ત બનેલી હતી એવે વખતે ફક્કડ થઇને નીકળી પડવુ દુનિયા શુ કરે છે તે જોવાની દરકાર ન કરતા શુ કરે છે તે વિચારો કાનમા શબ્દરૂપી ભાલો આવે તે સહન થવો મુશ્કેલ પડે છે તેથી બાહ્ય દુનિયાદારીના ભાલા કાનમા આવે તે સહન થતા નથી, તો પછી મિથ્યાત્વી તરફથી આત્મામા ભાલા આવે તે કેમ સહન થાય?

સૂયગડાગ એટલે?

મિથ્યાત્વી તરફથી આવતા વચનરૂપી બાણોમાથી બચવાના રસ્તાઓ, તે સૂયગડાગ

કપટી આચરણ

મોહરાજાની સામા મોરચો માટો છો, પણ આ શલ્ય અંદરના ભેદુ છે રહે છે તમારી તરફ કહે છે કે મોક્ષ સાધવા નીકળ્યા છે, જોડેવાળા મિથ્યાત્વી દુનિયાને ફાની, અસાર, રખડાવનારી ગણે છે રહ્યા છે આ તરફ, મોહના મામા દેખાવમા રહ્યા છે રહેવુ કૌરવના સૈન્યમા ને જીત ઈચ્છી પાડવની અન્યદર્શની મિથ્યાત્વી રહે છે મોહને મારવામા, મોહની સામા મોરચા માડવામા, પણ તમારૂ તો ગળુ કાપવામા કેવી રીતે મોહની સામે મોરચા ૭૫ વર્ષ થઈ જાય ત્યારે મડાય છે રહ્યા મોરચા મારવાના પક્ષમા, પણ રહીને પાયો જ ખોદી કાઢયો પણ આ આશ્રમમા મોહની સામે મોરચા માડવાના ન હોય તે આશ્રમમા તો તમારા કાકા કાપી લીધા છે મોહને માટે ધારવાળુ હથિયાર જોઈએ, તે તો વીતરાગ દેવ જ છે પરિણામમા ડગુમગુવાળી હો તો તે પણ વીતરાગનુ નામ લો તો ઠેકાણે આવે પેલાઓએ હથિયાર બદલી નાખ્યા લીલાવાળા દેવના હાથમા સોપ્યા

ઘરના શત્રુથી ન બચાય

જે મનુષ્યમા ઉપકારની કિંમત નથી તે માણસને માણસ કેમ કહેવાય ? જેને ઉપકાર-અપકારની કિંમત નથી તેને માણસ કોણ ગણે ? માણસ ન ગણાય તો દેવ કયાથી ગણાય ? જેને પૂજા-ભક્તિનો હિસાબ નહિ જેને આખી જીદગી અર્પણ કરીએ તેની તેને કિંમત નહિ એવાને પડખે રાખીને શુ કરવુ ? દેવ તો એવા માનવા કે જે દેવો કુકાડા કરીને ચમત્કાર બતાવે કૃષ્ણે કૌરવકુળ ઉડાવી દીધુ રામચદ્રે રાક્ષસનો સહાર કર્યો આ વચન કહીને વીતરાગને માનનારૂપ હથિયાર

પડાવી નાખ્યુ

લીલાદેવના હાથમા મેવી દેવામા આવે ત્યા ફળ શુ મેળવવુ? આ તારી જોડે રહ્યા છે, મોરચા માડનાર ગણાવે છે, પણ એ તારા કાડા કાપનાર છે જોડે રહેવાવાળા સોનાને બદલે પિત્તળની ઈટો ઘુસાડી દેશે અદર રહેલા ભેદનો જબરજસ્ત ભય છે ખુલ્લા શત્રુથી સહેજે બચી શકાય

સૂયગડાગનુ સ્વરૂપ

કુટુબ, માલમિલકતથી બેદરકાર કેમ રહેવુ તે આચારાગમા કહ્યુ પણ ભેદી હીલચાલથી કોઈ સાવચેત કરે તો તે સૂયગડાગ જ. મિથ્યાત્વીના ખોટા નિયમોનુ પોકળ કાઢનાર સૂયગડાગ

જ્યારે ૭૫ પછી જ સન્યાસાશ્રમ છે તો મો વર્ષ દરેક જીવશે? તેનો ઈજારો એ રાખે છે? એ ઇજારો નથી રાખતા તો ૭૫નો હિસાબ કેમ પલ્લે રાખે છે?

એકનો હાથ પકડનાર મરાવનાર છે

દુનિયામા છોડાવવા જાય તે બને પર દાબ રાખી બનેને છોડાવે પણ કેટલાક લુચ્ચા એકનો હાથ પકડે, એટલે બીજો ડબલ (double) મારે આનો મરાવવા આવ્યો ગણાય એમ જે આ પાપ, મોહ, મિથ્યાત્વના હાથ પકડવા માટે નથી પણ આ ભવ્ય જીવના હાથ પકડવા માટે છે જેમ લુચ્ચો છોડાવવાને બહાને હાથ પકડીને માર ખવડાવે તેમ આ આશ્રમવાસી લુચ્ચા કર્મના વિકારોના હાથ ન પકડતા જે મોહને મારવાનો પ્રયત્ન કરે તેના હાથ પકડે છે

દીક્ષાને અગે મર્યાદાનુ કારણ?

દીક્ષાને અગે મર્યાદા બાધવા માગનારાઓએ કોઇનો પણ

હલ્લો બધ કરતા નથી ઊલટુ રોગ, શોક, મરણ, જન્મનો હલ્લો ચાલુ રહેશે. તમારે નહિ કરવું આ તો લુચ્ચો વચમા પડતો હતો, તે જાણી જોઇને માર ખવડાવે મિથ્યાત્વીઓ– હલ્લાની સામે કોઈ આવતુ નથી, તમે હલ્લો કરો, તેના હાથ બાધવાના મિથ્યાત્વીઓએ આશ્રમને બહાને હાથ બાધ્યા પ્રશ્ન –શાસ્ત્રકારોએ ૧૫ વર્ષ પહેલા તો હાથ બાધ્યા ને ? શાસ્ત્રકારોએ જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક નિવાર્યા છે ? સમાધાન – શાસ્ત્રકારોએ મર્યાદા દીક્ષાની અયોગ્યતાને અગે નથી કરી પણ સ્વામિ–અદત્ત ન લાગે તે અપેક્ષાએ કરી છે માનો કે અમુકને ૧૬ વર્ષ થયા નથી માબાપની રજા નથી એમ છે, પણ એને પરિણતિ થાય સાધુપણુ પ્રાપ્ત થાય તો શાસ્ત્રકારો એને દીક્ષા આપવાની ના કહેતા નથી સ્વામિ–અદત્ત ટાળવાની અપેક્ષાએ ના પાડી છે, પણ આશ્રમને નામે રોક છે તે માન કે પના છે અન્યો આશ્રમના નામે તમારા કાગળો કાપી લે છે અને તમારા હાથમા લીલાદેવીનુ હથિયાર આપે છે

અન્યધર્મીને ચોમાસામા દીક્ષા ન અપાય

બીજા ધર્મવાળાને ચોમાસામા દીક્ષા ન અપાય, કારણકે ચોમાસામા બહાર જાય, પગ ખરડાય, કાચા પાણીમા સ્નાન બાળકને માટે લાવવુ પડે તેને પ્રસગ અન્યધર્મીને ચોમાસાવીને આવ્યો હોય તેથી અહીં થાય તો કહે કે 'પારકાને ઘેર ધાવો છો, પણ ઘેરે નથી કરતા'

સ્થાનકવાસીને મૂર્તિ માનવા અગે જવાબ

સ્થાનકવાસી કહે છે કે જેને જીન્દગી આપીએ તે હુ સરખુ પણ ન ગણે તેવાને સ્વામી માનીને શુ ? દહેરે જઈએ પણ ભગવાન બોલશે ? ઉત્તર –એમને પૂછો કે પુસ્તક બોલે છે ?

જો એ બોલવુ હોય તો વીતરાગ પણ બોલશે

દેવને શાને માટે માને છે? દેવનો જવાબ લેવા માને છે? એનુ તારે મેળવવુ છે? તારી ખરાબી કાઢવી નથી! કર્તા કોણ છે? પરિણામ કર્તા છે, તો પરિણામનુ સાધ્ય શું? તદ્દન નિષ્પાય દશા તે સાધ્ય છે તો પછી આલબન કેવુ હોય? સાધ્ય વાળુ પ્લાન (plan) મુજબ મકાન થાય છે તેઓ લીલાદેવી પ્લાનના ચિથરીઆ જેના નથી અહીં પ્લાન બરાબર છે હોકાયત્ર, પ્લાન બોલે નહિ પણ જાણનાર નાવિકનો આધાર પ્લાન-નકશો અને હોકાયત્ર છે પ્લાન જે પ્રમાણે કરવુ છે તે પ્રમાણેનુ જ છે તે પ્લાન બરાબર છે, પછી ભલે એ બોલે નહિ પણ આદર્શ તો જોઈશે જ

જે મનુષ્ય શારીરિક સયોગની, સુખ દુખની દરકાર નહિ કરનારો, મોહની સામે મોરચા માડીને બેઠેલો, તેને જો આ આશ્રમમા આવીને લીલાદેવીનુ હથિયાર હાથ આવે તો એ મોરચાથી માર ખાય એ માટે **સૂયગડાગ** નામનુ અગ છે, કે જેનાથી દર્શનમોહનીયનો, મિથ્યાત્વમોહનીયનો, અને ચારિત્ર મોહનીયનો જય મેળવવાનો છે

વર્ગીકરણમા ભૂલ

હિસાબ-નામા વગરનો વેપાર ખેડનારો ખત્તા ખાય જે શ્રદ્ધારૂપ આચારમા-સમ્યક્ત્વમા સ્થિર થઇ ગયો છે, તે વર્ગીકરણ ન કરી શકે તો નામા-હિસાબ વગરના ઘેલા જેવો છે જગતમા કેટલા પદાર્થો છે? કેટલા લેવા લાયક છે? કેટલા છોડવા લાયક છે? તે વગેરેના કઈ રીતે વિભાગો પાડવા તેનો ખ્યાલ ન હોય તો ચકકરમા ચુરાઇ જાય એક પણ પદાર્થમા ભૂલ પડે તો બનાવેલી બાજી કામ લાગે નહિ

ઠાણાગ એટલે શુ ?

છૂપી પોલીસને ચોર પકડવા માટે નવી યુક્તિઓ ઊભી કરવી પડે છે જૂની યુક્તિઓ ચોર ખાઈ ગયેલા હોય છે તેવી રીતે અહીં આ જે મિથ્યાત્વમોહનીય, ચારિત્રમોહનીય, એની તમામ યુક્તિઓને પહોચી વળે તેવુ સાધન સતમહા ત્માઓને હોવુ જોઈએ ત્રણે કાળની સ્થિતિ આનવી જોઈએ કે જેથી મિથ્યાત્વમોહનીય, ચારિત્રમોહનીયની ચુગાલમા ન આવે. **ઠાણાગ એટલે જગતના સર્વ પદાર્થોનુ વર્ગીકરણ**

પાચની અપેક્ષાએ લેવા હોય તો જગતના પદાર્થો કેવી રીતે ગોઠવના ?

'ત્રૈરાશિક' રોહગુપ્તની ભૂલ

રોહગુપ્તને ત્રિરાશિ કરતા ન આવડી તેમા એ નિહ્નવ થયો જીવ, અજીવ, નોજીવ અને નોઅજીવ ન આવડયુ તેમા એ નિહ્નવ થયો વર્ગીકરણમા એ ભૂલ્યો એની સામાયણ થઈ જીવ, અજીવ, નોજીવ અને નોઅજીવ એમ ચાર રાશિ જો એણે માડી હોત તો કોઈ ભૂલ ની શકત નહિ તેમ વર્ગીકરણમા જો થપ્પડ ખાઈ ગયા તો સાચુ પણ માર્યુ જશે

"અહુરતવાદી' જમાલિની ભૂલ

જમાલિ વર્ગીકરણમા ભૂલ્યો. 'કડેમાણે કડે' અને 'કડે કડે' આમા વર્ગીકરણ રાખવુ ઘટે ? કેમકે વ્યવહારથી 'કડે કડે' છે અને નિશ્ચયથી 'કડેમાણે કડે' છે

'અત્યવાદી' તિષ્યગુપ્તની ભૂલ

છેલ્લી સમયને પુરવાવાળો છેલ્લો ગણાય તે છેલ્લી

૧ કોઈપણ વસ્તુની ઉત્પત્તિ ઘણા સમયમા થાય છે એમ માનનાર હોવાથી-આ રીતે આનન્તિવાળો હોવાથી બહુરતવાદી કહેવાય છે

સખ્યાનો પૂરક ૧૦૭મા આવે તે સોની સખ્યાનો પૂરક પણ 'છે'લો આવે તે સો' એમ માનવામા એ ભૂલ્યો અર્થાત્ 'છે'લો આવે તે આખી સખ્યા' એમ માનવામા એ ભૂલ્યો

દિગબરોની ભૂલ.

દરેકને અગે વિચારવા જઇએ તો વર્ગીકરણમા ભૂલ થાય દિગબરોએ વર્ગીકરણમા ભૂલ ખાધી દ્રવ્ય થકી પરિગ્રહ, ભાવ થકી નહિ દ્રવ્ય થકી પરિગ્રહ તેને દિગબરોએ પરિગ્રહ કહ્યો તેથી ભાગામા ભૂલ્યો

સ્થાનકવાસીની ભૂલ

સ્થાનકવાસી પણ વર્ગીકરણમા ભૂલ્યો આશ્રવો તે અનાશ્રવ, અનાશ્રવ તે આશ્રવ, એમા ગોથુ ખાધુ

આઠ વર્ષ પર્યાયે ઠાણાગ

દીક્ષા લીધા પછી આઠ વર્ષે ત્રીજુ અગ વાચનાની અને ગુરૂ પાસે ધારના માટેની લાયકાત આવે છે અર્થાત્ આ મેળવવું હોય તો સાધુ મહાત્માને આઠ વર્ષ જોઈએ આ વર્ગીકરણનો ઉપયોગ દીક્ષાના આઠમે વર્ષે હોય છે જે વર્ગીકરણ જાણવાની, સમજવાની, ઉપયોગ કરવાની લાયકાત આઠ વર્ષે આવે છે, તે ઠાણાગજી

પ્રશ્ન-ગૃહસ્થોને શાસ્ત્રો વાચવામા શી અડચણ ?

સમાધાન —બાળક કક્કા-બારાખડી શીખ્યો તેને સાતમી શીખતા શી અડચણ ? તેના જેવો આ પ્રશ્ન છે એ ભલે વાચે સાતમી, પણ ઉપયોગ 'કકાકિકી'મા બે પૈસાનો હેશીહિસાબ તેના માટે બસ છે પણ જો બે રૂા ખરચી સાતમી મેળવે તો મેળવી એગ્યુ જ છે તેમ-વિષયકષાયમા, આરભપરિગ્રહમા ખૂચેલા જીવોને શાસનનુ વર્ગીકરણ આ કાનમાથી આવીને

બીજા કાનમા જવા જેવુ છે પહેલી ચોપડી બાકી છે અર્થાત્ જ્યા સુધી આત્માને સર્વ સાવદ્યના આચરણથી ખસેડયો નથી, હલ્લાને ખસેડયો નથી અને 'करेमि भंते ! सामाइय सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि' એ જૈન શાસનનો પડાવ છે તે કર્યો નથી ત્યા સુધી શુ ?

દસ્તાવેજ વકીલ દ્વારા

ભાગીઆ સરખા આવે ત્યા સુધી ૨૪ કલાક ગોષ્ઠી કરે પણ જ્યારે તકરાર પડે ત્યારે વકીલની હાજરી સિવાય વચન કાઢે નહિ એવી રીતે અહીં શાસનની પ્રરૂપણાની તત્ત્વની બાબતમા ઊંડા રહસ્યોની બાબતમા શ્રાવકો માટે ધ્યાન રાખવુ જોઈએ કે અમારા વકીલ હાજર છે કાઈ પણ લખાવવુ, નોટિસ કે દસ્તાવેજ વકીલદ્વારાએ કુકાનો દસ્તાવેજ વકીલ મારફતે તો સર્વજ્ઞના શાસનના દરિયામા ઝ પલાવીએ તો દસ્તાવેજ કોના દ્વારા ?

લાયકાત

સાધુપણુ લીધુ, છતા આચારપ્રકલ્પ સુધી અભ્યાસ થઈ જાય, ત્યાર ધર્મનુ સ્વરૂપ કહે પ્રશ્ન—આચારને અગે છકાયની દયાનો ધર્મ કહેવાનો કે ત્રસકાયની દયાનો ધર્મ કહેવાનો ? છકાનનુ કહેવુ પડે છકાયની દયા પાળવી નથી ને છકાયની વાતો કરે તો પોથીમાના રીંગણા ગણાય 'ડાહી સાસરે ન જાય ને ગાડીને શિખામણ દે' જેવુ થાય માટે શાસનનો અધિકાર, તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરવાનો હક, જેઓ ધોરી રસ્તે ચાલી રહ્યા હોય, તેઓને જ આપ્યો

સ્થાનાગની સ્થિતિ આઠ વર્ષની કેમ રાખી ?

વસ્તુનો આબેહૂબ ચિતાર ખડો ન થાય ત્યા સુધી વર્ગીકરણ કરી શકે નહિ લાઇબ્રેરીમા ૧૦,૦૦૦ પુસ્તકો હોય,

નબરો કાઢી દેવાનાળો ૧૦ રૂપિયે મળે, પણ લાયબ્રેરીને અગે વર્ગીકરણ જાણવાવાળો ૫૦૦ રૂ નો મહિનો ખરચો તો પણ ન મળે શુ તાળુ નથી ખોલી જાણતો? બધુ છે, પણ વર્ગીકરણના વમળમાથી બહાર નીકળી શકતો નથી શાસનના વર્ગીકરણમાથી બહાર નીકળવુ તે આઠ વર્ષ પછી આવે છે માટે **સ્થાનાગના** પાચમા અધ્યયનમા મહાવ્રતોનુ નિરૂપણ કરતા વર્ગીકરણ કરે છે

વ્યાખ્યાન ૨

पच महव्वया पण्णत्ता—

શાસ્ત્રકાર મહારાજા ભગવાન સુધર્માસ્વામી ભવ્યજીવોના ઉપકારને માટે **સ્થાનાગસૂત્ર**ની અદર પાચમા ઠાણમા પહેલુ સૂત્ર જણાવે છે તેમા પાચ મહાવ્રતો કહેલા છે ઠાણાગ વર્ગીકરણ માટે છે વર્ગીકરણ ઉપયોગી છે દીક્ષા પછી આઠ વર્ષ પછી વાચવાની લાયકાતવાળુ સૂત્ર **સ્થાનાગ** તેમા પાચ મહાવ્રતો કહેલા છે पच महव्वया पण्णत्ता મહાવ્રતનુ પાચપણુ કરવુ એ અન્વય અને વ્યતિરેકથી એમ બને પ્રકારે ઈષ્ટ છે તેથી મહાવ્રતો પાચ છે એ જ અર્થ નીકળવાનો છે પહેલા, છેલ્લા તીર્થકરોના શાસનમા મહાવ્રતોમા ભેદ હોય નહિ. મહાવ્રત તો બધે નિયમિત જ છે

મહાવ્રતોની ચાર અને પાચ સખ્યા અગે પ્રશ્ન

શાસનને અગે નવીનતા કઈ? પાચપણાની. હવે કહેવામા આવે કે બાવીસ તીર્થકરના શાસનમા મહાવ્રતનુ અધુરાપણુ કે જેથી મહાવીરના વખતમા પાચપણુ કરવામા આવ્યુ? અજર કહો,

મહાવીરના વખતમા અધિકપણુ—મોક્ષમાર્ગને પ્રવર્તાવનાર માટે છે? જો મહાવીર મહારાજના શાસનમા અધિકતા કે ન્યૂનતા નથી તો ૨૨મા ચાર કેમ રાખવા પડયા અને આ શાસનમા પાચ કેમ રાખવા પડયા? સમાધાન —આ શાસનમા ન્યૂનતા કે અધિકતા નથી બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા પણ ન્યૂનતા કે અધિકતા નથી

પ્રશ્ન-તે કેવી રીતે માનવુ? કારણ કે જો ચારવાળામા યથાસ્થિતપણુ માનો તો પાચમા અધિકતા માનવી જ જોઈએ તમે કહો ચાર કહો તો ચાર ન્યૂન નહિ? પાચ કહો તો અધિક નહિ? સમાધાન —શબ્દો ધ્યાનમા છે? કે 'ચાર' શબ્દને લઈને ચાલે છે? પાઠને કેમ પકડતો નથી જે પાઠને ન પકડતા સખ્યાને પકડીને ચાલે તેને ન્યૂનતા-અધિકતા આવે તેમા નવાઈ શી?

એક લીધો-સાઠ આપ્યાનુ દૃષ્ટાત

એક લીધો, સાઠ આપ્યા એમ લુચ્ચો કહે છે એક શુ તે જણાવીશ એમ કહીને તે બેમે એક રૂપિયો લીધો, સાઠ પૈસા આપ્યા તેથી લુચ્ચો ચોકખા શબ્દો ન જણાવે ત્યા સુધી સમજી શકાય નહિ. એકના સાઠ આપ્યા, છતા લુચ્ચો કહે છે એક તો રૂપિયો લીધો, સાઠ તો પૈસા આપ્યા, ત્યારે સખ્યાથી લુચ્ચાઈ માલમ પડી એવી રીતે અહી ચાર મહાવ્રતો બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા, પાચ મહાવ્રતો મહાવીરના શાસનમા છે તેથી સખ્યા ન લેતા તેને બરાબર તપાસ

ચાર અને પાચ મહાવ્રતોનુ સમાધાન

પહેલા ત્રણ વ્રતો ચોવીસના શાસનમા બરોબર છે પણ ચોથાને અગે બાવીસના શાસનમા 'સવ્વાઓ બહિદ્ધ દાણાઓ વેરમણ' છે ત્યારે ભગવાન મહાવીરના અને ઋષભદેવના વખતમા

'सव्वाओ मेहुणाओ वेरमण' એમ ચોથુ મહાવ્રત અને પાચમુ મહાવ્રત सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमण કહેવુ પડ્યુ

બહિદ્ધાદાનનો અર્થ

बहि એટલે મૈથુન અને આદાન એટલે પરિગ્રહ એટલે સર્વ મૈથુનથી અને પરિગ્રહથી વિરમુ છુ એમ છે તો હવે ન્યૂનતા કઈ રહી ? દશવૈકાલિક (અ૦ ૨, ગા૦ ૪) મા 'બહિદ્ધા' શબ્દ વાપરીએ છે તે ચારિત્રની પરિણતિમા પ્રવૃત્તિ કરતા મૈથુનમા મન જાય તો ઔષધ શુ ? એ સ્ત્રી મારી નથી હુ એનો નથી એ ઔષધ 'બહિદ્ધા' ટાળવા માટે રાખ્યુ જો 'બહિદ્ધાનો અર્થ બહાર જવુ એટલો લો તો ઔષધ જ નહિ આવી રીતે વિચારીને એ સ્ત્રીથી રાગ ખસેડી લે તેવી રીતે ત્યા બહિદ્ધાનો અર્થ 'મૈથુન' રાખેલો છે તેથી તેમા વાધો નથી અને 'આદાન' શબ્દનો અર્થ 'પરિગ્રહ' છે એ ચોક્ખુ છે પરિગ્રહમા 'ગ્રહ' ધાતુ જે 'આદાન' શબ્દ અહીં મેલ્યો 'ગ્રહ'માત્રથી ઉપાદાન આવે તેમ હતુ અહીં 'પરિ' ઉમેરી દીધો 'બહિદ્ધા' શબ્દમા જે ગૌરવ હતુ સ્વસ્વભાવ, સ્વપરિણતિથી બહાર નીકળી જવુ તેને બદલે 'મૈથુન' શબ્દ નાખ્યો તેથી ટૂંકો અર્થ આવે 'આદાન' શબ્દથી અર્થમા વધારો થાય, છતા તે કરવાની જરૂર જ હતી

વક્ર અને જડપણાને લીધે પાચ મહાવ્રત

જગતમા નિયમ છે કે કાયદો કર્યા પછી ગૂચ નીકળે કાયદાની મકસદ લોકો ન સમજે ત્યારે તેમા સુધારો કરવો જોઈએ લોકોની વક્રતા કાયદાનો સુધારો માગે છે મહાવીરના વખતમા જીવો વક્ર અને જડ છે તેને અગે સુધારો કરવો આવશ્યક છે, નહિ તો શબ્દાર્થમા ઉતરી જાય અને તેથી બહિદ્ધા-બહાર જવુ-આત્માની પરિણતિમા બહાર જવામા પાપ લાગે

તેટલુ મૈથુનમા લાગે એમ માને

કાયદામા સુધારો

પહેલા કોર્ટ મજા કરતા લખની ફાંસીએ ચઢાવવુ વચમા એક ગુનેગાર આવ્યો સાચો ગુન્હો કરેલો બેરીસ્ટર (barrister) ચૂપ રહ્યો કેમ ચાલવા દીધો આખા કેસમા 'ચૂ' બોલતો નથી બેરીસ્ટરને ઊભો રાખેલો શા કામનો? જજમેન્ટ (judgement) થઈ ગયુ ફાંસી દેવા લઈ ગયા ફાંસીએ લઈ ગયા ગળે ફાંસો નાખ્યો પાટીઉ ખસેડવા જાય ત્યા ભગીનો હાથ ખેચ્યો ખબરદાર, વાચો તમને હુકમ કેવો છે? ફાંસીએ ચઢાવવો ડરે ખસી જાઓ ખસવુ પડ્યુ ને તે છૂટી ગયો તેથી હવે લખાય છે કે જીવ જાય ત્યા સુધી લટકાવી રાખવો ફાંસીએ દેવો તેમા તત્ત્વ એ જ હતુ મન્યાર તત્ત્વ એ જ છે કાયદાની ચુગાલમાથી નીકળી જવા માગે ત્યારે કાયદામા સુધારો કરવો પડે તેમ ચોવીસમા તીર્થંકરના શાસનમા જીવો વક્ર અને જડ છે તેથી ગન્હો પડે

વ્રત લેતા પરિણામ

જે વખત વ્રત લેવા તૈયાર થયા તે વખતે પરિણતિ કઈ હતી? ત્રસને મારવો નહિ એવા પચ્ચક્ખાણ લીધા ગાત છો પચ્ચક્ખાણને જાત્રા કરવા જાઓ છો, નીચુ જુઓ, લીલોતરી સાચવો તો અનત જીવો બચી જાય છે કોઈ કહે કે આપણે કયા પચ્ચક્ખાણ છે? ત્યાર શુ તમે સ્થાવર જીવની હિંસાના પાપ માનવાથી છૂટા છો? લખાણ તે વચાણ ભાવાર્થ વિચારો! સ્થાવરની હિસા છોડી શકુ તેમ નથી માટે ત્રસના પચ્ચક્ખાણ કયા છે

ત્રસની હિસાવાળા અગે

સમ્યક્ત્વ થયુ ત્યારે શુ ધાર્યું ? હિંસા છૂટી શકે એમ નથી તે વાત કયા રહી ? શબ્દની ચુ ગાલમાથી નીકળી ગયા, નહિતર હિસામાત્ર વર્જવાની હતી જેમા અર્થદડ હોય, તે વર્જી શકતો નથી તેની જુદી વાત પણ આસક્તિ, અશક્તિ ન હોય તેવી હિસાને ન વર્જી શકો ? ઘરના ચૂલાના આરભપરિગ્રહો છોડવા તમે અશકત છો આસક્તિને લીધે એ તમારાથી ન છોડાય જાત્રા કરવા જાઓ ત્યારે તારા ભાઇએ કેમ કર્યું ? એ પ્રશ્નાવલી કારણકે નિવૃત્તિનો વખત પણ આત્માના ગુણો કોઈ દિવસ વિચાર્યા ? તીર્થ કરના ગુણ ગાતા ગાતા જવુ, એ કરવુ નથી, કુથલી કરવી છે, ઘરવિદ્યા કરવી છે, કોઈ કહે લીલોતરી છે તો કહે આપણે કયા પચ્ચક્ખાણ છે ? આ ચુ ગાલમાથી નીકળી જવાનો ધધો પણ ખરી વાત તો એ હતી કે પ્રમાદ થયો, મારૂ ધ્યાન ન રહ્યુ, એ વસ્તુ હતી જેમ આજ કાલ ચાલાકી કરીને ચુ ગાલમાથી નીકળી જવાના વાકયો બોલાય છે તેમ વક્ર-જડો બોલે તેમા આશ્ચર્ય નથી

બહિર્ધા-બહાર નીકળવુ-બહાર ન નીકળીએ એવો ભાવાર્થ કરે જેમ જગતમા ચાલાક લોકો કાયદાની ચુ ગાલમાથી નીકળવાને કટિબદ્ધ થાય તેમ અહીં શબ્દ પકડી લે માટે 'મૈથુન' શબ્દને બદલે ચોકખો શબ્દ 'मेहुणाओ वेरमण' કરવો પડયો

'मेहुणाओ वेरमण' જુદુ કહેવાનુ તાત્પર્ય

ચોપડામા એક રકમ ખોટી હોય તો બેઈમાન બે મળીને એક મહાવ્રત થાય છે, છતા એકના ભગે તેઓ આખા મહાવ્રતનો ભગ સમજતા હતા કારણકે બે મળીને એક પ્રતિજ્ઞા હતી પણ વક્ર-જડો એક ભાગે તો અડધી રહે એમ કરવા માટે આ

એમ કેમ ન કરવુ પડે? માટે મહાવ્રતો ફેરવવા પડયા

વક્ર-જડ માટે શબ્દ પલટો

પ્રજાની જોડે રાજા અને પ્રધાન ગાડા થયા, પણ ગાડપણુમા કર્યું શુ? ઘરમા નાખવાનુ વક્રોને સમજાવવા ખરા, પણ પોતાનુ ખુએ તો વક્રના વક્ર માત્ર શબ્દ ફેરવ્યો અહિંસાની જગોપર મૈથુન અને આદાનને બદલે 'પરિગ્રહ' શબ્દ રાખ્યો, પણ છૂટી નહિ સવર, નિર્જરા, અને મોક્ષમાર્ગનુ ધ્યેય તો રાખવુ જ જોઇએ, તેથી ન્યૂનતા કહી શકીએ નહિ, પણ શબ્દ ફેરવ્યો

'પરિગ્રહ' શબ્દ વાપરવાનો ખુલાસો

પ્રશ્ન—सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमण કેમ? ને सव्वाओ गहाओ મેવે તો અશન, પાન લીધુ તો તમારૂ મહાવ્રત ગયુ એમ કહે અને ઉપકરણ લેવામા પણ મહાવ્રત કાઢી નાખે આજ કાલના ઉચ્છખલો બોલે છે કે-તમારે પરિગ્રહનુ પ્રમાણ, તો ચેલા કરવાના પ્રમાણ નહિ?, આ બોલનારો 'પરિગ્રહ' શબ્દ સમજ્યો નથી પરિગ્રહ કયા છે? આટલા સાધુ ફલાણાના ફલાણા એમ કોઈ જગ્યા ઉપર લખાવ્યુ?, ના, કારણકે નામના તરીકે અહીં નથી લોકો કહે તેમા એને શુ પચાત? પોતાના તરીકે હોત તો પ્રતિબધ તો પછી કાયદાની સામે શા માટે થયા?, શાસનને માટે કેટલાકને ગાયકવાડી રાજ્યમા ગયાને વર્ષો થયા અને જશે કે નહિ?, તે પ્રશ્ન પણ અહીં તો શાસનની સેવા, બીજાની સેવા નહિ દીક્ષાની વિરૂદ્ધ છે માટે બોલવુ છે

મૂળ વાતમા આવો—

અહીં 'પરિ' ઉપસર્ગ મેલ્યો છતા બૂમ મારે છે, તો ન મેલ્યો હોત તો શી દશા થાત?

ગુરૂમહારાજ દીક્ષા દેતા જણાવે છે કે આ દીક્ષા હુ

નથી દેતો, પણ ક્ષમાશ્રમણ દે છે હુ તો પ્રતિનિધિ છુ વક્ર-જડોના વાકા કોથળામાથી કરડે તેવા બિલાડા નીકળે તેથી શાસ્ત્રકારોએ બચાવ રાખ્યો, પણ રાખેલો બચાવ સૂઝે નહિ તેને શુ કહેવુ જો તે ન રાખ્યો હોત તો શુ થાત? 'પરિગ્રહ' શબ્દ ન રાખ્યો હોત, અને 'આદાન' કે 'ગહાઓ' પાઠ રાખ્યો હોત તો તે કૂતરાઓ વળગ્યા વિના રહેત જ નહિ, પણ શાસ્ત્રકાર સર્વજ્ઞ છે તેથી વક્ર-જડ માટે તેટલુ કરવાની જરૂર હતી

પરિગ્રહની વ્યાખ્યા

परि એટલે समन्तात् અર્થાત્ સ્વમાલિકી તરીકે ગ્રહણ કરવુ તેનુ નામ 'પરિગ્રહ' દીક્ષાનો વેષ એ પરિગ્રહ નથી કારણકે ગુરૂએ સયમ પાલન માટે તે આપ્યો છે સરકાર તરફથી પોલીસ (*police*)ને ડ્રેસ (*dress*) પટા આપવામા આવે છે તેથી લોકો પોલીસને ઓળખે છે, છતા માલિકી તો કોર્ટ(court)ની જ છે પોલીસના ડ્રેસની માલિકી પોલીસની નથી

આચાર્યો પણ પૂર્વાચાર્યોને આધીન છે

શાસન-સેનાના ડ્રેસની માલિકી આચાર્યની છે, તો આચાર્યને પરિગ્રહ લાગશે?, જેમ કોર્ટ ડ્રેસથી બચતી નથી તેમ આચાર્ય નહિ બચે?, ના તને જો સમજણ પડે તો આચાર્ય પહેલેથી બચેલા છે કારણકે પાક્ષિક અતિચારમા જણાયુ છે કે એ મારૂ નથી મારા આચાર્યનુ છે આથી આચાર્યે ઉત્તર દીધો કે મારા આચાર્યનુ છે (आयरियसंतिय,-क्षामणकसूत्रम्) રાજાનુ રાજ્ય નથી, શહેનશાહતનુ રાજ્ય છે રાજ્ય જ્યોર્જનુ નથી, પણ પાર્લામેન્ટ (parliament)નુ સાધુઓ કે આચાર્ય વસ્તુના માલિક નથી, આચાર્યની પરપરા માલિક છે અને તેટલા જ માટે परिगाहाओ કહેવુ પડયુ 'परि' ઉપસર્ગ લગાડીને ચોક્ખુ કરી દીધુ કે

જો મમત્વ ભાવે લેવામા આવે તો તેનુ નામ પરિગ્રહ આથી જ ઉમાસ્વાતિજીએ વહો થયા તેમણે શાસનમા લેવા જે 'પરિગ્રહ' શબ્દ રાખ્યો હતો તેનો અર્થ મૂર્છા કર્યો (मूर्छा परिग्रहः; तत्त्वार्थ अ० ७ सू० १२)

મૂર્છા ન કહેતા પરિગ્રહ શા માટે?

પ્રશ્ન–સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ ને બદલે સવ્વાઓ મુચ્છાઓ વેરમણ કહી દેવુ હતુ ને?

જ્યા સુધી સરાગ દશા ત્યા સુધી મહાવ્રત આવે નહિ મહાવ્રત આવ્યા વિના–સરાગ દશા ગયા વગર મહાવ્રત ન ગણાય તે ના માટે સવ્વાઓ મુચ્છાઓ વેરમણ ન રાખ્યુ

તમારે 'મૂર્છા' કહો કે 'પરિગ્રહ' કહો એ એક જ વાત છે અને જો 'મૂર્છા' એ પરિગ્રહનુ લક્ષણ છે તો જ્યા મૂર્છા ત્યા પરિગ્રહ અને જ્યા પરિગ્રહ ત્યા મૂર્છા એમ થયુ તો પછી જ્યા મૂર્છા થઇ ત્યા મહાવ્રત ભાગ્યુ કે નહિ? C૦–તમારા હિસાબે ક્ષીણમોહનીય એટલે વીતરાગ–તે થયા સિવાય મહાવ્રત હોય નહિ, પણ અહીં તેમ નથી અહીં તો પરિગ્રહ તરીકે ગણાતા પદાર્થો વિષયક જે મૂર્છા તે પણ 'પરિગ્રહ' છે અને પરિગ્રહ તરીકે ગણાતા પદાર્થોમા જે મૂર્છા તે દ્રવ્ય–પરિગ્રહ તો જે વસ્તુ પરિગ્રહ તરીકે ગણાય તેમા જો મૂર્છા હશે, તો તો ન લો તો પણ તમારે 'પરિગ્રહ' છે તે મત છે ને? ના સર્વથા પરિગ્રહથી વિરમવુ તે ધન, ધાન્ય તે 'પરિગ્રહ,' પણ વસ્તુમાત્ર પરિગ્રહ નથી અમારી પ્રતિજ્ઞા કઇ? પરિગ્રહથી વિરમવુ આ તો પરિગ્રહ નથી ને? એમા અમે મૂર્છા રાખીએ તો મહાવ્રતમા વાધો નહિ ધર્મોપકરણ સિવાયના પદાર્થો લઇએ તો જ વાધો આવુ થઇ જવા માટે માટે પરિગ્ગહાઓ વેરમણ રાખ્યુ તેમા "લેવા

ગઈ/પૃત ખો આઈ ખસમ જેવુ થયુ ”

સયમના ઉપકરણમા પણ મૂર્છા ન રખાય

જો ઓઘો નવો હોય ને પૂજવુ હોય તો આ નવો ઓઘો છે ઓઘાથી અદ્ધર આકાશ પૂજાય છે ચારિત્રના પાલનને માટે જે વસ્તુ લીધી, તે વસ્તુ રખાય ને ચારિત્રનો ચૂરો થાય તેનો અર્થ શો?

કદાચ ઉપગરણ ઉપર શાહીની કલમ પડી ને ડાઘ લાગ્યો તો ‘એ હે ’ શા માટે? આત્માને કર્મબધનથી બચાવવા માટે દ્રવ્ય થકી થતી હિસા બચાવી લેવી જોઇએ તે બચાવવાનુ સાધન તેમા ડાઘ લાગ્યો તેથી પૂજવામા વાધો આવવ નો નથી ઉપકરણ છે સાધન એમ કહેવાવાળા-એવુ કહીને આત્માને છેતરવાવાળા છે ઉમાસ્વાતિ-શય્યભવસૂરિને નામે જે સયમસાધન સિવાયની ચીજ છોડી તેથી મહાત્મા થઈ ગયા એમ માનશો નહિ નિર્મમત્વ ભાવનુ ધ્યેય ચૂકયા તો દોષ જ છે જેવી રીતે ઉપકરણ સિવાય-ધર્મ સાધન સિવાયની વસ્તુ છોડવાની છે તેમ તેમા પણ મમતા છોડવાની છે તેથી ઉમાસ્વાતિજીને मूर्च्छा परिग्रह राખવુ પડ્યુ અને શય્યભવસૂરિને પણ મૂર્ચ્છા એ જ પરિગ્રહ રાખવુ પડયુ (मुच्छा परिग्गहो वुत्तो इय वुत्त महेसिणा॥ दश० गा० २३०) અન્યોન્યાશ્રય ટાળવા માટે મહાવ્રતમા ‘परिग्गहाओ वेरमण’ કહેવુ પડયુ

મનુષ્યદેહ મોક્ષની નીસરણી છે

બીજી વાત દૂર રહી આ તો ઉપકરણ છે સારૂ રહ્યુ તો શુ? બગડે તો શુ? મોક્ષની નીસરણી તે મનુષ્યદેહ જેમ નીસરણી સિવાય મેડે નહિ ચઢાય, તેમ મનુષ્યના દેહ સિવાય કોઈ મોક્ષે જતો નથી, ગયો નથી અને

ઉપકરણ વિના પણ મોક્ષે ગયા છે પણ મનુષ્ય-દેહને પ્રાપ્ત કર્યા વિના કોઇ મોક્ષે ગયો નથી છતાં એ કામનો છે એમ બોલીશ નહિ સંયમની લાઇન (line)માં ચઢેલો મહાપુરુષ આમાં શું થાય છે એમ ન બોલે.

જ્યારે ભૂખ ભાગવા માટે રોટલી છે તો પછી તે રોટલી ચાહે તો વાડકામાં કે થાળીમાં મળી હોય તો થાળીવાડકાની શી લડાઈ? જેને રોટલી માટે દોડવું છે તેને તકરાર શાની?

નવી વહુનું વાછરડાને રોટલો ખવડાવવું

લગ્ન થાય છે વહુ પહેલવહેલી ઘેર આવે, ત્યાં ઘરનું કામ ન બનાવાય ઘેરે ગાયનું વાછરડું હોય વાછરડાને રોટલો ખવડાવવાનું કામ બતાવાય તેમાં પણ રોટલો ખવડાવવો હોય તો સાચી સાસુ માંડી દે છે એ મિનિટ માટે વાછરડું સાચવવાનું મળ્યું સાસુ કકડા કરી આપે, તે કકડા વહુ વાછરડાને આપે છે વાછરડાને નવી વહુ છે કે જૂની તે જોવાનું નથી વાછરડાને તો રોટલાનો કકડો આવ્યો તેથી એ આંખ મીંચીને ચાવે છે એ મતલબ નવી કે જુની વહુ સાથે નથી, મતલબ રોટલાથી છે

સાધુએ લેવું જોઇતું વાછરડાનું દૃષ્ટાંત

તારે મતલબ દશીથી છે કે જયણાથી છે? જો જયણાથી હોય તો વાછરડાના જેટલી અક્કલ રાખે તો બસ

પુસ્તકના પૂઠામાં મમતા કરનારા જના મૂળથી રસ્તો ભૂલે

પુસ્તક એટલે આત્માને જ્ઞાન મેળવવાનું સાધન પુસ્તકના બચાવ માટે પૂઠું છે તે પૂઠું 'લાલ' ને ધોળું થાય તેમાં શી દશા? બડારે ભૂલવાનું તો દૂર રહ્યું નગ્ન આગણામાં કાં ભૂલે છે? મોક્ષનું સાધન કેવળજ્ઞાન, જિનવચન, પુસ્તક છે પૂઠું પાટી તો સાધનના સાધનનું સાધન છે આગણાથી રસ્તો

ભૂ'યો તો તે મળવાનો કયાય? આ તો બધા સાધન છે, પણ દેહ તો ખુદ નીમરણી છે વળી દૂર(વ્યવહાર)નયની અપેક્ષાએ મોક્ષનુ પરિણામી કારણ માનીએ તો પણ ચાલે હાડકા, માસને મોક્ષ થવાનો કે આત્માને? તે બધા માહોમાહે આવ્યા છે શરીરમા આ 'આત્મા' આ 'શરીર' એમ વિભાગ થઈ શકે નહિ એ એકરૂપે રહેલા હોય, એક લોટામા દૂધ ને પાણી ભેગા થયા, ભલે ભેગા થયા પણ અગ્નિના સયોગે પાણી બળી જશે પણ ભેળા છે ત્યા સુધી આ દૂધ, આ પાણી કહી શકીએ નહિ તેમ આ જીવ, આ શરીર, આ આત્મા કહી શકીએ નહિ મોક્ષની નીમરણી જેવુ શરીર મોક્ષને અપાવી દેનાર એવુ શરીર એના તાડનના, વધના પ્રસગે સહન કરવા તૈયાર થયો છે તો પુસ્તકનુ પૂઠુ ફ્લાણુ ન ગનુ શા માટે થાય છે?

કોટિધ્વજને પણ દરિદ્ર અવસ્થા આવી પડે ત્યારે ઉકર ડાની જગ્યાના ઉમળકા આવે આટલી જગ્યા કેમ જાય છે? હજારો લાખોની મિલકત છોડીને નીકળ્યો પછી ઉકરડામા રગ આવ્યો, શાથી? દરિદ્રતા આવી તેથી ઉકરડામા ઉમળકા છે

વક્ર-જડને ફેરવવા મહાવીરે શબ્દ ફેરવ્યો

ઉમાસ્વતિએ પૂછડુ વળગાડયુ-સાધન સિવાયનુ છોડયુ તેથી પરિગ્રહથી બચ્યા તેમ માનશો નહિ મોક્ષના સાધનભૂતમા મૂર્છામા ઉતરશો તો મૂર્છામા (પરિગ્રહમા)જ છો આથી જ ઉપકરણની મૂર્છા છોડાવી, જગતના વક્ર-જડોને ફેરવવા મહાવીરને શબ્દ ફેરવવો પડયો

પ્રશ્ન ૫૮ ૫૨ા

પ્રશ્ન—હવે આ પાચ કેમ? છ, સાત કેમ નહિ? એક, બે કેમ નહિ? મહાવ્રત કેમ? શ્રાવકોના વ્રતો હોય

છતા શ્રાવકને માટે અણુ વ્રત શબ્દ કેમ છે? એ જગો પર શાના વિશેષણ જોડ્યા છે? એ જગો પર વિશેષણો કેમ? બીજા બધાએ યમ નિયમ રાખ્યા ને તમે વ્રત કેમ ગોઠવ્યા? મહા વ્રત કેમ રાખ્યા? પાચ મહાવ્રતો છે સીધુ કહી દો જ્યા બીજુ ક્રિયાપદ ન હોય ત્યા 'અસ' મેલી દેવાય છે છતા 'पण्णत्ता' કેમ કહેવુ પડયુ તે વગેરે આગળ જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩

ઠાણાગજી નામના ત્રીજા અગની અદર પાચમા સ્થાનની અદર પહેલુ સૂત્ર જણાવતા જણાવ્યુ કે પાચ મહાવ્રતો કહેલા છે અહીં એ વિચાર કરવાની જરૂર છે કે પચ મહાવ્રતપણુ કે પાચપણુ સિદ્ધ હતુ તેનુ મહાવ્રતપણુ કહેવા માગે છે? અગ્નિ ન બળેલુ હોય તેને બાળે તેમ શાસ્ત્ર અપ્રસિદ્ધને સમજાવે

શાસ્ત્રનુ લક્ષણ

અપ્રસિદ્ધ વાત કહે તો જ શાસ્ત્ર સફળ કહેવાય પાચ વેપારી ભેગા મળ્યા હોય તેમા કોઇ ૫×૫=૨૫ બોલે તો મગજ ફરી ગયુ છે એમ માને છે કોને જણાવવા બોલ્યો? બધાને છોકરા ધાર્યા? પ્રસિદ્ધ વાતને કહેવાવાળો બીજાને ગાડા ગણવાવાળો ગણાય આમ કહેનારો પોતે ગાડો ગણાય તેમ શાસ્ત્રમા પ્રસિદ્ધ વસ્તુને જણાવવા બેસે તો શાસ્ત્રકારપણાની યોગ્યતા પામે નહિ તેથી અપ્રસિદ્ધ અર્થને જણાવે તો જ શાસ્ત્ર એ શાસ્ત્ર છે

અર્થ ને કામ સ્વયસિદ્ધ છે

સ્વતત્રવિધાન તરીકે અને અનુવાદ તરીકે એમ બે રીતે વાતો હોય જે વસ્તુ જગતમા સિદ્ધ હોય તેનો અનુવાદ કરે તેની શાસ્ત્રને અડચણ નથી તેમજ જે વસ્તુ દુનિયાને સમજ વામા ન આવી હોય તેનુ વિધાન કરે જેમ અર્થ અને કામ, સાવદ્યપણાને લીધે ઉપદેશ કરવા લાયક નથી, તેમજ સિદ્ધ હોવાથી પણ તેનો ઉપદેશ કરવો લાયક નથી વળી ઔદયિક કર્મના ઉદયથી સિદ્ધ થવાવાળી હોવાને લીધે તેનો ઉપદેશ કરવો શાસ્ત્રકારને લાયક નથી જીવોને સિદ્ધ ન થયેલા ધર્મ ને મોક્ષ સ્વયસિદ્ધ નથી પણ અર્થ અને કામ ચારે ગતિમા સિદ્ધ થયેલા છે

ચાર પુરૂપાર્થની વ્યાખ્યા

અર્થ શબ્દથી ભોળા લોકો પૈસાને પકડે છે, પણ 'અર્થ' શબ્દથી પૈસો ન પકડતા 'બાહ્ય સુખના સાધનો' એમ સમજવુ જોઈએ આત્મીય સુખ એનુ નામ 'મોક્ષ', બાહ્ય સુખ એનુ 'અર્થ' બાહ્ય અભ્યતર સુખ અને તેના સાધનો મળીને ચાર પુરુપાર્થ થાય છે પુરૂપાર્થનો અર્થ ઉદ્યમથી મેળવાય અર્થ અને કામની અપેક્ષાએ પુરુષો પ્રયત્ન કરે તે અને ધર્મ અને મોક્ષની અપેક્ષાએ પ્રયત્ન કરે તે 'પુરુષાર્થ' કહેવાય પુરૂપે ઇચ્છેલી ચીજો 'પુરુષાર્થ' અહીં ઉત્તમ પુરુષાર્થ નથી કહ્યુ પણ સામાન્યપણે 'પુરુષાર્થ' કહેલો છે હવે જો તેને પકડી લે તો હેય, જ્ઞેય ને ઉપાદેયના વિભાગને જાણતો નથી, માનતો નથી એમ ગણાય ત્યારે વિભાગ કરનામા અર્થ ને કામ હેય-છાડવા લાયક પુરુપાર્થ હેય હોવાથી સવ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણ, સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ એમ શાસ્ત્રકારો કહી શકયા

પરસ્પર વિરોધવાળુ વચન શાસ્ત્રકારનુ ન હોય

પ્રશ્ન-એક બાજુ અર્થ ને કામ રાખવાનુ કહે અને બીજી બાજુ સવ્વાઓ મેહુણાઓ-સર્વથા વિરતિ બતાવે, તો વચનનો ઢગધડો કેમ ગણાય ?

જેના વચનમા પરસ્પર વિરોધ આવે તે શાસ્ત્રકાર કહેવાય નહિ, તો સર્વજ્ઞ કયાથી મનાય ?

આવુ બતાવે તો શાસ્ત્રકારપણાથી બાતલ થઇ જાય

પ્રતિમાનુ પૂજન

જિનેશ્વરની પ્રતિમાની પૂજા અમુક હદે કરવા લાયક છે અને અમુક હદે છોડવા લાયક છે શ્રાવકધર્મમા હોય ત્યા સુધી પૂજા ન કરે તો વિરાધક સાધુધર્મમા આવેલો પૂજા કરે તો વિરાધક આ પરસ્પર વિરૂદ્ધ છે કે નહિ ? નથી. અધિકારી જુદા રાખ્યા

પૂજનમા વૈદ્યના ઔષધનો ન્યાય

વૈદ્ય ગરમીવાળાને સૂઠ, ગરમ પદાર્થ ખાવાની મનાઇ કરે વાયુના દરદીને એ ખાવાની એ સલાહ આપે તો તેથી પરસ્પર વિરૂદ્ધ ઉપદેશવાળો ગણાય ખરો ? જેવો રોગી તે પ્રમાણે દવા અધિકારીને અગે એક વસ્તુ લેવા લાયક, તે જ બીજા અધિકારીને છોડવા લાયક કહે તેમા વિરોધ નથી જેનકે વૈદ્ય દરદીના ભેદને સમજીને ઔષધો ને કરી ભિન્નભિન્ન બતાવે તે અહિત કરનારો કહેવાય નહિ શ્રાવક અધિકારી હોય ત્યારે પૂજાની કર્તવ્યતા જણાવે, સાધુ અધિકારી હોય તો તેને પૂજાનો નિષેધ જણાવે તેમા આશ્ચર્ય શુ ?

સાધુ પૂજા કેમ ન કરે

શ્રાવકે પૂજન કરવુ જ જોઈએ એમા આરભસમારભ

નથી માનતા ? જો પૂજા સાવદ્ય હોય તો સાધુએ એ ઉપદેશ આપવો નહિ, અને જો ઉપદેશ આપવાનો નથી તો પછી કર્તવ્ય જ છે એમ કહી શકાય જ નહિ અને જો નિરવદ્ય હોય તો સાધુને કરવામા વાધો નથી

પૂજાનુ સ્વરૂપ અને એનો અનુબધ

પૂજા સ્વરૂપે સાવદ્ય દેખાવમા છકાયની વિરાધનાવાળી, પણ અનુબધે-ફળ તરીકે નિર્જરારૂપ છે પ્રશ્નકાર-જ્યારે સ્વરૂપે સાવદ્ય છે અને પરિણામે નિર્જરા કરનારી છે તો સાધુએ કેમ ન કરવી ? સમાધાન-સાધુએ સ્વરૂપે સાવદ્યમા જવાની જરૂર શી ? આ જગો પર કેટલાકો કહે છે કે-સ્વરૂપે સાવદ્યના નામે અલ્પ પાપ માનવુ જોઈએ, જો જિનેશ્વરની પૂજામા અલ્પ પાપ બધાય છે, ભલે ઘણી નિર્જરા થતી હોય, એમ માનીએ તો સાધુઓથી તેનો ઉપદેશ થઇ શકે નહિ

અશુદ્ધ દાનના ઉપદેશની માફક

પૂજાનો ઉપદેશ ન અપાય

શુદ્ધ દાન એકાત નિર્જરાનુ કારણ, અશુદ્ધ દાન અલ્પ પાપ ને બહુ નિર્જરાનુ કારણ, પણ સાધુથી અશુદ્ધનો ઉપદેશ દેવાય નહિ સુપાત્રને અસૂઝતુ આપવુ તે 'અશુદ્ધ દાન' સાધુને અફાસુ, અનેષણીય દેવામા આવે તે 'અશુદ્ધ દાન.' સુપાત્રે દાન દેજો, તેમ અસૂઝતુ પણ દેજો એમ સાધુથી કહેવાય નહિ જો અશુદ્ધ દાન અલ્પ પાપવાળુ ને બહુ નિર્જરાવાળુ હોય તો તેનો ઉપદેશ દેવાય નહિ, તો પછી પૂજાની અનુમોદના શી રીતે ? કોઈ કહે અસૂઝતુ દે તે નિગોદિયા થાય

સમાધાન—રેવતી શ્રાવિકાના દાનનો પ્રસગ

મહાવીર સરખા તમામ ઉપસર્ગો, પરીષહોમા પાર

ઉતરેલા, તે વખતે વીર્યાંતરાયનો ક્ષયોપશમ હતો, ક્ષય ન હતો. કેવળીપણામાં વીર્યાંતરાયનો સર્વથા ક્ષય થયેલો છે જે ક્ષયોપશમ વખતે પરીષહો, ઉપદ્રવો અને ઉપસર્ગો સહન કરનારા હતા, તેવાને પણ રેવતી શ્રાવિકા આધાકર્મી બનાવીને વહોરાવે છે (સાધુને અંગે કરે તો આધાકર્મી) પણ મહાવીર વહોરતા નથી કારણકે કેવળ ભગવાન માટે કરેલો છે આથી સ્વમુખે પ્રભુ મહાવીર જણાવે છે કે મારે માટે કર્યો છે વિચારો! ભગવાન માટે આહાર તૈયાર કરનાર રેવતી શ્રાવિકા નિગોદમાં ગઈ ને? મન માને તેમ બોલવાવાળા છે શાસ્ત્રો જોવા નથી મુખ છે માટે કાંઈ બોલવું તેનાઓની અપેક્ષાએ રેવતી નિગોદમાં જવી જોઈએ ને? પણ તેમ બન્યું નથી 'અલ્પ પાપ' શબ્દમાં પણ નિર્ભય પાપભીરૂ ન હોય 'અલ્પ પાપ'નો અર્થ કયાં જઈને ગોઠવાય છે? અશુદ્ધ દાન અલ્પ પાપ ને બહુ નિર્જરા કરાવનાર છે એવું કરવું કે અનુમોદવું સાધુને હોતું નથી તો પછી સાધુથી પૂજાનો ઉપદેશ કે અનુમોદન ન થાય ને? થોડું પણ પાપ થાય, તો સવ્વં સાવજ્જં જોગં પચ્ચક્ખામિ નહિ રહે આ અશક્તિનો વિષય નથી, આ તો જાણી જોઈને બોલે છે ને?

સ્વરૂપે હિંસા

સ્વરૂપહિંસામાં જો પાપબંધ માની લેવામાં આવે તો સમુદ્રમિચ્ચ માની શકશો નહિ સ્વરૂપે હિંસા તો ત્યાં રહેલી છે, તે સ્વરૂપ હિંસામાં પણ પાપબંધ માનેલો છે તો સિદ્ધપણાની મુશ્કેલી 'અયોગિકેવલી' ગુણઠાણે પણ સ્વરૂપે હિંસા માની લેવાય ત્યાંથી મચ્છર ઊડતો ઊડતો આવે, શરીરને અથડાયો, ને મર્યો તો સ્વરૂપહિંસા તો થઈ તો શું ૧૩, ૧૪ ગુણઠાણે પાપનો

બધ છે? સ્વરૂપહિંસા ૧૩-૧૪મે રહેવાની, તો પછી પાપનો બધ માનવો જોઇએ ને? પણ તે તો માની નથી સ્વરૂપહિંસા પાપબધ કરનારી ચીજ નથી સ્વરૂપહિંસા દેખાતી હિંસા છે, પરિણામે કાઈ નહિ વૈદ્ય ગુમડુ થયુ હોય, ઓપરેશન (operation) કરે, લોહી ઘટે દેખાવમા ઘટાડયુ માલમ પડે, પણ રૂઝ આવશે તો હષ્ટપુષ્ટ થશે સ્વરૂપથી લોહી ઓછુ કર્યું, પણ અનુબધમા લોહી ભર્યું તેવી રીતે પૂજામા જે અપકાય વગેરેની વિરાધના તે 'સ્વરૂપહિંસા' છે એથી પાપબધ નથી

પ્રશ્ન—હિંસાનુ લક્ષણ શુ?

"प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपरोपण हिंसा" (तत्त्वा ०अ०७,सू०८) પ્રમાદથી પ્રાણનો વિયોગ તેનુ નામ 'હિંસા' સાધુમહારાજની ભક્તિને' અગે અમૂઝતુ કરે તેમા કઈ પણ પ્રમાદ નથી-તો જેવી આધાકર્મીની, તેવી પૂજાની સરખાવટ કરી આધાકર્મી અને પૂજાને અગે કુટુબકબીલાની બુદ્ધિથી નથી પણ પાત્ર બુદ્ધિ બનેમા છે એકમા પાત્રપોષણની, અને બીજા (પૂજન)મા ત્યાગની બુદ્ધિ છે, એકમા અલ્પ પાપ થાય ને બીજામા થાય નહિ મગજ શાત કરો દાન અન્ય પ્રકારે સભવે તેવુ છે કે નહિ? પાત્રપૂજા, ગુરૂપૂજા એ અન્ય પ્રકારે સભવે તેમ છે કે નહિ? ને અન્ય પ્રકારે સભવે છે, તો પછી અન્ય પ્રકારનુ દાન ઊચાપણુ લઈએ તેવુ અશુદ્ધમા હલકાપણુ આવે ફાસુ દાનનો નબર છે, માત્ર-અહીં પોતે જે કરે છે તે પોતે શુદ્ધ દાનમા જઈ શકતો નથી શુદ્ધનો સભવ હોવાથી અશુદ્ધને નીચે ઊતારી દેવુ પડયુ શુદ્ધ પૂજા સિવાય સભવ નથી-શુદ્ધ આહારપાણી દેતા એકાત નિર્જરા સો ડગલા સુધી સામો આવીને આપે છે તે અહિંસક છે, એમ ન કહેવાય, છતા

અલ્પ પાપ નહિ સામો જઇને આવે તો તમારી-દૃષ્ટિએ અલ્પ પાપ, ચૂલા પાસે બેસીને આપે તો નહિ અન્ય શુધ્ધ દાનના સભવને અગે અલ્પ પાપ પૂજાનો ઉપદેશ અને અનુમોદના કરાય છે યથાવાદી તથાકારી, તીર્થકરોને સર્વ સાવદ્યપ્રવૃત્તિનો ત્યાગ હતો, છતા પૂજાનો ઉપદેશ કર્યો ઉભય છતા એકનો નિષેધ કરવામા આવે જમનાદાસ બહાર જાય-એટલે બધા બેસે એ આપોઆપ આવી જાય પૂજા, ચૈત્ય વગેરેની અનુજ્ઞા થઇ ગઇ ભરતની બને પ્રકારની પ્રવૃત્તિ હતી કામની, પૂજાની પ્રવૃત્તિ હતી તેમા सल्ल कामा'' કામ શલ્ય છે, કામ ઝેર છે, એમ કહી એકને શલ્ય તરીકે જણાવ્યો ત્યારે બીજા તરફ આખમીંચામણા તે જ અનિષેધ અને તે જ અનુમોદના

વેદ્ય અલ્પ પાપ અને ક્રિયાકાલીન અલ્પપાપ

અત્યારે પાપ બાધ્યુ તે ભોગવવુ પડે તે ' વેદ્ય અ પ પાપ ' ક્રિયાવખતે લાગે ને તરત છૂટે તે ' ક્રિયાકાલીન અલ્પ પાપ' પાણી લાગે ત્યારે માટીનો કણિયો પણ લાગે, પણ તે ચાલ્યો જાય સામાન્ય રોળાએલુ પાણી પોતાના કણિયાને લઈ જાય અને બીજી ધૂળ લાગી હોય તેને પણ લઈ જાય તમે ડહોળા પાણીમા કપડા ધોઓ છો કે નહિ ? તે લાગેલી કણી કાઢી નાખે છે અને બીજી પણ કાઢે છે ૧૧મા ગુણસ્થાન પછી નિષ્કષાય વીતરાગપણામા સ્વરૂપ હિંસા છે, તે આત્માને બાધક ન થાય, પણ સકષાયપણાની સ્વરૂપહિસા બાધક થાય જેમ ડહોળા પાણીનો કણીઓ, પાણી સાથે આવે, પાણી પોતાના કણીઆમા છે અને પહેલાના કણી આમા પેસે છે અને બનેને સાફ કરે છે તેમ ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિ કહે છે કે-જે સ્વરૂપહિસાને અગે લાગતુ કર્મ

અને બીજુ પૂર્વનુ કર્મ તેની ત્યા નિર્જરા કરે છે ક્રિયાકાલીન અલ્પ પાપ છે, તેથી સર્વ સાવદ્યના પચ્ચક્ખાણુવાળાને બાધક નથી, પણ અસૂઝતા આહારપાણી તો અલ્પ પાપ વેદ્ય છે તેથી અનુમોદના હોય નહિ

અસૂઝતા આહારથી શ્રાવકને અલ્પ પાપ, બહુ નિર્જરા અસૂઝના આહારથી પણ સાધુ તો કર્મ બાધે આથી આધાકર્મી ખાવાવાળાને કર્મબધ છે કે નથી, એ નક્કી થયુ પણ પ્રરૂપણા કરનારને કર્મબધ છે જ નહિ એમ કહેવાય નહિ, તેમજ કર્મબધ છે એમ પણ કહેવાય નહિ

પૂજામા અલ્પ પાપ પણ વેદન નહિ

પૂજનના પ્રસગને અગે ક્રિયાકાલ પૂરતુ અલ્પ પાપ પણ વેદન નહિ, વાસી રહેવાવાળુ નહિ આ ઉપરથી પૂજાને અગે અલ્પ પાપ ને બહુ નિર્જરા માની છે અને ફળ તરફ જનારાઓએ એકાત પુણ્ય માન્યુ છે, એમ સાબિત થયુ આથી 'પૂજા' શ્રાવકને માટે, દેશવિરતિવાળાને માટે કર્તવ્ય તરીકે ગણવામા આવી છે કેટલાક કહે છે–પૂજામા આરભ થાય છે તેવુ કહેનારાઓને શાસ્ત્રકારોએ 'મહાભિનિવેશી' કહ્યા જાણી જોઈને તત્ત્વને અતત્ત્વ અને અતત્ત્વને તત્ત્વ ઠરાવાવાળાને અહીં જ આરભ લાગે છે, તો તેવાઓને પૂછો કે છોકરાને પાણીના લોટા પાવા તેમા પણ આરભ લાગે છે કે નહિ? કોઈ મનુષ્ય આખો દહાડો ગામમા ફરે ને કોઈ મહેમાન આવવાનો હોય, તે વખતે શરીર ઠીક ન હતુ, તેવુ કહેવાવાળો લુચ્ચો–તેને પ્રમાણિક ન કહી શકાય, તેવી રીતે પોતાને ઘેર ગાય, ઘોડા, બળદ વગેરેને માટે પાણી વગેરેના આરભનો ભય નહિ જ્યા પૂજાની વાત ત્યા આરભ લાગે–તે ઢાગી છે એકેન્દ્રિયના આરભનો ડર

લાગ્યો તો ખરેખર 'સાધુમહાત્મા' પણ એ કર અહીં જ કે ત્યાં પણ ખરો? ઘેર બેઠો હોય, દીવો બળગાવે, તો મૂજે ખરો? તારા ઘરમાં તારા માટે કરાએલામાં 'અર' શબ્દ આવે છે? ના પણ પૂજાના કામમાં 'અરે' શબ્દ આવે છે

પ્રશ્ન—પૂજામાં એકેન્દ્રિયની હિંસા સાધુથી કેમ સહન થાય? કોઈને ત્યાં ગોચરી ગયા હોય, ચૂલો સળગતો હોય અને તે ઉપરથી લઈને વહોરાવવા તૈયાર થાય તો સાધુને 'અરે' શબ્દ આવે

અ૫ પાપ અને બહુ નિર્જરા એનું ફળ શું? કાઈ નહિ જેઓને પૂજાભક્તિમાં થતી વિરાધાના કાળજુ કપાવે, પણ નાટક, ભાયડી, છાકરામાં થતી હિંસામાં કાળજામાં એક કાણુ પણ પડયુ નથી જો તેઓ ત્યાં ઊભા ઊભા ધ્રુજતા હોય તો કહેવાય કે ખરેખર છે નહિ તો ઢોંગ કરે છે એમ જ કહેવાય માટે પૂજા કરવી નથી એમ ન બોલવુ તેથી પૂજા કરવા વાળા ઓગ એમ બોલવુ છે, પોતાનો દોષ છુપાવી, બીજા ઉપર દોષ નાખવો તે ભયકર, નિર્દોષ ઉપર દોષ નથી નખાતો, તો પછી ગુણી ઉપર દોષ નાખવો તે કેટલો ભયકર? કોટવાલને 'ચોર' ઠરાવાય છે પોતાથી પૂજા બનતી નથી, કરવી નથી ને કરે તેને વગોવવા છે

શેઠના છોકરાનુ દૃષ્ટાંત

એક શેઠીયાનો છોકરો મુસલમાન થયો સામાન્ય વર્ણી જાય તે એક વાત, પણ શેઠીઓ જાવે તે ઠીક નથી બધા એકઠા થયા, પછી તેને ચાર મળવા ગયા ત્યારે છોકરે વિચાર્યું, માટે ઉત્તર દેવો નથી, શરમાવુ નથી એમ વિચારી હાથમા પ્યાલો દારૂનો લીધો

ચાર મળવા આવેલા શાણા હતા વિચાર કર્યો કે આને કહેવુ શુ ! તપાસ કરી–આટલુ બધુ કેમ! ખરી વાત તપાસ કરતા માલમ પડયુ કે મૂળમા સસ્કાર ન હોય તે બકે તેમા નવાઈ શી ?

દિગબરોને પ્રશ્નો

તીર્થંકરોના પાચે કલ્યાણકોને અગે કે એક કલ્યાણકને અગે આરાધના ? કેવળીપણામા સ્નાન હતુ ? ભગવાનને કેમ નવડાવે છે ? કેવળી રથમા બેસતા હતા કે ભગવાનને રથમા બેસાડો છો ? હિદુમુસલમાનનુ વેર હોય-હિદુ આમનુ કરે, મુસલમાન આમ કરે તેમ શ્વેતાબરોએ રાખ્યુ માટે આમ ન કરવુ જોઈએ એમ દિગબરોએ રાખ્યુ

દ્રવ્યપૂજાનો અધિકારી ગૃહસ્થ

મૂળ વાત પર આવો–દ્રવ્ય–પૂજાનો અધિકારી ગૃહસ્થ, દેશવિરતિવાળો હોય તેને અગે અવશ્ય કરવા લાયક છે, નિર્જરાનુ કારણ છે અને સસાર ઓછો કરનાર છે જો તે ન કરે તો મહાભિનિવેશી એ જ પૂજાને અગે સાધુને પ્રતિમાજીને અડકવાનો હક નહિ

સ્થાપનાજીમા ફોટો

આજ કાલ ડાહ્યા થયા છે, તેથી ફોટા સ્થાપનાજીમા રાખે છે કોઈ કહે છે દહેરાસર ન હોય તો ત્યા ચૈત્યવદન થાય તેવુ કહેવાવાળાએ સમજવુ જોઈએ કે–દહેરાસર ન હોય ત્યા ફોટાથી ચૈત્યવદન થાય તો પછી સામાયિક, પ્રતિક્રમણમા ચૈત્યવદન થાય છે તે તો નિષ્ફળ ને ?

સાધુ પ્રતિમાને અડે તો પ્રાયશ્ચિત્ત અને શ્રાવક પૂજા ન કરે તો પ્રાયશ્ચિત્ત બોલવાના તમારા ઢગધડા છે કે નહિ ? વૈદ્યે કહ્યુ ગરમીના દરદવાળાએ સૂઠ, મરીને અડવુ નહિ વાયુવાળાને

મૂઠ, મરીના ઉકાળા માન્ચુકે જેવો દરદી તેવી દવા આરભ, પરિગ્રહના ત્યાગ માટે આરભીને વધારે દોરવાની જરૂર છે સાધુ નર્દ સાવદ્યથી વિરમેલા છે સયમની અપેક્ષાએ તીર્થકરના પગ આગળ આવી રહેલા છે અધિકારીને અગે વિધિ, ને નિષેધ રાખવામા આવેલા છે તેમ અર્થ અને કામના અધિકારીને અગે વિધિ ને નિષેધ રાખો તેમ ચાર પુરુષાર્થમા વિભાગ કરી લો કેટલીક બાબત વાતમા સુદર હોય પણ પરિણામમા ભયકર હોય

વાણિયો ને મિયા

વાણિયો ઉઘરાણીએ જાય કાઈ પત્યુ નહિ ત્યાર અકળાયે મિયા કહે શેઠજી કમ અધીરા થઇ ગયા છો? કેમ અધીરા ન થાય? મિયા કહે જલદી દઇશ સરકારે સરને (બાકાલ) કરી છે ને સડક બાધનાના છે ત્યા બાવળ વાવીશ સડકે કપાસના ગાબ જશે, તેનુ રૂ બાવળે લાગશે તે વખતે બધા છોકરાને બેસાડી દઇશ ને તે રૂ વીણી લેશે એટલે જલદી રકમ વસૂલ થઇ જશે આમ શબ્દની સુદરતા હોય છે, પણ પરિણામમા મીંડુ

અર્થ-કામ ઉપાદેય નથી

અધિકારીને અગે અર્થ, કામની હેયના-ઉપાદેયના રાખો આ સવાલ દેખાવમા સુદર લાગે છે જેને નમાર 'સોગાળી' માનવો છે, બાયડી છોકરામા મોજો માનવી છે તેને નમાર નીરસ લાગે? તેવાને અર્થ-કામ કરવા છે, પણ હેયપણુ માનવુ નથી સાધુને તો અર્થ-કામ છોડવા લાયક જ છે

પ્રશ્ન-આશ્રવની અદર અવ્રત-આશ્રવ ગણવો કે નહિ? પાચ અવ્રત જીવમાત્રને અગે કે ત્યાગીને અગે આશ્રવ? ગૃહસ્થો અઢાર વાગે છૂટો ટાય તો તેને મૈથુનનુ પચ્ચિક્ખાણ પાર તો બધય છે તો તેને આદરવા લાયક કેમ નહીને ગણાય?

ધર્મોપદેશ એ શાસ્ત્રકારનુ કર્તવ્ય છે

અર્થ-કામ, પુરૂષાર્થ કોઈની અપેક્ષાએ પણ આદરવા લાયક તો છે જ નહિ આદરવા લાયક પુરૂષાર્થ કયો? અભ્યંતર સુખ જે 'મોક્ષ' તેને આદરવાને ધર્મ છે તે ધર્મ આદરવા લાયક હોવાને લીધે ગણધરભગવાન્ કહે છે કે મહાવ્રત અપ્રાપ્ત છે કારણકે ધર્મ અને મોક્ષ, આત્માની મહેનતે મળવાવાળી ચીજ છે તેથી અસિદ્ધ છે, સાધ્ય તરીકે છે, આથી ધર્મનો ઉપદેશ દેવો તે જ શાસ્ત્રકારનુ કર્તવ્ય છે

નો જણુ બેઠેલામાથી એકને જવાનુ કહેવાય તો નવાણુની બેસવાની સમતિ થઇ જાય હિંસા, જૂઠ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહમાથી એકની વિરતિને 'ધર્મ' કહેવામા આવે તો ચારની અનુમોદના થઈ જાય, તેથી પાચ મહાવ્રતો કહેવા જોઇએ કે જેથી એકકેની પણ અનુમોદના શાસ્ત્રકારને વળગે નહિ તેથી જેમ પાચપણુ સાબિત કરવાનુ છે તેમ મહાવ્રતપણુ પણ સાબિત કરવાનુ છે

પ્રશ્ન-એકડો, પછી સો આવે, તેમ નાના અણુવ્રતો તેથી તેમનુ નિરૂપણ પ્રથમ જોઇએ અને મહાવ્રતો મોટા તેથી નિરૂપણ પછી કરવુ જોઇએ એક શીખ યા પછી સોની વાત હોય મહાવ્રતના નિરૂપણુ પછી અણુવ્રતનુ નિરૂપણ હોય નહિ, પણ શાસ્ત્રકારે તો પ્રથમ પાચ મહાવ્રતની વાત કરી આ વાતમા પાપના પક્ષને પોષવાવાળાએ, એકની જગા પર અણુવ્રત મેલ્યો છે

અણુવ્રત તો ભાંગતા ચોરની લંગોટી છે

લાખો લૂટીને ચોર જાય તેમાથી જે નીકળ્યુ તે પહેલા લંગોટીને વળગજે, માલને પહેલા ન વળગીશ મોટુ લેવાનુ પછી, નાનુ લેવાનુ પહેલુ ખેસ પહેલા તાણી લેજે તે વાત કેમ કબૂલ

છે ને? પહેલા લૂગડા પકડીશ નહિ, ધોતિયુ પહેલા લેવુ એ કહેશો ને? ના એ કોઈ દિવસ ન બને, માલ જવા કેમ દેવાય? મહાવ્રત એ આત્માનો ગુણ જેમ એમ એચી લે ને પોટલુ જવા દે તે 'મૂર્ખ' તેમ મહાવ્રત માટે પ્રયત્ન ન કરે ને અણુવ્રત માટે પ્રયત્ન કરે તે 'મૂર્ખ'

તીર્થંકર આદિની એક જ ભાવના

તીર્થંકરો, સાધુઓ, અણુવ્રતવાળાઓ અને સમ્યક્ત્વવાળાઓ એક ભાવનાવાળા જરૂર હોય કઈ? "मा कार्षीत् कोऽपि पापानि" જગતનો કોઈ જીવ પાપ ન કરે એ ભાવના મહાવ્રતનુ સ્વરૂપ પહેલા, પછી અણુવ્રતનુ લેવાનુ છે જગતમાથી સર્વ અન્યાય કાઢી નાખવા કાયદો બાધનાર વિચાર કરે છે કે જગતમા ગુના કરનારા ન થાઓ એની ધારણા હોય પણ ગુના બધ થવા મુશ્કેલ પડે છે સમકિતીની, અણુવ્રતીની કે મહાવ્રતીની ધારણાથી કે યાવત્ તીર્થંકરના કથનથી સવ જીવો પાપ વગરના થયા નથી, થતા નથી અને થઈ જવાના પણ નથી વગર ફરજના અન્યાયો સત્તાથી, સમશેરથી, કોરડાથી, શિક્ષાથી કે દેહખાનાથી ન ગયા, તો આ તો કુદરતની સામા ગુના બતાવે છે કે તળાવમાથી પાણી લો કે ખોરાક ખાઓ તો પાપ કુદરતની સામા કાયદા કરનાર-એ કાયદામા બધા આવી જશે કોઈ બહાર ન રહેશે તો પછી કુદરતને ગુનેગાર ઠરાવનાર કચેરીના કાયદાનો બધે અમલ થશે તે સમજાવનાર કઈ દશાના હશે?

જેમ કાયદા કરનારે અન્યાયનો ચારે બાજુથી નાશ કેમ થાય તે તપાસવુ જોઇએ, તેમ કુદરતને કોપે ચઢાવવા તૈયાર થયેલા મહાપુરૂષ અલ્પ પણ પાપને પેસવાની જગા રાખે, બાને તો એમના કાયદામા ધૂળ પડી ગુના રોકી ન શકે, ઊલટી

પુષ્ટિ આપે તેવા કાયદા કરનારને કેવા કહેવા? અહીં પાપ પ્રતિબંધનો કાયદો કરે છે, પાપ કરે તો ગમ્મ કાયદાથી વિરૂદ્ધ ચાલીને ચાહે તેટલો અન્યાય કરો, પણ કાયદામા બારી ન હોવી જોઈએ સર્વજ્ઞ જગતના પાપને દૂર કરવા માટે કાયદો-મહાવ્રત ઘડે, તેમા કાયદાની પોલ ન રહે, તેમ પાપપ્રતિબંધકના કાયદામા પોલ હોવી જોઈએ નહિ તેથી પચ મહાવ્રત કર્યા

પાચ-અઢારના હથિયાર

ધર્મ એ પુરૂષાર્થ છે તે કરવા માટે પાપનો પ્રતિબંધ કરવો જરૂરી છે તેને અગે કાયદો કરવો જરૂરી, પણ તે પાચ કેમ? અઢાર કેમ નહિ? અઢાર જગો પર પાચમા કેમ પતાવ્યુ? જો પાચને માટે કાયદો કરે તો ૧૩ પ્રકારનાને માટે તો છૂટ આપીને ચલાવ્યુ એમ કહો છો ને? મહાનુભાવ! ૧૩ અન્યાય નથી રાખ્યા કારણકે જ્યારે શત્રુ કબજામા આવે ત્યારે હથિયાર પડાવી લેવાય માણસનુ તોફાન શત્રુના બધ થવાના જ છે જો એ માથે ન બને તો પહેલા હથિયાર તો લઈ લેના જ જોઈએ હથિયાર મેલાવ્યા તેમા શુ કર્યું? જીવતા જાગતા શત્રુનો હથિયાર મૂકયા પછી ડર નથી હથિયારો ઉતરાવવા માટે શત્રુ કરતા વધારે પ્રયત્ન કરવો પડે છે **પાચ પાપો અઢારે પાપ-સ્થાનકના હથિયારો** છે માટે પાચ મહાવ્રતો ગણાવ્યા જો તેમ ન હોત તો આશ્રવના ૪૨ ભેદોમા, અવ્રતને ૧૮ ગણાવાત? પણ મહાવ્રતની જગો પર અઢાર જણાવ્યા નથી, પાચ, કથચિત્ પચપણુ, અને મહાવ્રતપણુ વિધેય છે

લૉર્ડ કર્ઝન અને મોગલોની સરખામણી

લૉર્ડ કર્ઝનને કહ્યુ કે આવી રીતે બ્રિટિશ સરકારે ઢંઢેરો પીટાવ્યો ત્યારે આવા વચનો આપેલા હતા ત્યારે કહ્યુ–તે વખતે ઢંઢેરો પીટવાની જરૂર હતી મોગલો, ખીલજીઓ એવા ન હતા બોલ્યાને બોલવાવાળા ન હતા પણ ઘાતકી, ક્રૂર તો હતા આ (બોલવાપણું) સજ્જનોને પાલવે નહિ સજ્જનોને જે અસરો બોલવામા આવેલા હોય તે પલટવા ન જોઇએ સાધુમહારાજના ઉપદેશને સાંભળીએ, જાણીએ, વર્તવાને પ્રયત્ન કરીએ ત્યારે સત્રાઓ પરિગ્રહાઓ વેરમણ ને? અમારે તો ગ્રહણ કર્યા છતા છોડવુ પડે નહિ તે 'પુરુષાર્થ'

અર્થ-કામને છોડવામા પુરૂષાર્થ

સાધુના વચનને સાંભળીએ નહિ તો પછી છોડવાનુ શાનુ? જો પાપના ડરે ન છોડે, ધર્મની ઇચ્છાએ ન છોડે, તો સેતાનનો સપાટો લાગશે તો છોડવુ જ પડશે ને? ગયે ભવથી શુ લઇને આવ્યો છે? ગયે ભવ ખોળીઉ તો કર્યું હશે ને? ખોળીઉ તો ધન કરતા વહાલુ હતુ ને? શુ તેને લાવ્યો છે? સાધુના ઉપદેશથી ન છોડે, પણ સેતાનના સપાટાથી છોડવુ પડશે અર્થ અને કામ છોડવામા આવે તો ઠીક, નહિ તો સેતાનના સપાટાથી અર્થ ને કામ છોડવા પડશે ગ્રહણ કર્યા છોડવુ ન પડે એવુ લક્ષણ નથી; પણ [illegible] તો અર્થ–કામને છોડવા લાયક ગણે

મોક્ષને જ 'પુરૂષાર્થ' કેમ કહ્યો?

ધર્મ પણ પુરુષાર્થ નહિ

મોક્ષ જ પુરૂષાર્થ ગણ્યો પણ ધર્મ નહિ કારણકે દાન, શીલ, તપ, ભાવ, પાચ મહાવ્રતો, ચારિત્ર એ પણ સિદ્ધ થવાની વખતે છોડનાના હોય ચારિત્રલબ્ધિ, ચાહે તો યથાખ્યાત ચારિત્ર છના માહિ શાત. ઔપશમિક આદિ ભાવો બધા ઊડી જાય યથાખ્યાત ચારિત્ર સિદ્ધોને હોય જ નહિ ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪મે ગુણસ્થાને યથાખ્યાત ચારિત્ર રહે, ભવસ્થ સુધી રહે **ચારિત્ર એ તો સાધુનો ઘોડો** ઘરના બારણામા પેમતા કોઈ ઘોડાને રાખતુ નથી, એથી ઘોડો નકામો નથી ઘોડાના પ્રતાપે પહોચ્યા છીએ ચારિત્ર એ મોક્ષે પહોચાડનાનો ઘોડો હતો મોક્ષ આગળ પહોચ્યા ત્યારે એ ચારિત્ર છોડવું પડે, તો ચારિત્ર જેવી ચીજ એ પણ મોક્ષ પામતી વખત છોડવાની પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે પોતપોતાની મર્યાદા આવે ત્યા ક્ષાયોપશમિક ભાવો છોડવાના ધર્મને છોડવાનો-ધર્મસન્યાસ **હરિભદ્રસૂરિ** કહે છે [1]ધર્મસન્યાસ હોવાને લીધે, ક્ષાયોપશમિક ભાવ છોડવાના છે

બે સાધ્ય અને બે સાધન

પ્રશ્ન—ધર્મ ચીજ શાને માટે છે?

દુનિયામા જો કોઈ સાધ્ય હોય તો તે સુખ જ છે સુખ બે પ્રકારના (૧) આત્મીય (૨) પૌદ્ગલિક આત્મીય-સુખની પ્રાપ્તિ એનુ નામ 'મોક્ષ' પૌદ્ગલિક સુખોની પ્રાપ્તિ એનુ નામ 'કામ' મોક્ષપ્રાપ્તિનુ સાધન એનુ નામ 'ધર્મ'

---

१ द्वितीयस्तु धर्मसन्यासयोगसन्यासमसज्ञित । क्षायोपशमिका धर्मा योगा कायादिकर्म तु ॥ योगदृ- स० श्लो० ० ॥

લૉર્ડ કર્ઝન અને મોગલોની સરખામણી

લૉર્ડ કર્ઝનને કહ્યુ કે આવી રીતે બ્રિટિશ સરકારે ઢઢેરો પીટાવ્યો ત્યારે આવા વચનો આપેલા હતા ત્યારે કહ્યુ–તે વખતે ઢઢેરો પીટવાની જરૂર હતી મોગલો, ખીનજીઓ એવા ન હતા બોલ્યાને બોલવાવાળા ન હતા પણ ઘાતકી, ક્રૂર તો હતા આ (બોલવાપણુ) સજ્જનોને પાલવે નહિ સજ્જનોને જે અક્ષરો બોલવામા આવેલા હોય તે પલટવા ન જોઇએ સાધુમહારાજના ઉપદેશને સાભળીએ, જાણીએ, વર્તવાને પ્રયત્ન કરીએ ત્યારે સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ ને? અમારે તો ગ્રહણ કર્યા છતા છોડવુ પડે નહિ તે 'પુરુષાર્થ'

અર્થ-કામને છોડવામા પુરૂષાર્થ

સાધુના વચનને સાભળીએ નહિ તો પછી છોડનાનુ શાનુ? જો પાપના ડરે ન છોડે, ધર્મની ઇચ્છાએ ન છોડે, તો નેતાનનો સપાટો લાગશે તો છોડવુ જ પડશે ને? ગયે ભવથી શુ લઈને આવ્યો છે? ગયે ભવ ખોળીજૂ તો કર્યુ હશે ને? ખોળીઉ તો ધન કરતા વહાનુ હતુ ને? શુ તેને લાવ્યો છે? સાધુના ઉપદેશથી ન છોડે, પણ સેતાનના સપાટાથી છોડવુ પડશે અર્થ અને કામ છોડવામા આવે તો ઠીક, નહિ તો નેતાનના સપાટાથી અર્થ ને કામ છોડવા પડશે ગ્રહણ કર્યા છોડવુ ન પડે એવુ લક્ષણ નથી, પણ વિવેકી મનુષ્ય હોય તો અર્થ–કામને છોડવા લાયક ગણે તો એનુ પુરુષાર્થ રહે

પ્રશ્ન—મોક્ષ જ પુરુષાર્થ કેમ?

અર્થ અને કામને માત્ર લોકો પ્રવૃત્તે તેથી 'પુરુષાર્થ' કહેવામા આવ્યા, પણ ધર્મને કેમ કાઢી નાખ્યો? એકલા

મોક્ષને કયો સમય સાધી આપે છે? ચૌદમા ગુણઠાણાનો છેલ્લો સમય તે સિવાય મોક્ષને સાધી આપનાર કોઇ નથી

દેવલોક એટલે મોક્ષ ઘરાણે

સમ્યક્ત્વવાળો જ્યારે આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિએ વિચારે તો સર્વાર્થસિદ્ધપણુ આત્માને પ્રતિબધક છે મનુષ્યપણામા આઠ નવ વર્ષે કામ કરે તે તેત્રીસ સાગરોપમે પણ કામ થતા નથી આઠ નવ વર્ષે ધૂળમા આળોટવાવાળો ગણાય એ દશામા જે કામ કરે તે સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતાઓ તેત્રીસ સાગરોપમે કરી શકતા નથી **દેવલોક એટલે મોક્ષને ઘરાણે મેલનાર** ઘરેણે મેલનાર બજારનો ભાવ લઈ શકે નહિ તેવી રીતે સર્વાર્થસિદ્ધપણુ મોક્ષને ઘરાણે મેલવાનુ, તેથી તેનુ (મોક્ષ ઘરાણે મેલવાપણાનુ) નિવારણ થવુ જોઇએ

ધર્મ કારણોના કારણનુ કારણ છે

સપૂર્ણ સસારનુ નિવારણ તે 'ધર્મ' ચૌદમા ગુણઠાણાના છેલ્લા સમય સિવાય સસારનુ નિવારણ નથી મોક્ષને બનાવનાર તરીકે છેલ્લો સમય છે કારણનુ કારણ હોય તેને કથચિત્ 'કારણ' ગણવામા આવે સીધુ કારણ તે તો કારણ છે લક્ષ્મીનુ ખરૂ કારણ લાભ લાભનુ કારણ માલનુ વેચવુ એનુ કારણ માલનુ લેવુ સોઘા ભાવે માલ લઈએ તે વખતે 'કમાયા' એમ કેમ બોલો છો? પૂર્વ પૂર્વ કારણોને અર્થાત્ કારણોના કારણોને પણ કારણ તરીકે માનવુ તે સજ્જનતાની બહાર નથી ધર્મને કારણ તરીકે જણાવ્યો નિશ્ચયધર્મ ચૌદમા ગુણઠાણાના છેડે છે અને વ્યવહારધર્મ ચોથા ગુણઠાણાની શરૂઆતથી છે

મુનિપણુ એ જ સમ્યક્ત્વ

ક્ષાયિક સમકિતવાળા અવિરતિ હોય તો તેને શાસ્ત્રકારો

મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે સાધન ભિન્ન જરૂરી બીઓ ચૂલા સળગાવે છે, બીજેથી દેવતા લાવીને ફૂંકીને સળગાવે છે, તેને જ રસોઈ થઈ રહે ત્યારે પાણી નાખીને ઓલવે છે જો ઓલવવું છે તો સળગાવવુ શાને માટે ? કારણકે રસોઇ કરવી એ સાધ્ય છે તે સાધ્ય સળગાવ્યા વિના સિદ્ધ થવાનુ ન હતુ સાધ્ય સિદ્ધ થયુ એટલે ઓલવી દેવુ પડે

આ ચારિત્ર સમસ્ત આશ્રવ રોકવાને માટે છે મોક્ષ લેવાને અંગે મહેનત કરવાની જરૂર છે સ્ટવ (stove) સળગાવતા અકસ્માત્ થાય છે, છતા સળગાવાય છે એ પાછા કામ થઈ જાય એટલે ઓલવે છે અગ્નિ સ્વતંત્ર સળગાવેલો નથી અગ્નિ રસોઇના મુદ્દાએ સળગાવાયો છે અગ્નિમા લાભ છે એમ ધારીને સળગાવ્યો છે, રસોઈ કરવા માટે સળગાવેલો છે રસોઈના સાધન તરીકે છે તેમ અહીં 'ધર્મ' **ધર્મ તરીકે લેવામા આવેલો નથી**

નિશ્ચયથી ધર્મ ૧૪માના છેલ્લે સમયે

મોક્ષના સાધન તરીકે ધર્મ લેવામા આવેલો છે, [1]હરિભદ્રસૂરિએ કહ્યુ છે કે જગતમા ધર્મ એક જ સમય છે આખા ભવચક્રમા ધર્મ એક સમય કયો એક સમય ? ચૌદમા ગુણ ઠાણાનો છેલ્લો સમય મોટુ શહેર હોય ને ઓળખાણ ન હોય તો મોટુ શહેર છતા જગલ નાનુ ગામ હોય પણ ત્યા સત્કાર, સન્માન થાય તો શહેર મોક્ષરૂપ કાર્ય કરે તે 'ધર્મ'

---

[1]"सो उभयक्षयहेऊ सेलेसीचरमसमयभावी जो० ॥" ("धर्म संग्रहणी गा० २६) "तस्यैव-शैलेश्यवस्थाचरमसमयभाविनो धर्मस्य साक्षात् पारम्पर्येण वा साधक" (टी०)।

મોક્ષને કયો સમય સાધી આપે છે? ચૌદમા ગુણઠાણાનો છેલ્લો સમય તે સિવાય મોક્ષને સાધી આપનાર કોઇ નથી

દેવલોક એટલે મોક્ષ ઘરાણે

સમ્યક્ત્વવાળો જ્યારે આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિએ વિચારે તો સર્વાર્થસિદ્ધપણુ આત્માને પ્રતિબધક છે મનુષ્યપણામા આઠ નવ વર્ષે કામ કરે તે તેત્રીસ સાગરોપમે પણ કામ થતા નથી આઠ નવ વર્ષે ધૂળમા આળોટવાવાળો ગણાય એ દશામા જે કામ કરે તે સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતાઓ તેત્રીસ સાગરોપમે કરી શકતા નથી **દેવલોક એટલે મોક્ષને ઘરાણે મેલનાર** ઘરેણે મેલનાર બજારનો ભાવ લઈ શકે નહિ તેવી રીતે સર્વાર્થસિદ્ધપણુ મોક્ષને ઘરાણે મેલવાનુ, તેથી તેનુ (મોક્ષ ઘરાણે મેલવાપણાનુ) નિવારણ થવુ જોઇએ

ધર્મ કારણોના કારણનુ કારણ છે

સપૂર્ણ સસારનુ નિવારણ તે 'ધર્મ' ચૌદમા ગુણઠાણાના છેલ્લા સમય સિવાય સસારનુ નિવારણ નથી મોક્ષને બનાવનાર તરીકે છેલ્લો સમય છે કારણનુ કારણ હોય તેને કથચિત્ 'કારણ' ગણવામા આવે સીધુ કારણ તે તો કારણ છે લક્ષ્મીનુ ખરૂ કારણ લાભ લાભનુ કારણ માલનુ વેચવુ. એનુ કારણ માલનુ લેવુ સોધા ભાવે માલ લઇએ તે વખતે 'કમાયા' એમ કેમ બોલો છો? પૂર્વ પૂર્વ કારણોને અર્થાત્ કારણોના કારણોને પણ કારણ તરીકે માનવુ તે સજ્જનતાની બહાર નથી ધર્મને કારણ તરીકે જણાવ્યો નિશ્ચયધર્મ ચૌદમા ગુણઠાણાના છેડે છે અને વ્યવહારધર્મ ચોથા ગુણઠાણાની શરૂઆતથી છે

મુનિપણુ એ જ સમ્યક્ત્વ

ક્ષાયિક સમકિતવાળા અવિરતિ હોય તો તેને શાસ્ત્રકારો

મિથ્યાત્વી ગણાવે છે, કારણ કે કારક સમ્યક્ ત નથી [1]આચારાંગમાં જણાવ્યું છે કે મુનિપણું તે જ સમકિત

પ્રશ્ન-તે વખતે શ્રેણિક રાજાને કયા લેવો? કારક સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાએ કે રોચકની અપેક્ષાએ? સમાધાન—શ્રેણિક રાજાને રોચકની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વવાળા ગણવા અપ્રમત્તપણે મોક્ષની ક્રિયા થાય તે 'કારક' સાતમાની હદ તે 'કારક'

ચોથા ગુણસ્થાનવાળાને ધર્મી કેમ ગણાય?

પ્રશ્ન—ચવ ા થી ચોથાની શરૂઆતે ધર્મ કેમ કહેવાય?

ચોથું ગુણઠાણું એ વાઝણીને ઘેર વિવાહનો માંડવો

એ કૂજેતી કે બીજું કાંઈ? તેવી રીતે દેશવિરતિ હોય તો એટલું પાપ છોડવાવાળો થયો. વાઝણીને ત્યાં વિવાહનો માંડવો માંડવો ન હોય, વિચારમાં જ હોય ચોથા ગુણઠાણે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામેલો હોય તો વાઝણીને ત્યાં વિવાહનો માંડવો છે એક પણ ન ા લેવાતું નથી, તો પછી શા માટે 'ધર્મી' ગણવો? મોહ સરદારના શસ્ત્રો સરકાવી નાખવા માત્રથી 'ધર્મી' ગણવો તે વ્યાજબી છે? પાંચમા છટ્ઠા ગુણઠાણાવાળાએ મોહની જાળ કાપી છે આ તો ચોથે રહેલો તે માછીની જાળમાં તરફડતો બિનાડો છે તેને 'ધર્મી' કેમ ગણવો?

ચોથું ગુણસ્થાન એટલે વિચારનું પરાવર્તન

સંક્રાતિનો આદિ-કાળ તે વિચારનું પરાવર્તન દેશી હિલચાલો ચાલવા પહેલા, ત્રીસ ત્રીસ વર્ષો સુધી કોંગ્રેસ (congress) ભરાઈ લાખો દર વરસે ખરચાતા પૂર્વામાં

---

[1] ज समति पासहा त मोणति पामहा, ज मोणति पामहा त समति पासहा

આવ્યુ-આનુ ફળ શુ કાઢયુ ? નકામા શુક ઊડાડો છો, તમા રાથી બનતુ નથી, તમે બોલો છો તેમ બમણા બધાવ છો ચોરની ચોકડીની જેટલી ચતુરાઈ હોય તેટલા કોટવાળને વધારે કિલ્લા બાધવા પડે તમે જે બોલો તેમા આડખીલી નાખવાને સરકારને ઊલટા વધારે બધો કરવા પડે ઉત્તરમા કહેવામા આવ્યુ કે-દુનિયા-લોકોને સમજી શકતી નથી, તેથી રાણીનુ રૂડુ રાજ કહેતા હતા ધધાને દેશમાથી કાઢી નાખનાર, રાજ્યને રૂડુ રાજ્ય કહેતા હતા તે કોગ્રેસવાદીઓને ગમતુ ન હતુ-તે વિચારનુ પરાવર્તન વિચારના પરાવર્તન પછી વર્તનના પરાવર્તનને વાર ન લાગે ચોથુ ગુણઠાણુ એટલે વિચારનુ પરાવર્તન.

નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એ જ અર્થ અને એ જ પરમાર્થ છે

અનાદિથી રખડતા પ્રેમને ચાહી રહ્યો હતો આરભપરિગ્રહને 'તારક' ગણી રહ્યો હતો ત્યા વિચાર થયો કે અનત આત્માની જ્ઞાનશક્તિ, તેનુ કાસળ કાઢનાર આ છે જે વિષયો, કષાય, આરભને સાધ્ય તરીકે ગણતો હતો, હૈયાના હાર તરીકે ગણતો હતો તેની જગાએ પલટો ખાઈ ગયો अयमट्ठे परमट्ठे सेसे अणट्ठे-નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એ જ અર્થ અને પરમાર્થ છે તે સિવાયની કોઈ ચીજ હોય તો તે ભયકર

જેમ કોગ્રેસે ભાન કરાવ્યુ તેમ સમ્યક્ત્વમાં

જે સલ્તનતને ટકાવવા માટે લડવા જતા હતા તે જ હિંદના લોકો સરકારનો પક્ષ લઈને ચીન, દક્ષિણ આફ્રિકા અને યુરોપમા લડવા ગયા તેવી રીતે આ જીવ અનાદિ કાળથી આ પુદ્ગલના રક્ષણ, પોષણ મેળવવા માટે, વૃદ્ધિ કરવા માટે, આરભના ઢગલા કરવા માટે આખા જન્મોના જન્મો ગાળવા-

વાળો થયો, પણ જ્યારે આખ ઊઘડી એટલે ભિખારી કરનારી કોઈ સલ્તનત હોય તો આ સરકાર છે એ કોગ્રેસના વિચારમા આવ્યુ-એ કોગ્રેસનુ કહેવુ છે, 'એમા મારે લેવા દેવા નથી' અમારો જુલમ ન દૂર થાય ત્યા સુધી જુલમગારને એકે પાઇ આપીશુ નહિ દુનિયાને જાહેર કરી તેવી રીતે આ આત્મા મોહનો તાબેદાર, મોહનો રક્ષક, મોહનો સરદાર થઈને અનાદિ કાળથી ફરી રહ્યો હતો, તેની આખો ઊઘાડી એટલે તેને તે માલમ પડયુ

કર્મરાજા રાક્ષસી સરકાર છે

બ્રિટિશે વચન આપ્યુ છે કે કોઇ પણ રાજ્યને ખાલસા કરવામા નહિ આવે, રાજકારભારમા હસ્તક્ષેપ નહિ કરીએ પણ કર્મરાજા એ તો રાક્ષસી સરકાર છે આત્માના ગુણો પહેલા જપ્ત કરે છે તેથી જો આત્મા પુદ્ગલનુ સામ્રાજ્ય જપ્ત કરે તો ફાવે આત્માનુ કેવળજ્ઞાન, દર્શન, યથાખ્યાત ચારિત્ર, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, અનત વીર્ય તો જપ્ત જ છે પરદેશી, જુલમી, કોગ્રેસમેનો(congressmen)એ માનેલી તેવી સરકાર હાથ નાખવાથી દૂર છે, પણ કર્મરાજાની સરકાર ઢ ઢેરો પીટાવે છે કે 'બધા પોતાના રાજ્યોની લગામ અમારે ત્યા મેલી જાઓ.' ઢ ઢેરો પીટાવીને જે રાજ્યની લગામ લે છે તેને મારો કોણ કહે છે?

પુદ્ગલાસક્તિવાળાએ લગામ કર્મને સોપી છે

કારભારથી કટાળેલો, મોજમા મચેલો કહે છે કે આ ઠીક પેન્શન (pension) આવ્યા કરશે, મોજ કરીશુ આવો વાછુ થનાર કોણ હોય? 'મૂર્ખ' આ આત્મા લગામ સોપી દે તો અનત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય બધુ સોપી દેવાનુ

આપણને તો પેન્શન મળ્યુ જે પૌદ્ગલિક સુખ એ પેન્શનથી મળે અનાદિથી અન્યને લગામ સોપીને માત્ર પેન્શનમા ખુશ હતા આખ ઊઘડે ત્યારે માલમ પડે કે એ કેવી મૂર્ખાઇ કરી છે! પેન્શનથી પેટ ભરૂ છુ તેમ સમ્યક્ત્વની સ્થિતિમા આવે ત્યારે ખબર પડે છે કે આખી લગામ સોપી દીધી છે

આત્મામા અનતી તાકાત છે

અનતા મોહને બે ઘડીમા ચૂરા કરી નાખુ તેટલી મારી તાકાત છે ક્ષપકશ્રેણિ વખત આત્માની એટલી બધી તાકાત થઈ જાય છે કે અભવ્યના મિથ્યાદૃષ્ટિના બધાના કર્મો કેવળી થનારના આત્માના નાખી દે, તો બે ઘડીમા બાળીને ભસ્મ કરે આખા જગતના-ચાહે તો સમકિતી કે મિથ્યાત્વી હો, આવી શક્તિનો ધણી, અનતા મોહને કચડી નાખનારો, એ તાકાતવાળો મોહનો ગુનામ થઇને રહ્યો છે

સમ્યક્ત્વ એટલે અવિનાશી બીજ

ચક્રવર્તીને ગુલામીનુ ભાન થાય ત્યારે એના આત્મામા શુ થાય તેનો વિચાર કરો જેવી રીતે ચક્રવર્તી છતા ગુલામીમા ગબડી રહેવો, તે ચક્રવર્તીની સ્થિતિ સમજી શકે તેમ ચોથે ગુણઠાણે આવવાવાળો જીવ બનવાળો નથી એની નસની અદર એવુ લોહી વહી રહ્યુ હોય છે કે મારી પાસે ગુલામી કરાવે છે એ કોણ? એ માગ નોકરનો નોકર, એને લાવીને મે ગોઠવ્યો છે એના જગતના બધા એકઠા થાય તો હુ એકલો બસ છુ પણ તે 'મારી પાસે ગુલામી કરાવે છે' એવી જેની સ્થિતિ થાય આ વિચારનુ પરિવર્તન ચોથે ગુણઠાણે જબરજસ્ત થયુ જે થયેલુ ન હતુ તે થયુ, એ અવિનાશી બીજ

પ્રશ્ન—પહેલે ગુણઠાણે જાય ત્યારે? ડાગરનો ઉપરનો

ભાગ ખવાઈ જાય, પણ એ રહે મૂળ જાય નહિ અદરથી 'મિત્ર' ગણ્યો, છતા એક વખત 'શત્રુ' ગણ્યો એટલે બસ બીજ કોઈ કાળે ખસતુ નથી

સન્નિપાત મટ્યા પછી વિદ્વાન તે વિદ્વાન ને મૂર્ખ તે મૂર્ખ

મૂળ વાત પર આવો-તેથી મોહને કહેવુ પડે કે વધારેમા વધારે અર્ધ પુદ્‌ગલપરાવર્તથી વધારે કબજામા ન રાખી શકુ સમ્યક્ત્વ પામીને નિગોદમા ગયેલો જીવ અને નિગોદનો જીવ એ બને સરખા, જેમ જગતમા સન્નિપાતમા સરખા છતા સન્નિપાત મટયા પછી વિદ્વાન તે વિદ્વાન ને મૂર્ખ તે મૂર્ખ સન્નિપાતમા ચીથરા ચૂથવાવાળાને દવા લાગુ પડયે, તાવ ઉતરે અને સન્નિપાત ચાલ્યો જાય ત્યારે વિદ્વાન તે વિદ્વાન અને મૂર્ખ તે મૂર્ખ એકેન્દ્રિયપણાનો સન્નિપાત જીવને રહે ત્યા સુધી બને નિગોદીઆ સરખા જ્યા એકેન્દ્રિયપણુ જાય અને અહીંથી સમ્યક્ત્વ પામીને ગયેલો હોય તેનુ એકેન્દ્રિયપણુ જાય, તેમા ફરક છે

આશ્ચર્ય

જે અહીં આવેલો નથી, અનાદિથી ત્યા રહેલો છે, એવો મોક્ષે જાય તો શાસ્ત્રકાર 'આશ્ચર્ય' કહે છે આશ્ચર્યનો અર્થ સૂર્યનો ઉદય ૨૪ કલાકે વર્ષનો પલટો ત્રણસો સાઠ દિવસે અને ચોવીસીનો પલટો ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીએ બને આ બધા પલટા અમુક વખતે પણ અનાદિની વનસ્પતિમા રહેલો મોક્ષે જાય એ બનાવ તો અનતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી જાય ત્યારે બને જેમ માતા મરુદેવા જેઓ આ દાખલા ઉપર ધોરણ રાખતા હોય તમણે સમજવુ જોઇએ કે પૂર્વ ભવે આરાધનાના દ ના

જમા ગયા વિના મોક્ષની નીસરણી મળી ગઇ તે અનતી ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી જાય ત્યારે કોઇકને મળે, તેથી એને [1]હરિભદ્રસૂરિએ 'આશ્ચર્ય' કહ્યુ

પ્રતિપાતી મોક્ષે ગયેલા વધારે છે

અનાદિની વનસ્પતિમા રહેલો બહાર નીકળે છતા સમ્યકત્વ પામીને મોક્ષ પામે, પણ સમ્યકત્વ પામીને ઉતરી ગયેલો હોય તે બહાર આવે તો ખુશીથી મોક્ષ પામે અનત કાળના પ્રતિપાતીઓ વધારે મોક્ષે જાય અપ્રતિપાતી અર્થાત્ જેમનુ સમ્યક્ત્વ ગયુ નથી તેવા થોડા જેને અનત કાળે પાછુ મળ્યુ, જેને મેવેલુ મળ્યુ એવા જીવો ઘણા નહિ પડેલા અનત છે, તેના કરતા પડેલા અસખ્યાત ગુણા વધારે

આઠમે ભવે મોક્ષે જાય તે ભવ આરાધનાના એમ કેટલાક કહે છે જૈન શાસનમા એકાગ્રચિત્ત હોય તો ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય એમ [2]કલ્પસૂત્રમા કહ્યુ છે જૈન શાસનમા એકાગ્રચિત્ત પૂજાપ્રભાવનામા પગાયણ, 'સામર્થ્યયોગ' હોય તો એક જ ભવ બસ છે કાર્ય કરવાનાળો પરિણામ શાસ્ત્રના વિષયમા

---

१ "मरुदेविसामिणीए ण एवमेअति सुव्वए जेण। सा खु किल वणिज्जा अचत थावरा सिद्धा॥ ९२४॥ सच्चमिण अच्छेरगभूअ पुण भासिअ इम सुए। अन्नेऽवि एरमाई भणिया इह पुव्वसूरीहिं ॥९२५॥" (पचवस्तु)

२ "एगग्गचित्ता जिणसासणम्मि, पभावणापूअपरायणा जे। तिसत्तवार निसुणति कप्प, भवन्नव ते लहुमा तरति ॥४॥" (कल्पसमर्थन, पृ० ३)

નથી સામર્થ્યયોગ બારે અગ-ચૌદે પૂર્વોથી પર છે 'નમોત્થુણ'એ ભવિષ્યની આશાનો નમસ્કાર

'નમોત્થુણ'—ભવિષ્યની આશા મને નમસ્કર મળ્યો નથી ભવિષ્યમા ઇચ્છુ છુ કે મને મળે પ્રમાદી છુ પ્રમાદીને ઘેર પરમેશ્વરની પરિણતિ હોય નહિ નાનુ બચ્ચુ માને ત્રીજે માળે દેખે એ ચઢી શકતુ નથી, પણ હાથ કરે છે જેમ દૂર રહેલો પુત્ર માને દેખીને રૂવાડે રૂવાડે ઊલને તેમ પ્રમત્ત દશામા પડેલો ધાન્યનો ધનેડો ને પાણીનો પોરો પોતાની સ્થિતિને દેખે ત્યારે ઊનમે છે અહીં અપ્રમત્ત દશાના નમસ્કારને દેખીને અકળાય છે "एक्कोवि नमोकारो" (आव० गा०१६) એ સામર્થ્યયોગનો નમસ્કાર છે

સમ્યક્ત્વની તાકાત

હવે મૂળ વાતમા આવો—સમ્યક્ત્વ પામેલો જીવ નિગોદના ઊનરી ગયો, દુનિયાના ઘોરમા ઘોર પાપો એ જીવ કરી ગયો, તો પણ મોહરાજાની તાકાત નથી કે એને અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તથી વધારે રાખે મણિભાઈ સમકિતી છે કે કેમ? અન્યોમા તો ઠારકા જાએ, ત્યા ઠામ દઈ દેગે 'જૈન શાસનમા સ્વરૂપનુ નિરૂપણ કરવાનો ..ક છે'

હરિભદ્રસૂરિને વાદીએ કહ્યુ સમકિતનો નિર્ણય ન કરી શકાય તો બીજાને સાધર્મિક, વ્રતધારી તરીકે માનવો શી રીતે? આ ભાઈ સમકિતી, આ ભાઈ સાધર્મિક એમ શી રીતે માનવુ? કહો કે ત્યાર બધી અધાધુધી આપણા આત્માનો નિર્ણય ન થાય તો પારકાના આત્માના સમકિતનો નિર્ણય ક્યાથી કરો? વગર સમકિતવાળાને 'સમકિતી' માન્યો એટલે ડમ્યા આ તો ઊનટુ ભક્તિ કરીને ડૂબવાનુ છે! જેને

નાણા જેટલા નળીઆ નથી, છતા હુ ડીઓ ઠોકયો જાય તેનુ શુ થાય? પારકા આત્માનો નિર્ણય ન કરે ત્યા છાપો ઠોકયા જ જાય તો શુ થાય? તેમને કોઈનો વ્યવહાર–સસર્ગ ન જોઈએ જો સમ્યકૃત્વનો નિર્ણય ન થાય તો કોઈને સર્વવિરતિવાળા કે સર્વવિરતિ વગરના ન મનાય અને તેથી અમારે સાધર્મિકભક્તિની જજાળ ન જોઈએ

સમ્યકૃત્વની વાત ઊડાડતા મોક્ષ ઊડી જાય

હરિભદ્રસૂરિ કહે છે સમકિતનો નિર્ણય થાય નહિ સમ્યકૃત્વના નિર્ણય વિના સમકિત થાય નહિ સમકિત થતા દેવ, ગુરૂ, ધર્મને માનવા જોઇશે સમકિતનો નિર્ણય થાય નહિ ત્યા સુધી દેવ, ગુરૂ, ધર્મને માને નહિ દેવ, ગુરૂ, ધર્મને માને નહિ ત્યા સુધી સમકિતી થાય નહિ જેમ કોઠીમા સતાવા ગયેલા ચોરને બૂમ મારવી પડી કે મા મા મને કોઠીમાથી બહાર કાઢ તેમ સમકિતની વાત ઊડાવવા ગયો હતો તેમા તો ઊલટી મોક્ષની વાત ઊડી ગઈ

સમ્યકત્વીના લિગો

સમ્યગ્દર્શનવાળી વ્યક્તિના ચિહ્નો જોઈ લેવા, સમ્યકત્વના લક્ષણ નહિ સમ્યગ્દષ્ટિના લક્ષણ—

"सुस्सूस धम्मराओ गुरुदेवाण जहासमाहीए।
वेयावच्चे णियमो सम्मद्दिट्ठिस्स लिंगाइ ॥"
(पचाशक गा० ९९)

૧ ધર્મને સાભળવાની ઇચ્છા, ૨ ધર્મનો રાગ, ૩ ગુરુદેવની શક્તિ પ્રમાણે વેયાવચ્ચ–સેવા કરવાનો નિયમ હોય તે 'સમકિતી' સમ્યગ્દષ્ટિના આ ચિહ્ન છે લિંગદ્વારાએ જ માનવાનુ રાખ્યુ પોતાના આત્માને સમકિત થવાનો નિર્ણય મુશ્કેલ તો પછી બીજા આત્માનો નિર્ણય થવો કેટલો મુશ્કેલ

દુનીયાઓમા દેખીએ છીએ કે દલાલોના સમકિત, ચોથ મલજીનુ સમકિત, છોગમલજીનુ સમકિત એટલે જિનેશ્વર મહારાજના દલાલનુ સમકિત આપણ ગણુ મુકાઈ જાય, આ તત્ત્વ તો જિનેશ્વરનુ છે પેલા પારકી મિલમ્તના માલિક થાય છે પોતાનુ સમકિત શીખ્યા છે, અને છાપ આપે છે પણ અહીં તો જે ત્રણ વસ્તુ કહી તેમા પરોવાયેલો જે હોય, પછી ભલે તેના આત્મામા ગમે તે હોય પણ તેને 'સમકિતી' માનીએ છીએ હરિભદ્રસૂરિ છાપ મારવાનુ રાખતા નથી

ધર્મની શરૂઆત

મૂળ વાત પર આવો-ચોથે ગુણઠાણે આવેલો જીવ પડી જાય, તત્કાળ ન ચઢે તેવો પડે, અસખ્યાતી વખતે ચઢે તેમ પડે, તો પણ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તમા મોહને મારવાનો તે એનો અવિનાશી પ્રભાવ તે પ્રભાવ નિગોદમા પણ ચાલ્યો જતો નથી શાને લીધે? સમકિત પામ્યો તેને લીધે ચોથે આવે અવિનાશી. ત્યાથી ધર્મ વ્યવહાર તરીકે શરૂ કરીએ છીએ ઉપચા વાળો ધર્મ લઈએ તો જ્યારથી મોહની સીત્તેર કોડાકોડની સ્થિતિમાથી ૬૯ કોડાકોડીનો ક્ષય કરી ન્યૂન કોડાકોડીની સ્થિતિવાળો અપુનર્બધક થયો એટલે ધર્મ આવ્યો નિશ્ચયથી ધર્મ ચૌદમાને છેડે રાખ્યો

મોક્ષ સિવાયનુ છોડવાનુ છે

ત્યાગ ન કરવો પડે, છોડવો ન પડે, કોઈ કાળે પણ છોડવો ન પડે, છૂટે નહિ એવુ જો કોઈ હોય તો તે 'મોક્ષ જ' છે મોક્ષ સિવાયની ધમરૂપે ગણેલી સ્થિતિ બધી છોડવાની તે સિવાયની બધી સ્થિતિ છઠ્ઠાના છક્કામા છવાયેલી છે અથ ને કામની સ્થિતિ છક્કામા છવાયેલી એટલે છોડવાની તેવી રીતે

ધર્મની સ્થિતિ છઠ્ઠાના છક્કામાથી બહાર નીકળેલી નથી ઘોડે ચઢયા પહેલા પગે ચાલવુ-ઘણે છેટેનુ-ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા પછી પગે ચાલવુ તે કૃતકૃત્યનુ ચાલવુ પહોચ્યા પછી ઘોડાને છોડવાનો હોય તે પહેલા નહિ, તેમ ક્ષાયોપશમિકથી ક્ષાયિકની સિદ્ધિ કર્યા વિના ક્ષાયોપશમિકને છોડીએ તો ગોથા ખાઇએ

જે લીધુ તે કોઈ કાળે પણ છોડવાનુ ન હોય તેનુ નામ 'પુરુષાર્થ' એ છતા જ્યારે કહો કે પરમ સાધ્યને સાધનાર, છેવટે ધર્મને સાધી શકે એ ધર્મને સાધનારો છે એની જ પ્રવૃત્તિ અને અનુમોદના હોય અર્થ અને કામનો ઉપદેશ ન દે, તેથી ક્ષાયોપશમિકનો ઉપદેશ કરના પાચ મહાવ્રતો કહ્યા

પ્રશ્ન—મહાનતનુ નિરૂપણ કેમ? એકડા વિના સોની વાત કરો છો?

સમાધાન—આત્માનો સ્વભાવ સર્વવિરતિ સર્વવિરતિ જાણ્યા પછી દેશવિરત્તિ જાણવાની હોય કેમ? લગીર પલટામા લો સર્વવિરતિ એટલે સર્વથા પાપનો ત્યાગ ઉપદેશકે સર્વ પાપ છોડવાનો ઉપદેશ દેવો કે થોડુ પાપ છોડવાનુ ઉપદેશીને બેસી રહેવુ? અપવાદ કાયદો કર્યા પછી હોય કાયદા કરતા અગ્ર પદ અપવાદને હોતુ નથી, તો પછી દેશવિરતિ એ સર્વવિરતિનો અપવાદ છે જો સર્વવિરતિ ન બને તો દેશવિરતિ, તેથી અપવાદ છે તે અપવાદ છે તો કાયદા પછી અપવાદનુ કથન હોય, તેમ સર્વ પાપથી નિવર્તાવાનુ જણાવ્યા પછી ન નિવર્તી શકે તો થોડા પાપથી નિવર્તાવાનુ કહે છે માટે પહેલા મહાવ્રતોનુ નિરૂપણ કરે છે

વ્યાખ્યાન ૫

શ્રદ્ધા પલટાતા નુકસાન

સૂત્રકાર મહારાજા ભગવાન **સુધર્માસ્વામી** શાસનની પ્રવૃત્તિને માટે ભવ્ય જીવોને સંસારસમુદ્રમાથી પાર કરવાને દ્વાદશાંગીની રચના કરતા થકા પ્રથમ અંગમા સાધુઓના આચાર જણાવ્યા આચારોની પ્રવૃત્તિ, શુદ્ધિ, વૃદ્ધિ કરવા છતા, પરમ કાષ્ઠાએ આચાર કરતા છતા જો શ્રદ્ધામા પલટો થઇ જાય તો સોમા એકડો જ ચાલ્યો જાય એટલે જે મોક્ષમાર્ગ તરફ આચાર પાલન કરી, ટકાવી, વધારીને, પનામણા કરીને જે મુસાફરીનુ પ્રસ્થાન કરવા માંડેલુ તે અટકી જ પડે એટલુ જ નહિ, પણ જેમ મોટા સ્ટેશનોએ એંજીનો ફેરવવા માટે રાઉન્ડ (round) હોય છે, ને તેથી એંજીન પલટી જાય છે તેમ આચારને વધારવા સ્થિર કરવાવાળો હોય તો પણ શ્રદ્ધાનો પલટો થઈ જાય તો મોક્ષની મુસાફરી મોક્ષ તરફ ન રહેતા પલટાઈ જાય. શૂરો સરદાર સમગ્ર દેશને, રાજકુટુંબને અંગે આધારભૂત હોય પણ તે નિમકહલાલ રહે તો પણ નિમકહરામ થઈ જાય તો તેના જેવુ ભયંકર નુકશાન કોઇ કરી શકે નહિ તેવી રીતે આચારનો અમલ વગેરે કરનારો મનુષ્ય જો શ્રદ્ધામા ડગમગે તો તે મોક્ષને અંગે એટલુ બધુ નુકસાન કરે કે જે નુકસાન સામાન્ય મનુષ્ય પણ ન કરી શકે

આચારાંગથી આચાર અને સૂયગડાંગથી શ્રદ્ધા

આચારાંગનો ઉદ્દેશ દીધા પછી આચારમા પ્રવર્તેલો અંત સુધી એક સાધ્યને પહોંચનારો હોવો જોઇએ તેને અંગે **સૂયગડાંગજીની** અંદર એ વાત કરી, ચાહે તો સૂક્ષ્મનરનાની,

યુક્તિવાદી, અનુમાનવાદી કે કોઈ પણ વાદી આવે તો આચાર વાળા આગળ ટકી શકે નહિ એટલો મજબૂત તેને (આચારવાળાને) કરવો જોઇએ વળી ભોળવીને આત્માને અવળે રસ્તે લઈ જાય તેમ ન થવુ જોઇએ તેથી સૂયગડાગ સ્થાપન કરીને શ્રદ્ધાની મજબૂતી કરી ચાહે તેવો વાદી ફેરવવા માગે, તો પણ ફેરવી શકે નહિ શૂરો સરદાર સમજણ અને શૌર્યમા હોશિયાર હોય તો જીત મેળવવાની બાકી રહેતી નથી આચારાંગદ્વારા એ આચારમા ને સૂયગડાગદ્વારા એ શ્રદ્ધામા મજબૂત થયો શહેર કિલ્લો, દરિયાઈ લશ્કર ને ચારે બાજુએ સુરગો પાથરી હોય તો નિર્ભય

ઠાણાગ એટલે પદાર્થની ઇયત્તા

શ્રદ્ધામા વધેલો શૂરો સરદાર નિર્ભય ક્યારે રહે? જ્યારે વર્ગીકરણમા હોશીયાર થયેલો હોય એક વસ્તુને એક એક રૂપ, ભિન્ન ભિન્નપણે ધ્યાનમા લીધેલી હોય ત્યારે બીજાના આચાર–વર્તનથી મૂઝાય નહિ તેથી ઠાણાગજી દરેક પદાર્થની ઇયત્તા આણી દે છે

છૂપી પોલીસને કાઇ છૂપુ રહેવુ જોઇએ નહિ શૂરા સરદારને ટેકરા આગળથી જવુ પડશે એ ખ્યાલ બહાર ન હોવુ જોઈએ ખ્યાલ બહાર હોય તો ઔરગઝેબ એસી હજારનુ લશ્કર લઇને આવ્યો, પણ અરવલીમા કેવી રીતે જવાશે તેનો ખ્યાલ રહ્યો નહિ તેથી રાજસિહના બે હજાર લશ્કરે એસી હજારને પાણી પાયુ ડુગરા ઉપરથી પથરા પડે ત્યા ચઢવુ મુશ્કેલ, પણ જો તેઓ તાલબાજ હોય તો તો વળી કેટલુ મુશ્કેલ? ઔરગઝેબને ઇયત્તાનો ખ્યાલ ન હોવાથી એસી હજારના લશ્કરને ધૂળ ફાકવી પડી માટે ખાડાની,

ટેકરાની, દરેકની માહિતી શુ । સરદારે રાખવી જોઈએ, નહિ તો નિમકહરામ શૌર્યવાળો સેનાધિપતિ પણ હારી જાય

એવી રીતે અહીં આચારવાળો, આચારને વધારનારો થયો, મિથ્યાત્વીના હલ્લાને પાર ઉતારનારો થયો ગુરો સરદાર નિમકહલાલ હોય, પણ ખાડાટેકરા ન જાણે તો સનાઈ જાય તેમ અહીં આખા શાસ્ત્રની ઈયત્તાવાળો ન હોય તો કયે વખતે કયા ખાચામા જઈ પડે તેનો ભરોસો ન રહે

ઠાણાગજી એટલે સમરાગણની ૧સરવે (survey)

સરદારને જે સમરાગણમા જવુ હોય તેની તેને પૂરેપૂરી સરવે હાથમા આવવી જોઈએ તેમ ઠાણાગજી એ શાસ્ત્રોની સરવે છે કયી કયી વસ્તુ કયા કયા રૂપે ઊપજે તો કેવી કેવી સુધારી લેવાય તે જણાવનાર ઠાણાગજી છે આથી સાધુ મહાત્માઓ પણ ઠાણાગજી માટે આઠ વર્ષ પછી જ અધિકારી ગણાયા તે સહેજે સમજાશે જેની પાસે લશ્કર નથી, ગુરાતન નથી તેને સમરાગણની સરવે આપી શા કામની? જો તેવાને સરવે આપવામા આવે તો આપનાર અને લેનાર બનેની કફોડી દશા કરે

દેશવિરતિ એટલે શુ ?

જેઓ જિનેશ્વરના વચનનો અમલ કરતા બૈરી-છોકરાને વહાલા ગણી રહ્યા છે એના ભોગે જિનવચન લેવાને તૈયાર નથી એક બાજુ જિનેશ્વરના વચનનો અમલ અને બીજી બાજુ દુનિયાદારીના વિષય-કષાયો જે દેશવિરતિ તરીકે રહ્યો તે કઈ સ્થિતિમા? જિનેશ્વરના વચનની કબૂલાત કરે છે, પણ પ્રસગ આવે કે પહેલા પેટનુ સભાળે મહાજન મારા માથા ઉપર પણ ખીલી મારી ખસે નહિ' જિનેશ્વરના વચન આરભ

૧ માહિતી

વિષય-કષાયની બુરી હાલત બતાવે તે માનવુ-કબૂલવુ ખરૂ, પણ આ તો છોડવુ નથી આ છોડયા સિવાય જે વાત કરવી હોય તે કરો

નવ કુકડીની રમતમાંથી એક કુકડી ઉઠાવવાની નથી મારી નોગઠી ચાલતી હશે તેમ ચાલશે મારી સોગઠીને ગેકટોક કરશો નહિ જ્યાં નોગઠી રોકવી નથી, પાછી વાળવી નથી, તો પછી મરવાની તો વાત જ શુ સમારચક્રને અગે હાટહવેલી, મારી ચોપાટ બાજી છે તેને રાખીને કહો તે કબૂલ તેમ દેશવિરતિવાળા મજુર કરે છે, માને છે, પણ માને છે આવુ મારી નોગઠીને ચાલતી હોય તેમ ચાલવા દો તેનો મુખ્ય વિષય આરભ, વિષય, કષાય-એમાથી બચે તો તમને મળે

સામાયિક વગેરે ફુરસદીઆ કામો છે

કેમ આજે પોસહ નથી કર્યો ? સાહેબ ! આજે વખત નથી, ફુરસદ નથી આ શબ્દ ખરેખર તમારી નાભીનો એ ઉપરથી આપ્યુ તત્ત્વ નીકળી આવ્યુ આ કામ તો ફુરસદીયુ જરૂરી નહિ

કલેકટરોને દાવાના કામો મેજ ઉપર પડયા છે, જ્યારે ડિસ્ટ્રિકટમાથી, રાજકાજમાથી ફુરસદ થાય અને જોવુ હોય તો જુએ કલેકટરનુ મુખ્ય કામ વસુલાત તેની રીતે તમે પણ એ જ કહ્યુ જો કે તમે શબ્દ તો મીઠો વાપર્યો છે કે ફુરસદ નથી આ તો મારૂ મેજ ઉપરનુ કામ છે સામાયિક, પૌષધ વગેરેને ફુરસદ હોય તો લેવા, નહિ તો પડી રહે કલેકટરને વસુલાતના કામો ફરજિયાત, ન્યાયના કામો ટેબલ ઉપર પડી રહેવાના તેમ તમારે ઊંઘવાના, ગપ્પા મારવાના કામો ફરજિયાત સામાયિક વગેરેના કામો ટેબલ ઉપરના, ફુરસદીઆ એમ ગણો છો

લગ્ન ફુરસદે કરવાનો વિચાર રખાયો?

મા કે બાપ માદા હોય તો શબ્દ નીકળે છે કે ફુરસદ નથી મળતી? ના કાગળ? જરૂરી છે છોકરા-છોકરીના લગ્ન માડો તે વખતે દુકાને દશ, પદર દહાડા તાળુ મારી દો છો, અને ફુરસદ મેળવી લો છો પણ લગ્ન ફુરસદ મળે ત્યારે ચોમાસામા કરીશુ એમ કોઈ દિવસ ધાર્યું?

ધર્મના કામો ફુરસદીઆ અત કરણમા હતુ તે જ બોલ્યા છો કે અમે તો આને ફુરસદીયુ કામ ગણીએ છીએ ફુરસદ મળે તો કરીએ ફુરસદ મેળવવાની હોય તો ને? ફુરસદ ન મળી એમ કરવાનો પ્રસગ આવે ત્યારે તો ફુરસદ નહોતી એ ચોખ્ખો, ધોએલા મૂળા જેવો ઉત્તર છે જ

ગૃહસ્થ મરવેનો અધિકારી ન બને

જેઓ મા ધર્મના કાયને ફુરસદીઆ કહે છે જેને શાસન એ ઘર નથી લાગ્યુ-રોડા કુકામા ઘર લાગ્યુ છે, જેને હાડકાના માળા એ ઘર છે એ આના અધિકારી કેમ બને? આચારના આવા (?લામા જે મજબૂત રહેવાના નહિ તે સરવેના અધિકારી કેમ બને? જેના ત્રણ ધ્યેય છે—રોગ (હાટહવેલી), પૈસા (કુકા), હાડકાના માળા (માબાપ ભાઈબહેન વગેરે)

ત્રિવિધ૦ વોસિરેવાળો મરવેમા આવે

જેને રોડામા રાચવુ હોય, કુકામા ખુચવુ હોય, હાડકાના માળામા રાચવુ હોય તે આના અધિકારી થાય શાના? રોડા, કુકા, હાડકાના માળાને ત્રિવિધ ત્રિવિધ વોસિરે વોસિરે કરે, તત્કાળ પુરતા વોસરાવે નહિ યાવજ્જીવને માટે એટલુ જ નહિ પણ ભવાતરને માટે પણ એવી જની સ્થિતિ હોય અનાગત કાળના યાવજ્જીવ માટે પણ આ કાયાના બધનમા

ન રહુ તો સારૂ અશક્તિ સિવાય બીજુ કારણ યાવજ્જીવમા નથી

શૂરા સરદાર માટેની લાયકાત

પૂર્વ કાળમા જે રોડાઓ રાખ્યા તેને અગે હૃદયમા દાઝ જેને હોય, કુકા રાખ્યા તેનો પશ્ચાત્તાપ હોય, હાડકાના માળા રાખ્યા તેનો હૃદયમા સડો પેઠો હોય અને આ ત્રણે જેને વોસિરે હોય અને ભવિષ્યમા આ બધનકારક થાય નહિ, એવી જેની મજબૂતી હોય, તે શાસનમા શૂરા સરદાર બની શકે જેમ રાજ્યનો અધિકાર લેતા પહેલા વફાદારીની પ્રતિજ્ઞા લેવી પડે છે અને વફાદારીની પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી અધિકાર મળે છે તેમ જિનેશ્વરના શાસનમા પણ સમજી લેવુ

પૂર્વે આરાધ્યુ હોય તેને ઉદયે આવે? હા પૂર્વે આરાધ્યુ હોય તેને જ ઉદયમા આવે

વૈદ્ય સારો પણ તે વૈદ્ય જેમ વહેલો આવે તેમ ચૂક જાય વૈદ્ય આવશે અને મટાડશે એ ભરોસે ચૂક કોઈ સહન કરે છે? એ ભરોસે કોઇ બેસી રહે છે? વૈદ્યને બોલાવવા ગયા છે, વૈદ્ય હોશિયાર છે પણ ટાગીયા ઘસાયા તેનુ શુ થાય? પ્રયત્ન કરે તો ફળ મળે

ચાર ગતિ એ ચૂક છે

ચારે ગતિ રખડાવનારી ચૂક એ ચૂકાવનારી નહિ ને? વૈદ્યને આવતા વાર લાગે તો ખાટલો ઉપાડીને લઈ જવો પડે, તેમ આ ચાર ગતિની પીડા જે આત્માને ચમકાવી રહી હોય અને જેને દુ ખ થયુ હોય તે વૈદ્યના ભરોસે બેસી રહેતો નથી (જોકે વૈદ્ય આવવાનો છે, મગડી દેશે) વૈદ્ય પોતાના ઘેર બેઠો છે, આપણે અહીં બેસી રહીએ તો વાઢ (ચૂક) ન મટે, વૈદ્ય ને ત્યા જવુ પડે છે અને ઔષધ લેવુ પડે છે ભવ્ય થયા તો મોક્ષ

જવાના છીએ, રોડા વગેરે વોસિરે કરવાના છે તો વોસરાવતા વાર કેમ થાય?

વિપત્તિ જાણવા છતા છોડતો નથી

વિકટ વિપત્તિઓ વેઠીને છોડવાની છે, તો પછી વિકટ વિપત્તિ દે એની પહેલા ચેતી જાય તો શુ ખોટુ? છોકરા કે કૂતરા ગેરીમા માર પડશે એવુ દેખે તો પાછા વળી જાય પણ આ તો આટની વિપત્તિએ પાછો ફરતો નથી માને છે, સમજે છે, રોગ કુકા વગેરેને લીધે જ વિપત્તિ છે, છતા છોડના તૈયાર નથી

દારૂડિયાનુ દૃષ્ટાત

દારૂના ચડસમા ચઢ્યો ઘરેણુ ખોઈ આવે, કૂતરા મોઢામા મૂતરે, એ છતા બધુ કાન નીચે કાઢી નાખે જેમ દારૂડિયો થતી વિપત્તિને ધ્યાનમા ન લે, તેમ આ રોડા વગેરેને લઈને કેવી સ્થિતિમા છીએ તે જાણવા છતા ઊંઘમાથી ઊઠવાવાળો આળસ મરડે તેમ આળસ પણ મરડતો નથી, પછી એના ભરાસે કેમ રહેવાય?

ભાડૂતી ને માલિકીનુ ઘર

ચાલુ વાત પર આવો–દેશવિરતિવાળો સાચી માન્યતાવાળો છે, છતા વર્તન એવુ છે કે કેટલાક એને ઢોગનુ સ્વરૂપ આપે કહેવાવાળા મળે છે કે સાત લાખ કહીને મિચ્છા મિ દુક્કડ કહી આવ્યા, પણ તેમા વળ્યુ શુ? પાછો ધધો ચલાવ્યો એનો અર્થ જ 'ઢોગ' કહેવુ કઈ, માનવુ કઈ અને વર્તનમા મૂકવુ કઈ વિચારમા અઢાર પાપસ્થાનકો છોડવા અને વર્તનમા દેખીએ તો પહેલા નબરમા અઢારે પાપસ્થાનકો સેવનામા આવતા હોય તો શુ કહેવુ? કહો ચોથા પાચમા ગુણઠાણવાળા જિનેશ્વરના શાસનને ઘર તરીકે રાખતા નથી, ભાડનો તરીકે

રાખે છે પહેલા ઘરનુ સભળાય પછી ભાડૂતનુ

ફોટો અને ફોનોગ્રાફ

વહેના ઊઠીએ, ઝાડે જવુ છે, શરીર ચોળાવવુ છે, મળવા જવાનુ છે, પછી ગપ્પામપ્પા અને તે પછી ફુરસદ મળી હોય, અને **ભોળાભાઈ** જેવા મળ્યા હોય ને કહે ચાલશો ? હા ચાલો ત્યારે એનો તે વખતનો ફોટો ઊતારી લઈએ અને શબ્દો ફોનોગ્રાફ (Phonograph)મા ઊતારી લઈએ અને બીજી બાજુ ધધારોજગારને અગે માલવાળો આવ્યો છે તે વખતે ચાલો કહે તે વખતનો ફોટો અને ફોનોગ્રાફ ઊતારી લો તો ખાતરી થાય કે આત્માના કામના ઉદ્ધારમા કેટલા વસ્યા છો ? અને રોડા, કુકા અને હાડકાના માળામા કેટલા વસ્યા છો ? તેનો ખ્યાલ આવે પહેલા સાચવવાના ઘરના છોકરા અને પછી ઉપાધ્યાય **'ઘરના છોકરા ઘટી ચાટે ને ઉપાધ્યાયને આટો ''**

રોડા, કુકા, ને હાડકાના માળાવાળા સૈનિક ન થાય

જેને રોડાનુ કર્તવ્ય, કુકાનુ કર્તવ્ય, હાડકાના માળાનુ કર્તવ્ય ઉત્સર્ગ એવુ ભાસ્યુ છે તેને શાસનના સૈન્યમા દાખલ થવાનુ નથી તો પછી સેનાધિપતિની પદવી તો દૂર રહી શાસનની સ્તનનને અગે ચોથા પાચમા ગુણઠાણાવાળો તમાશગીર છે રોડા, કુકાવાળા–શાસનની લાઈનદોરીમા નથી તે તો આવે તો અભડાય લગીર વિચારો ને ? નવમા દશમા તીર્થકરની વચ્ચે શાસનનુ સત્યાનાશ વળી ગયુ શાથી ? રોડા, કુકાવાળા, લાઇનમા ઘસી ગયા તેથી શાસન વિચ્છેદ થઇ ગયુ અસયતિપૂજાને લીધે, રોડાવાળા, કુકાવાળા ઘૂસી ગયા તેને પરિણામે શાસનનો વિચ્છેદ થયો જેને શાસનની લાઇનદોરીમા આવવુ

પણ વસ્તુસ્થિતિ સમજ્યા આમા કાંઈ નથી નાની વહુ સમજે છે કે સાસરીઆની મિલકત કામની છે આ બધુ રૂસાવનાર, આ તારનાર એ ન સમજી લે તો આને ઘેર આવ્યા શુ ?

સમજણ આવે ત્યારે તિજોરીની ચાવી અપાય

જેણે ત્રિવિધ, ત્રિવિધ વીસર્યું હોય, છતા આચારમા વધારો કર્યો ન હોય, તેવાઓને આ વર્ગીકરણ યોગ્યતા દેખાડનાર ન દે છોકરાને મોટો કર્યો, પણ તિજોરીની ચાવી સમજણમા આવે ત્યારે જ દેવાય છે છોકરો થયો તેથી દઈ દેતા નથી જ્યારે છોકરા વારસદાર, હકદાર છે એને ચાવી આપવાની છે, પણ સમજણને જોવા માગો છો, પરિપક્વ બુદ્ધિ જોવા માગો છો, તિજોરીની ચાવી હકદારને આપવા વિચાર કરો તો પછી શાસનની ઈંચિત્તા એકદમ કેમ અપાય ?

ગીતાર્થ

બીજી બાજુ શાસ્ત્રકારે આખો ચાર્જ (Chrrge) સોંપી દીધા આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર (Assistant Collector) કેટલી મુદ્દત સુધી કામ કરે ત્યાર ચાર્જ સોંપાય અહીં ચાર્જ સોંપ્યો ગીતાર્થ થયેલો મહાપુરુષ જે નિરૂપણ કરે તેમા વિકલ્પ વગર તદ્દત્તિ કરવાની તાકાતવાળો થયો હોય જેને શાસનમા ચઢાવનામા આવે તેની કેટલી આકરી કિંમત હોવી જોઈએ જ્યારે સ્થાનાગમા દાખલ થાય ત્યારે ગીતાર્થમા દાખલ થાય શાસનની દોરી એના (ગીતાર્થના) આધાર ચલાવાય અહીં ક્રિયાને અંગે દાખલો-સાપના દાન ગણી આપ-તે વખતે દાન ગણવા ન જાય તો વિરાધક બુદ્ધિને અંગે -જગત જાણે છે કાગડો કાળો છે પણ ગીતાર્થ ધોળો કાગડો કહી દે તો એના વચનને ફેર ન કહેવુ પણ તદ્દત્તિ કહેવુ આચારપ્રકલ્પથી વધારે ભણેલો

તે ગીતાર્થ

ઇયત્તા સુધી પદાર્થની પ્રરૂપણા

ઠાણાંગ અને સમવાયાગને ધારણ કરનારો તે શ્રુત સ્થવિર વીસ વર્ષ દીક્ષામા થાય તે પર્યાય-સ્થવિર, અને ૭૦ વર્ષની ઉમરવાળો હોય તે વય-સ્થવિર કહેવાય સ્થવિરને શાસનની દોરી મળે પણ રોડા, કુકામા, કુટુ બકબીલામા રહેનારને શાની મળે? ત્રિવિધ, ત્રિવિધ સ સારના બ ધનોને છોડનાર, ભવિષ્યમા પણ સ સારના બ ધનોથી સાવચેત રહીશ એવી કબૂલાત કરીને આઠ વર્ષ સુધી રહે ત્યારે ઠાણાગને લાયક થાય પ્રરૂપણાને અ ગે આની અ દર ઇયત્તા સુધી પ દાર્થોની પ્રરૂપણા છે

ઠાણાગ દ્વારા ભૂલભૂલામણીનો ઉકેલ

રાજાના ગુપ્ત ભ ડારમા માહિતી વગરનો ઘૂસે તો અ દર ફસાઈ જાય તેવી રીતે જે વસ્તુ એકરૂપે કહેવાની, તે જ વસ્તુ બીજે ઠાણે બે રૂપે, અને દશમા ઠાણે દશરૂપે કહેવાતા ગૂ ચવાઇ જાય જેને ભૂલભૂલામણીનો પડદો ખોલેલો હોય તેને પડદો મૂઝવનાર ન થાય જેને સપ્તભ ગી, પ્રમાણો ખ્યાલમા આવેલા હોય તે ન મૂઝાય ઇયત્તા-પ્રમાણનો છેડો એ ની ખુદ સ પૂર્ણ મર્યાદા-તે મર્યાદાનો છેડો શાસ્ત્રોમા લાવે છે અને આઠ વર્ષની મર્યા । તે ઠાણાંગ

'પંચિંદિય'સૂત્ર વગેરેમા પાંચ મહાવ્રતો

પચ મહાવ્રત પ ચિદિયસૂત્રમા, પક્ખીસૂત્રમા અને આચારાગમા એમ બધે આવે છે કાઢી કાઢીને તો એ જ કાઢયુ ને? જંગત હજારો કોશ છે, પણ દેખનારા દેખનારાની દૃષ્ટિ હોય તેટલા પ્રમાણમા દેખે છે પ ચિદયસૂત્રની અ દર પંચમહવ્વયજુત્તો-પાંચ મહાવ્રતને ધારણ કરનારા, પક્ખીસૂત્રમા

પણ વસ્તુસ્થિતિ સમજ્યા આમા કાઈ નથી નાની વહુ
છે કે સાસરીઆની મિલ્કત કામની છે આ બધુ ફસ
આ તારનાર એ ન સમજે તે તે આને ઘેર આવ્યા
સમજણ આવે ત્યારે તિજોરીની ચાવી અપાય

જેણે ત્રિવિધ, ત્રિવિધ વીસર્યુ હોય, છતા
વધારો કર્યો ન હોય, તેવાઓને આ વર્ગીકરણ ઈચ્છ
નાર ન દે છોકરાને મોટો કર્યો, પણ તિજોરીની
જણમા આવે ત્યારે જ દેવાય છે છોકરો થયો તેથી
નથી જ્યારે છોકરા વારસદાર, હકદાર છે એને ચા
છે, પણ સમજણને જોવા માગો છો, પરિપક્વ
માગો છો, તિજોરીની ચાવી હ દારને આપતા વિ
પછી શાસનની ઈચ્છા એન્દમ કેમ અપાય?

ગીતાર્થ

બીજી બાજુ શાસ્ત્રકારે આખો ચાર્જ (C
દીધો આસિસ્ટ ટ કલેક્ટર (Assistant Collect
સુધી કામ કરે ત્યારે ચાર્જ સોપાય અહીં
ગીતાર્થ થયેલો મહાપુરુષ જે નિરૂપણ કરે તે
તહત્તિ કરવાની તાકાતવાળો થયો હોય જેને શાસ
આવે તેની કેટલી આકરી કિંમત હોવી જોઈએ જ
દાખલ થાય ત્યારે ગીતાર્થમા દાખલ થાય
એના (ગીતાર્થના) આધારે ચલાવાય અ
દાખલો-સાપના દાત ગણી આપ-તે વખતે
જાય તો વિરાધક બુદ્ધિને અગે -જગત જાણે
છે પણ ગીતાર્થ ધોળો કાગડો કહી દે તો
ન કહેવુ પણ તત્તિ કહેવુ આચારપ્રકલ્પ

સમાધાન—તીર્થ કરપણાની પરીક્ષાની કસોટી અહીં–પાચ મહાવ્રતોમા પાચને આચરવામા કસોટી નહિ સાધુ, ઉપાધ્યાય વગેરે આચરે પચ મહાવ્રતોની પ્રરૂપણામા તીર્થ કરોની કિંમત

પ્રશ્ન—પચ મહાવ્રત આચરે તેમા કિંમત નહિ, પ્રરૂપણામા કિમત ?

સમાધાન—ધ્યાન રાખજો માર્કો (mark) રજિસ્ટર થાય છે પણ તેની માલિકી કારખાનાના કારીગરોની નહિ ડિઝાઈનો (designs) રજિસ્ટર થાય છે કરનારની તે માલિકી નહિ ગોઠવનારની માલિકી નહીં પણ કાઢનારની માલિકી જે દવા, વસ્તુ રજિસ્ટર થાય તેમા કાઢનારની માલિકી છે કારણકે મીલમાલિક મીલ ઊભી કરી ચલાવનાર છે તેમ સાધુ વડી દીક્ષા લે, પચ મહાવ્રત આચરે પણ તે કારીગરો ત્યારે કપનીનો માલિક કોણ ? પચ મહાવ્રતોના માલિક કોણ ? તીર્થ કર ભગવાન એ જ પચ મહાવ્રત કપનીના મેનેજર. પચ મહાવ્રતની એ ડિઝાઈન એમને ત્યા રજિસ્ટર

તીર્થ કર સિવાય બીજાને ત્રસાદિનુ જ્ઞાન નથી

તીર્થ કર સિવાય બીજાને ત્રસ જીવોનો પૂરો ખ્યાલ નથી તો તેને સ્થાવરનો ખ્યાલ કયાથી લાવવો ? જો તેનો ખ્યાલ નથી તો પછી એના દુ ખો, ઘાતો જાણે કયાથી ? વળી એના દુ ખને અગે અનુકપાવાળો થાય કયાથી ? તો પછી હિંસા છોડવી જોઇએ એવી ડિઝાઈન કાઢે કયાથી? વેપારીને દુનિયામા જેવી ડિઝાઈન જરૂરી છે તેવી ડિઝાઈન ખોળી કાઢવી પડે છે ચૌદ રાજલોકમા બધા જીવો જોઇ લેવા, જાણી લેવા, બધા કાળની સ્થિતિ ધ્યાનમા લેવી. કયા ઉપાય દ્વારાએ બચાવ થાય ? એ સ્થિતિ કયારે આવે ? સર્વ પાપોથી વિરમવુ

તે સ્થિતિ ક્યારે આવે?

કરનારને કરવાની મહેનત હોય

તૈયાર થયેલા ફોનોગ્રાફનો ઉપયોગ ઘેરઘેર થાય, પણ એ ફોનોગ્રાફના ભૂંગળાને તૈયાર કરનારને કેટલી મુશ્કેલી પડી હશે તે તો તે કરનાર જાણે રેડિયો (Radio)ની ઉત્પત્તિ કરનારને મગજનો કુચો કેમ કરવો પડયો હશે એ એની સ્થિતિ તપાસે ત્યારે જ માલમ પડે પણ ઉપયોગ કરે તેને તે માલમ પડતું નથી

પચિંદિયાદિમાં આચાર અંગે, અહીં ઉત્પત્તિ અંગે

પચિંદિયસૂત્ર, પક્ખીસૂત્ર, આચારાંગ અને દશવૈકાલિકમાં આચારનો ઉપયોગ કરવાનો છે ઉત્પત્તિને અંગે કહેવું પડયું કે–પાંચ મહાવ્રતની કંપનીનો માલિક કોણ? તીર્થંકર ભગવાન એના સિવાય બીજા જીવો મહાવ્રતોનું ઉત્થાન કરી શકે નહિ પહેલા તો જીવને જાણી શકે નહિ જુએ નહિ ત્રસ જીવને ન જુએ તે સ્થાવરને ક્યાંથી જુએ? સ્થાવરને ન જુએ તે સૂક્ષ્મ-બાદરને ક્યાંથી જુએ? જ્યારે જુએ નહિ, જાણે નહિ, તો તેને અંગે વાલીપણાની સ્થિતિ ધરાવી શકે નહિ જેને જે વસ્તુના વાલી થવું હોય તેણે તે વસ્તુની સ્થિતિથી વાકેફગાર થવું જોઈએ છજીવનિકાયના માલિક બનવું તે કોણ બને? જાણે તે બને, તીર્થંકર ભગવાન સિવાય કોઈ પણ છજીવનિકાયના સમુદાયનો માલિક બની શકતો નથી

શોધ કરનાર તરીકે રજિસ્ટર 'તીર્થંકર'

કેવળીના કેવળજ્ઞાનમાં અને તીર્થંકરના કેવળજ્ઞાનમાં ફરક નથી તો બે માલિક કેમ ન બને? નહિ એકે જગતમાં શોધ કરી, એકે રાજધાનીમાં શોધ કરી જગતમાં કરેલી શોધ મળી

જાય રાજધાનીની શોધ રજિસ્ટર થાય 'આ વાત કેવળીના અપમાનને માટે નથી' જગતને તારવાને અગે તીર્થકરની શોધ રજિસ્ટર થઈ કેવળી મહારાજની શોધ રખડી ગઇ, કારણુ શાસન પ્રવર્તકપણુ આવ્યુ નહિ તીર્થકરોએ શાસન પ્રવર્તાવવા માટે મુકાવેલુ હતુ તેથી પ્રવર્તાવનારા થયા સામાન્યકેવળીઓ જાણે છે, પણ રજિસ્ટર કરાવી શકયા નહિ શોધક ખરા, પણ જગતના તેને માટે पन्नत्ता કહી દુનિયાને જાહેર કરનાર તરીકે કોઈ પણ હોય તો તે તીર્થકર ભગવાનો છે 'पच' 'महव्वया' અને पण्णत्ता' કેમ ?

શકા-ઈયિત્તાની જગ્યા પર પાચ મહાવ્રતનો વિચાર કરવો પડે, પાચ મહાવ્રતો કેમ? પાચ ગણાવ્યા એટલે આપોઆપ આવી જવાના હતા, છતા 'પચ' શબ્દ શા માટે કહેવો? સામાન્ય મહવ્વયા કહી દે પચપણુ વિધેય શા માટે? 'वेरमण' કહ્યુ તો વિરતિ આવી ગઈ હતી, વ્રત આવી ગયા હતા વ્રત આવી ગયુ હતુ તો 'મહવ્વયા' શબ્દ કહેવાની જરૂર ન હતી, કેમકે સખ્યેય આવી જવાથી સખ્યા આવી જાય છે वेरमण કહેવાથી पच महव्वया કહેવાની જરૂર નથી તેમજ पण्णत्ता કહેવાની જરૂર નથી તો પછી 'पच' 'महव्वया' અને 'पण्णत्ता' કેમ મેલ્યા? એકે કહેવાની જરૂર ન હતી તેમજ 'तजहा' કહેવાની જરૂર ન હતી આ નકામા લખી નાખ્યા

સમાધાન-અહીં પચપણુ અને મહાવ્રતપણુ પન્નત્તા કહી નક્કી કરવુ છે પચપણુ વગેરે વિધેય છે, પણ અનુવાદ તરીકે લેવાના નથી પાચેનુ વિધેયપણુ છે પણ એકેને પેટાભેદ તરીકે કહેવામા આવેલા નથી, વૈશેષિકોએ 'ભાવા' એમ કહી એક મુખ્યભેદ અને છ-પેટાભેદ કરીને સાત ભેદ કહ્યા

જૈન દર્શનમાં તત્ત્વોનો વિભાગ

જૈન શાસનમાં કેટલાક પેટાભેદ અને કેટલાક મુખ્યભેદ એકઠા કરીને નવ તત્ત્વ કહ્યા છે આમ ય રીતે જીવ, અજીવ એ બે જ તત્ત્વ છે હેય, ઉપાદેય, જ્ઞેય તરીકે ઉપદેશ દેવાનો હોય, અને ઇષ્ટપ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટનો ત્યાગ થાય, તેથી આશ્રવાદિ તત્ત્વો વધાર્યા દષ્ટિ તો ધ્યેય નક્કી થાય તે જ છે આશ્રવનું છોડવા લાયક રૂવાડે રૂવાડે થાય, અને સવર તથા નિર્જરાનું સાધન તરીકે આદરવા લાયકપણું જણાવવા સાથે મોક્ષનું ઉપાદેય જણાવ્યું એ બધા તેથી તે ભેદ કહ્યા. તત્ત્વો છતા સક્રમણ વગરના પદાર્થો છે આગળ વધ્યા ત્યારે નવ તત્ત્વ. પુણ્ય, પાપ એ બે સક્રમણીય છે આશ્રવનું શુભપણું તે પુણ્ય, તેમજ શુભપુદ્‌ગલોનું વેદન તેનું નામ પુણ્ય અને અશુભ પુદ્‌ગલોનું વેદન તે પાપ પુણ્ય અને પાપ એ આશ્રવ તથા બધોદયમાં સક્રમણીય છે, સ્વતત્ર નથી. મૂળભેદોને જણાવવાનો પ્રસગ આવ્યો ત્યાં સાધક બાધક એવા પુણ્ય, પાપને અલગ કરવા પડયા પેટાભેદમાં પ્રરૂપણા તરીકે જણાવ્યા આવી રીતે સક્રમણીય પદાર્થને કારણસર ભેદ તરીકે ગણવામાં આવે છે આવું અધિકારમાં 'सव्वाओ पाणाइवायाओ' એ વગેરે પાંચ કહેવાય તે પાંચે સ્વય પદાર્થો છે સક્રમણીય પેટાભેદો નથી તેથી પંચનુ વિધાન છે જો તેમ છે તો બાવીસ તીર્થંકરોનું કયું વિધાન છે? 'વિરતિ' શબ્દ કેમ વાપર્યો? મહાવ્રત કહેવા હતા તો વિરમણ વખતે 'મહા' શબ્દ કેમ નહિ?

વ્યાખ્યાન ૬

આચારો અને વિચારોનું નિયમન નથી

સૂત્રકાર શ્રીસુધર્માસ્વામીજીએ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે સૂત્રની રચના કરતા થકા દ્વાદશાંગીની અંદર પહેલા શ્રીઆચારાંગ અને શ્રીસૂયગડાંગથી સાધુઓના આચારો અને વિચારોને વ્યવસ્થિત કર્યા તે વ્યવસ્થિત કર્યા છતાં, જે હિસાબ નિશાળમાં ભણાવવામાં આવે તે હિસાબે ભણનારાઓની આખી જીંદગી ચાલતી નથી જે રીતિએ ભણ્યો હોય તે રીતિએ ચાલે તો જીંદગી ચાલે તેમ જે રીતિથી આચાર બતાવ્યા તે રીતિથી પ્રવૃત્તિ કરે તો આગળ વધે તે સિવાય બીજો પ્રસંગ આચરવાનો આવે નહિ તેમ કહી શકાય નહિ વિચારો ન આવે એવું પણ કહી શકાય નહિ જગતમાં જેટલા વચનો છે, તેટલા જ મતાંતરો છે આથી આચારો અને વિચારોનું નિયમન કરી શકાતું નથી

આપા સુધીની શિખામણ

એક વચન એક મનુષ્ય જુદા જુદા રૂપે લે અને જુદા જુદા રૂપે મન કાઢે પજુસણમાં સાંભળીએ છીએ કે ઈંદ્રભૂતિને શંકા થઈ હતી કે જીવ નથી તેવી જ રીતે બીજાને પરલોક નથી તેની શંકા થઇ ત્રીજાને ભૂત નથી એવી શંકા થઈ વચન એક પણ મિથ્યાત્વ ત્રણ જો વચન જેટલા મિથ્યાત્વ કહ્યા હોત તો એક મિથ્યાત્વ થાત વચનના જેટલા માર્ગો છે તેટલા હિસાબમાં લઇએ તો તેટલા મિથ્યાત્વ છે આચારનું વ્યવસ્થિતપણું એકલા શ્રીઆચારાંગસૂત્ર માત્રથી થઈ શકે નહિ,

તો પછી વિચારનું વ્યવસ્થિપણું એકલા શ્રીસૂયગડાંગસૂત્રથી થઇ શકે જ નહિ જગતમાં કયા કયા રૂપે કોણ કેવું મિથ્યાત્વ પ્રવર્તાવશે તેનો પત્તો નથી "શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી" પોતાને શાસ્ત્રાધારે સૂઝવું જોઇએ, તે ન સૂઝે અને કઈ સૂઝે તે જ મિથ્યાત્વ આચારાંગ અને સૂયગડાંગજી એટલે ઝાંપા સુધીની શિખામણ જેવા, અર્થાત્ એટલા માત્રથી આચાર અને વિચારનું નિયમન કરે તો ઝાંપા સુધીની શિખામણ સમજવી

વર્ગીકરણ કરનાર શ્રીસ્થાનાંગજી

જે પ્રમેયો આવ્યા તેનું નિરૂપણ આવે, પરંતુ જે આ થા ન હોય તેનું નિરૂપણ શી રીતે? 'ઇયત્તા' આવવા પ્રમાણમાં છે એ હાથમાં આવે, અથાત્ આચારને અને વિચારને અંગે 'ઇયત્તા' હાથમાં આવે તો આવનારી નવી આપત્તિઓમાં રક્ષણ કરી શકે તેને માટે સ્થાનાંગસૂત્ર ગણધરમહારાજાએ ગુંથ્યું ઇયત્તા હાથમાં આવે, તેને જ માટે 'વર્ગીકરણ' કહીએ છીએ લાઈબ્રેરિયન (librarian) વર્ગીકરણને જાણતો હોય તો કહે કે આ વાંચ્યું છે, તો તમે હવે આ પુસ્તક વાંચો પણ કુંચીઓ સંભાળનાર લાઈબ્રેરિયન તેમ કહી શકે નહિ એ તો ફલાણા નંબરનું કાઢી આપવું કે ફલાણા નંબરનું મૂકી દેવું એટલું જ જાણે આથી જે વર્ગીકરણને જાણવાવાળા લાઈબ્રેરિયનો જવ વેજ મળશે ન્યાયનો આટલો અભ્યાસ કર્યો છે, હવે આગળ વધવું છે તો હવે આ ગ્રંથ વાંચનમાં લો, એમ લાઈબ્રેરિયન કહી શકશે નહિ આચારાંગને સૂયગડાંગ-આચાર ને વિચારની ચાવી સોંપે છે, ચાવી મળી એટલે પુસ્તક આવ્યું, પણ જ્ઞાન એના કબજામાં નથી આવતું તેમ આચારાંગ અને સૂયગડાંગની, રચના આચારની અને વિચારની કુંચીઓ આપે છે ઠેઠ સુધીનું

જ્ઞાન ઠાણાંગજીને અંગે ઈયત્તા આવે ત્યારે આવી શકે આવી રીતે ભેદો હોય તેના પેટાભેદો આવી રીતે કરવા આ બધો વિચાર કોઈ પણ આપણને શીખવી શકે તો તે વર્ગીકરણ તે વર્ગીકરણ કરનારી ચીજ **શ્રીઠાણાંગસૂત્ર** છે

વર્ગીકરણ માટે બે આગમ કેમ?

જો **સમવાયાંગમાં** પણ વર્ગીકરણ છે, તો પછી ઠાણાંગ અને **સમવાયાંગ** બે શા માટે? એક કરી નાખો સમાધાન-ધ્યાન હશે કે ત્રીજી ચોથી ચોપડીમાં હિસાબ શીખવાય તેનું નામ ગણિત, અને પાંચમીમાં શીખવાય તેનું નામ પણ ગણિત છે બંને ગણિત હોવા છતાં પ્રથમ જે ગણિત તે નાના પાયા પર છે એમાંથી તૈયાર થયેલો વિદ્યાર્થી જ મોટા પાયારૂ ગણિતમાં જાય ઠાણાંગજીમાં અધૂરૂં વર્ગીકરણ છે, અર્થાત્ દસ સુધીનું છે એથી વધારે નહિં જ્યારે **સમવાયાંગનું** વર્ગીકરણ અનંતા સુધીનું છે

પ્રશ્ન—વર્ગીકરણની દૃષ્ટિએ **સમવાયાંગ** પ્રમાણમાં વધવું જોઈએ ને? કારણકે તેમાં પુદ્‌ગલપરાવર્તો, ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, આવલિકા વગેરે આખો ગણિતનો વિષય છે બીજી ચોપડીમાં ચાળીસ સુધી ઘડીઆ પછી આગળ આવે

સમાધાન—**સમવાયાંગમાં** સ્વરૂપ બધું સંકોચ્યું વસ્તુ જવા દીધી નહિ એક સામાન્ય માણસના જીવનના બધા પ્રસંગો લઈએ તો જીવનચરિત્ર લાંબુ થાય તો પછી રાજામહારાજા, તેમના પુત્રો વગેરેનું જીવનચરિત્ર કેટલું થાય? **વિક્ટોરિયાનું** જીવનચરિત્ર જુઓ તો કેટલા વોલ્યુમો. ઈતિહાસમાં જુઓ તો બે પાનાં છે તેમ **સમવાયાંગમાં** સમજવાનું છે આવી રીતે સં[illegible]કરણ છે તેથી ઠાણાંગ, [illegible]

માટે એક જ ક્લાસ (class) રાખ્યો છે સમવાયાગ માટે પણ આઠ જ વર્ષનો પર્યાય કહ્યો છે સ્થવિરો કહેવામા આવ્યા ત્યાં ઠાણાગ-સમવાયાગ કહેવામા આવ્યા ઠાણાગમા દશ સુધીનુ વર્ગીકરણ, સમવાયાગમા વધારેનુ વર્ગીકરણ

ભૂમિકા ને મહેલ ભેળા ગણાય

ઠાણાગનુ વર્ગીકરણ એ સમવાયાગના અનત સુધીના વર્ગીકરણની ભૂમિકા ભૂમિકા અને મહેલને ભેળા ગણે તેમા આશ્ચર્ય નથી વર્ગીકરણથી સ્થિર થઈ શકે ગણધરમહારાજા ઓએ ત્રીજા અગની અદર વર્ગીકરણ રાખ્યુ

પ્રશ્ન-પાચમા ઠાણામા કહો કે અધ્યયનમા કહો-પચ મહવ્વયા પણ્ણત્તા કહીને પાચ મહાવ્રતમા નવુ શુ કહ્યુ ? શું પાચપણું, મહાવ્રતપણુ, પન્નત્તા એ બધુ નવાઈ કરે છે ?

સમાધાન-પાચપણુ એટલે બાવીસ તીર્થકરના વારામા ચારપણુ હતુ મહાવીરમહારાજના શાસનમા પાચપણું એ નવુ.

હિંસાની વિરતિ એક જ વ્રત કેમ નહિ ?

એક જ વ્રત હતુ-હિંસાની વિરતિ જો આત્માની હિંસા અને પરની હિંસાથી વિરમવાનુ રહે તો મૃષાવાદ વગેરે એના વિષયની બહાર વ્રતો રહે નહિ દ્રવ્યહિંસા, ભાવહિંસાથી વિરમે તો મૃષાવાદવિરમણ આદિ વ્રતો રહેતા નથી, પેટાભેદો થઈ જાય છે આ અહિંસાના સરક્ષણને માટે સત્ય વગેરે વ્રતોનુ પાલન છે તે વાડના જેવા છે જો એક વ્રત રાખે તો બાકીના વ્રતોની કાંઈ પણ જરૂર નથી તો વળી પાચ કહીને શુ નવાઈ કરે ? એક જ મહાવ્રત રાખ્યુ હોય તો અસાધારણ રહેત એક હોય તો અદ્વિતીય પાચ કર્યા તેથી અદ્વિતીયપણુ ઊડી

ગયુ એક રાખ્યુ હોય તો અદ્વિતીયપણુ રહેત

રાગ અને દ્વેષ સ્વતન્ત્ર હિસારૂપ નથી

એક જ મહાવ્રત-હિસાની વિરતિ રાખવામા આવે તો હિસાની વ્યાખ્યા કઇ કરવી ? પ્રમાદવાળા યોગોથી પ્રાણોનો જે નાશ તેનુ નામ હિસા આ વ્યાખ્યા અદ્વિતીય જો તે વ્યાખ્યા રાખો તો તે મહાવ્રતને લાગુ પડશે નહિ પ્રમત્તયોગ તે જ હિસા એમ કહો તો प्रमत्तयोगे प्राणव्यपरोपण हिसा એમ લેવુ પડે પણ શાસ્ત્રકારોએ रागेण वा दोसेण वा એમ કહી પક્ખીસૂત્રમા શરૂઆત કરી ને હેતુ તરીકેના સ્થાનમા મેલ્યા એટલુ જ નહિ પણ જોડે બીજામા સપ્તમી નાખી તેથી પ્રથમા થઈ શકે તેમ હતુ પણ રાગદ્વેષમા તો એકકે જગ્યા પર સપ્તમી ન રાખી રાગદ્વેષમા તૃતીયા કરી નાખી જ્યા પ્રથમા કરવાની હતી ત્યાએ ભાવમા તૃતીયા કરી નાખી રાગ અને દ્વેષ એ હિસાના કરણો, નહિ કે હિસારૂપ કાર્ય રાગ અને દ્વેષ એ હિસારૂપ નહિ પણ હિસાના કરણો મૃષાવાદમા, અદત્તાદાન વગેરેમા પણ रागेण वा दोसेण वा કરણો છે માટે રાગ દ્વેષને એકલી હિસારૂપ કે મૃષાવાદ આદિરૂપ કહી શકો નહિ

'प्रमत्तयोगात्' प्राणव्यपरोपण हिंसा। (तत्त्वा अ० ७, सू० ८) એમ કહી પ્રયોગમા પચમી 'તત્ત્વાર્થકારે' કરી

સ્વદયા એટલે શુ ?

શાસ્ત્રકારોએ સ્વદયા પોકારી છે તેનુ શું થશે ? પોતાના આત્મા સબધી દયા તે સ્વદયા

સ્વદયા મહાવ્રતનો વિષય છે એમ શાસ્ત્રકાર કહેતા નથી જો તેમ માનવા જઈએ તો સ્વદયાનુ ખડન એ મહાવ્રતનુ

ખડન. અને મિથ્યાદષ્ટિ મહાવ્રતના વિરાધક રહે મિથ્યાદષ્ટિ અભવ્યની સ્થિતિ સામાન્ય વિરાધના કરનારાની જેવી હોવી જોઈએ જેણે સાધુપણાની વિરાધના કરી તેની સ્થિતિ સૌધર્મ સુધી પણ અભવ્ય નવ ગ્રૈવેયક સુધી જાય છે અભવ્યને સ્વદયા ધ્યાનમા એ નથી, તે માનતો એ નથી અને પાળતો પણ નથી તેવાને નવ ગ્રૈવેયક સુધી જવાનુ થાય છે તો જો દ્રવ્ય ચારિત્ર ન હોય તો જાય કયાથી? સાધુપણાનો વિરાધક તો સૌધર્મ સુધી જ જાય માટે સ્વદયાનો મહાવ્રતમા સમાવેશ કરવાનો નથી સ્વદયા એટલે પોતાને અગે ધારણા બચવાના વિચારે તો ભાવચારિત્રમા બચવુ છે સ્વદયા એટલે પોતાને આત્માને પાપથી-બધથી બચાવવો.

જગતના જીવો જે વસ્તુને માનતા ન હોય તેને માટે કોઈ કરે નહિ અભવ્ય મોક્ષ માનતો નથી

શકા—સ્વદયાને પર દયારૂપે પહેલુ મહાવ્રત લઈ લો કે જેથી બીજા વ્રતો લેવા પડે નહિ

સમાધાન—સ્વદયાનો વિષય મહાવ્રતને અગે આવતો નથી જો તે મહાવ્રતનો વિષય લેવામા આવે તો સામાન્યથી અભવ્ય મિથ્યાદષ્ટિને વિરાધક માનવા પડે અને જો તેમ માનીએ તો નવ ગ્રૈવેયક સુધી જાય નહિ

અભવ્યને દુ ખ દૂર કરવાના મુદ્દાએ ચારિત્ર

મોક્ષ મેળવવાવાળાથી સ્વદયા વિના પર દયામા વધી શકાતુ જ નથી બીજાના દુ ખો હુ દૂર કરીશ બીજાને દુ ખ દેનારો ન થાઉં તો મારો આત્મા ભારે થશે નહિ અને તેથી જ મારા આત્માને લાગતા કર્મોથી બચીશ. કર્મોને રોકુ, સર્વથા તોડુ ત્યારે જ મોક્ષ મળે અભવ્ય દુ ખ ટાળવા માટે

દયા પાળે છે હિંમા ટાળવાથી કર્મબધ રોકાય છે દુખ દૂર કરવાથી સાતા વેદનીય વગેરેનો બધ થાય છે દુખો દૂર કરવાના હેતુએ વ્રતોનુ પાલન છે આ અભવ્યમા ટકવાવાળી ચીજ–હિંસાનુ વર્જન, દયાનુ પાલન, કોઈ પણ જીવનુ વિરાધન કરનારો ન થાઉં, એમ અભવ્ય માને છે

અભવ્ય આઠ તત્ત્વ માને

જેઓ દયાથી દૂર ગયેલા હોય તેમને કઈ સ્થિતિમા માનવા? મને પાપ બધાશે તો આવતે ભવે દુખી થવુ પડે એ વસ્તુ અભવ્યને માન્ય છે, તેથી જ શાસ્ત્રકાર કહે છે અભવ્ય આઠ તત્ત્વોને માને છે, ન માને મોક્ષ મોક્ષ માને નહિ જે વસ્તુ માનવામા ન હોય તેની ઇચ્છા હોય નહિ આકાશના ફૂલ છે એમ આપણે માનતા નથી તેથી એ મેળવવાની આપણે ઇચ્છા કરતા નથી

અભવ્ય મોક્ષ ન માને તો માને શુ?

શકા-અભવ્ય મોક્ષને માને જ નહિ, તો માને શુ ?

સમાધાન–સોનુ, ચાદી, લોઢુ કોઈ પણ જગતનો પદાર્થ લો, તે ગમે તે કાઈકને કાઈક પણ આકરમા તો હોય ચાહે લગડીનો આકાર કે કણીઆનો આકાર કોઈ પણ દ્રવ્ય પર્યાય વિનાનો હોય નહિ જગતની વસ્તુ, આત્મા વસ્તુ અવસ્થા વગર રહે નહિ આત્માની અવસ્થા દેવતા, નારકી, મનુષ્ય, તિર્યંચ-મોનુ–રૂપુ આકાર વગરનુ નથી તેમ આ જીવ એ દ્રવ્ય માન્યુ તો કોઇને કોઈ આકાર રહે તેથી સસારી રહે, અને મોક્ષવાળો થતો નથી

અભવ્ય શાસ્ત્રોમા મોક્ષનુ નિરૂપણ છે તેનુ એ શુ કરે? બધી વાત કબૂલ કરે, વસ્તુ–ચપટીમા ઉડાવે सम्यग्दर्शनज्ञान

चारित्राणि मोक्षमार्ग (तत्त्वा अ० १, सू० १) એ કબૂલ-આ વાચ્યાર્થ છે લક્ષ્યાર્થ નથી એમ કહી ઉડાવે દુ ખકારી લાગે, દુ ખને ટાળવુ-શાતિથી મરણ થયુ એટલે ખરાબ મરણને અ ગે દુ ખ હતુ તે ટળ્યુ કટાભાવ તરીકે માને સારી સ્થિતિમા સારા જન્મમા મોક્ષનુ તત્ત્વ માને દુ ખના કારણભૂત જન્મ ને જરા જે હતા તે ગયા ને મોક્ષ, તો જન્મ ને જરા ગયા છે જ વિશિષ્ટ અભાવ માન્યો એને-અભવ્યને-આ બધ, આ આશ્રવ આ હિસા, મારા મોક્ષના પ્રયાણમા વિઘ્ન કરનારી છે એમ થાય નહિ

ભવ્ય જીવ હોય અને મોક્ષનો માર્ગ લીધો હોય તો હિંસા, જૂઠ આડા પાટડા પડેના દેખે, માને પણ ઉડાવી ન શકે

રાગદ્વેષ હિસારૂપ છે એમ ન મનાય

પાચ મહાવ્રતોમા એટલા જ માટે કહ્યુ કે સ્વદયા અને પરદયારૂપ એક જ મહાવ્રત છે સ્વદયા જરૂરી છે તે ભ યને અ ગે આવવાની છે, કારણ તે દ્વારાએ કલ્યાણ થવાનુ છે પણ તે મહાવ્રતનો વિષય નથી ત્યારે કહો રાગ ને દ્વેષ એ હિ સાના કરણો છે, પણ હિ સાનુ સ્વરૂપ નથી, એને જો હિ સારૂપ કહેવામા આવે તો બીજામા કરણતા રાખી તેમા તદ્રૂપના લાવવી પડશે. જો રાગદ્વેષ કરણ છતા તેને હિ સારૂપ લાવી દો તો રાગદ્વેષના છએ રૂપ કરી દીધા તેથી પરસ્પર ભિન્ન થવાના તેથી રાગદ્વેષ હિ સારૂપ જ છે એમ કહેવાનો પ્રસગ ન આવે અને જો હિ સારૂપ કહો તો છએ રૂપ માનવા પડશે તેથી એક મહાવ્રત એમ ન રહ્યુ

પાચ મહાવ્રતો કહેવાની જરૂર

હિ સાથી વિરમુ એટલે બાહ્ય પ્રાણોના જે વિયોગ

એનાથી વિગ્રહ પ્રમત્તયોગાત્ એ હેતુપચમી છે હિંસાથી થવાવાળા કર્મોમા કરણ એ છે

છેદનાગે બળવાન્ પણ હાથમા આવી સોય, કાણુ જ પડે સોય કરણ છે સોયની જગ્યા પર નહુરણી મળી હોય તો લીસોટા થાત કરણના પ્રમાણમા કાર્ય પ્રમત્તયોગ-એ કરણ, જ્યા પ્રમત્તયોગ ત્યા કર્મબધ સર્વપ્રમત્તયોગ તે હિંસા આ ઉપરથી રાગદ્વેષ એ હિંસાના કરણો પ્રમત્તયોગ એ પણ હિંસાના કરણો બીજાના પ્રાણનો નાશ કરવો તે રૂપે હિંસા રહી તેના પચ્ચક્ખાણ કરવા પડયા તો મૃષાવાદ વગેરે બાકી રહ્યા, માટે પાચ મહાવ્રતો કહેવાની જરૂર છે

અદત્તાદાનવિરમણ એક ન ચાલે?

શકા—એમ ન લઈએ તો બીજાઓ કહે છે કે અદત્તાદાનવિરમણ બસ છે કારણકે કર્મ કોણે આપ્યા છે? અદત્તોનુ આદાન અદત્તાદન છોડયુ એટલે બધુ છૂટી ગયુ

સમાધાન-આ કલ્પના શાસ્ત્રોનો અજ્ઞાન હોય તે જ કરે નાની સાધ્વી નાના સાધુઓ સમજી શકે કે ગ્રહણ-ધારણીય પદાર્થોમા, બીજા પાસેથી ઉઠાવી લેવાય, પોતાનુ કરી શકાય તેમા, બીજાએ ગ્રહણ-ધારણ કર્યા હોય તેમાથી ગ્રહણ કરીએ તેમા-ધારણ કરીએ તેમા અદત્તાદાન છે એમ સમજી શકે છે એ સમજ્યો હોત તો કર્મનુ અદત્તાદાન લાગે તે કહેવા તૈયાર થાત નહિ

અદત્ત ગ્રાહ્ય પદાર્થ અગે હોય

કર્મનુ અદત્ત કયા ભેદમા? ચાર અદત્ત કહ્યા છે-સ્વામિ-અદત્ત, જીવ-અદત્ત, તીર્થકર-અદત્ત, ગુરુ-અદત્ત બીજાએ ગ્રહણ-ધારણ કરેલુ હોય તે વગર આપેલુ લઈએ તો જ 'અદત્ત' ગ્રાહ્ય-ધાર્ય પદાર્થને અગે અદત્તાદાન ક[illegible] ને

અદત્તનો પ્રસગ નથી

પાચ મહાવ્રતો સાથે જ ઉચ્ચારાવાય

એવી રીતે દરેક મહાવ્રતોને અગે કહી શકાય પણ શાસ્ત્રકાર જ્યારે વિભાગ કરીને ઈયત્તા બતાવશે ત્યારે પાચ માયા સિવાય છૂટકો નથી જેના જન્મે, જે જન્મે તે બે એક હોય, જેના તટે જે તટે તે બે એક હોય તેમ પાચે મહાવ્રતો સાથે જ ઉચ્ચારાય છે કોઈ સાધુ એક મહાવ્રતધારી ને કોઈ સાધુ બે મહાવ્રતધારી એવો ભેદ નથી રાખ્યો એક આવે તો પાચ આવે, એકલુ આવતુ નથી પાચ વગર એક રહેતુ નથી એકના ભગે પાચનો ભગ, એકના આવવાથી પાચનુ આવવુ

પચ મહાવ્રતાનુ સમાધાન—

શકા—જો પાચેનુ સાથે આવવુ, જવુ, ટકવુ, તો પછી પાચ શુ કરવા? પેટાભેદ પાચ મૂકી દો

સમાધાન—મહાવ્રતના પાચે આલબનો છે મહાવ્રત એક રાખી બીજા વાડરૂપ છે એમ નથી માટે પાચ મહાવ્રતો જ છે આ કોઈ વાડ નથી જે સાથે આવે, જાય, ટકે તે એક જ રૂપ હોય એમ બને નહિ ગુણી અને ગુણ એક નથી પર ઉત્પન્ન થયો એટલે પોળાશ ઉત્પન્ન થઈ સાથે આવવુ પણ સાથે આને જુદા જુદા રૂપે જેમ ડાવડની સ્થિતિ બે હાડા છે ચઢાવાય છે સાથે, વહેવાય છે સાથે, કૂટે છે સાથે, તેથી બને એક કહેવાય નહિ બે હાડા જુદા છે તેમ પાચ મહાવ્રતો પૃથક્ ઉચ્ચારાવાય છે, પાલન વખતે આથી ફલાણા મહાવ્રતમા નુકશાન થશે એમ કહી ટાળવામા આવે છે એકના નાશે પાચનો નાશ મનાય છે, પણ તે બધામા પૃથક્ રૂપ તો રહેલુ છે તેથી

पच महव्वया એમ કહેવુ પડયુ

સ્વરૂપભિન્નથી મહાવ્રતો ભિન્ન છે

ગુણ ને ગુણી કથચિત્ જુદા કેવળજ્ઞાની ગુણી, કેવળ જ્ઞાન ગુણ કેવળજ્ઞાન ગુણ આત્માનો, તે અત્યારે નથી જેમ સમકિતી ગુણ ચા'યો ગયો તેથી આત્મા મટયો નથી મહાવ્રતો પાચે પરસ્પર ભિન્નરૂપે, હિંસાની વિરતિ એનુ સ્વરૂપ જુદુ, મૃષાવાદની વિરતિ એનુ સ્વરૂપ જુદુ–આ જ ભેદનુ કારણ છે કારણકે એ વિરૂદ્ધ ધર્મો છે પહેલા મહાવ્રતને અગે પ્રાણનો વિયોગ રાખ્યુ બીજામા જૂઠાથી વિરમવુ તે રાખ્યુ ત્રીજામા ચોરીથી વિરમવુ તે રાખ્યુ ચોથામા દેવતા, મનુષ્ય કે તિર્યંચનુ મૈથુન છોડવુ તે રાખ્યુ પાચમામા બાહ્ય પરિગ્રહથી વિરમવુ રાખ્યુ એ રીતે પાચેના સ્વરૂપ જુદા તેથી પાચ મહાવ્રત કહેવા પડે

અનતા તીર્થંકરોએ મહાવ્રત પાચ જ કહ્યા છે

એક મહાવ્રત એ જૈન શાસ્ત્રને કબૂલ નથી, પાચ મહાવ્રતો કબૂલ છે

શકા–જો તેમ છે તો વાધો આવશે અને બાવીસ તીર્થંકરની વાત કબૂલ નહિ રહે બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા સાધુઓ માટે પાચ મહાવ્રતનુ નિરૂપણ કરતા નથી

સમાધાન–'ઉત્તર કહુ તેથી ગભરાશો નહિ' ખુલાસો આગળ આવશે 'બાવીસ તીર્થંકરો મહાવ્રતો પાચ જ કહે છે એમ લાગશે' આટલુ સાભળ્યુ તે એળે માર્ગે જશે લગીર સામાન્ય રૂઢ શબ્દથી કલ્પસૂત્રમા સમજાવવામા આવ્યુ છે? ઊડા ઉતરશો તો માલમ પડશે, અનતા કેવળી, તીર્થંકરોએ મહાવ્રતો પાચ જ કહ્યા છે ચાર મહાવ્રત કોઈ કહેતુ નથી

બાવીસ તીર્થંકરમા 'ચતુર્યામ'

બાવીસ તીર્થંકરનુ શુ કહેવુ છે? શાસ્ત્રનો ખ્યાલ હશે તો બાવીસ તીર્થંકરો ચતુર્યામ ધર્મ કહે છે પણ ચાર મહાવ્રતો કહેતા નથી ચતુર્યામરૂપે ધર્મ છે મ ઝા જ જુદી ફ્રાસ (France) વાળા ફ્રાંક (franc) કરી દે ચાર વખતે મહાવ્રત શબ્દ નાખતા નથી પચ મહાવ્રત કહે છે, ત્યા 'યામ' શબ્દ વાપરતા નથી

મહાવ્રત ઉચ્ચરવા એટલે રજિસ્ટર દસ્તાવેજ

શકા–યામ, મહાવ્રત બે શબ્દનો ફેર પાડો છો કે બીજુ કાઈ? સમાધાન ઘણો મોટો ભેદ છે અહીં સર્વથા હિંસાથી વિરમ વાનુ છે તો ત્યા વિરમવાનુ નથી? વિરમવાનુ છે ચાર યામમા વસ્તુસ્થિતિ તે જ કે જે પાચ મહાવ્રતમા છે મોઢે કહેલુ એ જ દસ્તાવેજમા લખીને રજિસ્ટર થયુ ને? રજિસ્ટર થયેલુ નોધાય ઘેર ખૂણામા દસ્તાવેજ કર્યો હોય તેની નકલ ન નીકળે નોધેલાની નકલ નીકળે, નોધાયો તે દસ્તાવેજ રીતસરનો બાવીસ તીર્થંકરના વખતમા યામથી દસ્તાવેજ કર્યો તે કાચો દસ્તાવેજ જૂના વખતમા દસ્તાવેજ નોધાતા ન હતા લોકો સીધા હતા પણ જ્યા દુનિયા પલટો ખાય ત્યા નોધણી, રજિસ્ટર કરવા પડે દુષમા કાળને અગે જીવોમાં વક્ર–જડપણુ થયુ ત્યારે રજિસ્ટર કરવા પડયા બાવીસ તીર્થંકરના સાધુઓ મહાવ્રત ઉચ્ચરતા નથી પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુઓ મહાવ્રત ઉચ્ચરે છે

'મહાવ્રત' અને 'યામ'ની વ્યાખ્યા

'મહાવ્રતો' એટલે પ્રતિજ્ઞા કરવાપૂર્વક ભિન્ન ભિન્નતાએ અરિહતાદિકની સાક્ષીએ હિંસાદિકથી સર્વથા વિરમવાની પ્રતિજ્ઞા 'યામ' શબ્દથી બાવીસ તીર્થકરના વખતમા હિંસાની જુદી પ્રતિજ્ઞા નથી તેને મહાવ્રત કહેવાની જરૂર નથી યામમા ચાર

પ્રકારની પ્રવૃત્તિ માત્ર છે પરીક્ષા કરીને, સમજાવીને, છ મહિના સુધી ગીતાર્થો પાસે રહીને પ્રતિજ્ઞા અપાય છે માટે મહાવ્રત 'મહાવ્રત' શબ્દ એટલા માટે કે મોટામા મોટી પ્રતિજ્ઞા જેને માટે કરવી જોઇએ તે બાવીસના વખતમા પ્રતિજ્ઞા નથી સર્વ સાવદ્યનો ત્યાગ કર્યો એટલે આનો ત્યાગ આવી ગયો, ચોથાની જુદી પ્રતિજ્ઞા કરવાની નથી

અહીં પ્રતિજ્ઞા અને આશીર્વાદ

અહીં પ્રતિજ્ઞા કયા છતા સ્વતંત્રપણે પાચે પ્રતિજ્ઞા સઘ સમક્ષ કરવામા આવે છે પાચેને અગે ગુરુનો આશીર્વાદ આપવામા આવે છે પૃથક્ પૃથક્ જુદુ ઉચ્ચારણ, નિસ્તારક પ્રતિજ્ઞાનો પારગામી—પ્રતિજ્ઞાનો પાર પામીને સસારનો પાર પામનારો થા આ રીતે દરેક મહાવ્રતો જુદા ઉચ્ચારાય છે, દરેક મહાવ્રત સ્વતંત્ર ઉચ્ચારાય છે, અને દરેકને અગે આશીર્વાદ જુદો દેવાય છે મહાવીર ભગવાન 'યામ' તરીકે ચારની અને બાવીસ તીર્થંકરો 'મહાવ્રત' તરીકે પાચની પ્રરૂપણા કરે બાવીસને અગે ચતુર્યામ ધર્મ પહેલા ને છેલ્લાને અગે પચ મહાવ્રત-પ્રતિજ્ઞારૂપ ધર્મ પાચની પ્રતિજ્ઞા કરે નહિ ત્યા સુધી શાસ્ત્રકાર સાધુ ગણવાની ના પાડે છે

મહાવ્રત ઉચ્ચર્યા પછીથી પર્યાય ગણાય

ઉપલક ખાતે રહેલી રકમનો હિસાબ ખાતાવહીમા ન મળે મહાવ્રત ઉચ્ચર્યા વિનાનો વખત સાધુપણાના ખાતામા નહિ, કારણ દીક્ષાનો પર્યાય કયાથી ગણવો ? મહાવ્રતના આરોપનથી બે વર્ષ, પાચ વર્ષ થયા હોય તે મહાવ્રત લીધા પછીનો જ પર્યાય કહેવાય મહાવ્રત અગીકાર કરવાવાળો થયો ત્યારે સાધુપણાના ખાતામા આવ્યો, મહાવ્રત ઉચ્ચર્યા નહિ ત્યાસુધી

ઉપલક ખાતામા હતો

ગણધર સિવાયના યોગવહન કરે જ

ગણધરમહારાજાઓ યોગવહન ન કરે, તેથી જોડે વર્તવા વાળા ન કરે તે ન ચાલે તીર્થકર કહે, ગણધર પોતે કહે એટલે બસ પણ આ જ તો પગથીએ આજ ચઢવુ છે અને સાસુની સાસુ બનવુ છે

એકને બદલે પાચ અને ચારને બદલે મહાવ્રત

હવે મૂળવાત પર આવો—મહાવ્રતોનુ અગીકાર વિધિ પૂર્વક, સભા સમક્ષ થાય ત્યારે સાધુ મહાવ્રત ઉચ્ચર્યો પછી તૂટે તો દૂષણ, પહેલા કાઈ નહિ ? તેવુ નથી ઉપલક ખાતામા રહેલી રકમનુ વ્યાજ ન આપે તો ચાલે પણ ઉપલક ખાતુ ઓહિયા ન કરાય અનામતને ઓહિયા કરે તે બેઈમાન વડી દીક્ષા પહેના ભગવાળો દુર્ગતિએ જવાનો પણ સાધુપણાનો હિસાબ કયા ? સરવૈયુ ખાતાવહીનુ–સાધુપણાનો કળ મહાવ્રત પછી ભગવાન્ મહાવીરના, ઋષભદેવજીના વખતમા પાચ મહાવ્રતો, પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક લેવાના છે જેઓ એક બે મહાવ્રતો કહેતા હતા તેને બદલે પાચપણુ અને ચારને બદલે 'મહાવ્રત' કહેવા હતા, માટે પચ મહવ્વયા એમ કહ્યુ

મહાવ્રતમા 'મહા' શબ્દની શી જરૂર ?

પ્રશ્ન–મહાવ્રત શા માટે ? 'મહા' વિશેષણની જરૂર શી ?

સમાધાન–શ્રાવકોના નાના વ્રતો છે તેને અગે આને મહાવ્રતો શકા–પણ એ અમારા ધ્યાનમા ઊતરતુ નથી શ્રાવકોના વ્રતોને અગે 'અણુવ્રત' રાખ્યુ છે તો આને 'મહાવ્રત' કહેવાની જરૂર ન હતી અહીથી સિદ્ધપણુ હતુ 'વ્રત' શબ્દ રાખ્યો હોત તો બસ હતુ ત્યા વ્રતમા 'અણુ' લગાડયો, અહીં વ્રતમા

'મહા' લગાડયો, તેમ કરવાથી બન્ને 'ફટાઇઆ' થયા તેથી મૂળ ગાદી ધરાવનાર કોઈ ન રહ્યો રાજામાં મોટા કુંવર કરતા નાના હોય તે 'ફટાઇઆ' બન્ને શબ્દો પર વિશેષણ રાખો ને સામાન્ય શબ્દ ન રાખો તે ઠીક નહિ લીલો ઘડો, પીળો ઘડો, પણ ઘડો હોય ત્યાં વ્રત સામાન્ય રાખો તો મહાવ્રત, અણુવ્રત ભેદો પડી શકે 'વ્રત' સામાન્ય રાખનો જોઈએ વ્રત સામાન્ય રહી શકે તેવો નથી તો બે વિશેષણની જરૂર નથી વ્રત કહો કે 'મહાવ્રત' કહો તે એક જ શ્રાવકના અણુવ્રતોને માટે અણુવ્રત છે શ્રાવકને એક વ્રત ન હોય પાંચ અણુવ્રત હોય પરીક્ષામાં પૂછે છે ત્યારે ઉત્તરરૂપે જણાવે છે વ્રત, મહાવ્રત એક છે તો સામાન્યનો અભાવ છે એમ કહેવાની જરૂર નથી વ્રત ચાલતુ હતુ તો 'મહા' શબ્દ કેમ રાખ્યો?

વ્યાખ્યાન ૭

તીર્થંકરો જ મોક્ષનો રસ્તો બતાવનાર છે

સૂત્રકાર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજી તીર્થંકર સર્વજ્ઞ છે એમ સાંભળીને, પોતે વાદવિવાદ કરવા આવ્યા, પંચ ભૂતો છે કે નહિ? તે શંકા હતી તેનુ સમાધાન થયુ પછી પોતાનો નિશ્ચય થયો કે એ જ સર્વજ્ઞ છે, એ જ મોક્ષનો રસ્તો બતાવી શકે છે

ભૂલા પડેલાને માર્ગ બતાવનાર કોણ?

અમૃતપાનની સામગ્રી સ્વાધીન હોય તે અમૃત છોડીને બીજુ કેમ લે? તીર્થંકર ભગવાન સાક્ષાત્ મોક્ષના સાર્થવાહ

ત્યાં મળી ગયા તો જગલમાં ભટકવાનું હોય ! ભૂલો પડયો હોય ને કોઈ રસ્તો દેખાડનાર મળી જાય, તો હમણાં તો જાઓ એમ કોઈએ કહ્યું ? જે જગલ એક ભવમાં ભયંકર, તે કદાચ ભયંકર ન નીવડે, કારણ કે રસ્તો ન જ મળે એવો નિયમ નથી પણ આ સંસારરૂપી અરણ્ય એકાંત ભયંકર છે, જેમાં રસ્તો મળ્યો નથી એવા જગલમાં રસ્તો બતાવનાર મળે ત્યારે જો બોશને માટે બાજી બગાડીએ તો શું થાય ?

તેવી રીતે આ ભવજગલની અંદર ભટકી રહેલા છીએ, એની અંદર માર્ગદર્શક મહાપુરૂષ મળ્યા છે, છતાં એ માર્ગે 'કોઈક વખત વાત' એમ થતું નથી. આપણે શ્રદ્ધાથી ભવને જગલ માનીએ છીએ, પણ અંતઃકરણમાં તેટલા રૂપે જગલપણું પરિણમ્યું નથી આ જગલ છે એમ જો ખરેખર લાગ્યું હોય તો જગલમાં ભૂલો પડેલો, ભોમીઆને ન દેખે તે પહેલા ભૂલો પડેલો ચારે બાજુ બૂમ પાડે તેવું હોવા છતાં આ જીવ તો માર્ગદર્શક મળે છે તો પણ અકર્મીને 'દેનારો મળે ત્યારે પડીઓ કાણો નીકળે' માર્ગદર્શક અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તોએ મળે નહિ, છતાં મળ્યા ત્યારે આરંભ વિષય કષાયના બાકોરા મારવા લાગ્યો તેથી એમાં ટકતો નથી

વાદવિવાદનો છેડો કબૂલાતે

ગણધરમહારાજા કાણા પડીયા જેવા ન હતા તેનો આ મોક્ષના કારણો જાણે છે, દઈ શકે છે એમ માલમ પડયું કે કબૂલ થયા વાદવિવાદનો છેડો કબૂલવાને અહીં પરસ્પર શરત નથી'

પ્રશ્નોત્તરનો છેડો સમજણે

પ્રશ્ન—**સુધર્માસ્વામી** આ યા, ત્યાં પરસ્પર શરત નથી **ગૌતમસ્વામીને યાવત્ પ્રભુસ્વામીને મહાવીરસ્વામીની** વાત

કબૂલ કરવાની હતી, તેથી તેમને દીક્ષા ગ્રહણ કરી પણ ગણધરના પરિવારોએ દીક્ષા કેમ ગ્રહણ કરી? સમાધાન— વાદવિવાદનો છેડો તત્ત્વની કબૂલાતે, તત્ત્વના જ્ઞાને આવે, વાદવિવાદના ફળ તરીકે પોતે હારી જાય તો અજ્ઞાનનો-મોહનો નાશ થાય છે અજ્ઞાનનો નાશ એ જ વાદનો છેડો વાદી કે પ્રતિવાદી બેમાથી કોઇની સત્યની વાત જાહેર થાય તે જ છેડો હુ કહેતો હતો તે જૂઠુ ને આ કહેતા હતા તે સાચુ આટલે વાદનો છેડો પ્રશ્નોત્તરને છેડે સમજણ થાય

માન્યતા સ્વીકારના બદલે આચાર સ્વીકાર કેમ?

પ્રશ્ન—વાદના છેડાનો નિયમ છે, છતા આમ કેમ? વિજિગીષુ કથાવાદી હોય તો તેમા આટલુ તત્ત્વ હોય કે 'તમારી માન્યતા ખોટી ઠરે તો તમારે છોડવી, મારી ખોટી પડે તો મારે છોડવી' એ ફળની જગ્યા પર તેના આચારનો સ્વીકાર જ્ઞાનની સાથે વિરતિ થવી ન જોઇએ સમાધાન—એનો નિયમ અહીં નથી જો જયપરાજયના નિયમથી વાદ શરૂ કર્યો હોય તો તેમા સ્વમાન્યતા છોડી, પરમાન્યતા કબૂલ કરે છેડો આવે પણ અહીં તેમ નથી

આચાર સ્વીકારમા છેડો

પ્રશ્ન—અગિયાર ગણધરોએ આચાર સ્વીકાર્યો, એમા છેડો કયાથી આવ્યો? આચાર સ્વીકાર ફરજિયાત ન હતો જો આચાર સ્વીકારે વાદનો છેડો રાખીએ તો 'ભાઇને' નહોતી લેવી પણ સલવાઇ ગયા' રાજાના અને પુરોહિતના છોકરાને દીક્ષાનો અગીકાર કરવો પડયો તેમ. વાદની સાથે સબધવાળો નથી તો આચાર લીધો કેમ? દીક્ષા સ્વીકારી કેમ? સમાધાન— અમૃતપાન સ્વાધીન થયુ તે વખતે વિષપાન કોણ આદરે? તો

પછી જે આચાર દુર્ગતિ ન ધાવનાર હતો તે નરક જાય શાનો? પ્રતિબોધની સાથે દીક્ષાનો વિચાર થયો ચારિત્રની સાથે જ સમ્યક્ત્વ, અથવા પહેલા સમ્યક્ત્વ થાય

ગણધરોને સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર સાથે

ચોવીસે તીર્થંકરોના થઈને ગણધરો ચૌદસો બાવન, મહાવીરને અંગે અગિયાર ગણધર તે બધાને એક જ નિયમ '[1] जुगव'

સમ્યક્ત્વની સાથે ચારિત્રની પરિણતિ

આપણે અહીં બેઠા કે સૂતા છીએ પાસે સાપ છે અજવાળુ નથી થયુ ત્યા સુધી બેઠા છીએ અજવાળુ થાય તો ઊઠવાને વિલંબ કેવો થાય? જાણ્યાની સાથે જ ઝમકારો ત્યાં જાણવાને અને ઝમકારાને વિલબ નથી તેમ ગણધર મહારાજા માર્ગને જાણતા ન હતા ત્યા સુધી તેમા હતા, પણ જાણ્યુ એટલે તો સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર થાય જ

સભામાંથી-**પ્રશ્ન**-અનાદિ મિથ્યાત્વી **મરુદેવા** માતા એકસો આઠ એક સમયે મોક્ષે જાય તેમા મોક્ષે ગયા? ના એક સો આઠ તો અનંત કાળના પ્રતિપતિત હોય તેમાથી જાય

ગુણ નાશે ગુણીનો નાશ ન થાય

ગુણ નાશ થયો ત્યારે ગુણી રહ્યો કયાથી? ગુણનાશો કોણ? આત્મા ગુણ ધરાવતો હતો તે રહ્યો શકા—ચોર હોય તે કેદી નહિ, કેદી નહિ તે ચોર નહિ, એમ તમારા હિસાબે થયુ કેદી થયો તે વખતે ચોરી કરતો નથી, તેથી ચોર મટી

---

[1] समत्तचरित्ताइ जुगव पुव्व व समत्त (उत्त० अ० २८ गा० २९), जो सम्मत्त चरित्त जुगव पडिवज्जति (आव० चू० भा १ पृ० १९)

ગયો કારણુ ગુનો કરતો હતો તે વખતે કરતો હતો. સમાધાન—ગુણી કાયમ છે, ગુણ કાયમ નથી ગુણુને ધારણુ કરનારો તે 'ગુણી' તેમ ચોરી કરનાર ચોર-તે વખતે ચોરી કરો કે ન કરો ગુણ પ્રગટ થાય ત્યારે 'ગુણી' સમ્યક્ત્વ નાશ થાય ત્યારે ગુણ નાશ 'સમકિત' પામ્યો એમ કહીએ છીએ, એટલે સમ્યક્ત્વ તો ગુણ છે તેથી સમકિત નાશ પામે આત્મા નાશ થયો નથી ગુણ ધરનારો ગુણથી પતિત થયો

અજવાળુ થતા જ સાપને જાણવો,

ઝબકવુ, ને ખસવુ થાય

હવે મૂળ વાત પર આવો-ગણધરો જે વખત સાચા માર્ગને સમજે તે જ વખતે માર્ગ સ્વીકારે જેમ અધારામા બેઠા હોઈએ, જોઈએ, જોડે સાપ હોય, અજવાળુ થયુ કયારે? તમે જાણ્યુ ક્યારે? ઝબકયા કયારે? એ જુદા પડે નહિ એક સેકડ (second)મા બધુ થઈ જાય છે જાણ્યા પછી સર્પનુ ભયકરપણુ રૂવાડે રૂવાડે વસી જાય છે દીવાનુ કામ દોડાવવાનુ નથી દીવો તો ગોખલામા બેસી રહ્યો છે, પણ સર્પનુ ભયકરપણુ લાગે છે

સમજ્યા પછી વિલબ ન હોય

ગણધરોના આત્મા ઉત્તમ હોય તેથી સાચો માર્ગ સમજાય ત્યારે તરત ઝબકી ઊઠે કેટલાક પ્રશ્નોત્તર કરવા આવે, સમજી ગયા, તેથી બધા કાઈ દીક્ષિત થયા નથી ગણધરોના જીવોમા ઉત્તમના ચોક્કસ, એ ઝવેરીના હાથમા આવેલો હીરો ખોટો માલમ પડે તો ક્ષણવાર હાથમા સઘરે નહિ, તરત ફેકી દે ગણધરની એટલી બધી ઉત્તમતા કે સત્ય માર્ગ માલમ પડયો તો આચરતા ક્ષણ વિલબ ન કરે એમણે સાધુપણુ લીધુ ને

કે હિંસાનો પેટાભેદ મૃષાવાદ નહિ તો પછી રાત્રિભોજન એ હિંસાથી વિરતિનો પેટાભેદ છે તેથી મહાવ્રતની જગ્યા પર તેને જગ્યા આપી શકાય નહિ મહાવ્રતો કોઈના પેટાભેદો નથી એના પેટાભેદો અનેક થાય રાત્રિભોજનવિરમણ એ પ્રાણાતિપાતવિરમણનો પેટાભેદ હોવાથી તેને મહાવ્રત તરીકે જણાવ્યું નહિ, પણ શ્રમણપણાને અંગે મહાવ્રતના જેવું પાલન કરવાનું હોવાથી રાત્રિભોજનવિરમણને મૂળ ગુણમાં ગણ્યું જરૂરી હોવાથી મૂળ ગુણમાં ગણ્યું પણ મહાવ્રત ન ગણ્યું

અણુ, મહા વિશેષણની જરૂર

શંકા—અણુવ્રતમાં 'અણુ' વિશેષણ રાખો, તો મહાવ્રતમાં 'મહા' વિશેષણ ન રાખો બે પાનાં એક નબરના હોય તો બીજા પર ક્રમ કર્યો તો આપોઆપ ઓળખે એક પર ન કર્યો હોય તો પણ ચાલે સમાધાન—શ્રાવકોના સ્થૂલ પાપને અંગે અણુવ્રત છે પણ તે સાધુના પંગાભેદ ન બને તેથી મહાવ્રત એમ રાખ્યું રાત્રિભોજનવિરમણ તે 'વ્રત' 'વ્રત' શબ્દ રાત્રિભોજનવિરતિને લાગુ થયો તેથી ત્યાં અણુ ને અહીં 'મહા'ની જરૂર

મહાવ્રતમાંથી નીકળેલો ભાગ અણુવ્રત

વ્રતનું લક્ષણ નિશ્ચિત કરીને જે અણુવ્રતમાં વિરતિ થાય તે વિરતિ મહાવ્રતમાં નથી એમ નથી–અણુવ્રતમાં સ્થૂલ હિંસાની જે વિરતિ છે તે મહાવ્રતમાં નથી એમ નથી તેથી મહાવ્રતમાં અણુવ્રતનો અવતાર થાય તેમાં એક સમાય મહાવ્રત સો તરીકે ગણ્યા તેથી એક સમાય મોટામાં નાનું સમાય 'અણુવ્રત' સંજ્ઞા ન રાખતાં 'વ્રત' રાખીએ તો આનો પેટાભેદ છે એમ ન આવે જે પાંચ વ્રત તરીકે તે જ પાંચ 'અણુવ્રત' તરીકે

અણુવ્રત ન કહેતા વ્રત કહીએ તો આનો પેટાભેદ ન થાય 'અણુ' શબ્દ હોય તો પેટાભેદનો ખ્યાલ આવે મહાવ્રતમા સ્થૂલની અને સૂક્ષ્મની વિરતિ લેવાની છે આનો એક ભાગ અણુવ્રતો છે એમ ખ્યાલ આવે, મહાવ્રતોમાથી નીકળેલો ભાગ અણુવ્રતો છે

અણુમા ટુકડો મહાના હિસાબે છે

પ્રશ્ન—અણુવ્રત થયા તો ત્યા મહાવ્રત કેમ? બન્ને 'વ્રત' કહો અને અણુવ્રત શ્રાવકના ગણો મહાવ્રત કહો ત્યારે પેટા ભેદ કહેવો પડે? મહાવ્રત સજ્ઞા ન રાખો વ્રત સજ્ઞા રાખો મહાવ્રતપણુ કોને અગે?

સમાધાન-વિષયને અગે, પ્રશમાને અગે મહાપણુ સર્વવિષયક વ્રત, સર્વહિંસા-વિષયક વ્રત, સર્વમૃષાવાદવિષયક વ્રત એક પણ વિષય એમા છૂટો નથી વ્રતનુ સામાન્ય લક્ષણ કર્યું પછી વિભાગ કર્યો હિંસા વગેરેથી વિરમવુ તેનુ નામ 'વ્રત' પછી સર્વથા વિરતિ એક પણ અશ બાકી રહે નહિ, તેને અગે 'મહા' શબ્દ, અને અણુવ્રતમા દેશથી એક જ હિસ્સો હુ હિસ્સો લઉં છુ આખાનો માલિક નહિ, લઉં છુ હિસ્સો પણ મને ટુકડો મળ્યો છે, ટુકડા માટે ફરે છે તેમ-વ્રતનો ટુકડો પણ મહાના હિસાબે મળ્યો છે

અણુઅને મહા સ્વરૂપદર્શક વિશેષણ છે

દેશથી વિરતિ તે 'અણુવ્રત,' સર્વથી વિરતિ તે 'મહાવ્રત' વિશેષણો બન્ને જગ્યા પર સ્વરૂપને જણાવનારા છે 'અણુ' શબ્દ 'મહા' શબ્દના વ્યવચ્છેદ માટે નથી મહાવ્રતમા પ્રાણાતિપાતના સર્વથા ત્યાગને ધ્વનિત કરવા માટે 'મહા' શબ્દ છે, અને અશની વિરતિને ધ્વનિત કરવા માટે 'અણુ' શબ્દ છે

પ્રશ્ન-'અણુ' શબ્દ મહાના વ્યવચ્છેદ માટે નહિ 'મહા' શબ્દ અણુના વ્યવચ્છેદ માટે નથી જ્યારે વ્યવચ્છેદ માટે નથી, તો પછી આ રાખવુ ને એ રાખવુ નહિ એ કહેવાનો અર્થ નથી

સમાધાન-ઋષભદેવજી પહેલા તીર્થ કર ચોવીસીમા બીજા ઋષભદેવજી છે? તો પછી પહેલા કેમ? ઋષભદેવજી તો પહેલા જ છે અવસર્પિણીની શરૂઆતમા તીર્થને પ્રવર્તાવનાર હોય તો તે આ છે, 'પ્રથમ' એ વ્યવચ્છેદ માટે નથી, પણ સ્વરૂપને જણાવવા માટે છે તેમ 'મહા' શબ્દ મહાવ્રતની અદર રહેલા માટે છે પણ અણુના વ્યવચ્છેદ માટે નથી 'મહા' એ એના સ્વરૂપને જણાવે છે આવી રીતે સર્વથા વિરતિ તેનુ નામ 'મહાવ્રત' એ કહેવાથી મહાવ્રતનુ પાયપાક નક્કી કર્યુ

પણ્ણત્તા કહી બધાના નામે કેમ ચઢાવ્યુ ?

શકા-મહાવીરસ્વામીએ પોતાના નામે લખેલી હુડી પારકાના નામે કેમ ચઢાવી ? લખે છે પોતે અને પણ્ણત્તા કેમ કહે છે? पच महाव्रतानि प्रज्ञप्तानि કહે છે પોતે તો જગતને માથે શા માટે? હુ પાચ વ્રત કહુ છુ એમ કહો પોતે બોલી, જગતને માથે ઢોળો છો જોખમદારી ઊતારી નાખવા માગો છો? શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પોતે પાચ વ્રત કહે છે તો प्रज्ञापयामि કેમ નહિ?

પણ્ણત્તા કહ્યાનુ સમાધાન

સમાધાન— હુ જ કહુ છુ એમ નહિ બાવીસ તીર્થ કરોએ પણ મહાવ્રતો તો પાચ જ કહ્યા છે ઋષભદેવજીએ અને અનતા તીર્થ કરોએ મહાવ્રત પાચ કહ્યા છે જો આ વસ્તુ કથની જાય, તો ઇદ્રો, દેવતાઓ મહાવીર પાસે દેશના સાભળે, શ્રીમધરસ્વામી પાસે દેશના સાભળે, તો શી દશા થાય?

ઈંદ્રોની, દેવતાની શ્રદ્ધાનુ શુ થાય? એક કાઈ કહે બીજો કાઈ કહે, તો સાભળનારનુ શુ થાય? જુદી પ્રરૂપણાને સાભળના સાભળવામા તત્ત્વ ઊડી જાય છે સાભળનારના શ્રદ્ધાના ભેદો થાય છે

ટપાલીના ભેદો છે તેમ સાભળવામા આ થાય, તો ઑફિસ (office)ના ભેદોમા શુ થાય? ટપાલીના મતભેદમા પ્રજાનો મરો થાય, તો પછી ઑફિસનો ગોટાળો હોય તો પ્રજાનુ શુ થાય?

સાધુના મતભેદમા આવુ થાય તો પછી તીર્થંકરના મતભેદો હોય તો શુ થાય? સૌધર્મ ઇંદ્રની સ્થિતિ બે સાગરોપમની છે અને તેટલી સ્થિતિમા અસખ્યાતા તીર્થંકરો થઇ જાય બધા જુદુ કહે તો સૌધર્મ ઇંદ્રનુ કાળજુ સળી જાય કે બીજુ શુ?

મહાવિદેહમા પણ પ્રરુપણા તો સરખી જ

મહાવિદેહની ને ભરતની પ્રરુપણા જુદી હોય, તો તે વખતે **મહાવીર**ની કિંમત કેવી થાય? અસખ્યાત પાસે ઋજુ-પ્રાજ્ઞનુ સાભળે અહીં સાભળે વક્ર-જડનુ એક **સૌધર્મ** અસખ્યાત તીર્થંકરોની ઋજુ-પ્રાજ્ઞની દેશના સાભળે અહીં **મહાવીર**ના વખતમા વક્ર-જડની દેશના સાભળે ત્યા જે નિશ્ચિત થયુ હતુ તેનુ અહીં પાણી ફરે, તે પાલવે નહિ ઊભો થાય એના એ સૌધર્મ ઇંદ્ર મહાવિદેહ ને ભરતમા ઋજુ-પ્રાજ્ઞપણાનો ઉપદેશ સાભળે **મહાવીર** વક્ર-જડનો ઉપદેશ કરે તો શી સ્થિતિ થાય?

'મણિનાગ' જક્ષને ચમત્કાર દેખાડવો પડ્યો તેમ દેખાડવો પડે

ભગવાન મહાવીર રિફોર્મર ન હતા

એમને વક્ર-જડને લાયકની પણ પ્રરૂપણા નહિ કરી હોય ત્યારે ? જેમ આપણે ઋજુ-જડ, ઋજુ-પ્રાજ્ઞની પ્રરૂપણા કરીએ છીએ તેમજ વક્ર-જડની પ્રરૂપણા કરવાની હોય છે તેથી 'પાચ' સખ્યા કહી દે પહેલા સાભળ્યુ હોય તે જ આ કહે તો ઊલટી 'પ્રતીતિ' થાય અનતા તીર્થકરો, અનતા કેવળીઓ જે પ્રરૂપણા કર છે તે ત્રણે પ્રકારના જીવોને ઉદ્દેશીને કરે છે તેમણે મહાવ્રતનુ પાચપણુ વર્ણવેલુ છે તેથી મહાવીર પતત્તા કહે છે હુ જૈન શાસનનો રિફોર્મર (reformer) નથી પાર્શ્વનાથના શાસનમા ખામી હતી તેથી હુ સુધારો કરૂ છુ એમ કહીને રિફાર્મ કરવાનાળા ન હતા. ત્રણે વાતો મૂળરૂપે જ છે

સભામાથી-પ્રશ્ન મહાવીર અત્યારે હોત તો પુનર્લગ્નને સમતિ આપત ? સમાધાન-તારા જેવા ઉન્માર્ગીઓ તે વખતે હતા રિફોર્મર (સુધારો કરનાર) હતા નવી ન હતી તો સહી તો હોવી જોઈતી હતી ને ? ફલાણાના છોકરો તુ તેનો દસ્તાવેજ નથી અમારા શાસનના તો બૌદ્ધો ને બ્રાહ્મણોમા પૂરાવા છે એટલે દસ્તાવેજ છે દેવના અને જેમ ફાવે તેમ બોલે એમ ને ?

મૂળચદજી મહારાજ પાસે શાતિસાગરના મતવાળા બે આવ્યા, કહે જ્ઞાનની જરૂર છે મૂળચદજી-કોણ ના પાડે છે ? આવુ જ્ઞાન ન હોય તો ક્રિયા ન ગમી મૂળચદજી-આત્માને સુધારવા માગે છે આત્માના અનુભવનુ જ્ઞાન માગે છે તો તને પ્રશ્ન છે કે-કોકશાસ્ત્ર ભણ્યા વિના ભોગ કરે તે ઢોગ છે' અપેક્ષાએ જે વાક્ય છે તે તુ વિચારતો નથી તારે માટે સાધુ નથી, કેમકે તુ ગણતો નથી તો હુ તને જૈની ગણતો નથી તારા માબાપ કોકશાસ્ત્ર ભણ્યા છે ને ?

'મહવ્વયા' એ ઉદ્દેશ, 'સવ્વ'એ નિર્દેશ

હવે મૂળ વાત પર આવો-લખે છે પોતે, નાખે છે અનતા કેવળીને માથે ત્રણ પ્રકારને લાયકના જીવોના માટે ત્રણે પ્રરૂપણા કરે છે બધાએ પ્રરૂપ્યુ છે અત્યારે પોતે કરે છે ને? ના કોર્ટમા જજ (Judge) સજા કરે છે, છતા લખે છે કોર્ટ, સરકાર તરફથી સજા થઈ એમ કહે છે જે અનતા તીર્થ કરોએ, અનતા કેવલીઓએ ત્રણે પ્રકારની પ્રરૂપણા કરેલી છે તેથી સર્વ તીર્થ કરોએ પાચ મહાવ્રતો કહ્યા છે તે કહેવામા અધ્યયણ નથી પાચ મહાવ્રતોમા 'મહા' શબ્દ મહાવ્રતો કહેતી વખત મેલ્યો. 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण'ની જગ્યા પર 'મહા' મેલવાની જરૂર નથી? અર્થને જણાવનાર 'મહા' હોવાથી કા તો સર્વ ન મેલો, કા તો મહા ન મેલો દેશથી વિરતિનુ નામ 'અણુવ્રત', સર્વથી વિરતિ તેનુ નામ 'મહાવ્રત' પછી સર્વ અગર 'મહા' કહેવાની જરૂર શી? સમાધાન-જે રૂપે ઉદ્દેશ હોય તે જ રૂપે નિર્દેશ હોવો જોઈએ પચ મહાવ્રત એ ઉદ્દેશવચન છે, અને 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण વગેરે નિર્દેશવચન છે સર્વથા વિરતિની અપેક્ષાએ મહાવ્રતપણુ અને મહાવ્રતપણાને અગે સર્વથા વિરતિ મહાવ્રતપણુ એ ઉદ્દેશ કર્યો છે તેથી નિર્દેશમા 'સર્વ' રખાય

'સવ્વ' શબ્દ નિરવશેષ અર્થવાચી

सव्वाओ એટલે શુ? સર્વ સર્વ એ 'सव्व' શબ્દનો અર્થ પણ સર્વપણુ આપેક્ષિક છે કેટલીક વખતે જાતિની અપેક્ષાએ એક લોટામા દૂધ ભરેલુ છે દૂધ પી ગયો તો બધુ પી ગયો શુ જગતમા દૂધ રહ્યુ નથી? અહીં 'બધુ' શબ્દ વાપર્યો તે લોટાની અપેક્ષાએ છે જગતની અપેક્ષાએ નથી સર્વ અમુર

કુમારો કાળા અસુરકુમાર જાતિ એમા સર્વપણું એકદેશે સર્વપણુ હોય છે એક જાતિને અંગે સર્વપણુ તેવી રીતે અહીં જાતિની અપેક્ષાએ, દેશની અપેક્ષાએ, 'સર્વને' અંગે હોય તો? નિરવશેષ સર્વના અર્થમા, જેમા કાંઈ પણ બાકી નહિ અહીં 'સર્વ' શબ્દ નિરવશેષ સર્વના અંગે છે સર્વ જીવો ચેતનાવાળા-કોઈ પણ જીવ બાકી નહિ અહીં 'સર્વ' શબ્દ દેશ સર્વને અંગે લાગુ થાય નહિ જાતિ સર્વને અંગે લાગુ થાય નહિ 'સવ્વાઓ' મા 'સર્વ' શબ્દ નિરવશેષ અર્થમા છે

'નિરવશેષ' સર્વના પચ્ચક્ખાણ છે

જેને ત્રસ જીવો છે એમ શ્રદ્ધા ન હોય, વ્યવહારથી જીવપણાનો ખ્યાલ નથી, જે કીડી, મકોડી ત્રસ જીવોને મારવા તેમા હિંસા-અપકાય, તેઉકાયની હિંસા ખ્યાલમા નથી ત્રસની હિંસામા હિંસા માને છે સોએ અઢાણુ ટકા હજી મિથ્યાત્વમા ભટકે છે જૈન હશે તે હિંસાના પચ્ચક્ખાણ ખુશીથી કરે સમજણ ત્યા છે કોઈ ત્રસ જીવની હિંસાને હિંસા ગણતા હોય તેઓની અપેક્ષાએ સર્વપણુ અહીં નથી ત્યારે અહીં નિરવશેષ સર્વપણુ છે 'સાચુ, તદ્દન સાચુ સાચા સિવાય કાંઈ નહિ' કોઈ જાતનુ પ્રાણાતિપાત નહિ કરૂ નિરવશેષ અર્થને માટે 'સવ્વાઓ' કહેવુ પડયુ

'पण्णत्ता' કેમ કહેવુ પડયુ? ગણધરના મોઢાના આ શબ્દ હોય તો पण्णत्ता નો અર્થ શો કરવો? પ્રાણાતિપાતમા 'અતિ' શબ્દ કેમ? શુ વિશિષ્ટના પચ્ચક્ખાણ કરો છો?

વ્યાખ્યાન ૮

ગણધર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજીએ શાસનની પ્રવૃત્તિમા **મહાવીર** ભગવાન્ પાસે દીક્ષા પ્રાપ્ત કરી, ત્રિપદી પ્રાપ્ત કરી, પછી દ્વાદશાગીની રચના કરતા થકા **સ્થાનાગ** જે વર્ગીકરણ માટે રચાયેલુ છે તેમા પાચમા ઠાણામા જણાવે છે કે पच महव्वया०

ચરણકરણાનુયોગ કેમ?

હવે આમા મહાનતની પ્રરૂપણા કેમ? ગણિતાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ ન લીધા, પહેલવહેલો ચરણકરણાનુયોગ કેમ લીધો? દ્રવ્યાનુયોગ–આત્માની–કર્મની સિદ્ધિ, ધર્મકથાનુયોગ–ધર્મકથા કહેવાની, ગણિતાનુયોગ–સૂર્યચદ્રાદિ ચાર વગેરે ન લીધા ને ચરણકરણાનુયોગ કેમ લીધો?

ઓઘનિર્યુક્તિમા કહ્યુ છે જે ધર્મકથાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ એ બધી તો સીડીઓ છે, તેની જરૂરી ખરી, પણ સાધ્ય ગણીએ તો ચરણકરણાનુયોગ જ છે

चरणपडिवत्तिहेउ धम्मकहा कालदिक्खाईओ । दविए दसण सुद्धी दसणसुद्धस्स चरण तु ॥ (ઓઘ૦ ભાષ્ય ગા૦ ૭) એમ કહીને જણાવે છે કે ચરણકરણની પ્રતિપત્તિમાટે, ફેલાવા માટે, દઢ કરવા માટે બીજા ત્રણ અનુયોગ છે તે ત્રણ અનુયોગનુ સાધ્ય 'ચરણકરણાનુયોગ' છે ચરણકરણને પહોચવા માટે તે હોય

મેરુ જવુ છે તેવો નિશ્ચય થયો હોય ત્યારે નીસરણીએ ચઢવા માટે ઉદ્યમ કરાય છે મેરો છે સુદર છે અને જવુ છે એ નિશ્ચય ન થાય ત્યા સુધી કોઈ ઉદ્યમ કરે નહિ તેટલા

માટે જણાવે છે કે दविए दसणसुद्धी (ઓઘ૦ ભાષ્ય ગા૦ ૭) દ્રવ્યાનુયોગ-કર્મગ્રથ, જીવવિચાર વગેરેથી સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરે છે પણ સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરી એ પરમ ફળ નથી, કોઈ પણ કાર્ય વિચાર આવે તો થાય, તેથી કાર્યની જડ વિચારને ગણીએ, પણ મુખ્યતા કાર્યની કાર્ય બને ત્યારે વિચારનુ સફળપણુ કાર્યમા ઢીલા થાય કે કાર્યની પરિણતિ ન થાય, તો વિચારની કિંમત નહિ ' કારક ' સમ્યક્ત્વ જે કહેલુ તે - વુ

સમ્યક્ત્વના ભેદ

સમ્યક્ત્વના પ્રકાર ત્રણ (૧) કારક (૨) રોચક અને (૩) દીપક

કારક સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ

(૧) કારકમા જેવુ માને તેવુ કરે-જેવી માન્યતા તેવી કરણી 'કારક' સમકિત ખરેખર તેરમે ગુણઠાણે માનવુ જોઈએ છાડવા લાયક માન્યતા છતા છટયા નહિ, કરવા લાયક આદરવુ જોઈએ ત્યારે ' કારક ' બારમા-ક્ષીણમોહનીય ગુણઠાણે કે તેમે નહિ, સાતમે ગુણઠાણે છઠ્ઠે પણ ન માન્યુ, સાતમે માન્યુ સાત અને બાર, તેર વચ્ચેનુ આતરૂ તે બાહ્ય પ્રવૃત્તિનુ નથી જે પ્રવૃત્તિ સારી માને તે કરે કારકમા માને તેવુ કરે

રોચક સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ

રોચક સમકિતમા માને બધુ પણ કરી શકે નહિ ચોથે ગુણઠાણે રહેનો માને સિદ્ધ દશા સ્વરૂપે સિદ્ધમહારાજના આત્મામા અને નિગોદિયાના આત્મામા ફરક નથી પોતાના આત્માનુ સિદ્ધપણુ માને, શ્રેષ્ઠ માને, પણ વતાવમા કાઈ નહિ એક વ્રત કે અણુવ્રત ન હોય

દીપક સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ

જેમ તમે દીવાની મદદે ચોપડા વાચો, ઝવેરાત પારખો, પણ તે તમે પારખો પણ દીવાને લેવા દેવા નહિ દીવો જડરૂપે છે, તમને ફકત અજવાળુ કરી દે મિથ્યાદૃષ્ટિ-અભવ્ય જીવો નને તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરે, એને અગે બીજાને સમ્યક્ત્વ થઈ જાય એને પોતાને કાઈ નહિ જે મિથ્યાત્વની પરિણુતિવાળો છે

પ્રશ્ન—મિથ્યાત્વ વેદી રહ્યો છે તેને સમકિતી બનાવો છો, એવો મિથ્યાત્વી છતા સમકિતી કેમ? સમાધાન—એના દ્વારાએ બીજાને થયુ તેથી કરનારો ગણાયો, હેતુ તરીકે હુ આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરીશ તો આ લોકો મને શાસ્ત્રને અનુકૂળ માનશે શાસ્ત્ર પ્રમાણે બોલવુ તે આદર, સત્કાર માટે છે એ બોલવા સાભળનારને સમ્યક્ત્વ થાય તેથી 'દીપક'

પરસંનિયોગે સમ્યક્ત્વ [1]તત્ત્વાર્થકારે માન્યુ છે, જો તે માનવામા ન આવે તો પ્રતિમા વગેરે નકામા થઈ જાય જ્યારે મૂર્તિમા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન, ચારિત્ર એકે નથી, એમના દર્શનથી સ્વરૂપનુ ભાન થાય તેથી દર્શન કરનારો સમકિત પામે

પ્રતિમા વીતરાગ દશાના સ્મરણ માટે છે

પાના ઉપર અક્ષર છે શાસ્ત્રથી બોધ થાય છે શાસ્ત્ર બોલતુ નથી, છતા તે દ્વારા બોધ થાય તેનાથી જ સર્વ કાળ, ક્ષેત્ર, જગત જાણી શકીએ છીએ શ્રુતજ્ઞાને કરીને જેની બુદ્ધિ શુદ્ધ થઇ હોય તે સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ વગેરેને જાણે કાગળ એટલે લૂગડાના ચીથરા, શાહી એટલે કોયલાનો ભૂકો એ

---

१ आत्मसयोगेन, परसयोगेन, उभयसयोगेन चेति वाच्यम्, (तत्त्वा० अ० १ सू०७भा०)

દેવ-ગુરુ-ધર્મનુ તત્ત્વ જણાવે છે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ જણાવે છે મકેત ખ્યાલમા આવે છે, તેથી ધર્મની ઉત્તમતા જાણી શકીએ છીએ સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ જાણી શકીએ છીએ, તો પછી મૂર્તિના આકારથી તેમનુ ખુ' સ્મરણ, ઉપદેશનુ સ્મરણ, ગુણનુ સ્મરણ કેમ ન થાય? જિનેશ્વરના દર્શનથી આપણે ખુદ તીર્થંકરના સ્વરૂપનુ સ્મરણ, વીતરાગ દશાનુ સ્મરણ કરી શકીએ છીએ, તેથી પ્રતિબોધ થાય છે જે આ ભાષા ન જાણે તેની આગળ પાચ હજાર પાનાનુ પુસ્તક મૂકીએ તો યે પુસ્તકનો ઢગલો નકામો છે-એને માટે કાગળીઆ છે તેવી રીતે જિનેશ્વરને અગે જેને એના ઉપરથી ભગવાનનુ સ્વરૂપ જાણવુ, માનવુ ગણવુ નથી, તેને માટે તો-અનાર્યને આર્યવિધિના ચાહે તેટલા પુસ્તકો હોય તે કાગળીઆ છે

પ્રતિમાથી સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ

જે ગુણોનુ સ્મરણ ન કરે તેને મૂર્તિ પત્થર છે જેમ કોળીનાળીને કોહીનૂર એટલે કાકરો જેને કિમત ખ્યાલમા નથી આવી તેને માટે તો કોહીનૂર હીરો તે કાકરો જ છે તેમ જેઓને પ્રતિમાને દેખીને ગુણો, ઉપદેશો, નિષેધેલા દોષો યાદ કરવા નથી તેઓને માટે પત્થરો છે ઝવેરીને માટે કોહીનૂર એ કાકરો નથી પણ કોળીને માટે કાકરો છે તેવી રીતે જેને ફાયદો ખ્યાલમા ન હોય તે પત્થર ગણી લે જેને ગુણો વગેરે યાદ આવે છે તે પત્થર ન ગણે તે સ્વાભાવિક છે પવિત્ર ભાવનાવાળો, તીર્થંકરના ગુણોને, ઉત્તમતાને જાણવાવાળા હોય તેથી પ્રતિમા દેખે ત્યારે ઉલ્લાસ થાય લોળાભાઈના બાપની છબી હશે તે દેખીને ઉલ્લાસ કોને થશે? સબધીઓ

હશે તેને તીર્થ કરના શાસનમા હશે તેને ભગવાનની પ્રતિમા દેખીને ઉલ્લાસ થશે જિનેશ્વરની મૂર્તિ અનેક જીવોને સમ્યકૃત્વ આપનારી થઈ, તેથી [1]તત્વાર્થકારે જિનેશ્વરની મૂર્તિમા સમ્યકૃત્વ માન્યુ નહિ માનનારાઓ માનનારાની પરીક્ષા લે

પરમયોગે મૂર્તિ ચારિત્રવાળી છે

પ્રતિમામા કેટલા ગુણઠાણા? તેર *તત્વાર્થકારે, આવશ્યકનિર્યુક્તિમા કહ્યુ એક જીવમા એક સાધુને દેખ્યો સમકિત થયુ એક જીવમા એક પ્રતિમા દેખી સમકિત થયુ હેતુપણે-પરસનિયોગ-અજીવ જેમ મૂર્તિ દેખવા માત્રથી સમ્યકત્વ ઉત્પન્ન થાય જ્યારે જિનેશ્વરની મૂર્તિ કેવળ આત્મઅપેક્ષાએ જડસ્વરૂપ છે આત્મસનિધાનની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન છે પરસનિયોગે ચારિત્રવાળી છે, ચોથા ગુણઠાણી સમ્યકૃત્વવાળી છે આત્મસનિયોગ-જેમા ઉત્પન્ન થાય છે

સમ્યકત્વ જીવમા ઉત્પન્ન થાય

સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન શેમા થાય? જીવમા પરસનિયોગ-બાહ્ય કારણ બને, બીજાના સબધે, હેતુરૂપે હતો તો જ સમ્યકૃત્વ થયુ અનાદિની રખડપટ્ટીમા જે નહોતુ મળ્યુ એ પ્રતિમાને પ્રભાવે મળ્યુ આત્મા તો અનાદિનો હતો ઊઘી ગયો હતો? કાઇ કેમ વળ્યુ નહિ? પ્રભાવ એનો સમ્યકૃત્વ થયુ પણ

---

[1]परसयोगेन जीवस्याजीवस्य, (तत्त्वा० अ० १ सू० ७ मा०) एवमेकमजीवाख्य पदार्थं प्रतिमादिकं प्रतीत्य यदा क्षयोपशम समुपजायतेऽतस्तदा तस्यैवाजीवस्य सम्यग्दर्शनम् (तत्त्वा टी हरि० पृ० ४०)

*પરિશિષ્ટ પહેલુ નબર (૧) જુઓ

ઉદ્યમ કોણે કર્યો ? આ માટે એક જ દહેરામાં અસંખ્ય મૂર્તિઓ છે એક વખત મૂળ નાયકને દેખવાથી ઉલ્લાસ થાય, તેવો બીજી વખતે ભમતી ફરવામાં નથી થતો.

'મૂર્તિ' સ્વરૂપ જણાવે છે

તીર્થંકરની મૂર્તિ એ પોતાનું સ્વરૂપ તમારા હૃદયમાં લાવવાનું કારણ બને છે, તેથી પરમ નિયોગથી સમ્યકત્વ માનીએ છીએ મૂર્તિ દેખો, દેખ્યા પછી ભગવાનનું સ્મરણ થાય, ઉપદેશનું સ્મરણ થાય તેથી પદાર્થોનું સ્મરણ થાય આવી જ મૂર્તિ દેખીને ભગવાનનું સ્મરણ ભોળાભાઈને બાપે એક વાત કહેલી ભૂલી ગયા છે ફોટો દેખ્યો તથી પિતાનું સ્મરણ, ઉપદેશનું સ્મરણ, પછી વસ્તુનું સ્મરણ થયું તેમ તત્ત્વનું સ્મરણ થાય ત્યારે સમ્યકત્વ થાય પ્રતિમા દેખીને જે પગથીઆ આગળ આવવાના છે તે જ આ પગથીઆં છે ઉપદેશનું સ્મરણ થાય ત્યારે સમ્યકત્વ થશે આ જ કારણથી અભવ્ય ઉપદેશમાં જે તત્ત્વો કહે છે તે જિનેશ્વરના કહેલા જ કહે છે

અભવ્યના ઉપદેશથી પણ શ્રદ્ધા થાય

ચોથામાં સમકિત-તેરમે કેવળજ્ઞાન મૂર્તિના ધ્યાને કેવળજ્ઞાન લઈ શકે અભવ્ય મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય પણ શાસ્ત્રના તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરે તે શ્રોતા સાંભળે તેને સમ્યકત્વ થાય કારણ? ઉપદેશ દેનાર છે આથી અભવ્યને 'દીપક' નામનું સમ્યકત્વ માનવામાં આવે છે જો આમ અભવ્યમાં સમ્યકત્વ માનવામાં આવે તો પ્રતિમામાં ચોથાથી તેર ગુણઠાણા માનવામાં શી અડચણ? અભવ્ય બીજાને સમ્યકત્વનું કારણ બને દ્રવ્યશ્રુત જે ભાવશ્રુત ઉત્પન્ન કરે તેથી તે શુદ્ધ તે અપેક્ષાએ દ્રવ્યશ્રુત ચાહે જેનું હોય તેને ભાવશ્રુત કહી શકીએ, પછી તો ચાહે

તેનો ઉપદેશ શ્રદ્ધા કરવાવાળો કેમ ન થાય?

કારક, રોચક ને દીપક એમ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ છે

કારક માને તે પ્રમાણે કરે, અશક્યને છોડી દે સાતમા ગુણઠાણા સુધી પ્રવૃત્તિને આધારે પરિણતિ પછી કેવળ પરિણતિ-પ્રવૃત્તિ ઉપર જેટલો કાબૂ મેળવાય તેટલો મેળવવો જોઇએ તે મેળવે તો સાચી શ્રદ્ધાવાળો

રોચકવાળો કાબૂ ન મેળવી શકે, પણ માન્યતા પૂરેપૂરી જે સમ્યક્ત્વ છે તે માને માટે છે? કરણી માટે કરણી ન કરી શકે તો રોચકમા રહો ધ્યેય તો કરણીમા છે પગથીએ ચઢવાવાળો માળે નથી પહોચ્યો પણ ધ્યેય માળમા રોચક વાળાને ધ્યેય કરનામા 'રોચક' સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ થતુ જાય તો કારકપણે પરિણમે

ચાર અનુયોગ એ સોનુ, રૂપુ, હીરા ને લોઢાની ખાણ

દ્રવ્યાનુયોગ સમ્યક્ત્વ માટે, ગણિતાનુયોગ-યોગ્ય વખતસર દીક્ષા દેવા માટે, ધર્મકથા-સવરના પોષણ માટે દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગને માટે છે, છતા ચરણકરણાનુયોગને લોઢાની ખાણ કહે છે દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ ને ધર્મકથાનુયોગ એ ત્રણને અનુક્રમે સોના, રૂપા અને હીરાની ખાણો કહે છે ચરણકરણાનુયોગને લોઢાની ખાણ બતાવી ત્યારે શિષ્ય ચમક્યો બધુ છોડીએ અને લોઢાની ખાણના માલિક? તત્ત્વ સમજ્યો નથી

ભાવાર્થ ન સમજતા શબ્દ સાભળે તો અનર્થ

એક શહેરનો રાજા છે બીજા રાજાનો પ્રધાન આ રાજા પાસે આવ્યો પ્રધાનની અક્કલ તપાસવા પૂછ્યુ -હુ કેવો? તમારા રાજા કેવા? ઉત્તર-અમારા રાજા તો બીજના ચાદ જેવા છોટા, તુ

તો પુનમના ચાદ જેવો મોટો

ચાર જણ બેઠેલા હતા તેણે રાજાને કહ્યુ-પ્રધાન તો નિંદા કરે છે રાજા કાનના કાચા કહેવાય છે કેમ પ્રધાન! તમે આમ કહી આવ્યા ને? રાજાએ સભા વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો છે તમે લૂણ ખાઈ નિંદા કરો છો ને? સમાધાન—બીજનો ચાદ જગતને નમસ્કાર કરવા લાયક છે પુનમના ચાદને નમસ્કાર કોઈ કરતુ નથી બીજના ચાદમા વૃદ્ધિની જડ છે પુનમના ચાદમા ક્ષયની જડ છે મે તો કહ્યુ મારા રાજા નાના છે, પણ વૃદ્ધિની જડ છે એમ કહ્યુ કેટલીક વખત શબ્દના ભાવાર્થમા ન જવાય એકલો શબ્દ સભળાય તો આવો અનર્થ થાય

લોઢા વગર સોના, ચાદીની ખાણો નકામી

સોનાની ખાણમાથી સોનુ કાઢે કોણ? લોઢુ કે બીજુ કોઈ? રાજાને ચાર કુવર હતા. રાજા અત અવસ્થાએ આવ્યો કુવરો લઢી મરશે એમ ધારી નાનાને હીરાની ખાણ, ને સૌથી મોટાને લોઢાની ખાણ મોટો છોકરો ઘણો ગભરાયો આપે કર્યુ શુ? કોઈ સલાહકાર મળ્યો. બરાબર કર્યુ છે મૂળ ઘર નાના છોકરાને અપાય છે તાબાનને અગે નવુ કરવાનુ સોપાય ટાટીઆ તોડવાના હોય તે ઉધરાણી મોટાને સોપાય આપણે ખપ સિવાય લોઢુ કાઢવુ નહિ, બહાર જવા દેવુ નહિ જ્યા પાચ સાત વર્ષો થઈ ગયા બધી ખાણો અટકી પડી સોનાચાદીની ખાણવાળાથી કામ ન થાય તોલે તોલ આપવા તૈયાર થયા હીરાની ખાણની માલિકી ધરાવવી સાચવવી એ પણ હથિયાર ઉપર આધાર રાખે હથિયાર લોઢાના હીરા પ્રસગે કામ લાગવાના લોઢુ ચોવીસે કલાક જરૂરી.

છાપ મારનાર ચરણકરણાનુયોગ

ચરણકરણાનુયોગ ચોવીસે કલાકનો જરૂરી કથા જાણી, પણ કથા કહેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે ને? એ ત્રણ પ્રસંગ આવ્યા કામના ચરણકરણાનુયોગ ચોવીસે કલાક કામનો ત્રણેની જડ અહીં ચરણકરણમાં ચોકડી પડી ગએલી હોત તો એમના કહેલા આત્માના સ્વરૂપને માનત કે? ભગવાનના વચનો માનીએ છીએ, આત્માનુ સ્વરૂપ માનીએ છીએ તે ચરણકરણની બલિહારી છે રાગ, દ્વેષ, મોહના અભાવે મહિના, વર્ષો, યુગો રહ્યા ત્યારે ભગવાનનુ વચન ટકશાળ લાગ્યુ કિંમત ચાંદીની પણ છાપ મારનાર લોઢુ હોય તો તે ચાંદી છે કેવળજ્ઞાનથી પદાર્થો જાણીને કહ્યા, પણ એ કેવળી છે એનો ભરોસો? એમના વર્તન ઉપર સોનાના સિક્કા પર છાપ મારી લોઢાના સિક્કાએ ભગવાનના સ્વરૂપને અંગે છાપ મારનાર હોય તો તે ચરણકરણનુ લોઢુ જ છે કેવળજ્ઞાન મેળવી આપ્યુ ચરણકરણે કેવળજ્ઞાન વાળો ચરણકરણ વગરનો હોતો નથી જેમ રાજાના કુવરે લોઢાનુ સ્વરૂપ ધ્યાનમા લીધુ, તેમ ચરણકરણાનુયોગ લોઢાની ખાણ જેવો છે આના ઉપર બધાનો આધાર

પાચમા ઠાણામા ચરણકરણની છાપ

આત્માને જાણીને, કથા સાભળીને કરવાનુ શુ? આત્માને કર્મબધ, આરભપરિગ્રહ, વિષયકષાયથી બચાવવાનો એનુ નામ 'ચરણકરણાનુયોગ' ગણધરે પાચમા ઠાણામા ચરણકરણની છાયા કરી પચ મહવ્વયા–એમણે મહાવ્રત લીધા હતા તે સારા માનીને કે ખોટા માનીને? સારા માનીને

ખોટો રૂપિયો કાપી નાખવાનો

જે નિખાલસ દિલનો, સારો હોય તે પોતે સારી મેળવેલી

તે જ આપે, ખરાબ આપે નહિ, પેઠી લાજે ખોટા સિક્કાને માટે તમારે માથે ફરજ નાખી ખોટો સિક્કો આવે તો કાપી નાખો બીજો કોઈ રૂપિયો આપના આવે, તેમા ખોટો રૂપિયો લાગે તો તે વખતે ભાગી નાખો પાછો દો તો ગુનેગાર કોણ ? શાહુકારના હાથ નીચેથી કલાઈનો રૂપિયો પાસ થાય તો શાહુકારી લાજે

સાધુએ મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપવો

પ્રશ્ન-ગણધર મહારાજા કઈ વાડીના મૂળા ? તીર્થંકર ક્ષત્રિય વંશના, જૈનકુળના જ્યારે ગણધર કોઈ કયા ગામના, કોઈ કયા ગામના બ્રાહ્મણના વંશના મિથ્યા મડાદેવનો જોગ બાઝયો

સમાધાન-વિલાયતથી સારો માલ મગાવવો પડે છે તો સારો માલ લેવામા અડચણ શી ? ગણધરની દુકાનમા મહાવ્રત સિવાય માલ ન હતો હમેશા મનુષ્યે પાપનો નિષેધ તો સર્વથા કરવો પડે, બીજો પાપ છોડે કે ન છોડે પણ ન બતાવે તો જૈન દર્શન નહિ તે ન બતાવે તો ઉપઘાતજનક દોષ માન્યો છે 'બ્રાહ્મણને ન મારવો' એમ કહ્યુ તે વચન નકામુ બ્રાહ્મણને નહિ મારવો કહ્યો તેથી બીજાને ઉપઘાત કરનાર અન્યની હિંસાનુ વિધાન કરનાર છે જો મહાવ્રતનો ઉપદેશ ન આપતા સમકિતનો ઉપદેશ આપે તો તે વચન ઉપઘાતજનક થઈ જાય **સાધુ-ઓએ આપવો તો મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપવો** નહિ તો ચૂપ બેસવુ બકરી બચાવાય તો બચાવવી, નહિ તો હિંદુએ ઘરમા પેસી જવુ 'અણુવ્રતનો ઉપદેશ આપો એટલે બીજાને વ્રતધારી બનાવો ને પાપની છૂટ આપો' એવી અણુવ્રતના ઉપદેશ આપવાવાળા ઉપર શંકા કરી હતી

રૂપિયો તે વર્ષનો છપાયેલો હોય, ઘસાયો ન હોય

શાહુકારે ઘસારાવાળો રૂપિયો ન ચલાવવો ? તેવી રીતે અહીં મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપતા મહાવ્રતની પરિણતિવાળો થાય

શેઠના છ છોકરાનુ દૃષ્ટાત

એક શેઠને છ છોકરા. એ બધા વેપારમા જોડાએલા છે પ્રાચીન કાળમા હુકમની વિચિત્રતા બધા પુરુષોએ બહાર જવું, સાંજ પડે તે પહેલા કોઈ પુરુષે રહેવુ નહિ મુદ્દો એ હતો કે સ્ત્રીઓ સ્વતત્રપણે ફરે છ છોકરા વેપાર કરે છે નામુ કરતા સૂર્ય આથમ્યો ભોયરામા છએ પેસી ગયા આખી રાત ભોયરામા રહ્યા, કાર્ય એ વસ્તુ નહિ, હુકમ એ જ વસ્તુ માલમ પડયુ છ છોકરા ભોયરામા રહ્યા સિપાઈઓને મોકલ્યા છને ભોયરામાથી કાઢયા દરબારમા લઈ ગયા છએ હુકમ હડસેલી કાઢ્યો છને ફાસીની સજા દે છે તે વાત બાપને ખબર પડી બાપ રાજા પાસે ગયો ત્યારે-ચાહે તેમ કરો તે નહિ ચાલે, તેમ રાજાએ કહ્યુ જેટલાએ હુકમ ભાગ્યો તેટલાને સજા પાચને છોડો, ચારને છોડો, ત્રણને છોડો, બેને છોડો, એકને છોડો રાજા માનતો નથી, ત્યારે બધા અધિકારીને ભેળા કરીને આવ્યો પછી અધિકારીઓએ કહ્યુ સાહેબ હુકમ તો કર્યો જ છે ? શેઠનુ ઘર ઊડી જાય છે આ પ્રમાણે કહીને એકને છોડાવ્યો આમ કરવાથી પાચને મરાવ્યા એમ સમજવુ ? એ તો છએને છોડાવવા ગયો હતો રાજાએ ન છોડયા

છ ન છોડે તો એકને પણ
છોડાવવાના ન્યાયે અણુવ્રતનો ઉપદેશ

છએ કાયરૂપી છોકરાઓને છોડાવવા સાધુઓએ મથવાનુ છે ન બને તેથી ત્રસકાયને છોડાવી જે અણુવ્રત દેવાય તે બાંધેલા પુત્રોને છોડાવવાની સ્થિતિએ છએ ન છૂટે તો એકને

છકાયને પળાવવાનો ઉપદેશ સાધુને અણુવ્રતનો ઉપદેશ આપતા હોય નથી અણુવ્રતનો સર્વથા ઉપદેશ ન હોય તેમ કેમ બને?

અગિયાર અગમા દેશવિરતિનો ઉપદેશ નથી

કોઈ ઠેકાણે અગિયાર અગમા ભગવાને દેશવિરતિનો ઉપદેશ આપ્યો હોય તો લાવો

ઉપાસકદશાગમા આનદ શ્રાવકે દેશવિરતિ ઉચ્ચરી છે તેમ છે તે ઉચ્ચરાવી છે ભગવાને ભગવાને મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપ્યો અવિરતિમા રહે તેના કરતા દેશવિરતિમા રહે તે સારૂ મહાવ્રતનો ઉપદેશ દીધો

પ્રશ્ન-મહાવ્રતની પરિણતિ થઈ નહિ પછી અણુવ્રતમા આવ્યો ક્યાથી? સમાધાન-આવી રીતે મહાવ્રત લઈ શકતો નથી, પણ બાર પ્રકારનો ગૃહસ્થ ધર્મ અગીકાર કરૂ એમ આનદ બોલ્યો છે પણ ભગવાને કહ્યુ નથી

અગાર ધર્મ ને અણગાર ધર્મ કેમ કહ્યો?

ભગવાને બે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો અગાર ને અનગાર ધર્મ કહ્યો છે દશ સ્વપ્ના આવ્યા માઠાનુ ફળ આનુ ફળ નથી જાણતો બે પ્રકારનો ધર્મ કહીશ. છદ્મસ્થપણાથી 'અગાર' ધર્મને 'ધર્મ' તરીકે માન્યો છે કેવલીપણામા બે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે ધર્મ, અધર્મ, ધર્માધર્મ-ગૃહસ્થનો જે પક્ષ તે બધો ધર્માધર્મ ધર્મ, અધર્મ મિશ્ર કહેવો જોઈએ, અગારને ધર્માધર્મ હોય, ધર્મ હોય નહિ ધર્મ તો અણગારને હોય તો પછી અગાર ધર્મ કેમ કહ્યો?

અગાર ધર્મ એટલે ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા

અગારપણુ એટલે ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા! પહેલા અણુવ્રતમા ગૃહસ્થને ત્રસ જીવને જાણી જોઈને, નિરપરાધીને,

નિરપેક્ષપણે મારવો નહિ એવી વિરતિ છે ત્રસ જીવો મુઠ્ઠીભર, તેની દયા કરાવે છે પેલા અનતાની હિસા છૂટી રાખે છે તેને 'ધર્મી' કહેવાય કેમ?

જૂઠાને અગે-મોટકુ જૂઠુ બધ-ગાયને વેચે લે ત્યારે, ભૂમિ, કન્યા વગેરેનુ કોઇક વખત થવાવાળી વાત તેને બધ રાખે રોજના રોળાને ગબડાવતુ રાખે તો ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા

ચોરીને અગે-દુનિયા ચોર કહે તેમ ન કરવુ એટલે ભગવાનનો, ગુરુનો ચોર ન ગણાઉં એમ કર્યું સ્વામી સાચા હોય તેની દરકાર નહિ, દુનિયા ગણે તેને માનવો કેરી દેખી આબે છૂટ આપી? કે કેરી તોડી? સાચા માલિકને સમજીને ચોરી વર્જવી નથી નથી તો સાચો માલિક તે માલિક કબૂલ ચાહે તો દુનિયાદારીમા માલિક ગણાય તેનુ ન આપ્યુ ન લેવુ તો યે ખાળે ડૂચો, દરવાજા મોકળા છે

પોતે બ્રહ્મચર્ય ઉચ્ચરે પણ છોકરાની વહુ ન આવતી હોય તો સાનરે લડવા જાય છોકરાને માટે સગાઈ કરવા જાય તે વગેરેની પોતાને છૂટ ફક્ત પોતાના શરીર પૂરતો ત્યાગ બીજાની છૂટ આવા ખાળે ડૂચાવાળા કે જેને દરવાજે ડૂચો માર્યો નથી તેવો કબૂલ? આવી રીતે શ્રાવકના વ્રતો હોવાથી એને ધર્મપક્ષમા ગણાય કેમ?

અણુવ્રતવાળો દરવાજા બધ કરવાની ભાવનાવાળો છે

અણુવ્રતવાળો દરવાજે ડૂચા મારવાની દાનતવાળો છે એમ માનીએ ત્યારે હેમચદ્રસૂરિ કહે છે- *અહિંસાના ધર્મને જાણનારો એ સ્થાવરની નિરર્થક હિસા ન કરે દરવાજા બધ કરવાની બુદ્ધિ તો હતી જો એ બુદ્ધિ ન હોત તો એ

*પરિશિષ્ટ પહેલુ નબર (૨) જુઓ

છકાયને પગાવવાનો ઉપદેશ સાધુને અણુવ્રતનો ઉપદેશ આપતા હોય નથી અણુવ્રતનો સર્વથા ઉપદેશ ન હોય તેમ કેમ બને ?

અગિયાર અગમા દેશવિરતિનો ઉપદેશ નથી

કોઈ ઠેકાણે અગિયાર અગમા ભગવાને દેશવિરતિનો ઉપદેશ આપ્યો હોય તો લાવો

ઉપાસકદશાગમા આનદ શ્રાવકે દેશવિરતિ ઉચ્ચરી છે તેમ છે તે ઉચ્ચરાવી છે ભગવાને ભગવાને મહાવ્રતનો ઉપદેશ આપ્યો અવિરતિમા રહે તેના કરતા દેશવિરતિમા રહે તે સારૂ મહાવ્રતનો ઉપદેશ દીધો

પ્રશ્ન-મહાવ્રતની પરિણતિ થઈ નહિ પછી અણુવ્રતમા આવ્યો ક્યાથી ? સમાધાન-આવી રીતે મહાવ્રત લઈ શકતો નથી પણ બાર પ્રકારનો ગૃહસ્થ ધર્મ અગીકાર કરૂ એમ આનદ બોલ્યો છે પણ ભગવાને કહ્યુ નથી

અગાર ધર્મ ને અણગાર ધર્મ કેમ કહ્યો ?

ભગવાને બે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો અગાર ને અનગાર ધર્મ કહ્યો છે દશ સ્વપ્ના આવ્યા માટે આનુ ફળ આનુ ફળ નથી જાણતો બે પ્રકારનો ધર્મ કહીશ. છદ્મસ્થપણાથી 'અગાર' ધર્મને 'ધર્મ' તરીકે માન્યો છે કેવલીપણામા બે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે ધર્મ, અધર્મ, ધર્માધર્મ-ગૃહસ્થનો જે પક્ષ તે બધો ધર્માધર્મ ધર્મ, અધર્મ મિશ્ર કહેવો જોઈએ અગારને ધર્માધર્મ હોય, ધર્મ હોય નહિ ધર્મ તો અણગારને હોય તો પછી અગાર ધર્મ કેમ કહ્યો ?

અગાર ધર્મ એટલે ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા

અગારપણુ એટલે ખાળે ડૂચા ને દરવાજા મોકળા ! પહેલા અણુવ્રતમા ગૃહસ્થને ત્રસ જીવને જાણી જોઈને, નિરપરાધીને,

કલ્યાણ છે એ ભાવના નથી

પ્રજ્ઞપ્તાથી તીર્થંકરની છાપ

જિનેશ્વરે અગાર ધર્મ ને અનગાર ધર્મ કહ્યો ગણધરો અનગાર ધર્મ અનુભવે છે પાચ, મહાવ્રત અને પન્નત્તાને અગે વ્યાખ્યા કરી પન્નત્તા કહીને તે જણાવ્યુ કે મારા જ્ઞાને મહાવ્રત દેખ્યા નથી એનુ ફળ મારા જ્ઞાને નથી દેખ્યુ તીર્થંકર **મહાવીરે** દેખ્યુ છે એમની પાસેથી મળ્યુ છે અનત આગમપદો જણાવવા માટે પ્રજ્ઞપ્તાનિ એમ જણાવી એની સર્વજ્ઞની પાસેથી મેળવેલા એમ છાપ મારી સ્વતત્ર જાણ્યા નથી સ્વતત્રપણે આપતો નથી **સુધર્માસ્વામી** કહે છે મહાવ્રત જેવી જબરજસ્ત વસ્તુ જે હુ કહુ છુ તે મારી પોતાની નથી મને તો તીર્થંકર ભગવાને આપેલી છે પ્રજ્ઞપ્તાથી બનેલી સર્વજ્ઞ પાસેથી લીધેલી તે કહુ છુ

સૂત્રથી ગણધરો રચે

સૂત્ર વડી સ્વતત્ર રચના કરી અરિહત તો અર્થને કહે, સૂત્ર તો ગણધર ગથે અર્થ માત્ર સાભળ્યો સૂત્ર પોતે કર્યા છે દરેક શાસનમા નિરૂપણ કર્યા છે તે મે ક્ષયોપશમથી મેળવ્યા છે

આનુપૂર્વીવાળા પહેલા જ ભાગે મહાવ્રતો

પાચ મહાવ્રતો કહીને એમ રહે તો તુબડીમા કાકરાનો ન્યાય થાય માટે 'તદ્યથા' કહી અનુક્રમે બતાવે છે પહેલે મૃષાવાદવિરમણ કહે તે ચાલે નહિ એકનો ઓગણીસ ભાગા નકામા, એક જ ભાગો કામનો એક, બે, ત્રણ, ચાર અને પાચનો આનુપૂર્વીવાળો કામનો પશ્ચાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વીને અગે થાય તે એકસો ઓગણીસ ભાગા નકામા, એક જ ભાગો તીર્થંકરો, કેવળીઓને કબૂલ અનુક્રમે એક, બે, ત્રણ, ચાર ને

વૃત્તિ જ ન આવત બારે વ્રતના અતિચારો કહી આપે છે કે દાનત દરવાજા બધ કરવાની. વધ સિવાયની પણ દયા પાળવાની ફરજ ગણી છે

અતિચારો દરવાજા બધની ભાવના જણાવે છે

જેમ ચોથા વ્રતમા કામભોગની તીવ્ર અભિલાષા તે અતિચાર સ્વસ્રીને અગે છતુ છે, છતા સ્વસ્રીને અગે અતિચાર કેમ? તીવ્ર અભિલાષા છે માટે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય રાખવાનુ છે, પણ તીવ્ર અભિલાષા થઇ તેથી અતિચાર છે અપકવ, દુષ્પક્વ અતિચાર. આ વિચારશો ત્યારે માલમ પડશે કે દરવાજા બધ કરવાની ભાવના છે, શક્તિની ખામીને લીધે ખાળ બધ કરે છે

સત્તરમા પ્રવર્તેલો સમ્યકત્વી

દેવલોકનો પટો લખી આપે છે કોને? સત્તરે પાપ સ્થાનકમા પ્રવર્તવાવાળો છતા સમ્યક્ત્વવાળો હોય તેને મુઠી ભર જીવોની દયા કરી હોય અહીં ત્રસની દયા પણ બિન શરતી નથી

શ્રાવકની દાનત ધર્મપક્ષમા છે

શત્રુનો છોકરો હોય, એને શત્રુતા કયારે કરી? અપેક્ષા છે તેથી - જેમા કાઈ પણ અપેક્ષા નહિ હોય- ત્રસ હોય તો મારી નાખવુ નહિ સમકિતી સમકિતપણામા કાળ કરે તો વૈમાનિક દેવ થાય દેવલોકનો પટો કેમ મળ્યો? પટો સોઘો હતો? પરિણતિ આચારઆખાની તેથી દેવલોકનો પટો સખ્યાતાની દયા, અનતાની હિંસા. પટો ક્યાથી મળે? ભાવના સ્થાવરની પણ દયા પાળવાની છે સાધુ ધર્મપક્ષમા, તેવી રીતે શ્રાવકનો આચાર ધર્માધર્મનો છે, તેને પણ ધર્મ પક્ષમા ગણ્યો, કારણ દાનત ધર્મપક્ષમા છે સૂક્ષ્મ જૂઠ બોલુ તેમા

કલ્યાણ છે એ ભાવના નથી

પ્રજ્ઞપ્તાથી તીર્થંકરની છાપ

જિનેશ્વરે અગાર ધર્મ ને અનગાર ધર્મ કહ્યો ગણધરો અનગાર ધર્મ અનુભવે છે પાચ, મહાવ્રત અને પન્નત્તાને અગે વ્યાખ્યા કરી પન્નત્તા કહીને તે જણાવ્યુ કે મારા જ્ઞાને મહાવ્રત દેખ્યા નથી એનુ ફળ મારા જ્ઞાને નથી દેખ્યુ તીર્થંકર **મહાવીરે** દેખ્યુ છે એમની પાસેથી મળ્યુ છે અનત નાગમપણુ જણાવવા માટે પ્રજ્ઞપ્તાનિ એમ જણાવી એની સર્વજ્ઞની પાસેથી મેળવેલા એમ છાપ મારી સ્વતત્ર જાણ્યા નથી સ્વતત્રપણે આપતો નથી **સુધર્માસ્વામી** કહે છે મહાવ્રત જેવી જબરજસ્ત વસ્તુ જે હુ કહુ છુ તે મારી પોતાની નથી મને તો તીર્થંકર ભગવાને આપેલી છે પ્રજ્ઞપ્તાથી બનેલી સર્વજ્ઞ પાસેથી લીધેલી તે કહુ છુ

સૂત્રથી ગણધરો રચે

સૂત્ર થકી સ્વતત્ર રચના કરી અરિહત તો અર્થને કહે, સૂત્ર તો ગણધર ગૃથે અર્થ માત્ર સાભળ્યો સૂત્ર પોતે કર્યા છે દરેક શાસનમા નિરૂપણ કર્યા છે તે મે ક્ષયોપશમથી મેળવ્યા છે

આનુપૂર્વીવાળા પહેલા જ ભાગે મહાવ્રતો

પાચ મહાવ્રતો કહીને બેસી રહે તો તુબડીમા કાકરાનો ન્યાય થાય માટે 'તદ્યથા' કહી અનુક્રમે બતાવે છે પહેલે મૃષાવાદવિરમણ કહે તે ચાલે નહિ એકસો ઓગણીસ ભાગા નકામા, એક જ ભાગો કામનો એક, બે, ત્રણ, ચાર અને પાચનો આનુપૂર્વીવાળો કામનો પશ્ચાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વીને અગે થાય તે એકસો ઓગણીસ ભાગા નકામા, એક જ ભાગો તીર્થંકરો, કેવળીઓને કબૂલ અનુક્રમે એક, બે, ત્રણ, ચાર ને

પાચ તે કબૂલ તેનુ કારણ? પહેલા મહાવ્રત સિવાય બીજાને અગીકાર નહિ બીજાના અગીકાર વિના ત્રીજાનો અગીકાર નહિ

'तहाणा' શા માટે?

ટપટપથી કામ કે રોટલાથી? પાપથી વિરમવાથી કામ છે ને? ભલે બોલી દે સવ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણ, પણ તેમા ગયુ શુ? જે આ અનુક્રમ કહુ છુ તેમ હિંસાની સર્વથા વિરતિ તે પહેલાજ મહાવ્રતે, એમા આગળ પાછળ નહિ બ્રાહ્મણને રોટ આપો, ડાબે હાથે આપો તે લેખામા પડશે, ઢોળાઈ જાય નહિ ચાહે તેમ આપો ને? બ્રાહ્મણને રોટથી મતલબ બીજી ગરબડ શી? તમારે પાચ મહાવ્રત બધ કરવા તેની મતલબ ચાહે તેમ કરો તો તદ્દયથાનુ કામ નથી આ જ ક્રમ પહેલા પ્રાણાતિપાતવિરમણ વગેરે એનુ કારણ?

સર્વજ્ઞનુ શાસન એટલે પહેલુ મહાવ્રત

'तहाणा' એમ જણાવે છે કે પહેલા દુનિયામા ધનમાલ ચોરવાની ચોરી બધ કરવી પડે, બોના ચોરવાની ચોરી નહિ સ્તાના પડેલુ ન લઉં તાળુ તોડવાની છટ્ટી રાખે તો?

સૂક્ષ્મનિગોદિયા-પૃથ્વીકાય ઈત્યાદિને મારવા નહિ ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચક્ખાણ આપો કાગડા, બિલાડાને મારવાની છૂટ એમને? સૂક્ષ્મના પચ્ચક્ખાણ આપવા કે બાદરની સમજણ આપવી? સર્વથા દયા થશે ત્યારે પરિણતિ આવશે લોહી ચૂસે છે એવાની ઉપર દયા ન થાય કહે અને તેને મૂર્છિત દેખીને દયા આવે તે ઢોગ છે બાદરની દયા ન થાય તેને સૂક્ષ્મની વાતો કરવી તે ઢોગ પરસ્ત્રી બધ કર્યા વિના સ્વસ્ત્રીની બધી તે ઢોગ માટે મોટા પાપના કારણો એ પહેલા બધ કરવા જોઈએ પહેલે નબર પ્રાણાતિપાતવિરમણ કરવુ જોઈએ

એ વિરમણ કર્યા વિના બીજા વ્રતોના વિરમણ કરવા તે ઢોંગ છે સર્વજ્ઞનું શાસન પહેલું મહાવ્રત છે તે પ્રાણાતિપાત કરનારો બીજાને નુકસાન કેટલું કરે છે? જે દશે પ્રાણોની જાણવાની તાકાતનું ભાન તે બધું નાશ કરે છે

હિંસા એટલે ગુંડાશાહી

મૃષાવાદ એટલે કહે કે કારીગીરી એમાં ગુંડાશાહી નથી હિંસા એ ગુંડાશાહી છે જૂઠું બોલવું એ ગુંડાશાહી નથી ગુંડાશાહી બંધ ન થાય ત્યાં સુધી બીજી વાતો કરવી તે નકામું છે

'હિંસા', 'વધ' શબ્દ છોડીને 'પ્રાણાતિપાત' કેમ રાખ્યો? 'પ્રાણ', 'અતિ', 'પાત' ત્રણ શા માટે ગોઠવ્યા?

વ્યાખ્યાન ૯

સ્થાનાંગની આવશ્યકતા

ગણધર સુધર્માસ્વામીએ શાસનની પ્રવૃત્તિને માટે, ભવ્યોના ઉદ્ધાર માટે ભગવાન મહાવીર મહારાજ પાસેથી ત્રિપદી પામીને સૂત્રની રચના કરવા માંડી પહેલા આચારાંગમાં આચારની વ્યવસ્થા ને સૂયગડાંગમાં વિચારની વ્યવસ્થા કરી આચાર વિચારનું જગતમાં નિયમિતપણું રહી શકતું નથી આચારને અંગે કયાં કયા પ્રસંગો આવશે તેનો નિયમ થઈ શકે નહિ તેમ વિચારને અંગે કયો મનુષ્ય કયે વખતે કયું બોલશે એનો નિયમ રહેશે નહિ ત્યારે 'સૂત્ર' એટલે તે કાળ પૂરતું એનો અર્થ થશે આપણે જાણીએ તે સિવાયના જે પ્રસંગો

હતા, વિચારો હતા, તેની વ્યવસ્થા કરી, પણ સર્વ કાળના આચારો, વિચારો નિયમિત કેવી રીતે કરવા? તેને માટે નીજુ અગ સ્થાનાગ

ક્ષેત્રાંતરે, કાલાંતરે બોધ કરાવનાર ગણધરો

સાધ્યની દિશા નક્કી કરે તેથી દરેક કાળના આચાર વિચારને પહોચી વળવુ મહત્વ પડે **તીર્થંકર** કહેનારા, **ગણધર** રિપોર્ટ (Report) લેનારા આ શાસન એકવીસ હજાર વર્ષ ચાલવાનુ હતુ (મન પર્યવ)જ્ઞાની હોવાથી કયુ કયુ થશે તે બધુ ધ્યાનમા હતુ વકતા, રિપોર્ટર બને સમજતા હતા તો વ્યક્તિ દીઠ પણ જણાવ્યુ હોત તો શુ થાત? સપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા વક્તા, જ્યારે મનના વિચારો સમજવાની તાકાતવાળા રિપોર્ટર છે તેને વખતે જો રિપોર્ટ લેવામા ન આવ્યો હોય તો જગતને લાભ ન મળે સભાને માત્ર સાભળે તે જ વખતે લાભ મળે પણ રિપોર્ટ હોય તો ક્ષેત્રાતરે, કાલાતરે રહેલા લોકોને સમજણ, જ્ઞાન થઈ શકે છે જો **ગણધર** મહારાજાઓએ **તીર્થંકરો**નો ઉપદેશ સત્રરૂપે ન ગૂથ્યો હોત તો સાભળનારા પણ ઉઠયા પછી ખાત્રીખમ ક્ષેત્રાતરે, કાલાતરે થવાવાળા ભાવિકોને કાઈ મળવાનુ ન હતુ ક્ષેત્રાતરના કાલાતરના ભાવિકોને અને સાભળનારાને બોધ કરાવનાર કોઈ હોય તો તે **ગણધર** છે

તીર્થ તરીકે ગણધર

[1]ભગવાન મહાવીરે શ્રીમુખે ફરમાવ્યુ પહેલા ગણધર

---

૧ (अ) तित्थं भंते ! तित्थं तित्थगरे तित्थं ?, गोयमा ! अरहा ताव नियमं तित्थकरे तित्थं पुण चाउव्वण्णाइन्ने समणसंघो, तं — समणा समणीओ सावया सावियाओ ॥ (भग० सू० ६८२), (आ) પરિશિષ્ટ પહેલુ નબર (૩) જુઓ

એટલે તરવાનુ સાધન કે તીર્થ કર તરવાનુ સાધન? વિચાર કરીશુ તો પ્રશ્ન અટપટો છે સીધી રીતે કહી શકીએ કે બને તીર્થ અર્થાત્ તરવાનુ સાધન તરવાનુ સાધનપણુ કેવળ ગણુધરો ને જ આપે છે ત્યારે તીર્થ કર નકામા? તીર્થ કરો એ તીર્થને બનાવનારા છે પહેલા ગણુધરની સ્થાપના કરનાર તીર્થ કરો પણુ દુનિયાને તરવાનુ સાધન હોય તો પ્રથમ ગણુધર તીર્થ તરીકે તરવાના સાધન તરીકે પહેલા ગણુધર અરિહંત એ નક્કી તીર્થને કરનાર હોય છે ગણુધરની સ્થાપના સિવાયના કોઇ પણુ તીર્થ કર હોતા નથી દરેક તીર્થ કર ગણુધરની સ્થાપના કરે જ છે અરિહંત એ તીર્થને જરૂર કરનાર તીર્થ તરીકે ગણુધર તરવાના સાધન તરીકે ગણુધર પ્રવચન દ્વારાએ

ગુણુ ગુણી વગર રહેતો નથી

પ્રશ્ન—પ્રવચન કયા દ્વારાએ? સમાધાન—પ્રવચન એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપી ગુણુ છે ગુણીદ્વારાએ જ ગુણુ રહે, તો તેથી ચારે વર્ણુવાળો શ્રમણુપ્રધાન જે સઘ તે 'પ્રવચન' જ્ઞાનરૂપી ગુણુ આધાર વગરનો હોય કયાથી! **તીર્થ કર** મહારાજે ભલે યોજનગામિની વાણીથી દેશના કરી પણુ ગણુધરે એ સૂત્રરૂપે ગૂથી ન હોત તો એ જ શ્રોતાઓને કાલાતરે, ક્ષેત્રાતરે અને તે વખતે બીજી જગ્યા પર હતે તેનુ શુ થાત? બીજા નવા થનાવાળાને શુ થાત?

આપણે અવિરતિ ટાળીને વિરતિ લીધી, કષાયને ટાળવા તૈયાર થયા તે બધો પ્રભાવ કોનો? ગણુધરનો પાત્રીસ વાણીના ગુણુસહિત વાણીએ તીર્થને ઉપદેશ આપ્યો હતો, પણુ આપણા માટે તો શૂન્ય

ગણધરકૃત રચનાનો પ્રભાવ

ગણધરોએ સૂત્રની રચના ન કરી હોત તો આપણી શી વલે થાત? સૂત્રની રચના કર્યા છતા કોઈ આમ કહેવાવાળા નીકળે તો સૂત્રની વ્યવસ્થા ન હોત તો આ કાળમા શુ થાત? જગલી લોકોમા કાયદો ન હોવાથી ગમે તેમ વર્તે ગણધરે સૂત્રો ગૃથ્યા ન હોત તો ધર્મમા જગલી જ રહેત બધુ બધારણ આગમને આધારે

ગણધરોએ ગૂથી લીધુ, તે મોઢે ચાલ્યુ સ્ત્રીઓ લગનના ગીત ગાય છે એ કયા કાગળ પર લખ્યા હતા? મોઢે ને મોઢે ચાલ્યા. ગણધરોની રચના મોઢે મોઢે ચાલી સ્ત્રીઓને દાણીયા યાદ રહે છે, પણ આપણને સૂત્રો યાદ રહેતા નથી. તેમના જેટલો પણ તમને રસ નથી તીર્થકરના વચનો જે ગણધરોએ ગૂથ્યા તે 'તીર્થ' એ શાસન તારનાર છે ગણધરોએ આગમનુ રચવુ કર્યુ, ત્યારે શાસન પ્રવર્તી શક્યુ શાસનના હિતને માટે સૂત્ર પ્રવર્ત્યું જો અત્યારે આ ન હોત તો સાધનાવાળાને શાના આધારે પ્રવર્તવુ? બાધકથી બચવાનો રસ્તો કાઈ ન રહેત જેમ જગલી લોકો છે, તેમ તેમની પેઠે ધર્મમા જગલી રહેત મોક્ષમાર્ગમા જીવોને લાવવા, રાખવા, વધારવા કોઈ પણ કાર્ય કરી શકતુ હોય તો તે ગણધર ભગવાનની રચના

દેવને ઓળખાવનાર ગણધરરચના

વાત ધ્યાનમા આવશે ત્યારે [1]હરિભદ્રસૂરિનુ વચન સમજાશે જેને આત્માનુ હિત કરવાની ઇચ્છા થઈ છે તેણે આગમનો આદર કર્યો છે જો આગમનો આદર કરે તો દેવ, ગુરુ, ધર્મને માનેલા છે તીર્થકરોની માન્યતા આગમને અગે

૧ પરિશિષ્ટ પહેનુ નબર (૪) જુઓ

છે, પણ તીર્થકરોને અગે નથી નથી દેખતા મહાદેવને કે નથી દેખતા મહાવીરને આપણને કાવે તો બધા સરખા પછી મહાવીરને કેમ વળગ્યા છીએ? મહાવીરને મેળવી આપનાર હોય, ઓળખાવી આપનાર હોય, મહાવીરને દેવ, તીથ કર તરીકે મનાવનાર કોઇ પણ હોય તો ગણધરના આગમો છે મહાવીરને ઓળખાવ્યા, મનાવ્યા, દેવ, તીર્થ કર તરીકે જાહેર કર્યા એ કેવળ ગણધરના વચને ભાષણ છાપામા વાચીએ ત્યારે ભાષણ કર્તા ઉપર બહુમાન થાય છે રિપોટરે બહુમાન કરાવ્યુ ગુરૂનુ ગુરૂપણુ, ધર્મનુ ધર્મપણુ બતાવનાર કોઇ હોય તો તે ગણધર મહારાજાઓએ ગૂથેલા સૂત્રો છે

રિપોર્ટરોના ભિન્નપણાથી વાકય ભેદ તેમ ગણધરરચના

અર્થથી તીર્થ કરોને આત્માગમ હોય તીર્થ કર કેવળજ્ઞાનથી સ્વય જાણીને બીજાને પ્રરૂપે પ્રરૂપણા બીજાને આધીન હોય નહિ તેવી રીતે ગણધર બીજાની પાસેથી લીધા સિવાય સ્વય બધી રચના કરે, સ્વય રિપોટ લીધેલો, કેટલાક સ્વય રિપોર્ટ લે છે, કેટલાક રિપોર્ટ ઉપરથી રચના કરે છે ગણધરોનો રિપોર્ટ સ્વય જેમ એક સભામા દસથી બાર રિપોર્ટરો આવ્યા હોય, વસ્તુ ન ફરે, વાકય ફરે તેની રીતે અગિયાર ગણધર, અથવા ઋષભદેવના ચોર્યાસી ગણધરો ભગવાનના વચનને ગૂથે વાકય રચના ફરે પણ બારે અગ અર્થ થકી શાશ્વતા

તીર્થ કરો બતાવનાર છે પણ બનાવનાર નહિ

કેવળજ્ઞાને જે જગતના પદાર્થો જાણ્યા, તે જણાયેલા પદાર્થો હમેશના છે જીવાદિક પદાર્થોનુ નિરૂપણ કરવા લાયક હમેશના **જિનેશ્વરો ધર્મ બનાવતા નથી, બતાવે છે** તેવી રીતે અધર્મ બતાવે છે, પણ બનાવતા નથી જિનેશ્વરો જો ધર્મ

બનાવતા હોય તો જિનેશ્વરની પહેલા દયા એ ધર્મ ન હતો બ્રહ્મચર્ય એ ધર્મ ન હતો, એમ થાય અને બનાવે ત્યારે થયો થાય શાહુકારી હતી, પણ એમા ધર્મ પણ ન હતુ તે તીર્થ કરોએ બતાવ્યુ એવી રીતે અધર્મ તીર્થ કરોનો બનાવેલો નથી, બતાવેલો છે બનાવેલો માનીએ તો તીર્થ કર પહેલા ગુનો કરતા તેને ગુનેગારી ન લાગે શારદાએકટ (Act) એ વે અત્યારે બાળલગ્ન કરે તો ગુનેગારી કાયદો થયા પહેલા ગુનેગારી લાગતી ન હતી બનાવવાનુ માનીએ ત્યારે આવી સ્થિતિ થાય તેથી તે ન થાય તે માટે બતાવવાનુ માનીએ છીએ તેથી जिनपन्नत्त तत्त (सम्तारूपौरसी) જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલુ તત્ત્વ, કેવળીએ કહેલો ધર્મ એમ કહીએ છીએ

દીવો બતાવનાર છે બનાવનાર નથી

જગતમા અધારૂ હોય, હીરો પડયો છે, કાકરો પડયો છે હીરાકાકરાનુ ભાન નથી દીવો કર્યો–હીરો હીરારૂપે માલમ પડયો દીવાએ કાકરાને બતાવ્યો છે હીરાને બતાવ્યો છે બતાવ્યો એટલે પહેલાના હતા દીવાએ તો માત્ર બતાવ્યા તેવી રીતે જગતમા હિસા વગેરે પાચે આશ્રવો, કર્મબધના કારણો જગતમા બનેલા હતા તેમ હિસા વિગેરેના પચ્ચક્ખાણ કરવાથી ધર્મ પણ બનતો જ હતો નવો બનાવેલો નથી જેમ દીવાએ બતાવ્યો–આ હીરો, આ કાકરો તેમ જગતમા સિદ્ધ જે મોક્ષનો રસ્તો તે બતાવી દીધો

નિબધમા વાકય જુદા પણ ભાવ એક તેમ દ્વાદશાગી

સુધર્માસ્વામી ને ગૌતમસ્વામીજીની દ્વાદશાગીની રચના છે સુધર્માસ્વામીની દ્વાદશાગીમા કેટલાકમા ગોયમા, કેટલાકમા સુધર્માસ્વામી છે પણ તેથી વસ્તુ એક જ છે, શબ્દો જુદા

જુદા છે નિબધમા ભાવાર્થ એક સરખો-અર્થ જુદા ન હોય, પણ નિબધની વાક્ય રચના જુદી જ પડવાની બીજા તીર્થંકર થાય તે વખતે મોક્ષમાર્ગ બધ થયેલો હોય તેથી તીર્થ-સ્થાપના થાય અને ગણધરો દ્વાદશાગી રચે

આગમના આધારે દેવ-ગુરૂ

હવે મૂળ વાત પર આવો-ગણધરોએ ગૂથેલા આગમો એ જ તારવાનાળા છે અને તે આગમો શાસનના આધારભૂત દેવ, ગુરુ, ધર્મને સમજાવનારા અને મોક્ષે દોરનારા છે [1]હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે **શ્રીતીર્થ કરને ઉદ્દેશીને** કરો તો પણ સસારમા રખડી જશો આત્યારે આ વાક્ય શ્રવણ કરનારને ભયકર લાગશે કયારે ? સમજાવ્યા વગર કહેવામા આવે ત્યારે

પોતાની બુદ્ધિકલ્પનાએ જે પ્રવૃત્તિ તે પ્રવૃત્તિ આજ્ઞા બાહ્ય છે, અને કેવળ સસારને વધારનારી છે ચોરી કરી, અને તે તીર્થંકર મહારાજ માટે કરી છે ખુદ તીર્થંકરને ઉદ્દેશીને પણ તે ચોરી કરી હોય, તો પણ પરમાર્થથી વિચારીએ તો તીર્થંકર માટે છે જ નહિ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને સમ્યક્ત્વનુ મેળન અને મિથ્યાત્વનો પરિહારાદિનો આધાર આગમ ઉપર છે

પહેલા તારનાર કોણ ?

પ્રશ્ન—પહેલા ગણધર તારનાર કે તીર્થંકર તારનાર ?

સમાધાન—ગણધરો તારનાર છે એમ શ્રીમહાવીર ભગવાન શ્રીમુખે જણાવે છે કારણકે માનનારા આ રિપોર્ટ, રિપોર્ટરનો માનશે, પણ તે ભાષણ કરનારને પહેલો માનશે કા તો તે

૧ પરિશિષ્ટ પહેલુ નબર (૫) જુઓ

વાતને સમજો, અને કા તો તે વાતને અનુસરો ગીતાર્થપણ સમજવામા ન આવે અને પોતનામા અગીતાર્થપણુ હોય તો બીજાની નિશ્રા લેવાની જ છે પરતુ ધ્યેય અરાધવાનુ છે કે તીર્થકરોના આધારે ગણધરોએ આગમો ગૂથ્યા છે એ ધ્યેય ચૂકવુ નહિ

તરવાનુ સાધન પ્રથમ ગણધર

હવે પાછા મૂળ વાત પર આવો–શાસનપ્રવૃત્તિ માટે, શાસન ચાલે તે માટે, મોક્ષમાર્ગની પ્રવૃત્તિ માટે ગણધરો છે **તીર્થકરો** તીર્થને સ્થાપનારા છે, પણ શાસનને તરવાનુ સાધન પહેલા ગણધર

સૂત્ર થકી ગણધરોને આત્માગમ

શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે ગણધર મહારાજાએ સૂત્રની રચના કરી રચના સ્વતત્ર છે કોઈની પાસેથી લીધેલી નથી કૉપી (Copy) કરેલી નથી કૉપીથી આવે તે આત્માગમ નહિ આગમ ત્રણ પ્રકારે–આત્માગમ, પરપરાગમ, અનતરાગમ તીર્થકર પાસે સાભળીને ગણધરોને સ્વય ગૂથવાની ફરજ કવિએ તો માત્ર વર્ણન કર્યું, કવિએ રાજાને બનાવ્યો નથી ધર્મ અનાદિનો છે કોઈ કાળ એવો ન હતો કે હિંસાથી પાપ લાગતુ ન હતુ જૂઠ વગેરે માટે પણ તેમજ લેવુ સર્વ કાળે ધર્મ, અધર્મ રહ્યો જ છે નગરનુ વર્ણન જ જાણતો હોય તેને કવિએ કરેલુ વર્ણન ધ્યાનમા આવે જિનેશ્વર ભગવાન જે સ્વરૂપે ધર્મ અધર્મ રહ્યા છે તે જણાવે છે તીર્થકર કેવળજ્ઞાની, ગણધર **ચાર જ્ઞાની** (ભગ૦ સૂ૦ ૭) તીર્થકર ભગવાને કેવળજ્ઞાનથી જાણીને પદાર્થો નિરૂપ્યા, કોઈના કહેવાથી નહિ અર્થ થકી તીર્થકરનુ આત્મગમ, તેવી રીતે જે રચના કરી, સૂત્રો ગૂથ્યા તે કોઈનુ

અનુકરણ કરીને નહિ ત્યારે સ્વય રચના છે કૉપી રાઈટ (Copy-right)નો હક લઈ શકે હમણા તો અહીંનુ ત્યાનુ લઈને ગોઠવે, ગોઠવ્યુ તેમા હક તેમ તેમા નથી આખી-કૃતિ પોતાની હોવાથી ગણધરને આત્માગમ, સ્વય પ્રણેતા અર્થ થકી તીર્થ કરોને આત્માગમ સૂત્રો થકી ગણધરોને આત્માગમ

રતિમાત્માની પ્રકૃતિવાળાનો શો ઉપાય ?

ગણધરે અ ગપ્રવિષ્ટની રચના કર્યા છતા **આચારાગ, સૂયગડાગમા** તે કાળ પૂરતુ વિવેચન

શકા—**તીથ કર** સર્વજ્ઞ હતા જે કાળે જે વખતે જે પ્રસગો આવે તે શુ કામ ન લખ્યા ?

સમાધાન—ચૌદે રાજલોકના પ્રસગો, જીવોના વિચારો લખેવા છે, આપણને નથી મળ્યા

શકા—લખેલા હતા તે શા ઉપરથી માનવુ ?

સમાધાન—માદાને લગીર ઊનુ આપો તો લોહી પડે ટાઢુ આપો તો વાયુ થાય તેવા થાઓ તો ઉપાય નહિ બધુ લખ્યુ કેમ નહિ ? લખેલાની વાત કરશુ ત્યારે 'હે' કરશો મહાવિદેહ ક્ષેત્રનો હાથી આપણા કરતા પાચસો ગણો મોટો હાથી જેટલી રૂશનાઈએ એક પૂર્વ લખાય ટૂકાની વાત આવી ત્યારે લખ્યુ કેમ નહિ ? લખ્યાની વાત આવે ત્યારે આટલુ બધુ પ્રકૃતિ રતિમાત્મો થઈ ગઈ છે આખી ચોવીસીનુ લખ્યુ હતુ સોળ હજાર ત્રણસો ત્યાસી હાથી મહાવિદેહના તેટલી શાહીએ કેટલુ લખાય તે વિચારો ચૌદ પૂર્વ પહેલા હતા અત્યારે કહે કે લખ્યુ કેમ નથી ? લખ્યુ કહે તો આટલુ બધુ હોય ? રતિમાત્માની પ્રકૃતિવાળાને કહેવુ શુ ?

ચૌદ પૂર્વ એટલે ટૂંકી નોંધ

ટૂંકી નોંધ ચૌદ પૂર્વ ચૌદ પૂર્વને ભણેલા, જાણનારા અર્થને જાણે તે અનંતગુણ અધિક જાણે, જ્યારે કોઈ અનંત ગુણહીન જાણે નોંધરૂપે ન હોત તો એ સ્થિતિ આવત કયાથી? વિવેચનના પુસ્તકો ન હતા, નોંધરૂપે હતા તેથી એટલો બધો ફરક પડયો પૂર્વનું આટલું બધું નિરૂપણ મગજમા કેમ ઉતારવું? અસખ્યાત દ્વીપની માટી દરેક સમુદ્રના પાણીના જુદા ગુણસંયોગથી થતા જુદા જુદા ગુણ અને સ્વતંત્ર ગુણો, સંયોગે થવાવાળા ગુણોનું નિરૂપણ કરે તો ઓછું પડે, તો બધાનું સંપૂર્ણપણે કરવું હોય તો? આગમો ઘણા ટૂંકા છે રતિભરમાં ગધેડો ચીતર્યો તેમાં કયું અંગ નથી? બારીકરૂપે છે તેથી જુદા જુદા રૂપે જાણવાની મુશ્કેલી પહેલાના અંગોમા એકે વસ્તુ છોડી દેવામા આવી નથી

વિશેષણવાળા રંગ છે તેમ વિશેષણવાળા મહાવ્રત છે

ગણધર મહારાજ વર્ગીકરણ કરતા પાચમા ઠાણામા પાંચ મહાવ્રતો કહે છે મહાવ્રતો સર્વથા વિરતિને અંગે છે વર્ણ શબ્દ રાખીને લીલો, કાળો રંગ બોલીએ રંગ નામનો કોઈ રંગ નથી વિશેષણવાળા રંગ છે કાળો રંગ, લીલો રંગ છે રંગ સામાન્ય જાતિ લીલો પીળો નામનો પદાર્થ જુદો નથી તેમ મહાવ્રત નામનો જુદો પદાર્થ જ નથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રત છે તેમા મહાવ્રત એ વિશેષ તરીકે છે રંગ નામનો જુદો પદાર્થ નથી પાચે રંગો લીલો-પીળો રંગો તે રીતે મહાવ્રત નામનો જુદો પદાર્થ છે, તેમાથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રત નીકળ્યું તેમ વ્રતો નીકળ્યા નથી પંચ મહવ્વયા લખ્યું તેમા મહાવ્રત પાચ પ્રકારના છે તેમ લખ્યું

નથી પણ પાચ મહાવ્રત છે એમ લખ્યુ પાચ વર્ણો–નીલો, કાળો વગેરે જ્યા સામાન્ય ધર્મ જુદો ન હોય, ત્યા પ્રકાર કહેવાનો વખત આવતો નથી જ્યા સામાન્ય ધર્મ જુદો રહી શકતો હોય ત્યા વિશેષ ધર્મ જુદો કહેવો પડે છે

ઊલટુ સમજાવવાની બુદ્ધિ તે પાપ

જેમ જીવ બે પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર તેમ પચવિહે મહવ્વયે પન્નત્તે ન કહ્યુ પણ પચ મહવ્વયા પન્નત્તા કહ્યુ તેમા પણ અનુક્રમે પહેલુ–એ પહેલુ પ્રાણાતિપાતવિરમણ મૃષાવાદને પહેલુ રાખીએ તો? કેટલાક पूर्वसमात् परो न धर्मः (?) કહે છે આ દાબડી કાળી છે જગતે જાણ્યુ કોઈની મરજી લાલ કહેવાની થઇ તેમા પાપ કયા થયુ તે સમજાવશો? બોલનારાની જે મરજી થાય તે મતે બોલે પાપ શામા? 'કાળી'મા પાપ, 'લાલ'મા પાપ, કે 'છે' મા પાપ? પાપ શેમા? પદાર્થનુ સ્વરૂપ જે છે તેનાથી ઊલટુ બોલવુ તે ઊલટુ સમજાવવાને માટે પદાર્થ જે સ્વરૂપે હતો તેનાથી ઊલટુ સમજાવવા માટે બોલ્યો જે વસ્તુ અદર કાળી છે, છતા પોતે લાલ સમજ્યો, બીજાને લાલ સમજાવવાની બુદ્ધિ તે 'પાપ'

લાભાતરાયના ઉદયમા લઈ જવો તે પાપ

ચોરી શુ પાપ? આ વસ્તુ અહીં મૂકી હતી, જમનાદાસે ઉઠાવીને ગુજામા મેલી શુ પાપ? પાપ શામા? હાથ અડાડયો તેમા કે ગુજામા મેલી તેમા? કે ઉઠાવવામા? પારકી માલિકી બીજાને લાભાતરાયના ક્ષયોપશમથી મળેલી ચીજ તેને લાભાતરાયના ઉદયમા લઈ જવો તેને અગે 'પાપ' એની માલિકી તોડી પોતાની માલિકીમા લાવવી

પ્રાણાતિપાતની વિરતિ વગર મૃષાવાદની વિરતિ ન હોય

જીવના અનતા ગુણ, તેમા જ્ઞાન નામનો ગુણ અનતુ નાન-કાળી છે છતા લાન એક પદાર્થનો વિપર્યાય તેમા મોટુ પાપ લાગે. વગર કામ બને પણ પાપ લાગ્યુ અનતમા ભાગનુ એક પચટાવવા ગયો તેમા ચક્ષુ, ઘ્રાણ, સ્પર્શન વગેરેનુ જેટલુ જ્ઞાન છે તેનો મારી નાખવાવાળાએ ચૂરો કર્યો. જે જે જીવોને જે જ્ઞાન શક્તિ મળેલી છે તેનો ચૂરો કર્યો-એકી સાથે ચૂરો કર્યો. પ્રાણાતિપાતવિરતિ ન લેવાય, અને મૃષાવાદવિરતિ લેવાય તો ગઈ કાલવાળો દાખલો આવશે સ્વસ્ત્રીના પચ્ચક્ખાણ આપો ભાનો સજ્જની સભામા શોભે નહિ તેમ પ્રાણાતિપાતની સર્વથા વિરતિ કર્યા વિના મૃષાવાદની વિરતિ કરવાવાળો સભામા શોભે નહિ

તેના વગર મૃષાવાદની વિરતિ એ ફોતરા ખાડવા

પોતાના પ્રાણનો નાશ સર્વ જીવોને અનિષ્ટરૂપ (કાચ જૂઠુ કોઈ વખત કોઈને વહાલુ થઈ જાય) મોક્ષની વચ્ચે ખરેખર આડી આવનાર હોય તો ક્રૂરતા જ છે ક્રૂરતા એ ચડા લણની દીકરી છે તે આવે તે વખતે કોઈ જાતનુ ભાન રહે નહિ ઇંટ લઈને પોતાનુ માથુ ફાડે જે ક્રૂરતા સત્યાનાશ કાઢી નાખે તે ક્રૂરતા બધ ન થાય તો પછી મૃષાવાદવિરતિ વગેરે ફોતરા ખાડવાના છે તેવી હિંસાની વિરતિ કર્યા વિના મૃષાવાદની વિરતિ કરે તે ભલે વિરતિ રૂપે વિરતિ હોય, પરતુ ફોતરા ખાડવા જેવી છે

બકરી કાઢતા ઊટ પેઠુ

શકા—અનતા તીર્થંકરોને ગણધરો એ જે ક્રમ રાખ્યો તેમા હવે એક વાધો બકરી કાઢતા ઊટ પેસી ગયુ નક્કી કરવા ગયા ક્રમ મહાવ્રતવાળાને પહેલુ ઉચ્ચારવાનુ છે, ઉચ્ચા

રાય છે પણ શ્રાવકના અણુવ્રતોમા ક્રરોડો ભાગા કર્યા છે તો કેઈમા પહેલા વ્રત વગરના ભાગા છે પછી એનુ શુ કરશો? પહેલા સિવાય બીજા લેવાય તે ઉચિત ગણો છો? તમે સાધુએ કાઈ ગુનેગારી કરી કે તમારે તો નિયમ તેમને નિયમ નહિ

શ્રદ્ધાવાળો છોડવાની ઈચ્છાવાળો છે

મહાનુભાવ! એને શ્રદ્ધામા નિયમ ન હોય પ્રાણાતિપાત-વિરમણ માન્યતા પાચે મહાવ્રતમા થવી જોઈએ, હોવી જોઈએ, પણ અશક્તિ, આસક્તિવાળો. બૈરીને છોડ ને? કહે બૈરીની આસક્તિ છે તપસ્યામા અશક્તિ ચાલવામા અશકિત પૈસો છોડવામા પૈસો ગળે બેઠો છે! કહો, આસકિત ત્યાનો મોહ છૂટતો નથી નિર્મમત્નભાવ થતો નથી અશકિત-આસકિત છે તેથી કરી શકતો નથી, પણ કરવા લાયક છે

'મૃષાવાદ' અશનાશ, 'હિંસા' સર્વનાશ

દેશ થકી વિરતિ ગૃહસ્થોને હોય સાધુધર્મમા રગ હોય છતાં અશકિત-આસકિતને લીધે ન લે, તેથી અડચણ આવતી નથી પહેલુ મહાવ્રત હોય, સર્વથા પ્રાણાતિપાતથી વિરતિ, બીજા બધા ઘાસપુસ મૃષાવાદ-અનતા ગુણ છે તેમા એક જ્ઞાનગુણ એટલે એક અશનો વિપર્યાય કરવાની બુદ્ધિ પણ હિંસા એ તો સર્વ ગુણનો નાશ કરનાર છે આમ હોવાથી હિંસા એ મહાપાપ એમા નવાઈ શી? એ પહેલે નબરે આવવુ જોઈએ એક ચીજનો અતરાય ઊભો કરે તે 'પાપી' તો સર્વ ગુણોનો નાશ કરે તે મહાપાપી કેમ નહિ? મૃષાવાદ પાપરૂપ છે પણ હિંસા જબરજસ્ત પાપરૂપ છે પહેલે પ્રાણાતિ પાત રોજ બોલો છો તે પહેલે કેમ? આ જ કારણથી અને

એ જ કારણથી પહેલુ મહાવ્રત પ્રાણાતિપાતવિરમણ કહ્યુ

શકા—જો તેમ છે તો તેને બદલે પ્રાણવધ, હિસા જીવવધ કેમ ન વાપર્યા ? સમાધાન—ગણધરો મોક્ષના બારણા ઊઘાડવા બેઠેલા છે તેથી દોરવાની નીતિને અગે પ્રાણાતિપાત વિરમણ મૂક્યુ છે

વ્યાખ્યાન ૧૦

સૂત્રકાર મહારાજા પાચમા ગણધર **સુધર્માસ્વામી** બાર અગની રચના કરતા થકા પહેલામા **આચારની**, બીજાની અદર વિચારની વ્યવસ્થા કર્યા છતા સર્વ કાલના આચાર, વિચારોની સાધુમા તાકાત આવવી જોઇએ, તે આવે તો શાસન સર્વ કાલ વર્તી શકે અ ય મતના આચારનુ પરિવર્તન જો ન બતાવે તો કાળે કાળે આચારો અન્ય મતમા ફરતા ગયા

અન્યોના જુલમ

બૌદ્ધની સામા લડાઇઓ કરી, શ્વેતબિંદુથી હિમાલય સુધી-જે કોઈ બૌદ્ધ હોય તેની કતલ કરી નાખવી આખો દેશ તલવારના જોરે હાથમા લેવો

શકરાચાર્ય ફરતા ફરતા જગન્નાથજી ગયા ત્યારે જગન્નાથ જીની મૂર્તિ અવળી થઇ ત્યારે શકરાચાર્ય બોલ્યા-ઐશ્વર્યના મદમા માતો થયેલો છે મારી અવજ્ઞા કરે છે, પણ ધ્યાન રાખ ભુલી ગયો કે શુ ? જે વખતે બૌદ્ધો સામા પડેલા તે વખતે મે તને રકાવ્યો બૌદ્ધોની સાથે લોકોએ કેટલુ ખેડયુ હશે

પછી થાકયા ત્યારે બુદ્ધ એ અમારો અવતાર છે જે બાજુ હવા થાય એ બાજુનો ધર્મ લઈ લેવો, તેમ જૈનો સાથે લડવામા બાકી ન રાખી हस्तिना ताड्यमानोऽपि न गच्छेज्जैनमदिरम्—આટલુ જૈનો સાથે ખેડયુ પછી થાકયા ત્યારે કહી દીધુ કે શિવજીની માયા છે

અન્યો, ઉપદેશ દ્વારા વધનારા નથી

જૈન સિવાય બીજો એક પણ મત ઉપદેશ દ્વારાએ વધવા પામ્યો નથી જૈનોની સાથે પૂરૂ ખેડયુ, અને ન ફાવ્યા ત્યારે અમારી **શિવજીની** લીલા છે એમ કહી નાખ્યુ

મિયાને **મહાદેવને** ન બને તો પછી **મહાદેવને મહમદને** બની શકે નહિ છતા **અલ્લોપનિષદ્** કહી નાખ્યુ જમાનો થાય તેમા ભળી જવુ

પુણ્ય પાપ અવસ્થિત વસ્તુ છે જમાનો ચાહે તેમ **પલટે** છતા વસ્તુસ્થિતિ હોય તે રહે તે પલટાય નહિ

જમાનો પલટાયે પ્રરૂપણા ન પલટાય

જૈન ધર્મની એક જ સ્થિર વાત છે જે વસ્તુ કેવળજ્ઞાનથી નિહાળી તે જ ભગવાને નિરૂપણ કરી, તેમા ચાહે તેટલા જમાના જાય પણ ફેરફાર પડે નહિ અમુક વસ્તુ જૂઠ એ ધર્મ હોય એવુ વખતના વાયરા જેવુ થાય નહિ ચાહે યુગો, સદીઓ વગેરે ચાલ્યા જાઓ જે તત્ત્વસ્થિતિ, તેમા કાઈ પણ પ્રકારે ફરક પડે નહિ અર્થની અપેક્ષાએ **દ્વાદશાગી** શાશ્વતી જે અર્થો **ઋષભદેવજી**એ કહેવા તે જ અર્થો **મહાવીરે** કેવળ જ્ઞાનથી જાણીને કહ્યા બન્ને વચ્ચે મોટા અતરો છતા તત્ત્વને બાધ આવે નહિ પ્રત્યેકબુદ્ધો, સ્વયબુદ્ધોનુ જ્ઞાન ભરત, મહા

વિદેહમા, સર્વ ક્ષેત્ર, સર્વ કાળે સરખુ રહે સમયના વાયરા લાગે નહિ જો જમાનો બે અઢી હજાર વર્ષનો તેમા સ્થિતિ પલટી જાય તો પલ્યોપમ-સાગરોપમમા પલટતા પલટતા નામનિશાન ન રહે જો શાસ્ત્ર વખતના વાયરાની પેઠે ફરતુ હોત તો ખોટુ થઈ જાત જૈન શાસનને અગે ચોવીસી, વીસી, ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, કોઈ કાળ, કોઈ ક્ષેત્ર હોય તો તેમા આના સિદ્ધાતને પલટાવાનુ નથી

મહાવ્રતો એટલે શાસનનો સ્તભ

આચારાગથી આચારની, સૂયગડાગથી વિચારની મર્યાદા બાધી, તે સર્વ કાલની કરવા માટે સ્થાનાગની અદર વર્ગીકરણની જરૂર છે વર્ગીકરણ એટલે એક વસ્તુને જુદા જુદારૂપે વહેચવુ વહેચવાથી રહેની ખૂબી ખ્યાલમા આવે વર્ગીકરણ માટે ત્રીજુ અગ એ અગના પાચમા ઠાણાની અદર ગણધરે પ્રરૂપણા કરી કે પાચ મહાવ્રતો ઘરમા નાના છોકરા ગાડી આગળ બેઠા હોય, બાપ, ગઠડી કાઢે, જોવા માડે, છોકરા કહે-શુ ધધો લઈ બેઠા છે? બાળકની દૃષ્ટિ ગડડીમા નહિ, ચા પીવામા, ખાવામા છે તેમ જ્યા સુધી ઊડા ન ઊતરીએ ત્યા સુધી મહાવ્રત શાસનના સ્તભરૂપ કેવા જરૂરી છે, એ માલમ ન પડે, ઊડા ઊતરીએ ત્યારે દેવ, ગુરુ, ધર્મતત્ત્વ મહાવ્રત ઉપર જ છે એમ માલમ પડે

બીજા કુદેવો કેમ?

હથિયાર ધારણ કરે તેને 'કુદેવ' કહીએ કારણ હિંસાની સભવના સ્ત્રી પાસે હોય તો 'કુદેવ' ગણીએ કેમ? મહાવ્રત વાળા નથી બ્રહ્મચારી નથી મહાવ્રતવાળા નથી એટલે સાધુ નથી તેથી મોક્ષ નથી કારણકે સાધુના વેશમા મોક્ષ છે

ગૃહલિગ સિદ્ધ બોલનારે સ્વલિગ સિદ્ધ શબ્દ ખ્યાલમા લેવો

પ્રશ્ન-ગૃહસ્થલિગે મોક્ષે ગયેલા છે કે નહિ? તો પછી વેષ ઉપર શુ તત્ત્વ છે?

સમાધાન-ગૃહસ્થલિગે સિદ્ધ કહ્યા તેની પહેલા સ્વલિગ કહ્યુ 'સ્વલિગે સિદ્ધ' એનો કાઈ અર્થ કરીશ? સિદ્ધનો અધિકાર ચાલેછે તેમા સ્વનો અર્થ શુ? કયો અર્થ લેવો? સિદ્ધ થવાનુ જો 'સ્વ' શબ્દથી 'સિદ્ધ' થવાનો અર્થ આવે તો એ અર્થ થયો કે સિદ્ધ મહારાજાનુ લિગ પહેલા શબ્દમા સિદ્ધ મહારાજનુ લિગ છે તે શાસ્ત્રકારે કહ્યુ, તે કેમ ધ્યાન બહાર જાય? જે ગૃહિલિગ સુધી પહોચવા જાય અને સ્વલિગનો અર્થ ન આવડે તેનો અર્થ શો? ગણધરોએ, તીર્થકરોએ, કેવળીઓએ કહ્યુ કે મોક્ષનુ લિગ વેષ તો પછી આમા મોક્ષ કહો છો? અરે શાસ્ત્રકાર કહે છે તે તો જુઓ જોડે પદ છે

અન્યલિગ એટલે આધળા, અજાણ્યાપણુ

અન્યલિગ-'અન્ય' એટલે બીજુ કોનાથી બીજુ? સિદ્ધ થવાનુ લિગ તેનાથી અન્ય-બીજુ લિગ જો તેમ છે તો અજાણ્યો, સીધે રસ્તે ચાલી ગયો હતો ગાડો, મોમાથી સારૂ નીકળી ગયુ તો પછી કોઇ અજાણ્યા, ગાડા કે આધળા થવા માગે ખરા? કોઈ રસ્તા ઉપર આવે તેથી કાઇ તે માગતા નથી રસ્તે આવવાનુ કારણ આધળાપણુ નથી આધળાને માર્ગે આવેલા દેખીએ છીએ, છતા સમજીએ કે આધળાપણાનુ, અજાણ્યાપણાનુ કામ ઊધુ વાળવાનુ છે

અન્યલિગ એટલે મોક્ષને ઊધુ મારનાર

અન્યલિગ-સસારમા ગુમાવનાર-મોક્ષનુ ઊધુ મારનાર, તેમા

ગૃહસ્થપણાનાં બે વર્ષ

મહાવીરની એવી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ વર્તણુક હતી રાજકુમાર હોય, બે વરસ સ્નાન કરે નહિ તો શી સ્થિતિ થાય ? ગૃહસ્થ પણામા રહેવુ–સાધુપણુ લે તો જુદી વાત અમારામા ને તમારામા ફરક રાતદહાડાનો તમારી દૃષ્ટિએ ગાડા તમારે પૈસો ભેગો કરવો, અમારે તો જોવુ જ નહિ દુનિયામા પૈસા કે કે તેને ગાડો ગણીને હોસ્પીતાલ (Hospital)મા લઈ જાઓ તમારા માથી ઊઘાડા માથે બજારમા ફરે તો મશાણીઆ ગણે અહીં પહેલેથી માથેથી ઉનાર્યું તમારામા જોડા ન પહેરો તો કજુસ અહીં જોડા પહેરો તો લાછન ખાન, પાન, વસ્ત્ર, પાનમા વિચારો કે ગાડાની નિશાની તે જ અમારી તમો બૈરી ન હો તો દેશેદેશ ફરો, અમારે હોય તો વોસિરે તમારી અમારી જોડી ન મળે તમારી અપેક્ષાએ પૂરેપૂરા ગાડા છીએ તમો હજામત વધારો તો ? લાછન મેલામા, લૂખુ ખાવામા, ઉપવાસ કરવામા અમારી શોભા તમને લાછન રાજકુટુબમા રહેવુ, રાજકુમાર, ઘરમા રહેવુ–બે વર્ષો સુધી સ્નાન ન કરે તે કયી સ્થિતિ ? પોતાને નિમિત્તે કરેલુ ન ખાવુ એ કયી દશા ? આવી દશાએ રહ્યા ઘરના કોઈ કામકાજમા ભળ્યા નહિ રાજકાજ સરખા ઉપાધિના કારણોમા નિગળા રહે આવુ છતાં ભગવાન **મહાવીર** ભૂલ્યા કે ઘરમા કલ્યાણ માન્યુ નહિ એમ ને ?

કર્મે શૂરા તે ધર્મે શૂરાનુ તત્ત્વ

કર્મે શૂરા તે ધર્મે શૂરા–બ્રહ્મચર્યમા પરણીને પરિણતિ વાળા રહ્યા હોય તો વાણીઆ જબૂસ્વામી–બ્રહ્મચર્ય લીધા પછી પરણ્યા પછી પણ પરિણતિમા રહ્યા તે ક્ષત્રિય કે વાણીઆ ? ચોરોને ચોકીદારો વાણીઆએ બનાવ્યા **કર્મે શૂરા**

તે ધર્મે શૂરા એ બેવકુફીનુ વાકય છે પાપીમા પાપી થયો હોય તો પણ તેને પ્રતિબોધ દેવામા સકોચાવુ નહિ શૌર્યને અગે લાયકાત હતી એ ઉનમા દોડવાનો યોગ છે આમ ફેરવીશ તો આમ દોડશે કર્મના શૌય છે તેને કેળવી લેવા માટે વાકય છે, પણ કમવાળાને વધારવા માટે વાકય નથી

ગૃહસ્થપણામા કલ્યાણ નથી

મૂળ વાત પર આવો **મહાવીર** બે વર્ષ સુધી આમ રહ્યા ન તો **નદીવર્ધન** બોલ્યા કે ઘરમા રહે છે ત રૂ કલ્યાણ છે ત્રણ જ્ઞાનના ધણી આવી રીતે રહેવાવાળા **મહાવીર** એમ માનવાવાળા ન હતા કે ઘરમા રહેવાથી કલ્યાણ છે **લોકાતિક** દેવોએ, **નદીવર્ધને**, શાસ્ત્રકારોએ ઘરમા કલ્યાણ ન રાખ્યુ ઘરવાળો, ઘર વગરનો એમ ભેદ માન્યા अगाराओ, अणगारीय पव्वइए મહાવ્રતોની કિંમત ધ્યાનમા આવી હોય તો ઝવેરીનો છોકરો સમજણુ થાય તો કહે બાપા, પેની ગડડી આવી છે તે જુઓ તો ખરા-આ દૂધને ન સભારે એવી રીતે જૈન શાસનમા પ્રવેશ કરનારો સમજે કે તીર્થકરોને અગે દેવ પણુ રહેવુ તે મહાવ્રતોને અગે ગૃહસ્થપણે કલ્યાણ નથી

દેવ હથિયાર સ્ત્રી વગરના જોઇએ

પ્રશ્ન—તરવાર હાથમા હોય તેથી અભ્યતર આત્મા બગડી ગયો? હથિયાર રાખે તે કુદેવ એવુ નહિ ભાવના ચોકખી હોય, હાથમા હથિયાર હોય, હથિયાર માત્રથી કુદેવ કેમ માન્યા? પૃથ્વીચદ ગુણસાગર-જે ખુદ સ્ત્રીનો હસ્તમેળાપ કરે છે તે વખતે પણ કેવળજ્ઞાન રોકાતુ નથી તો સ્ત્રીની મૂર્તિએ કેવળજ્ઞાન રોકયુ કેમ?

સમાધાન—સ્રીને રાખવાવાળાનો આત્મા સારો માની લઈએ, તો પણ મહાવ્રતની વિરૂદ્ધ ચિહ્ન હોય એટલે આરાધ્ય પણામા આવે નહિ આથી દેવને અગે આરાધ્યપણુ ઊડી ગયુ દેવ એવા માનવા કે જેને હથિયાર, સ્રી ન જ હોવા જોઈએ

સ્રી આદિ નિષેધ, કુદેવના નિષેધ માટે

લોઢાના ખીલા (હથિયાર)થી કામ છે કે આત્માથી કામ છે? આત્મા સાથે કામ છે એમ તો ચોક્કસ જ છે તેથી જેટલા હથિયાર વગરના તે બધા દેવની લાઈનમા છે એમ માનતા નથી જેટલા સ્રો વિનાના તે બધા દેવ એમ નથી હથિયારનો અભાવ એ કુદેવત્વના અભાવને જણાવનારો છે પણ સુદેવપણુ જણાવનારો નથી હથિયાર ન હોય તેથી સુદેવપણુ આવી જતુ નથી તો પછી આ બધા સુદેવ ને? રસ્તા પર ઊભા રહીએ તો સેકડે બે હથિયારવાળા નીકળે તમારે પક્ષે વાઢા, વિધુર, સ્રી વિનાના તે બધા તો દેવ ને? એમ નહિ હથિયારનો અભાવ એ કુદેવત્વના અભાવને જણાવનાર સુદેવત્વ વીતરાગતાને–સર્વજ્ઞતાને લીધે છે

મોક્ષમાર્ગનો રસ્તો મહાવ્રત જ

સુદેવત્વમા આવતા કુદેવત્વનો વિચ્છેદ કરવો છે સ્રીનો, હથિયારનો અભાવ છે તે કુદેવત્વના અભાવને લીધે હિંસકપણુ ન જોઈએ, અબ્રહ્મચારિપણુ ન જોઈએ તો સુદેવ માની શકીએ તો દેવત્વનો આધાર? પાચ મહાવ્રત ઉપર ગુરૂતત્ત્વને અગે પચમહવ્વયધારા કહેવુ પડે ધર્મતત્ત્વ–ત્રણે તત્ત્વમાથી કોઈ તત્ત્વ યથાસ્થિત માનવુ હશે તો મહાવ્રતની સરણીએ જવુ પડશે ગણધર, તીર્થકર સરખા સમર્થ પુરુષોએ મોક્ષમાર્ગનો રસ્તો મહાવ્રતના અગીકાર તરીકે દેખ્યો હતો જો ન દેખ્યો

હોત તો પોતે ઉચ્ચરત નહિ

શકા—ગણધરોએ પોતે મહાવ્રત શુ કામ લીધા? સમાધાન—એ મહાવ્રત સિવાય, અકિંચનપણા સિવાય કોઈ પણ પ્રકારે મોક્ષની પ્રાપ્તિ નથી સમજણ સિવાય સારા શબ્દનો ઉચ્ચાર નથી, છતા કોઈ વખત અણસમજે સારો શબ્દ બોલી જાય છે જ્યા મહાવ્રત ત્યા જ મોક્ષ

લોઢાની ખીલીવાળી નાવ તારે તે પ્રતાપ લાકડાનો

ખુદ મહાવ્રતની પરિણતિ લઈએ મહાવ્રતની પરિણતિ સિવાય કોઈ મોક્ષે ગયો નથી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પરિણતિ સિવાય મોક્ષ થઈ શકે નહિ પાણીમા નાવડુ નાખ્યુ આટલી બધી ખીલીઓ છે તરી કે નહિ? કહેશો કે લોઢુ તરે છે કેમ નહિ? નજરે તો જુઓ છો લોઢાનો જથ્થો હોય તો તરે છે? લોઢુ તર્યું ખરૂ પણ પ્રતાપ કોનો? લાકડાનો લોઢાનો સ્વય સ્વભાવ નથી

અન્યલિગે છતા મોક્ષે જાય તો તે પ્રતાપ મહાવ્રતનો

સ્ત્રીઓની સાથે ક્રીડા કરે, અને કેવળજ્ઞાન પામ્યો એવો કોઈ દિવસ દેખ્યો? બહારથી બધુ હોય પણ અદરથી આ નહિવાળી સ્થિતિ હોય તો કેવળજ્ઞાન પામે જેમ નાવડીમા ખીલા છે તે ભારરૂપ ખીલા સાથે નાવડી સાથે પાર ઊતરી ગઈ ગૃહસ્થપણુ ડુબાડનાર, ડુબનાર અદર રહેલા મહાવ્રતોને લીધે તરી જાય

પાચ મહાવ્રતો છે તદ્યથા-આ જ અનુક્રમ કોઈ પશ્ચાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી ભલે જાપમા હોય, પણ આ મહાવ્રતની અદર પશ્ચાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી કામ ની નથી પૂર્વાનુપૂર્વી કામની તેથી આજ અનુક્રમે બીજો નહિ

મૃષાવાદ વિરમણ એટલે સોયની ચોરી

બીજુ મહાવ્રત એટલે શુ ? અનતા ગુણમાનો એક ગુણ, તેમાનો એક અનતમો ભાગ, તેનો પલટો કરવાની દાનત તેમા પાપ ગણ્યુ તો આત્માને જીવનથી માર્યો તો કેટલુ પાપ ? થયેલુ અનતુ જ્ઞાન, થવાનુ જ્ઞાન તોડી નાખ્યુ, જીવન તોડી નાખ્યુ, તેને બધ ન કરીએ ત્યા સુધી **ગઠડીની છુટ્ટી ને સોયના સોગન.** તમે મૃષાવાદી, એક આત્માના અનતા ગુણો, તેમાનો એક ગુણ તેમાનો અનતમો અશ આટલુ કહીને ગૌણ કહી નાખ્યુ મૃષાવાદવિરમણને સોયરૂપ બનાવ્યુ

ઉત્સૂત્ર અનતો સસાર વધારે

હિંસાની પ્રતિજ્ઞા ન કરી હોય ત્યા સુધી મૃષાવાદની પ્રતિજ્ઞા શોભતી નથી તેથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ પ્રથમ રાખ્યુ હિંસા કરવાવાળો હિંસાથી અનતો સસાર એકી સાથે ન ઉપાર્જન કરે પણ જૂઠુ બોલનારો જિનેશ્વરના વચનની સામે ઉત્સૂત્ર બોલે, ઉત્સૂત્ર બોલનારને સમ્યક્ત્વનો નાશ પામેલુ સમ્યક્ત્વ, પામેલો ધર્મ નાશ પામે, એટલુ નહિ પણ અનત સસાર ઉત્સૂત્રનુ ભાષણ સમ્યક્ત્વનો નાશ કરીને બેસી રહેતુ નથી, પણ અનતા સસાર સુધી માર્ગનો જોગ મળવા દે નહિ જે બુદ્ધિશાળી છે તે પ્રાણનો ત્યાગ થઈ જાય તો પણ ઉત્સૂત્ર બોલે નહિ

જૂઠુ છોડવુ તે સોય તરીકે કે ગઠડી તરીકે ? જરા વસ્તુ સમજ આ વસ્તુ કાળી છે તેને પીળી કહી દીધી આમા અનત સસાર ને બોધિનો નાશ કરી શકશે ખરો ? તીર્થંકરે કાળી દેખી છે તેને પીળી દેખીએ તો તીર્થંકર વિરૂદ્ધ ખરૂ ને ? કાળીને પીળી કહીએ તે વખતે ઉત્સૂત્ર ખરૂ કે

નહિ ? આને ઉત્સૂત્ર માનવું કે નહિ ? જે વસ્તુ છે તે રૂપે સૂત્રકારે કહી છે એની વિરૂદ્ધ બોલવામાં આવ્યું તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ થઇ ગયું—તો ઉત્સૂત્રભાષી-અનંત સંસાર થઇ ગયો

સમ્યક્ત્વને અંગે પ્રરૂપણીય પદાર્થ તેમાં જિનેશ્વરના વચનને અનુસરીને વર્તવું છે जिनपन्नत्त तत्त એ તત્ત્વની પ્રતીતિ છે, પ્રરૂપણાને અંગે જૂઠું બોલવામાં આવે તે 'ઉત્સૂત્ર' તે સિવાય બીજું વ્યાવહારિક જે 'મૃષાવાદ' તે મૃષાવાદનો ત્યાગ ન હોય

ઉત્સૂત્રની વ્યાખ્યા

જમાલિ નયોનું નિરૂપણ કરે છે ને કહે છે કે **મહાવીરે** કહ્યું તેવું નહિ કહેનારને ઉડાવી દીધા જીવ, અજીવ, નોજીવ કહેવા તે જુદી વસ્તુ છે કાળીને પીળી વસ્તુ કહેવી તે જુદી વસ્તુ છે, જે મોક્ષને અંગે આદરણીય તરીકે ગણાવેલા પદાર્થો, આચારો, પ્રરૂપણાને અંગે નિયમિત કરેલા પદાર્થોમાં વિરૂદ્ધ બોલે તે 'ઉત્સૂત્ર'

અઢારમું પાપસ્થાન એક બાજુ
ને બીજા બધા એક બાજુ

મૃષાવાદ અને મિથ્યાત્વ આવે તો અનંત સંસાર થાય એકલું મૃષાવાદ આવે તો અનંત સંસાર ન થાય તત્ત્વવિષયક, તીર્થંકરોના કથન વિષયક, સૂત્રો વિરૂદ્ધ બોલવામાં મૃષાવાદ જોડે મિથ્યાત્વ થાય, બે થયા તો અનંત સંસાર, બે ન થાય તો અનંત સંસાર નહિં ગુંજામાં બે રૂપિયા છે કોઈએ માગ્યા વિચાર થયો નથી આપવા—ત્યારે કહ્યું 'નથી' આ એકલું મૃષાવાદ

પલટો ખાય તો તોડી નાખે

હિંસા સર્વ પ્રાણોનો નાશ કરે છે મૃષાવાદ અને મિથ્યાત્વ

અનતાનુબધ કરે છે અનતાનુબધી—અનતા જન્મો બધાવે

શકા—ત્યા સુધી મોક્ષે જવાનો નથી તે નક્કી થયુ ને?

સમાધાન—અનતો બાધ્યો ખરો, પણ પરિણામમા તોડી નાખ્યો, અનતાનુબધીએ સ્વભાવે અનતો બધાવ્યો, તોડી નખાવ્યો ઉત્સૂત્ર બોલવાવાળાને અનતો બધાય, પલટો ખાય તો તોડી નાખે

ગોશાળાનો પલટો

ગોશાલાએ પલગો ખાધો જિનેશ્વર ઉપર બાળવા માટે જાહેર તરીકે તેજોલેશ્યા મૂકી, ઘાતકી, ક્રર હતો અદરથી પલગો ખાધો

ઢુઢીઆનો દાખલો લઇએ અદરથી જાણે પ્રતિમાજી સાચી છે બીજો (ઢુઢીઓ) નથી ને? જો ન હોય તો કહે છે તો સાચી પોતાની પેઢી ચાલુ રાખવા, ભકતોને રાજી રાખવા, કહેવુ પડે કે પ્રતિમા નકામી

ગોશાલો—બધા સમુદાયમા બોલી દેવુ, મે તમને અવળે રસ્તે દોરવ્યા હુ જૂઠો વિચાર કરો મરતી વખતે કયી સ્થિતિએ ચઢયો હશે? છેલ્લી દશા છે મરવાની અણી ઉપર છે પ્રાયશ્ચિત્ત લીધુ કોઈ ન કરે તેવુ કર્યું મારા પગે દોરડી બાધજો, કૂતરાની પેઠે ચોર્યાસી ચૌટામા ઢસળજો **મહાવીરના** ત્રણ લાખ એના અગિયાર લાખ હતા છતા પૂગવો મળતો નથી શ્રાવસ્તીના ચોર્યાસી ચૌટામા ઢસળજો **બજાર વચ્ચે અપમાન** એટલે શુ? ચોર્યાસી બજારમા ઢસળે તોએ બચા વનો રસ્તો ભકતો બેવકૂ થઈ ગયા રાજકારણમા કાલના મિત્ર આજના શત્રુ પોતે કહે છે કે આમ બોલજો ગોશાલો પાપી, દુષ્ટ, અજિન છતા જિનપણે જણાવનાર, આવા શબ્દોની ટેલ પાડજો કઈ સ્થિતિનો પલગો પોતાના શબ્દોની ટેલ આ હુ

કહુ છુ ને કહેજો ગોશાળા મરખો કટ્ટર વિરોધી પરિણામે પસ્તાવાળો થઈ ગયો જમાલિએ પસ્તો ન ખાધો

ઉત્સૂત્ર સિવાયનુ મૃષાવાદ સોય જેવુ

હવે મૂળ વાત પર આવો—સૂત્રકારોએ જણાવેલા દેવ, ગુરુ, ધર્મ, આચાર, તત્ત્વો, નયો, નિક્ષેપ, જીવાદિકનુ જણાવેલુ સ્વરૂપ–આને અગે વિપરીત પ્રરૂપણા થાય તો બીજુ અને અઢારમુ બન્ને તે મળ્યુ અનતો સસાર થઈ જાય આને અગે નહિ હોય તો મૃષાવાદ માત્ર સોય જેવુ ગણાય

એક વિપરીતે બે પાપસ્થાનક

સર્વ દ્રવ્ય ને સર્વ પર્યાયને અગે સમ્યક્ત્વ વ્યાપક છે એક પણ પર્યાય, દ્રવ્યને અગે વિપરીત પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો બધા બે પાપસ્થાનકવાળા છે

બીજુ મૃષાવાદ, અઢારમુ મિથ્યાત્વશલ્ય બે પાપસ્થાનક

માન્યતા પાચ દની, બોલવામા ભલે નથી બો યા જ્યા અત કરણની પ્રતીતિ તત્ત્વાદિકને અગે અવળી ન થાય, ત્યા 'મૃષાવાદ' આ છે જ જૂઠુ ત્યા મૃષાવાદ અને મિથ્યાત્વ

મનમા હોય તેવુ બોની દે તો પાપ વધારે કે મનમા છે બીજુ ને બોલી દે બીજુ ? શ્રદ્ધાનો પનટો થયો તે વધારે

ઉત્સૂત્ર એ સમ્યક્ત્વ ઘાતક

મૃષાવાદ એ વ્રતઘાત

પ્રાણનો નાશ એ ગઠડીની ચોરી

તત્ત્વ, ધમ વગેરેની પ્રરૂપણાને બાધક ન હોય તે બોલાઈ જાય તો 'મૃષાવાદ' હિસા કરતા મૃષાવાદ નાનુ બનાવ્યુ મૃષાવાદમા ક્રોધ, લોભ, ભય, હાસ્યના જૂઠા રાખ્યા દર્શન મોહનીય કેમ ન લીધુ ? મોહથી થતુ મૃષાવાદ એ મિથ્યાત્વના

ધરનુ છે એને સમ્યક્ત્વનુ દૂષણુ છે મૃષાવાદનુ જૂઠુ તે સોયનુ જૂઠુ પ્રાણોનો સર્વથા નાશ કરનાર ગઠડીનુ જૂઠુ

મરનો અર્થ અમર

મહાવીર ભગવાનના સમવસરણમા ભગવાન વગેરેને છીંક આવી દેવતાઓએ કહ્યુ, મર વગેરે **ભગવાનને** ખુલાસો પૂછયો. શ્રેણિકને જીવતો રહેવાનુ કહે, તમને મર **મહાવીરે** ખુલાસો કર્યો-હુ જીવુ છુ ત્યા સુધી બદીખાનામા છુ, પાજરામા છુ મરી જઈશ ત્યારે કેદખાનામાથી છૂટીશ 'મર'નો અર્થ અમર કર્યો હિસા કોઈને મોક્ષ દેનારી થાય

હિસક ન બચે હિસ્ય બચી જાય

ખધક મુનિના પાચસો શિષ્યોને પીલી નાખ્યા તે મોક્ષે ગયા હિંસાના ઝપાટામા આવેલા મોક્ષે જાય છે જેની હિસા થાય તે મોક્ષે જાય પણ મૃષાવાદના ઝપાટામા આવ્યો તે રખડી મરવાનો કહો મૃષાવાદ હલાહલ ઝેર હિંસા કરનારો ન બચે, મરનારો બચી જાય

ચોરીને પ્રથમ સ્થાન ન હોય

હિસા સ્વભાવે સર્વ પ્રાણુનો નાશ કરે મૃષાવાદ ધર્મ મળધી ઊથવો ખવડાવે હિસા તે ગઠડીના ગુના જેવી મૃષાવાદ એ સોયના જેવી હિસા મર્દની પોક, મૃષાવાદ બૈરીની પોક, અદત્તાદાન પાડોશીની પોક હિસા આખા આત્માનુ નુકશાન કરનાર મૃષાવાદ આત્માના ગુણોનુ નુકશાન કરનાર અદત્તાદાન બહારની વસ્તુનો ફેરફાર કરનાર છે માટે હિસા કરતા, જૂઠ કરતા ચોરીને પ્રથમ સ્થાન અપાય નહિ

બ્રહ્મચર્યને પ્રથમ સ્થાન કેમ નહિ?

શકા—બ્રહ્મચર્ય શાસનની જડ, ધર્મધ્વજ, સ્વર્ગની

સીડી, એને ચોથે નબરે ગણો, એ તો એની કિંમત ગઈ ને? જેને ધારણ કરનારાને દેવ, દાનવ, ગધર્વ નમસ્કાર કરે એને ચોથે નબરે મેલ્યુ? એને તો પ્રથમ નબરે લાવવુ જોઈએ ચારના ભાગામા ફેર કરવો જોઈએ *બહોત્તેર ને છન્નુ વચ્ચેના ભાગામા ફેરફાર કરવો જોઈએ

સમાધાન—પહેલામા આત્માની નુકશાની, બીજામા આત્માના ગુણની નુકશાની ત્રીજામા પાડોશીની નુકશાની ચોથામા શાસનને, ધર્મધ્વજને, સ્વર્ગની સીડીને અને આત્માને પણ નુકશાની તેમજ પાચમામા-મમત્વભાવ એ દુનિયામા ડૂબાડનાર છે તેથી એ જ ક્રમ છે

વ્યાખ્યાન ૧૧

સૂત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્માસ્વામીએ શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે, ભવ્ય જીવોના હિતને માટે અગપ્રવિષ્ટ સૂત્રોની રચના કરતા થકા આચારાગમા આચારની અને સૂયગડાંગમા વિચારની વ્યવસ્થા કરી તે વ્યવસ્થા કર્યા છતા સર્વ કાળના સર્વ પ્રસગો, સર્વ જીવોના સર્વ વિચારો વચનથી ન કહી શકાય તો ભવ્ય જીવોને અધૂરૂ રહે, તેટલા માટે ઠાણાગજીની અદર વર્ગીકરણ કરી દીધુ–પ્રકારનો નિયમ કર્યો, એક એક વસ્તુ કથી કથી રીતે જુદી ઓળખી શકાય, સમજાવી શકાય તે માટે મૂળ ભેદો, પેટાભેદો, ભેદાતર બધુ જણાવવામા આવે ત્યારે વર્ગીકરણ કહેવાય તેને માટે ઠાણાગની રચના કરી

*પરિશિષ્ટ પહેલુ નબર (૬) જુઓ

ઠાણાગમા પાચમા ઠાણામા પહેલુ સૂત્ર મહાવ્રતો પાચ તેમા મહાવ્રતો એટલા માટે કે સર્વથા પાપથી વિરતિ પાચ પાપોથી સર્વથા વિરતિ તેને અગે મહાવ્રતપણુ વિરતિને અગે વ્રતપણુ, સર્વથા વિરતિને અગે મહાવ્રતપણુ

[1]તત્ત્વાર્થકારે જણાવ્યુ હિસા વગેરેથી વિરમવુ તેનુ નામ 'વ્રત'

'વ્રત' સજ્ઞાનુ કારણ–

પ્રશ્ન—'વ્રત' સજ્ઞા શા માટે રાખી? 'વ્રત' શબ્દ બેમા વપરાય છે આ કરવુ, તે નહિ કરવુ એકાસણાનુ વ્રત કર્યુ એકાસણુ કરવાની પ્રતિજ્ઞા થઈ એક આસન ઉપર બેસી ખાવુ–ખાવાનુ છોડવાનુ નહિ **विगइए पच्चक्खाइ** બોલ્યા–ત્યા ઘીનુ પચ્ચક્ખાણ એટલે ત્યાગ 'પચ્ચક્ખાણ' શબ્દ જે રીતે વાપરીએ છીએ તેમા છોડવાનુ જોડે લેવુ પડે છે એક આસને ખાવાનુ નિયમિત કરૂ છુ, અનેક આસને બેસવાનુ છોડુ છુ ખાવુ તેનુ નામ પણ વ્રત, નિવૃત્તિ કરવી તેનુ નામ 'વ્રત' 'વ્રત' શબ્દથી ભોજનમા અને તેની નિવૃત્તિમા ચાહે તો દહીં ઉપર રહેવાનુ નક્કી કરે, ચાહે તો દહીં છોડે

'વ્રત' નિવૃત્તિના અર્થમા

સમાધાન—આથી જ **તત્ત્વાર્થકારને** સકેત માટે સૂત્ર કરવુ પડયુ–'વ્રત' શબ્દ ખાના અર્થમા નથી 'વ્રત' શબ્દ કેવળ નિવૃત્તિ અર્થમા છે 'વિરતિ', 'વ્રત', બને કહેવાની જરૂર ન હતી અહીં કરવાનો નિયમ નહિ, છોડવાનો નિયમ

દેશથી જે વિરતિ કરે તેને 'અણુવ્રત' કહીએ સર્વથા

---

[1] हिंसाऽनृतस्तेयाब्रह्मपरिग्रहेभ्यो विरतिर्व्रतम्, (તત્ત્વા૦ અ૦ ૭સૂ૦૧)

વિરતિ કરે તેનુ નામ 'મહાવ્રત' વિચારો અહીં 'અણુ'નો અર્થ દેશથી વિરમવુ, 'મહા'નો અર્થ સર્વથી વિરમવુ પાચ મહાવ્રતો–'મહા' એટલે સર્વથી એક મહાવ્રતમા સર્વથા નવે કોટિની વિરતિ લીધી પાચે આશ્રવોથી ત્રિવિધ, ત્રિવિધ વિરમવુ તેનુ નામ 'મહાવ્રત' સામાન્ય મોટાના અર્થમા 'મહા' શબ્દ લીધો નથી અહીં મહા, શબ્દનો અર્થ સર્વથી વિરતિમા લઈ લેવો દેશસર્વતોऽणुमहती, (तत्त्वा० अ०७ सू० २) એટલે દેશથકી વિરતિ હોય તે અણુવ્રતમા સર્વથી વિરતિ હોય તે મહાવ્રતમા આથી સર્વપ્રાણાતિપાતથી વિરતિ તેનુ નામ 'પ્રથમ વ્રત'

'तज्हा', 'पण्णत्ता'થી તીર્થ કરોની છાપ

તીર્થંકરોએ પાચ મહાવ્રતો કહેલા એમ ગણધર કહે અને તીર્થંકર ભગવાન પાસેથી પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિદ્વારા પ્રાપ્ત થયા છે બુદ્ધિ હતી તેથી ગ્રહણ કર્યા છે એ મે કહ્યા છે, તેથી तज्हा', 'पण्णत्ता' કહીને ગણધર નિયમિત કરે છે કે જિનેશ્વર સિવાય મહાવ્રતોની પ્રરૂપણા કરનાર કોઇ નથી

બૌદ્ધો વગેરે અનુકરણથી શિક્ષા આદિ બોલે છે

બૌદ્ધોએ 'શિક્ષા'ને નામે આ પાચ મહાવ્રતો માનેલા છે પાતંજલે 'યમો'ને નામે આ પાચ મહાવ્રતો માનેલા છે

ઝવેરીનુ દેખીને બચ્ચાઓ કાચના કકડાને 'હીરા' કહે છે ઝવેરી હીરાને સજ્જડ પકડે છે, તાળામા મેલે છે તેમ નાના બચ્ચા પણ અનુકરણથી કકડાને પેટીમા મૂકે છે

અનુકરણ કરવાવાળા કોણ?

અનુકરણ કરવાવાળો કોને કહેવો? બે આદમી આ મારી

છે એમ કહેવાવાળા હોય તો બનેના ચોપડા જોવાય ચોપડામા નોધ નીકળે, ઘડનાર કહે, માલ આપનાર કહે કે આને આપ્યુ છે ત્યારે તેનો માલ છે એમ નક્કી થાય પહેલા તો સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો 'જીવ' અગર 'આત્મા' શબ્દની ઉત્પત્તિ જિનેશ્વરથી છે

પદાર્થ જાણ્યા પછી નામ સ્થાપન

સામાન્ય નિયમ છે કે પદાર્થ જોવામા, જાણુવામા આવે ત્યારે તેના વ્યવહાર માટે નામનુ સ્થાપન કરવુ પડે જે પદાર્થ જોવામા, જાણુવામા ન આવે ત્યારે તેના નામ સ્થાપનની જરૂર રહેતી નથી અને જોયા જાણ્યા વિના પદાર્થોના નામનુ સ્થાપન કરનામા આવે તો નામ ઘણા થઇ જાય

આત્મા સ્પર્શાદિનો વિષય નથી

સર્વ મતવાળાને આ વાત મજુર છે કે દુનિયામા હુવા એ અનાજના કાટે, શાકના કાટે, સોનાના કાટે પણુ તોલવાની ન હોય, એમાના એકે કાટે તોલાય નહિ હુવાના તોલ માટે સ્વતત્ર કાટો તેમ આ આત્મા સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણ, ચક્ષુ, શ્રોત્ર પાચ ઇદ્રિયમાથી એકે ઇદ્રિયનો વિષય નથી આત્મા અરૂપ, 'અ'શબ્દ વગેરે કહીએ છીએ 'આત્મા' સ્પર્શ વગેરેને કાટે જણાતો નથી એને માટે કાટો જુદો જોઇએ

'આત્મા'ને જણાવનાર કોણ?

જ્યારે આત્માને જાણુવાનો કાટો જુદો છે તો તે કાટો કયો? કૈવ્યનો કેવળજ્ઞાન સિવાય આત્માને જાણુવાનો કોઈ કાટો નથી ઇદ્રિયોના બધા કાટા નકામા કૈવ્યનો કાટો કામનો કૈવલ્યજ્ઞાન ફકત જિનેશ્વરમા રહેલુ છે કોઈ પણુ પોતાના દેવને 'અપજ્ઞ' માનવા તૈયાર નથી કોઇ છોકરો માને ડાકણુ કહેવા

તૈયાર નથી એ તેમના દેવને 'સર્વજ્ઞ' મનાવે તમે તમારા દેવને 'સર્વજ્ઞ' મનાવો બજારમા દુકાન માડીને બેસે તે બધા મૂછ તો આમ જ કરે છે જ્યા રોકડા જોખવા પડે ત્યારે હાથ કયા રાખવો તે ખબર પડે સર્વજ્ઞપણુ મનાવવા બધા તૈયાર છે તો હજુ વચલા કાળમા તો ભ્રમનો વખત રહેત

જગતમા કોર્ટમા કેટના કેસો જાય છે? લાખો, કરોડો તે કેસોમા વાદી કહે છે હુ બરોબર પ્રતિવાદી કહે હુ બરોબર કોર્ટે ન્યાય-નિર્ણય કરવો જોઇએ કોર્ટને એમા સાચો કોણ છે તેનો નિર્ણય કરવાની જરૂર છે તેમ જીવોએ નિર્ણય કરવાની જરૂર છે વેપારી કહે છે હુ સારો માલ આપુ છુ, સોઘો આપુ છુ લેનારે તપાસ કરવાની છે

વચના કાળમા જેમ બજારના બરાબર મોસમ ન આવે, ભીડ ન થાય ત્યા સુધી હાથ મૂછે પર રહે, પણ ભીડ વખતે મૂછ પર હાથ કોનો રહે છે તેની તપાસ કરો આજના જમાનામા અત્યારે તો તરત નિર્ણય થઈ જાય છે બધા શાસ્ત્રને મેલો, **નૈયાયિકે, વૈશેષિકે, મીમાસકે** પોતપોતાના દેવને 'સર્વજ્ઞ' માન્યા છે

પરમાણુના જ્ઞાનમા પણ સાચુ કોણ?

પરમાણુ કોને માન્યો? એ લોકો (નૈયાયિક-વૈશેષિકો) કહે છે બારીકમા બારીક કણીયાનો છઠ્ઠો ભાગ, તે 'પરમાણુ', બે પરમાણુનો દ્વિઅણુક, છ ભાગથી સાત ભાગ કણીયાના થાય તો સર્વજ્ઞપણુ ઊડી જાય

પૌરાણિક ને વેદાતિક કહે જાળિયાની વચમા સૂર્યનુ તેજ આવતુ હોય તે વખતે જે રજ દેખાય તેનો ત્રીસમો ભાગ તે 'પરમાણુ' એકત્રીસમો ભાગ થાય તો સર્વજ્ઞપણુ નહિ

ને? બારીક કણીયાને સૂક્ષ્મદર્શક યત્રથી જોઇએ તો એ કરોડ અગણોતેર લાખ કટકા ગણાય તો છઠ્ઠા ભાગવાળા, ત્રીજા ભાગવાળા સર્વજ્ઞો મરાઈ જવાના કે બીજુ કાઈ? એક પરમાણુનો જ વિચાર કરીએ તો એ બધાની જીભ બધ ખરી રીતીએ તો વ્યાવહારિક પરમાણુ અનત મળે ત્યારે કણીઓ થાય 'અનત' શબ્દની મશ્કરી કરવાવાળાને પણ ઉપરનુ તો માનવુ પડયુ હવે ઈથર સુધી પહોચ્યા છે સ્પર્શ, રસ, વગેરેવાળી, વસ્તુને ન દેખે તે કહે–આત્માને દેખુ છુ તો કોણ માનશે?

પરમાણુનુ જ્ઞાન ખોટુ હોવાને લીધે એમનુ સર્વજ્ઞપણુ ખોટુ થાય

અન્યોની પરમાણુની થિયરી ધોઇ નાખવાની

પાણી કેમ બને તે જાહેર વાત ન હતી અત્યારે તો હાઈડ્રોજન, ઓકિસજનથી પાણી બને છે બે હવા ભેળી કરી પાણી કરી દેવુ બે હવા કાઢી લો તો પાણી ઊડી જાય હવે **વૈશેષિકો, નૈયાયિકોને** કહો કે તમારા શાસ્ત્રો ધોબીને ધોવા આપો એમનો નિયમ હતો કે જલના પરમાણુ જલમા રહે, પરમાણુરૂપ જલ નિત્ય નિત્ય માનવાવાળા છોકરાના પ્રયોગમા જ પટકાઈ ગયા ચારે જાતના પૃથ્વી, અગ્નિ, વાયુ, તેજના પરમાણુ જુદા, નિત્ય એ પરમાણુની નિત્યતાની થિયરી (Theory) પૃથ્વીનો પરમાણુ અનાદિ કાળથી પૃથ્વીરૂપે રહ્યો છે, રહેશે આ તેમનો મત હાઈડ્રોજન, ઓકિસજનથી પાણી કરી દો, બેને જુદા પાડી દો તો કયા જાય? પરમાણુની થિયરી ધોઈ નાખવાની, ઔદારિક વર્ગણા ચાહે એકેન્દ્રિય વગેરે–પૃથ્વીકાય વગેરેના પુદ્ગલ હોય પરમાણુ માત્ર એક વર્ગણા રૂપે રાખ્યા ઔદારિક

પુદ્ગલોની એક વર્ગણા રાખી
તીર્થંકરો સર્વજ્ઞ હોવાથી જાણીને કહી શક્યા

[1]સૂયગડાંગજીમાં પાણીનું સ્વરૂપ જણાવતાં લખ્યું વાયુ ઉપાદાન, વાયુ નિમિત્ત કોનું? અપકાયનું એ નાગાબાવા કયા યંત્ર લઈને ફર્યા હશે તીર્થંકરને પહેરવાનું પૂરૂં વસ્ત્ર પણ ન હતું તે ક્યાં લેબોરેટરિ (Laboretory) લઈને બેઠા હતા કે પાણીને અંગે નક્કી કર્યું છે કે વાયુ ઉપાદાન, વાયુ નિમિત્ત-કારણ છે એમનામાં આત્માનું જ્ઞાન હતું તેથી જાણી શક્યા અને જગતને કહી શક્યા પરમાણુના દૃષ્ટાંતમાં જ સર્વજ્ઞપણું એ લોકોનું સળી ગયું

જે સ્પર્શાદિના જ્ઞાનમાં નથી ટકતા
તે અરૂપી જ્ઞાનમાં ક્યાંથી ટકે?

સો વખત દીવાસળી સળગાવી સો વખત અગ્નિના જીવો ઉત્પન્ન થયા મૂળ વાત એ છે કે-પરમાણુનું જ્ઞાન બીજે ઠેકાણે સત્યરૂપે રહેલું નથી વાયુનું જ્ઞાન કોઈ પણ જગ્યા પર સત્યરૂપે રહેલું નથી શબ્દને આકાશનો ગુણ માનીને ચાલ્યા હતા એ શબ્દને સ્પર્શવાળો માનવો, તે જૈન સિવાય બીજા કોઈએ માન્યું નથી રૂપ, રસ, વગેરેની જાળમાંથી ન નીકળી શક્યા તો પછી શબ્દ-રૂપ વગરની ચીજમાં-આત્મામાં શી રીતે પહોંચ્યા?

મંકોડાએ કહ્યું આ ભેંની ઉપાડી લાવું બીજાએ-તારી કેડ તો જો

---

[1]પરિશિષ્ટ પહેલું નંબર (૭) જુઓ

સાયન્સથી સાબિત થયેલુ પૃથ્વી
આદિનુ જીવપણુ જૈનોએ જ માનેલુ છે

જે જડની જાળમાથી નથી નીકળતા તે પરમાણુ, પાણી, હવા, શબ્દના સ્વરૂપમા ટકી શકતા નથી જેનુ જ્ઞાન ચાલતુ નથી તે આત્માની વાત શી રીતે કરી શકે? જેઓ પરમાણુ, પાણી, હવા, શબ્દ એવા જડ પદાર્થોના સ્વરૂપમા જાણુતા જકડાઈ ગયા, નીકળી ગયા તે અરૂપ વગેરે આત્માને શી રીતે જાણવાના? તીર્થંકરે જ આ માને જાણ્યો સર્વજ્ઞ તે જ છે, પણ વનસ્પતિ એ જીવ છે। પૃથ્વી, પાણી, હવા એ પણ જીવ છે એ શબ્દો બિચારાને ભયકર લાગતા હતા, તેની જગ્યા પર વર્તમાન જમાનામા વનસ્પતિનુ જીવપણુ, તાજી માટીનુ જીવપણુ-સ્થાવરને જીવ માનવાને જૈન સિવાય કોઈ હકાર નથી આજની શોધે મનાવ્યુ તે બીજાને માનવુ પડે છે જૈનોના લેખો આગળના છે

બીજાઓને છજીવનિકાયની માન્યતા કે વિરતિ નથી

છએ જીવનિકાયને જીવ તરીકે માનવા તૈયાર નથી, તેણે છજીવનિકાયની હિંસાથી વિરમવાનુ હોય નહિ છએ જીવ નિકાયની હિંસાથી વિરમવાનુ મહાવ્રત જિનેશ્વર જ કહી શકે

સ્મૃતિમા ઝાડમા સુખ, દુઃખ નથી માન્યા

સ્મૃતિમા ઝાડ વધતા દેખ્યા એટલે ઉપાય ન રહ્યો, પણ સુખ, દુઃખ વગરના માન્યા, નવી શોધથી ઝાડોને સુખ દુઃખની લાગણી સાબિત કરવામા આવી

છજીવનિકાયની માન્યતાથી હિસાદિની વિરતિનો ક્રમ

એવાને મતે છજીવનિકાયની દયા હોય નહિ, તો પાચ મહાવ્રતો કેવી રીતે હોય? મહાવ્રત, સર્વથા વિરતિ, છએ જીવનિકાયથી વિરતિરૂપ મહાવ્રતો છે, તે પણ અનુક્રમે આજ

ક્રમ પહેલા હિંસાવિરતિ નામનુ, બીજુ મૃષાવાદવિરતિ નામનુ આ અનુક્રમ નિયમિત છે તેને માટે ગણધર કહે છે એક જ પૂવાનુપૂર્વીનો ક્રમ અહીં પશ્ચાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી કામમા લાગતી નથી

પહેલા મહેર નજરની જરૂર

અણુવ્રતમા બધી છૂટી રાખી છે! અણુવ્રતનુ લક્ષણ દેશ કયો દેશ લેવો તે તેની મરજીની વાત ભાગમા નિયમ ન રહે પણ આખા વ્રતમા નિયમિત, ક્રમસર જોઇએ દેશવિરતિમા ચાહે તેની પહેલી, ચાહે તેની પછી, ચાહે તેની કરો, ન કરો તેમા વાધો આવતો નથી હિસાબ થઈ ગયો, ખાતુ મેળવાઈ ગયુ પછી કિંમત નથી મડાવતમા પહેલા સત્ર થકી હિંસાની વિરતિ હિંસા સર્વ ગુણોનો નાશ કરનાર છે **મોક્ષમા પહેલુ વિઘ્ન જીવની ઉપર મહેર નજર ન થવી તે** જીવના ઉપરથી ક્રુર દૃષ્ટિ નીકળી જાય તો કાઇ નહિ

હિંસા વગેરે ચોથાના કુચ્ચાબચ્ચા

શકા બ્રહ્મચર્યને પહેલે નબરે કેમ ન લીધુ? ત્રીજા, બીજાને સોય જેવુ ગણીને પછી ગણો ચોથુ શાસનની, ચારિત્રની, મોક્ષમાર્ગની જડ છે, એને ચોથે નબરે કેમ નાખી? હિંસા ચોરી જૂઠ એ ચોથા પાપના કચ્ચાબચ્ચા છે અબ્રહ્મને રન્ને પ્રવર્તો એ વે હિંસા, જૂઠ ચોરી, પરિગ્રહનો પ્રસગ ન હોય ત્યાથી આવી બેસવાનો

હિંસાના ડરથી જ બીજા પાપસ્થાનક છે

ચોથુ પા સ્થાનક એ ચારે પાપસ્થાનકોનો બાપ છે તો પછી એની વિ તિ પ્રથમ કેમ ન લીધી? સમાધાન-ચોથા વ્રતને શાસનની મોક્ષની જડરૂ માનવામા અડચણ નથી ચોથા પાપના

કચ્ચાખચ્ચા માનવામા વાધો નથી, પણુ મૈથુન છોડવુ શા માટે? નવ લાખ ગર્ભજ, અસખ્યાત સમૃચ્છિમની હિંસા વર્જવા માટે હિંસા વર્જવી એ જ ધ્યેય હિંસા, મૃષાવાદ વગેરેને લાવનાર ભલે મૈથુન હોય, હિંસાનો ડર ન હોય તો મૈથુનમા પાપસ્થાનક બુદ્ધિ આવવી મુશ્કેલ

એક વખતના મૈથુનમા નવ લાખની હિંસા કેમ?

એક વખતના મૈથુનમા નવ લાખ ગર્ભજો, જેવા આપણે ગર્ભજ પચેન્દ્રિય મનુષ્યો તેવા નવ લાખની હાનિ છે એક વખત એટલી હિંસા તે કેમ માનવી? જેમ વરસાદ વરસે છે બધુ પાણી વનસ્પતિ પકડતી નથી જ્યારે વરસાદ વરસે છે તેમાથી કાઈક વનસ્પતિરૂપે પરિણમે છે તેમ નવ લાખમાથી કાઇક જીવ સપૂર્ણ પર્યાપ્તિરૂપમા આવે છે એક બેની જે નિષ્પત્તિ થાય તે થાય, બાકીના રખડી જાય જેમ બાકીનુ પાણી દરિયામા ચાલ્યુ જાય તેમ

પરિણામના અગે હિંસા એ પહેલુ જ છે

ચોથુ મહાવ્રત ચારિત્રની જડરૂપ શાસનનુ મૂળરૂપ પ્રવૃત્તિને અગે પહેલા, બીજા, ત્રીજા, પાચમાનો બાપ પરિણામને અગે જ્યા પહેલાનો ડર ન લાગ્યો હોય, ત્યા સુધી ચોથાના પચ્ચક્ખાણ માટે કોઈ તૈયાર થાય નહિ ચોથુ અમુકના બચાવ માટે જ્યારે પહેલુ સર્વના બચાવ માટે

બ્રહ્મચર્યનો ક્રમાક

છએ જીવનિકાયને અગે પહેલા મહાવ્રતને પહેલો નબર મળવો જોઈએ હિંસાને પ્રથમ રાખ્યુ તે તો ઠીક, પણ બ્રહ્મચર્યને બીજુ તો લો મૃષાવાદને, અદત્તાદાનને વચમા કેમ ખોસ્યા? હિંસાથી જરા પાછળ મેલવુ તે વાત કબૂલ

થાય, પણ મૃષાવાદથી પાછા મેવો છે તો જે મહત્વ છે તે રહે નહિ મૃષાવાદ, અદત્તાદાન બીજા ત્રીજા નબરે ન મેલતા બ્રહ્મચર્યને તારી દૃષ્ટિએ બીજે નબરે મેલવુ જોઈએ બધા પાપસ્થાનકવાળો એ ધર્મના દરવાજામા આવે તો સીધો સમ જવો, પણ જૂઠ બોલવાવાળો તો વાકો સમજવો સાહેબ અગિયાર વ્રત આપો પણ જૂઠની છૂટ

મૃષાવાદનો ક્રમ બીજો જ આવે

રકમ ઉપર કુચડા ફરેલા દસ્તાવેજની કિંમત શુ ? ગાઠની ખર્ચેલી કિમત ગઈ મૃષાવાદને અગે ચાહે તે કહો તે નકામુ છે, જે કાઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યુ, પાપ કર્યુ, એક નગો સો દુખને હવે જૂઠથી બચે ત્યારે બ્રહ્મચર્ય ઉચ્ચરાવવુ લાયક વખાણ પૂરતુ, તે દહાડા, મહિના પૂરતુ ઉચ્ચર્યુ હતુ એમ કહે તેને શુ કરવુ ? જૂઠુ બોલવામાથી પ્રથમ બચ જેઓની જબાન પર કાબૂ ન હોય તેને કહેવુ શુ ? કારણકે જે સપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય—ચોથુ મહાવ્રત કોને અગે કામનુ છે? જબાન ઉપર કાબૂ મેળવેલો હોય તેને જબાન ઉપર કાબૂ ન મેળવેલો હોય તે ચોથુ વ્રત પાળી શકે નહિ બ્રહ્મચર્ય ઉચ્ચરીને કોઈના ફાસામા ન આવે એવી દશા ક્યારે આવે ? જીભ ઉપર કાબૂ મેળવે ત્યારે જ્યા સુધી કાબૂ ન આવ્યો હોય ત્યા સુધી આગળ ન વધી શકે મૃષાવાદવિરમણ વિના બીજા વ્રતોનુ ટકવુ મુશ્કેલ જબાન ઉપર કાબૂ ન આવે ત્યા સુધી ટકે નહિ ત્રીજુ કારણ મૈથુન એ સયોગ પ્રાસગિક ચીજ, મૃષાવાદનો પ્રસગ ચોવીસે કલાકનો હાલતા ચાલતા મૃષાવાદ એ અદરની જડમાથી–આત્માની પરિણતિમાથી નીકળનાર, તેમા બળાત્કાર ચાલતો નથી ચોથુ મહાવ્રત મોટુ પણ સજોગ

વર્જાય કે ખલ્લાસ જેટલાનુ બોલવુ તેનુ જ્ઞાન જોઇએ મૃષાવાદથી બચવા માટે અદત્તનુ પડ્ડયન મજબૂત હોવુ જોઇએ જ્યા બહારના મલ્લ્જોગો રોકાયા કે બ્રહ્મચર્ય પળાય મૃષાવાદને અગે જ્ઞાન જોઇશે, મોઢુ કાબૂમા જોઇશે વિચારીને બોલવુ, પદાર્થ હોય તેવુ બોલવુ, એ ન બને

તમામ દ્રવ્યોનો વિષય હોવાથી મૃષાવાદ બીજુ

મૃષાવાદવિરતિનો વિષય કયો? સર્વદ્રવ્ય મૈથુનવિરતિનો વિષય વિજાતીય મનુષ્ય, સ્ત્રી, રૂપી, અરૂપી તમામ દ્રવ્યો બીજા મહાનતોનો વિષય ચોથા વ્રતના વિષયની અલ્પતા હોવાને લીધે અને મષાવાદમા વિષયનુ બહુપણુ હોવાને લીધે બીજે નબરે મૃષાવાદવિરતિ રાખવાની જરૂર છે

અદત્તાદાન ત્રીજે ને ચોથે મૈથુન યોગ્ય જ છે

શકા— ત્રીજે તો બ્રહ્મચર્યને લો એક નબર ચઢયુ તો સતોષ માનીશુ માનની ખાતર તો એક નબર ચઢાવી દ્યો સમાધાન— વસ્તુસ્થિતિએ ચઢાવવા માગતો હોય તો વિચારની જરૂર છે અદત્તાદાન ટળાવવાને જીવોની સ્થિતિનો ખ્યાલ કરવો પડે ચાર "અદત્ત-સ્વામી-અદત્ત, જીવ૦, તીર્થંકર૦, ગુરુ૦ એમ કહ્યુ તેનો ખ્યાલ ન રહેતા ચારમાથી એકનો ખ્યાલ નીકળી જાય તો મીંડુ વળી જાય જ્યારે ચોથા વ્રતને અગે રૂપ, રૂપસહગત બેનો ત્યાગ કર્યો કે ખલાસ ભયકર પાપ છે એ કબૂલ અદત્તાદાનની અદર મોટો વિષય છે, તેટલો મૈથુનવિરતિમા નથી તીર્થકર-અદત્ત વગેરે જેના ખ્યાલમા ન હોય તે બિચારો મૈથુનથી વિરતિ કરવાનો શી રીતે? ગ્રહણ કરવા યોગ્યને ગ્રહણ કરે, ધારણ કરવા યોગ્યને ધારણ કરે

*પરિશિષ્ટ પહેલુ (નબર ૮) જુઓ

સર્વજીવવિષયક, સર્વદ્રવ્યવિષયક ચારેની માલિકીને અંગે અદત્તાદાન ત્રીજે નબરે યોગ્ય હતુ અને મૈથુનવિરતિ ચોથે નબરે યોગ્ય હતુ પણ પાચમા નબરની તો જરૂર જ ન હતી

અગ્નિ, પાણી, સ્ત્રીને બધ કરો, તો પરિગ્રહ લઈને કરીએ શુ? ચાર બધ થયા પછી પરિગ્રહ કરાવે તો પણ કોણ કરવાનો? મૂગાને બોલવાના પચ્ચક્ખાણ આપવા તે નકામા છે પરિગ્રહ આપવા જાય તો પણ કહે શુ કરુ? છોકરા હોયા ન હોય તેને વીન કરવા પડે છે છતા પૈસા, પાપમા પ્રવૃત્તિ વાળા છતા પણ દઈ દેવા માગો છો, વીવનો અર્થ આવ્યો.

પહેલા પાચમાની સફળતા સાબિત કરો. એમા એટલી બધી ઓછાશ છે? માગ્યુતુગ્યુ છે? તો પછી પાચમા નબરે કેમ?

વ્યાખ્યાન ૧૨

નય, પ્રમાણ ને નયાભાસ

ગણધર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજીએ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે દ્વાદશાગીની રચના કરવા માડી, તેમા આચારાગમા સાધુઓએ આચારનુ આચરણ કેવી રીતે કરવુ તે કહ્યુ ને વિચારમા સાવચેતી કેવી રીતે રાખવી, સ્વસમય ને પરસમય કેવી રીતે જુદા છે, તે બધી જ વ્યવસ્થા સૂયગડાગમા કહી એ કયા છતા પ નમન કરવા તેનો પત્તો નથી દુનિયામા મતમતાતરોની તો સખ્યા છે કહો કે પાચસો-છસો જેટલા વચનના માર્ગો છે તેટલા નયવાદો છે જેટલા

નયવાદો તેટલા મિથ્યાત્વના સ્થાનો છે પોતાની ગાતા બીજાની ગબડાવે તે 'નયાભાસ' પોતાના ગુણ ગાય પણ બીજાની દરકાર રાખીને ગાય તે 'પ્રમાણ' स्यात् घट કહેતા બીજા બધા ધર્મો મારી ધ્યાનમા છે પણ એની મારે જરૂર નથી, અત્યારે પટનુ અવિદ્યમાનપણુ જણાવવાની જરૂર નથી અત્યારે ઘટમા ઘટપણુ છે તેની વાત કરૂ છુ 'ઘડો' છે એટલી વાત કરૂ છુ બીજામા પત્તો નથી પટરૂપ છે કે નહિ? પટરૂપનો અભાવ છે કે નહિ તેની તથા નહિ બીજાની તથા છોડી તેથી ઘટ છે એમ કહેવુ તે 'નય' કહેવાય 'घट एव' ઘટ જ છે એમા છે જ પણ જ પકડી લીધુ અને નાસ્તિપણાનો અભાવ તે 'નયાભાસ'-'મિથ્યાત્વ'

'બહુ ભણેલો શાસ્ત્રનો-શત્રુ' તેનો ખુલાસો

શાસ્રો બહુ ભણે તે મિથ્યાત્વી, નહિ ભણેલો મિથ્યાત્વી પણ ભણેલો શાસનનો શત્રુ-મિથ્યાત્વ નહિ રાખતા આગળ વધ્યા-શત્રુ જેમ જેમ બહુ ભણેલો હોય તેમ તેમ વધારે શત્રુ એટલો બધો વસ્તુને સમજનારો કે બીજાની ઉપર છાપ પાડે જેમ જેમ બહુશ્રુત, જેમ જેમ વધારે છાપ પાડે, તેમ તેમ વધારે શત્રુ શકા-આ કહીને જ્ઞાનને દુનિયામાથી કાઢી નાખ્યુને? આવુ જૈન શાસ્રનુ જ્ઞાન? એક મનુષ્યે સાધુને નદી ઉતરતા દીઠો ત્યા કહી દીધુ કે તમારૂ મહાવ્રત ગયુ સર્વપ્રાણાતિપાતના પચ્ચક્ખાણ કર્યા છે કે નહિ અને અહીં હિંસા થાય છે કે નહિ? સમાધાન-શાસ્રકારો કહે છે શાસ્રો પ્રમાણ નથી, કારણ શાસ્રોમા જે વાક્યો છે તે નય-વાક્યો છે, વચન જે નિરૂપણ કરે તે એક ધર્મ પૂરતુ નિરૂપણ કરે મહાવ્રત મોક્ષનુ સાધન તે રૂપે વાત લીધી તેનુ નિરૂપણ કર્યુ

મૂળ સ્થાનરૂપે આ જ ક્રમ

વર્ગીકરણ તરીકે 'પચ મહવ્વયા' તે પણ 'તદ્યથા' આ જ અનુક્રમે પાચની અનુપૂર્વી, એકસો વીસ લાઈનોમા એક જ કબૂલ કબૂલ એકસો ઓગણીસ લાઈન નકામી પાચે મહાવ્રતો છે તે આ અનુક્રમે છે આ જ અનુક્રમ જણાવવા માટે 'તદ્યથા' હુ કહુ છુ તેમ, પણ બીજી રીતિએ નહિ આચારોની પ્રરૂપણા થતી હોય ત્યારે અધિકાર આવે તે મૂળ સ્થાન તરીકે નહિ ત્યા ગમે તે ક્રમે ચાલે પણ મૂળ સ્થાનરૂપે આજ અનુક્રમ

પહેલુ ,બીજુ, ત્રીજુ અપવાદિક ચોથુ નિરપવાદિક

પ્રાણાતિપાતની વિરતિ સવ પ્રાણોનો નાશ-પહેલે નબરે આત્માના એક ભાગના એક ગુણને અમુક અશે લોપનાર મૃષાવાદ ત બીજે નબર મૃષાવાદ સર્વદ્રવ્યપર્યાયવિષયક જ્યાર અદત્તાદાન લેવા મેળવવાની ચીજવિષયક, જ્યા સર્વ દ્રવ્ય વિષય નથી, તો પછી સર્વપદાર્થવિષયક હોય શાનો ? તેથી બીજા નબરે ન રાખતા ત્રીજે નબરે મૂક્યુ મૈથુન રૂપ, રૂપસહ ગતને માટે તેથી ચોથે નબ૨ જે નિરપવાદ તેને ચોથે નબરે પહેલુ, બીજુ ત્રીજુ પ૦ અપવાદવાળુ-એટલે પ્રસગે, કારણે કરવાની છૂટ

એક મનુષ્ય એક જગ્યા પર ગયો, આ વો ત્યાં નદીમા પાણી ન હતુ, નદી ઉતરૂ તો ડિમા થાય નદી ઊતરીને વિહાર ન કરે તો દોષ નદી ઊતરીને જાય તો દોષ નહિ ચોમાસામા ચાર મહિનામા એ પ્રતિબધ નદી ઉતર પણ વિહાર કર પ્રાણાતિપાતવિરમણને મહાવ્રત' રાખ્યુ, પણ છૂટ રાખી-ત્રસની

વિરાધના ટાળવા માટે કિલામણા [1]મૃગલા જતા હોય, દેખ્યા હોય, પારધિ આવીને પૂછે તો મૌન રહે, તેથી ન વળે તો 'હુ નથી જાણતો' એમ કહે કેટલાક વસ્તુ નહિ જાણનારા-

નો जाणति वएज्जा, जाणति नो वएज्जा એનો એવો અર્થ કરે છે કે-'હુ જાણુ છુ એમ ન કહે હુ નથી જાણતો એમ બોલે ત્યારે જૂઠુ બોલવાની શાસ્ત્રે આજ્ઞા આપી

नो जाणति वएज्जा હુ જાણતો નથી

जाणति नो वएज्जा હુ જાણુ છુ એમ ન કહે

પહેલા મૌન, જાણે છતા ન બોલે તે 'મૌન' છે મૌનપણે બેદરકારી પછી બોલવાનો નિષેધ એ બીજા પક્ષમા ન આવે, હુ જાણુ છુ એમ નહિ કહો તો जाण वानी શી જરૂર? જાણતો થકો, નથી જાણતુ એમ બોલવુ હોય તો जाण वानी શી જરૂર? શાસ્ત્રકારે મૃષાવાદની ખાળ કરી, આવા મૃગલાના પ્રમ ગમા તમને પૂછે અને મૌનપણાથી ન ચાલે તો જાણતા થકા હુ નથી જાણતો એમ કહેવુ -મૃગલા દેખ્યા છે, છતા નથી જાણતો એમ બોલો કહો મૃષાવાદનિરમણમા ખાળ મેલ્યો જ્યારે મૃગલા સરખી જાનવરની જાત, અવિરતિ જાત, તેની નાત્ર

---

१ (अ) से भिक्खू वा॰ दूइज्जमाणे अतरा से पाडिवहिया उवा गच्छिज्जा, ते णं पा॰ एव वइज्जा—आउ॰ स ! अविमाइ इत्तो पडिवहे पामह, त॰ मणुस्स वा॰ सिरीसिव वा जलयर वा से आइक्खह दसेह, त नो आइक्खिज्जा नो दसिज्जा नो तस्स त परिन्न परिजाणिज्जा, तुसिणीए उवेहिज्जा, जाण वा नो जाणति वइज्जा। (आचा॰ सू॰ ३८७), (आ॰ (९)

દ્રવ્ય-દયા તમે તમારા અભિપ્રાયે મરવાનુ કારણ ન બન્યા દ્રવ્ય-દયાને અગે, જાણવરની દ્રવ્ય-દયાને અગે, મૃષાવાદથી પહેલુ મેલવના હોય તો ભાવ-દયાને માટે પહેલુ મૂકે તો નવાઈ શી?

બીજુ મહાવ્રત જાળી-બારીવાળુ

[1]નવદીક્ષિતના કુટુબો આવીને પૂછે જાણો છો તો 'નહિ' એમ કહી દેવુ ખુદ ભાવ-દયાનો પ્રસગ સાધુ લોચ કરવા બેઠો છે પૂછે કે કેટલો રહ્યો છે? તો કહે-હવે 'થોડો' રહ્યો છે થયો હોય છ આની, રહ્યો છે દશ આની-એના આચાર, પરિણામને ટકાવવા બારૂ શબ્દ હિસા એ બારી જાળીવાળુ છે બીજુ મહાવ્રત જાળી બારીઓનાળુ છે

ત્રીજુ પણ જાગીબારીવાળુ છે પહેલામા સયમન રક્ષણને અગે, બીજામા માત્ર ભાવ-દયાના બચાવને, આચારના બચાવને માટે છૂટ રાખી છે

વિષ્ણુકુમારે ત્રણ ડગલા માગ્યા, તેમા આખી ધરતી દાબી દીધી-આ શાહુકારી ગણાય?

પહેલા, બીજા, ત્રીજા મહાવ્રતમા જાગીઓ-બારીઓ છે, તે સિવાયનુ કોઈ મહાવ્રત હોય તો તે ચોથુ મહાવ્રત છે

મૈથુનમા સ્યાદ્વાદ નહિ

ચોથા મહાવ્રતમા નથી જાળી કે નથી બારી શાસ્ત્રમા

---

१ (अ) शैक्ष्यो वा प्रव्रज्याभिमुख आगत प्रव्रजितो वा त च स्वजना पृच्छति, तत्र जानतोऽपि भणति न जानीमो न वा दृष्ट इति, शैक्षस्य वा अनधिसहिष्णोर्लोचे क्रियमाणे बहावपि तिष्ठति एव वक्तव्य, एष समस्तोलोच स्तोक तिष्ठति। (यति जितकल्प गा० ८० टी० पृ० ३०), (आ) (१०)

કરવાની પણ એમતે કરવુ જ જોઇએ એવી આજ્ઞા નથી રાખી, પણ અહીં સ્યાદ્વાદમા સરકી જઈ શકશો નહિ મૈથુનમા સ્યાદ્વાદ લગાડશો નહિ

મૈથુનવિરમણમા 'પરિણતિ' પ્રવૃત્તિથી ભિન્ન ન થાય

શકા-દયાએ, સત્યે, અદત્તાદાને તમારૂ બગાડ્યુ કે જાળી-બારી મૂકી? ચોથામા બારી કેમ ન મૂકી? સમાધાન— પહેલા, બીજા અને ત્રીજાને અગે પ્રવૃત્તિ, પરિણતિ જુદી રહી શકે છે નદી ઉતરે ત્યારે પ્રવૃત્તિ હિંસાની પરિણતિ જુદી આ ત્રણ મહાવ્રતોમા પરિણતિ, પ્રવૃત્તિને જુદી રાખી શકાય છે, માટે સ્યાદ્વાદ કરવો ઉચિત છે, પણ ચોથામા પ્રવૃત્તિની સાથે પરિણતિ બગડે છે હિસા આત્માનુ સાધ્ય રહે અને પ્રવૃત્તિ બગડે એ બની શકે, પણ મૈથુનવિરમણ આત્માનુ સાધ્ય રહે અને પ્રવૃતિ બગડે તે બની શકે જ નહિ

કૃષ્ણ પણ બ્રહ્મચર્યને વખાણે

કૃષ્ણને ગોપીઓ છતા 'બ્રહ્મચારીને' માટે માન રાખે પોતે કર્યું તેને જ ગાય એવો જગતનો નિયમ છે, છતા આટલા બધા વિકારવાળો ગાય છે શાને? 'બ્રહ્મચર્યને' રડીબાજ બ્રહ્મચારીને ધન્યવાદ દેતો નથી રડીબાજ બ્રહ્મચારીનો દાસ બને તે મહામુશ્કેલ આવા સોળ હજાર ગોપીઓથી સતોષ ન માનનારા, એવા 'બ્રહ્મચર્યને' ગુણ તરીકે ગણે એમની પરિણતિ કેવી હોવી જોઇએ? એના છતા એમને મહાવ્રતધારી કે અણુવ્રતધારી નથી માન્યા

મૂળ વાત પર આવો-પહેલા મહાવ્રતને અગે, બીજાને અગે, ત્રીજાને અગે જાળી, બારી, ખાળ, નહેર પણ ચોથા વ્રતને અગે જાળી, બારી, વગેરે નહિ આવા ચોથા મહાવ્રતને

પહેલે નબરે ન મૂકયુ ને ચોથા નબરે કેમ મૂકયુ ?

મૈથુનમા અપવાદ નહિ

હિંસા મોક્ષના આચારને આચરતા વચમા આવે છે પણ મૈથુન એવી ચીજ નથી કે તમારા આચારની વચમા આવતી નથી બાગ, ગ્લાન આચારમા પ્રવર્તેલા તેને વરસાદમા લાવી આપો એ જરૂરી વૈયાદિમા પરિણતિ બગડવા માડે તો અપવાદ મૈથુન એ કોઈ પણ પ્રકારે આચારમા આડે આવનારી ચીજ નથી મૈથુન જરૂરી ચીજ નથી તેમજ પરિણતિ ઠેકાણે રહેતી નથી અહીં પરિણતિ સાથે પ્રવૃત્તિ બદલાઈ જાય, તેથી અપવાદ ન હોય ?

છોકરાને કરિયાતુ અપાય, ઝેર ન અપાય

છોકરાને કડવી દવા અપાય, પણ ઝેર ન અપાય ઝેરમા સાધ્ય વસ્તુ જ નથી સોમળ કાલકૂટ, હલાહલ ન અપાય કરીઆતુ, કડુ વગેરે કડવા જોખમદાર ન હોવાથી જીગીને સહીસલામત કરનાર છે પણ સોમન, કાલકૂટ, તાલપુટ વગેરે હલાહલ ઝેરો છે તો કડવા, પણ જીદગીની સલામતી કરનારા નથી એની સાથે જીદગીને જોખમ કરનારા છે આથી જ માને સોમલ દેવાનો હક નથી પણ અફીણ, કરીઆતુ દેવાનો હક છે

તેવી રીતે અબ્રહ્મ એ કોઇ પણ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યના જીવનને સાબિત રાખનારી ચીજ નથી એકાતે તેથી ચોથુ નિરપવાદ

શકા—ચારિત્રના પ્રાણરૂપ બ્રહ્મચર્ય છે તો પહેલે સ્થાને કેમ નહિ ? પહેલા સ્થાનકે જે મૂકવુ જોઈએ તે કેમ મૂકયુ નહિ, અને ચોથે સ્થાનકે કેમ ચોગાડયુ ?

હિંસામા અપવાદ કયા પ્રકારનો ?

પાણી માત્રના આરભ અગે અપવાદ નહિ પણ નદી

ઉતરતા અપવાદ, પણ અગ્નિ સળગાવવો નહિ

હવે મૂળ વાત પર આવો—શકા—આવા જબરજસ્ત નિરપવાદ મહાવ્રતને ચોથે નબરે મૂકયુ જેને પહેલે નબરે મૂકવુ જોઈતુ હતુ, તેને પણ 'तद् यथा' કહીને ચોથે સ્થાને જ મેલવાનુ કારણ?

બ્રહ્મચર્યનુ ચોથુ સ્થાન બરાબર જ છે

સમાધાન–પહેલામા છએ જીવનિકાયની દયા છે ચોથામા રૂપ, રૂપગત–આકૃતિ, આકૃતિવાળા દ્રવ્ય જ વિષય છે તે દ્રવ્યો હોવાથી ચોથે સ્થાને તેનો નબર છે

અબ્રહ્મ નહિ સેવવાવાળો દુર્ગતિનો ભાગી થતો નથી

શકા–શાસ્ત્રમા [1]ઉવવાઇજીમા કેટલાક કુલોમા બાળ વિધવાઓ કુટુબની લજ્જાને લીધે બ્રહ્મચય પાળે છે, મનમા આમરૂનો ડર છે આબરૂના ડરે જ બ્રહ્મચર્ય પાળે તો દેવલોકે જાય ખુનને કરનાવાળા કામીને લાકડે લટકે પણ મનમા ખુનના વિચારવાળો કામીને લાકડે લટકતો નથી અબ્રહ્મને સેવવાવાળો દુર્ગતિનો ભાગી થાય છે જેણે સેવ્યુ નથી તે દુર્ગતિનો ભાગી થતો નથી

મૈથુનાનુબધીને રૌદ્રધ્યાનમા ગણાવ્યુ નથી

સમાધાન–[2]હિસાનુબધી, (૨) મૃષાનુબધી, (૩) સ્તેયાનુ

---

(१) से जाओ॰ इत्थियाओ भवति, त॰ अतो॰ अकामबम चेरवासेण॰ जाव चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पणत्ता ८। (औप॰ सू॰ ३८)

(२) हिंसाऽनृतस्तेयविषयसरक्षणेभ्यो रौद्रमविरतदेशविरतयो। (तत्त्वा अ॰ ९ सू॰ ३६)

બધી એમ રૌદ્રધ્યાન કહ્યુ રૌદ્રધ્યાનના ત્રણ પાયા કહ્યા મૈથુનાનુ બધી રૌદ્રધ્યાન કેમ ગણાવ્યુ નહિ? હિંસા, જૂઠ, ચોરીના વિચારો એટલે રૌદ્રધ્યાન કાયાથી હિંસા ન કરનારો હોય, પણ મનથી હિંસા કરનારો હોય તો દુર્ગતિ સાધશે ચોરી (રાજાના બળાત્કારથી) ન કરતો હોય પણ મનમા ગડભાજ કરતો હશે તો દુર્ગતિએ જશે

દ્રવ્ય-બ્રહ્મના પાલનની જરૂરિયાત

દ્રવ્યબ્રહ્મનુ પાલન એટલુ બધુ જરૂરી છે કે મન બગડી જાય તો પણ દ્રવ્યને પકડી રાખ હિંસાનુ મન બગડે, દ્રવ્યથી નથી બોલતો તે નકામુ દ્રવ્ય-હિંસાનુ વર્જવુ ભાવહિંસા-ચાલતી હોય તો નકામુ પણ 'મૈથુન' મન ચાહે તેટલા ગોટીલા વીણતુ હોય પણ દ્રવ્યથી પાળે તો પણ તે કાય ।।રક

હિંસા, જૂઠ, ચોરીના વિચારોને રૌદ્રધ્યાનમા ગણ્યા પણ મૈથુનના વિચારો ખરાબ છે, છતા આર્તધ્યાનમા ગણ્યા પણ રૌદ્રધ્યાનમા ગણાય નહિ **તુલસીદાસ** કહે છે **'મન જાય તો જાને દો, મત જાને દો શરીર'** પ્રવૃત્તિ ઉપર કાબૂ મેળવ્યો તો દેવલોકે જવાનો વગર ઇચ્છાથી બ્રહ્મચર્ય પાળવાથી દેવલોક છે, રૌદ્રધ્યાન ગણ્યુ નથી

બળાત્કારે પળાતુ બ્રહ્મચર્ય દેવલોક આપે

બાળવિધવાઓ સાસુ સસરાની ખાતર, કુટુબની ખાતર બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, વગર ઇચ્છાએ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર છે છતા તે દેવલોક મેળવે છે માને ઢેઢવાડે મોકલવાનુ પોષણ કરતા નથી હિંસાના વિચાર કરવા પહેલા બાહ્યહિંસાને રોકો પણ ચોથા વ્રતમા બહારની પ્રવૃત્તિ રોકે અદરનુ ન રોકે તો પણ તારે માટે સારૂ છે એ ચોથા વ્રતમા છે

બ્રહ્મચર્યનુ ચોથા નબરનુ સ્થાન યથાર્થ જ છે

અબ્રહ્મને અગે રૌદ્રધ્યાન વિચારો માત્રથી ગણાતુ નથી ટાળવાનો ઉપદેશ આપીએ છીએ, ટાળતા વાર લાગે પહેલા દ્રવ્ય-બ્રહ્મચર્યથી શરૂ કરી દે દ્રવ્ય બ્રહ્મચર્યનો પ્રભાવ એટલો બધો માન્યો કે વિચારો ન જવા છતા દેવલોક દ્રવ્યથકી બ્રહ્મચર્ય પાળનારો પણ અકામનિર્જરાનો, દેવલોકનો ગુણઠાણાનો ભાગી કુલાચારે પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર પવિત્ર ગણાય તો એને ચોથે નબરે મેલવુ જ પડે હિસાના, જૂઠના, ચોરીના વિચારો વર્તનો બને છોડવા છે, પણ મથુનને અગે વિચાર ન છૂટે તો વર્તન માત્ર છોડવુ જ જોઈએ તેથી મૈથુનવિરમણને ચોથે નબરે મૂકવુ પડે ચોથે નબરે કેમ? તેને અગે સમજી શકયા છીએ કે બાહ્ય ઉપર જોર દે છે, અભ્યતર ઉપર જોર નહિ ચારિત્રની જડ છે તેથી ચોથે નબરે છે રાગદ્વેષ પરિણતિ વગરની હિસા હોય તો તે હિસા નથી

અનાદિ કાળથી રખડાવનાર પરિગ્રહ

શકા—પરિગ્રહ છેલ્લુ કેમ? ચારેનો માબાપ છે તો પછી છેલ્લુ લગ્નુ કેમ રાખ્યુ? એને તો પહેલે નબરે લાવો અનાદિ કાળથી જીવ ભટકયો હોય તો તે ચાર હિસા વગેરેને લીધે ભટકતો નથી ભટકવાનુ કોઈ પણ કારણ હોય તો તે મૂર્છાભાવ, મમત્વભાવ પરિગ્રહ, તેને ગણધરે પાચમે નબરે કેમ મૂકયુ?

વ્યાખ્યાન ૧૩

ગણધર મહારાજા **સુધર્માસ્વામીજી** ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે દ્વાદશાંગીની રચના કરતા **આચારાંગમાં** સાધુના આચાર વિષે અને **સૂયગડાંગમાં** સ્વસમયથી હચમચાવવાળા પ્રસંગો આવે-પરસમયના હુમલા આવે, તે બધાની પ્રરૂપણા કરી છે ભગવાન્ મહાવીરનું શાસન વક્ર-જડની નિશાળ છે તેની અંદર ઉત્પાત, ઉન્માદ હોય તેમાં નવાઇ શી? તેવી જગ્યા પર વિચારને મજબૂત રાખવા તે સુરક્ષેન સ્વ, પર સમયથી હુમલા આવે તે વખતે મજબૂત રહે તે માટે સૂયગડાંગની રચના કરી

લશ્કર વફાદારીવાળું જોઇએ

લશ્કર તાલીમ પામેલું કામ બજાવે, પણ લશ્કર બેવફા નીવડે તો? એના એ હથિયાર, દારૂગોળા શું કરે? ઘાણ કાઢી નાખે કોઈ હથિયાર, દારૂગોળા વિના ટકી શકયો નથી વફાદારીથી સીધું કામ શું થાય? જેમ ભૂખ લાગી હોય તો વ્યાકરણ ખવાતું નથી તેમ વફાદારીથી ઘા થાય છે? તાળામાં પુરાવે છે? વફાદારી દેશનો બચાવ કરતી નથી દેશને ટકાવનાર જીત મેળવનાર, હુમલો કરાવનાર હથિયાર છે પણ તે વફાદારી છે ત્યાં ઉપયોગીના છે વફાદારી ન હોય ત્યાં તો તે નિરૂપયોગી થાય, કામ પડે તો દુરૂપયોગી થાય આચારની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા કરી પણ અંદર વિચારની વફાદારી ન હોય તો શું થાય? માર ખાય દેશવિરતિ સર્વવિરતિ એ દારૂગોળા ચૈત્યો હથિયારના કારખાના એ કાર્ય કર્યા કરે? વફાદારી હોય તો વફાદારી સીધી કાર્ય કરનારી દેખાય નહિ

લશ્કર ને બળવાખોરમા વફાદારીનો ભેદ

તાલીમ, દારૂગોળો, હથિયાર કાર્ય કરતા દેખાય પણ તે બધાંની પાસે વફાદારી કામ કરાવે કુટુબ, હાડહવેલીને છોડે યાવત્ શરીરને પોતાનુ ન ગણે ધનમાલ છોડયા, શરીર છોડયુ તે દુનિયામા દેખાય પણ ખરી રીતે અંદર કામ કરનારી ચીજ કોણ? વફાદારી હોય તો તે દારૂગોળો, હથિયાર, તાલીમ બધુ કામ કરે પલટી જાય તો? બડખોર પાસે શુ નથી હોતુ? તાલીમ પામેલા બડ ઉઠાવે જેના કબજામા કાઈ પણ હથિયાર દારૂગોળો આવે, જે કાઈ તાલીમ પામેલા હોય તે બડ ઉઠાવે તાલીમ એ લશ્કરના હાથમા, બળવાખોરના હાથમા પણ હોય ફરક શો? લશ્કરને દેશહિતની બુદ્ધિ, બળવાખોરોને પોતે ફાવટની બુદ્ધિ તેવી રીતે અહીં પણ સાધુ આચારમા પ્રવર્ત્યો, ઘરબાર વગેરે છોડયા, યાવત્ શરીર ઉપરથી મમતા છોડી, પણ પોતે છે કોણ? લશ્કરી કે બળવાખોર? શાસનના હિત, ફાયદાને માટે, જગતના બચાવને માટે, ઉદ્ધારને માટે જેની બુદ્ધિ હોય તે લશ્કરી જેને શાસન શુ? ધર્મ શુ? તે બળવાખોર જેને માત્ર હુ અને મારૂ મારૂ માન વોસિરે કર્યું છતા પણ તેને વળગવા જાય તો? જે માન, સન્માનને પકડવા જાય તે બળવાખોર કાર્ય કરનારી દેખીતી ચીજો લશ્કરી અને બળવાખોરો બને પાસે છે મોક્ષમાર્ગ સાધવાવાળા પાસે જે ત્યાગ, આચાર, ચારિત્ર છે, તે જ ચીજ મોક્ષથી ખસેડવાવાળા પાસે પણ છે

બાહ્ય ત્યાગ મહાચાર હોય તો ભવ્ય ઝૂકે

જેને રૂપિયાબાર કલાઈમા રૂપિયો મેળવવો છે, તેને સિક્કો ત્યા ઠોકી દેવો પડે કલાઇ ઉપર સિક્કો ન ઠોકે તો રૂપિયાબાર કલાઈને લે કોણ? ચાદીનો સિક્કો ન હોય તો

કોઈ લે નહિ બાહ્ય ત્યાગ, સદાચાર શાસનમા કહેલી પ્રવૃત્તિ ન હોય તો ભવ્ય જીવોથી ભરેલુ શાસન એ તરફ ઝુકે નહિ

અભવ્યની પ્રરૂપણામા ભલભલા ઝપલાય

અભવ્ય—મિથ્યાદૃષ્ટિ તરફ શાસન કયારે ઝુકે? ત્યાગ, વિચાર, પ્રરૂપણા બધુ એવુ ને એવુ હોય તો ફરક શેમા? મોક્ષની માન્યતામા પણ મોક્ષ પામવાવાળાને મોક્ષપ્રાપ્તિ, કર્મક્ષયની બુદ્ધિથી જ્યારે વિરાધીને મોક્ષમા જઈને શુ કરવુ? ખોટી નોટોમા સરકારી અમલદારો પારખી શક્તા નથી ધર્મના નામે છાપ મારી દીધી, અદર કાઈ નહિ ખોટી નોટોના ચક્કરમા ભલભલા ઝપલાય છે તેમ જિનેશ્વર મહારાજની પ્રરૂપણા એવી રીતે ગોઠવી કરે, તેમા ભલભલા ઝપલાય છે

સાધ્યની દૃષ્ટિ કાર્ય કરનાર છે

અભવ્યના વચનથી ને આચારથી દોરાતા જૈન શાસ્ત્રનો રસ્તો પકડાયો તો ફાવ્યો, નહિ તો ગયો માર્ગને અગે દોરાતા વ્યક્તિમા જો દોરાઈ ગયો તો ગયો કુતરૂ બરફી તરફ દોરાય છે, પણ ઝેર હોય તો મર્યુ વ્યક્તિ તરફ રાગ હોવો જોઈએ, પણ ગુણના ઉદ્દેશે હોવો જોઈએ ગુણનો ઉદ્દેશ ભૂલી જાય, વ્યક્તિમા ગુચવાઈ જાય તો મરી જાય ઉપદેશથી વિરુદ્ધ માલમ પડે તો જે અગ છોડી દે તેને કાઈ નહિ ત્યાગ, આચાર, વૈરાગ્ય એ બધા એક સરખા, પણ ખરેખર કાર્ય કરનાર ચીજ દેખાએ તો ત્યાગ વગેરે કાર્ય દેખાય છે, પણ ખરેખર કાર્ય કરનાર સાધ્યની દૃષ્ટિ છે જેમ હથિયાર વગેરેમા વફાદારી દેશપ્રેમ

આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગની રચનાના ઉદ્દેશ

આચારાગના રચવાથી આચારની બધી વ્યવસ્થા નિય

મિત કરી દુનિયામા દારૂગોળો, હથિયાર તાલીમ મેળવી દીધી, પણ વફાદારી ન કેળવી તો? રશિયાનો બાલ્ટિક કાફલો ક્યારે આવ્યો, તેની દુનિયાને ખબર ન પડી માત્ર તેમા રહેલા લડવૈયા વફાદાર ન હતા બાકી બધુ હતુ **આચારાગ** રચતા વ્યવસ્થા કરી પણ વિચાર વ્યવસ્થિત ન થાય તો નકામુ તેથી **સૂયગડાગ**ની રચના કરવી પડી ચાલતી લડાઈએ લોહી ઉશ્કેરવા માટે જે સાહિત્ય ઊભુ કરવામા આવે તે શાતિ વખતના સાહિત્ય કરતા જુદુ હોય છે **સૂયગડાગજી**એ લડાઈમા પ્રભાવ વગર વિચારની મજબૂતી રાખવી જોઈએ તે બતાવ્યુ, પણ લડાઈ જાગે ત્યારે લોહી ઉશ્કેરાય, અને બોલે કે નીતિને અગે ભોગ આપીએ છીએ સાહિત્યનો પ્રચાર કરીને લોકોના લોહી ગરમ કરવા પડે છે **આચારાગ**થી આચારની વ્યવસ્થા, **સૂયગડાગજી**થી વિચારની મજબૂતી પણ યુદ્ધની વખતે લોહી ગરમ કરી નાખવુ પડે આપણે નીતિથી ચાલવાવાળા છીએ

ઠાણાગનો ઉદ્દેશ

ઠાણાગજીની અદર કાઈ પણ કરવામા આવ્યુ હોય તો કોઈ પણ પ્રસગ હોય તો તમારે આ જ રીતે ચાલવાનુ આ રીતે વધીનુ ત્રણ કાળનો નિશ્ચય કરાવી દેવો વર્ગીકરણ તે ઠાણાગનો ઉદ્દેશ. કયુ રાજ કયી દાનતમા છે તે દુનિયાને જાહેર કરવુ તે અર્ધી જીત છે અન્યાયવાળાની અનીતિ દુનિયાને જણાવો તેમા અર્ધી જીત ન્યાયનો નિર્ણય કરવા માટે, સર્વ કાળની નીતિનો નિર્ણય નીતિના પક્ષમાં વધેલા છે તેનો નિર્ણય તે વગેરે ઠાણાગજીથી વર્ગીકરણ કરવામા આવે ત્યારે માલમ પડે

કાંઈ લે નહિ બાહ્ય ત્યાગ, સદાચાર શાસનમા કહેવી પ્રવૃત્તિ ન હોય તો ભવ્ય જીવોથી ભરેલુ શાસન એ તરફ ઝૂકે નહિ

અભવ્યની પ્રરૂપણામા ભલભલા ઝપલાય

અભવ્ય—મિથ્યાદૃષ્ટિ તરફ શાસન કયારે ઝુકે? ત્યાગ, વિચાર, પ્રરૂપણા બધુ એવુ ને એવુ હોય તો ફરક શેમા ? મોક્ષની માન્યતામા પણ મોક્ષ પામવાવાળાને મોક્ષપ્રાપ્તિ, કર્મક્ષયની બુદ્ધિથી જ્યાર વિરોધીને મોક્ષમા જઈને શુ કરવુ ? ખોટી નોટોમા સરકારી અમલદારો પારખી શકતા નથી ધર્મના નામે છાપ મારી દીધી, અદર કાંઈ નહિ ખોટી નોટોના ચનણમા ભલભલા ઝપલાય છે તેમ જિનેશ્વર મહારાજની પ્રરૂપણા એવી રીતે ઢાગી કરે, તેમા ભનભના ઝપલાય છે

સાધ્યની દૃષ્ટિ કાર્ય કરનાર છે

અભ ય ા વચનથી ને આચારથી દોરાતા જૈત શાસ્ત્રનો રસ્તો પકડાયો તો ફા યો, નહિ તો ગયો માર્ગને અગે દોરાતા વ્યકિતમા જો દોરાઈ ગયો તો ગયો કૂતરૂ બરફી તરફ દોરાય છે, પણ ઝેર હોય તો મર્યુ વ્યકિત તરફ રાગ હોવો જોઇએ, પણ ગુણના ઉદ્દેશે હોવો જોઇએ ગુણનો ઉદ્દેશ ભૂલી જાય, વ્યક્તિમા ગુચવાઈ જાય તો મરી જાય ઉપદેશથી વિરૂદ્ધ માલમ પડે તો જે ઝર છોડી દે તેને કાંઈ નહિ ત્યાગ, આચાર, વૈરા ય એ બધા એક સરખા પણ ખરેખર કાર્ય કરનાર ચીજ દેખાએ તો ત્યાગ વગેરે કાર્ય દેખાય છે, પણ ખરેખર કાર્ય કરનાર સાધ્યની દૃષ્ટિ છે જેમ હથિયાર વગેરેમા વફાદારી જેશમમ

આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગની રચનાના ઉદ્દેશ

આચારાગના રચનાથી આચારની બધી વ્યવસ્થા નિય-

મિત કરી દુનિયામા દારૂગોળો, હથિયાર તાલીમ મેળવી દીધી, પણ વફાદારી ન કેળવી તો ? રશિયાનો બાલ્ટિક કાફલો કયારે આવ્યો, તેની દુનિયાને ખબર ન પડી માત્ર તેમા રહેલા લડવૈયા વફાદાર ન હતા બાકી બધુ હતુ **આચારાગ** રચતા વ્યવસ્થા કરી પણ વિચાર વ્યવસ્થિત ન થાય તો નકામુ તેથી **સૂયગડાંગ**ની રચના કરવી પડી ચાલતી લડાઇએ લોહી ઉશ્કેરવા માટે જે સાહિત્ય ઊભુ કરવામા આવે તે શાતિ વખતના સાહિત્ય કરતા જુદુ હોય છે **સૂયગડાગજી**એ લડાઈમા હુભાવ વગર વિચારની મજબૂતી રાખવી જોઇએ તે બતાવ્યુ, પણ લડાઈ જાગે ત્યારે લોહી ઉશ્કેરાય, અને બોલે કે નીતિને અગે ભોગ આપીએ છીએ સાહિત્યનો પ્રચાર કરીને લોકોના લોહી ગરમ કરવા પડે છે **આચારાગથી** આચારની વ્યવસ્થા, **સૂયગડાગજી**થી વિચારની મજબૂતી પણ યુદ્ધની વખતે લોહી ગરમ કરી નાખવુ પડે આપણે નીતિથી ચાલવાવાળા છીએ

ઠાણાગનો ઉદ્દેશ

ઠાણાગજીની અદર કાઈ પણ કરવામા આવ્યુ હોય તો કોઈ પણ પ્રસગ હોય તો તમારે આ જ રીતે ચાલવાનુ આ ગીને વધીશુ ત્રણ કાળનો નિશ્ચય કરાવી દેવો વર્ગીકરણ તે ઠાણાગનો ઉદ્દેશ કયુ રાજ કયી દાનતમા છે તે દુનિયાને જાહેર કરવુ તે અર્ધી જીત છે અન્યાયવાળાની અનીતિ દુનિયાને જણાવો તમા અર્ધી જીત ન્યાયનો નિર્ણય કરવા માટે, સર્વ કાળની નીતિનો નિર્ણય રીતિના પક્ષમા વધેશા છે તેનો નિર્ણય તે વગેરે ઠાણાગજીથી વર્ગીકરણ કરવામા આવે ત્યારે માલમ પડે

બાવીસ તીર્થકરમા પ્રરૂપણા ભેદે અવધિ આદિનુ શુ થાય?

ઠાણાગજીમા પહેલે ઠાણાથી વર્ગીકરણ કરતા આવ્યા– હવે પાચને હિસાબે વર્ગીકરણ કરતા પાચ મહાવ્રતો છે કેવલી, તીર્થકરો બધાએ પાચ જ કહેલા સર્વની પ્રરૂપણા સરખી ન રાખીએ તો જાતિસ્મરણો ચૂકાવનારા થાય જો સર્વ કાળને માટે શાસનની પ્રરૂપણા એકસરખી ન હોત તો, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પણ જુલમ કરનાર થાત મે આવી રીતે ધર્માચરણ કર્યુ છે તેથી ઉચ્ચ ગતિએ આવ્યો છુ આ લોકો જુદો માર્ગ લઈ બેઠેલા છે તેથી ઢોગી લાગે, જ્યારે સર્વ શાસનની મર્યાદા એકસરખી ન હોય તો તેવી સ્થિતિ થાય ચતુર્યામના વખતે પણ પહેલા ને છેલ્લાને અગે પાચ મહાવ્રત જ કહેલા છે આથી અવધિજ્ઞાન થાય, જાતિસ્મરણ થાય તો પણ ફરક લાગે નહિ પર્યુષણમા બાવીસ તીર્થકરના વારામા ચાર મહાવ્રત–બાવીસને અગે ચાર મહાવ્રત પહેલા ને છેલ્લાને અગે પાચ, જાતિસ્મરણથી યાદ આવે પણ જો પાચ મહાવ્રતનો જ ધર્મ એમ કહી ચાલ્યા હોય પછી બીજે ભવે અવતર્યો ત્યા થયુ જાતિસ્મરણ કા તો પેલાને ખોટા માનત કા તો જાતિસ્મરણને ખોટુ મનત

નાસ્તિક ને ગુરૂ

એક નાસ્તિક ખોટુ ફેલાવનારો તે ગુરુ પાસે આવ્યો શાથી? ઇર્ષાનો માર્યો ગુરુ તપસ્વી, મહાપ્રભાવવાળા હોવાથી લોકો તે તરફ ઝુકયા છે લોકોને ઘેરઘેર નિષેધ કરવા ન જવાય, તેથી વિચાર થયો કે ગુરુને લોઢા પાડી દઉ કે જેથી બધા આપોઆપ ઘેર બેસી જશે એ કારણથી ગુરુ પાસે આવ્યો ગુરુ ચાર જ્ઞાનવાળા આવ્યો ત્યારે ગુરૂએ કહ્યુ મહાનુભાવ!

નાસ્તિકપણાને લીધે હેરાન થયો. હવે તો કાંઈ સુધર ભવાતરની બનેલી હકીકત મન પર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની હોવાને લીધે જણાવી

દરિયો અગાધ, પણ ઘડો આકાશ તરફના મોઢે હોય તો ઘડામા પાણી ક્યાથી ભરાય? પાણીને પૂઠ દઈને રહેવાવાળા ઘડામા ટીપુ યે ન ભરાય ભલે દરિયો અગાધ હોય આવા ચાર જ્ઞાનવાળા, તપસ્વી, ગુરૂ મળ્યા ગુરૂએ પહેલાના ભવ જોઈને કહ્યા પેલા નાસ્તિકને આઘાત થયો વિચારમા પડવાથી જાતિ સ્મરણ થયુ જાતિસ્મરણ મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ થાય નાસ્તિકને જાતિસ્મરણ થયુ નાસ્તિકને આઘાત થયો વિચાર કરવા માડયો શુ કહે છે? તેથી જાતિસ્મરણ થયુ

'કેરી પાકે ત્યારે વટોળીઓ' તેમ

નાસ્તિકનુ જાતિસ્મરણ

કહો હવે ખરેખર આપણને માટે ચૈત્ર વૈશાખ કેરીઓ પાકી છે, ઉતારીને ખાવાની છે માવઠુ થઈ જાય તો કેરીઓ ખગાડી દે તેમ કેરી પાકી, આબો વેડવાની તૈયારી તે વખતે વટોળીઓ આવ્યો ચાર જ્ઞાનીનો સજોગ, પહેલાના ભવો કહ્યા તે વખતમા જાતિસ્મરણ થઈ ગયુ, પણ મોએ ચઢેલો પડે તો માથુ ફોડે, પગથીએ ચઢેલો પડે તો પગ મચકાય-લચકાય અરે, ઈદ્રજાળીઆ છો, અરે મોએ બોલે તેવુ મને દેખાવા લાગ્યુ આ તો આત્માની ઈદ્રજાળ કરવાવાળા છે દુનિયામા ઈદ્રજાળ બહારના પદાર્થની, પણ આ તો એવી વિચિત્ર ઈદ્રજાળ દેખે છે, માટે ખસ જાતિસ્મરણને ઈદ્રજાળ માનીને (ગુરૂના) વચનને દૂર ફેંકી દીધુ

તેમ બાવીસના આચારો, પહેલા ને છેલ્લા તીર્થંકરોના આચારો ખ્યાલમા ન હોય, જાતિસ્મરણ પામે તે વખતે કટ્ટાકટી થાય

સર્વ તીર્થકરોએ પાચ જ મહાવ્રત કહ્યા છે

બને પ્રકારના શાસનમા બને પ્રકારની પ્રરૂપણા સતત થાવી રહેતી હતી ચાહે ત્યાનો અહીં જાતિસ્મરણ પામે, અહીંનો ત્યા પામે, તેને વાધો ન આવે આથી પહેલા, છેલ્લા તીર્થકરોએ પાચ મહાવ્રત કહ્યા છે એમ કહ્યુ નથી, કારણ પહેલા, છેલ્લા તીર્થકરોએ પાચ મહાવ્રત કહ્યા છે એમ નહિ સર્વે તીર્થકરોએ પાચ મહાવ્રતો કહેલા છે

ચાર જ્ઞાની પડે માટે સાવચેતીની જરૂર

શકા—પાચ મહાવ્રતોની પ્રરૂપણા પહેલા શા માટે? ચાર જ્ઞાનના બે ધણી હતા તો પછી આવા પ્રશ્નનો પ્રસગ કેમ આવ્યો? સમાધાન—હેતુ અને કારણ શિષ્યોની શકાના નિવારણ માટેના પ્રશ્નો છે બીજાના આત્માને નિશ્ચિત કરાવવુ તેથી તે તેની પાસે યુક્તિ કહાવે, ત્યારે નિરાકરણ કરી શકે બીજો માલુમ કઇ યુક્તિથી કહે તેનો ભરોસો કયારે આવવાનો? તીર્થકર હતા ત્યારે આખુ જગત તીર્થકરને માનતુ હતુ એમ તો નથી ને? આવી રીતના મિથ્યાત્વી જગતમા બને છે, માટે હે ગૌતમ! તુ સાવચેત રહેજે ખુદ ગૌતમસ્વામી પ્રતિબોધ પામ્યા પહેલા માનતા ન હતા—બધા પ્રતિબોધ પામેલા ન હતા જે પ્રતિબોધ ન પામેલા, તે તો જાવેને? ખુદ મહાવીર પાસે દીક્ષિત થનાર, સાથે રહેનાર એવો મનુષ્ય ઊવટો પડયો ત્યારે કહી દીધુ મહાવીર સર્વજ્ઞ નથી ઘરમા કોળ છે અમમાની જે ઘડીથી વધારે બીજો કોઇ હોય તો કેવળી જ હેય ચાર જ્ઞાની પડ્યા તો નિગોદમા ગયા

ગૌતમસ્વામીની નિશ્રાએ બીજાને પ્રતિબોધવા

ગૌતમસ્વામીની લાઇન સુધી આવેલા પડી જાય તો

સાવચેતી ન આપવી? તીર્થંકર ભગવાન્ જાગતા જમાદાર છે લગીર ખચકો ન પડે, એ સ્થિતિ હતી ત્યારે જાણી જોઈને **ગૌતમસ્વામીજી**એ કહ્યુ મને કેવળજ્ઞાન થશે કે નહિ? એવો વિચાર ગૌતમસ્વામીને હતો, ત્યારે જ **ગૌતમસ્વામી**ની નિશ્રાએ બીજાને પ્રતિબોધ કરવા ભગવાને તે જણાવ્યુ

નવી પરણેલી વહુને ન કહેવાય તેથી કહે છોકરીને–મારા ઘરમા ન ચાલે, એમ છોકરીને કહીને વહુને સભળાવીએ છીએ બીજા શિષ્યોને સીધુ ન કહે, જે લાયક, ખમી શકે, સીધો રસ્તો લે, તેને કહી શકાય એકેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ, નારકીની સ્થિતિ બતાવી જગતની સામાન્ય સ્થિતિ બતાવી બીજા દ્વારાએ શિખામણ દેવી વહુને સીધુ કહીએ ન શોભે **ગૌતમસ્વામી**ની નિશ્રા કરીને બધાને જણાવ્યુ

હવે મૂળ વાત પર આવો–જો અનતા તીર્થંકરો એક સરખી મહાવ્રતની પ્રરૂપણા ન કરતા હોત તો **ક્ષેમકર** નાસ્તિકને જાતિસ્મરણ થયુ અને તે ઊલટુ ગયુ જાતિસ્મરણ થાય અને ધર્મ બધો અધર્મ ગણવામા આવે ભગવાન્ **મહાવીર** ગળે ઓઢાડવા બેઠા છે કે પહેલા અને છેલ્લાએ પાચ કહેલા છે સર્વ તીર્થંકરો પાચ મહાવ્રતની પ્રરૂપણા કરે જ છે

પહેલા પાપનો નિષેધ કેમ?

પ્રશ્ન–મહાવ્રત એટલે નિવૃત્તિ નિવૃત્તિની હકીકત પહેલા કેમ? પુણ્યની પ્રવૃત્તિ ન લેતા પાપનો નિષેધ પ્રથમ કેમ? સવર, નિર્જરા વીસસ્થાનક વગરે જણાવવાના હતા, છતા પાપના પ્રતિષેધનુ સૂત્ર પહેલા મૂકયુ, ને पच महव्वया पन्नत्ता કહી દીધુ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રના ભેદો છે તે પ્રથમ કેમ ન કહ્યા? સમાધાન–જગતને પૂછી જો માલમ પડશે રસોઇ કરવામા

વાસણને પહેલા કલીવાળો કરવો પહેલા ભીંત સાફ કરવી પછી ચિત્રામણની વાત કરવી કોઠો સાફ કરીને દવા આપવી

જેમ રસોઈને અગે વાસણો સાફ કરવાની જરૂર તેમ આ જીવને મોક્ષ માર્ગ તરફ વધવુ હોય તો પહેલા આશ્રવને રોકવાની જરૂર આશ્રવ ન રોકયો તો નિર્જરાની પ્રવૃત્તિ ચાહે તેટલી જબરજસ્ત હોય તો કાર્યકર ન થાય

સૂર્યને અગે વાદળ ખસેડવાની જરૂર છે પ્રકાશ આપો આપ છે પ્રકાશને માટે ઉદ્યમ નહિ ઉદ્યમ વાદળ ખસેડવા પૂરતો કમાડ ખોલ્યુ કે અજવાળુ આવ્યુ જ છે

આત્મા સર્વગુણસપન્ન છે કોઈ ગુણ નવો કરવાનો નથી કમાડ ઉઘાડી નાખો આશ્રવથી આવેલા કર્મોના ઢાકણા દેવાઈ ગયા છે તે ખસેડો તેટલી જ જરૂર આ વાત ખ્યાલમા લેશો તો મુખ્ય શકા ઊડી જશે કે-જૈન શાસ્ત્રકાર જે માને છે, એ વિના બની શકે નહિ જ અતીંદ્રિય પદાર્થ શાસ્ત્રથી કહેવો જોઈએ

એક તોડવામા આટલી બધી જરૂર કેમ?

શકા-અગણોતેર (૬૯) કોડાકોડ ખપાવી દે ત્યા સુધી ખાવીના ખાવી, વળ્યુ નહિ, તો પછી એકમા શુ વળવાનુ? અગણોતેર ખપાવવામા હથિયારની જરૂર ન હતી, કેમકે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર નથી, તો પછી એકને તોડવામા ચારિત્ર વગેરે શુ કરવાના? ત્રણ વગર અગણોતેર તોડી તો એકને તોડવામા શો ભાર કે જેને અગે આટલી બધી કેડ બાધવી?

એક તોડે મોક્ષ મળે

સમાધાન-સામે લશ્કર આવ્યુ, માથુ ઓળ્યો જાય છે ૭ હજાર લશ્કરની કિંમત ન હતી હું એટલી શક્તિવાળો કે

જેણે વગર સાધને અગણોતેર તોડી નાખી, તેને એક કોડાકોડીમા શુ હતુ ? આવી કલ્પના કરવાવાળા જે હોય તેઓએ વિચારી લેવુ કે આ બધુ મેળવવા માટે, મળવા માટે કાઇ છે જ નહિ

ત્યારે શુ આ બધુ નકામુ ?

માણસ રેચ લે ત્યારે શરીરમા શુ આવે છે ? રેચનુ તત્ત્વ કચરો કાઢવામા છે કચરો નીકળી જાય તો જઠરાગ્નિ તૈયાર (તીવ્ર થાય) છે કચરો હોય તો જઠરાગ્નિ મદ પડે છે અગણોતેરનો કચરો નીકળ્યો, એકને તોડી નાખ તો આપોઆપ મોક્ષ મળશે

લેપ માટે સાબુના ન્યાયે સકામ-નિર્જરાની જરૂર

લૂગડુ કચરામા રગદોળાઇ ગયુ, અર્ધો આગળ થઇ ગાગ્રી ગયો પાણીમા કચરો ધોવાઈ જાય પણ લેપ માટે તો સાબુ જોઇએ અગણોતેર કોડાકોડ અકામ-નિર્જરાએ નીકળી જાય પણ છેવટે રહેલી એક કોડાકોડ સકામ-નિર્જરાના સાબુ વિના નીકળે જ નહિ

રાતના પોણીબાર કલાક ગયા તેમા સૂર્યનુ અજવાળુ ન આવ્યુ પણ છેવટનો પા કલાક તેમા અધકાર મટે અજવાળુ થાય, સૂર્યનો પ્રકાશ થઈ જાય

જેમ જેમ વાદળ વિખરાય તેમ તેમ પ્રકાશ

છેલ્લા વાદળ વિખેરાયા ત્યારે સૂર્યનો તડકો પડયો ત્યારે પહેલાના વિખરાએલા નકામા ? પોણીબાર ગયા તો છેલ્લા પામા સૂર્ય દેખાયો અગણોતેર કોડાકોડ તોડી નાખી ત્યારે સમ્યગ્દર્શનનો પ્રકાશ પાચ મિનિટ પછી વધારે એક તોડી નાખે ત્યારે મોક્ષ જેમ જેમ કર્મનો ક્ષય થતો જાય, તેમ તેમ આત્માનો ધર્મ પ્રકાશતો જાય સૂર્યને પ્રકાશ મોકલવા માટે હાથ જોડવાના નથી બારી ખૂલે એટલે પ્રકાશ આપોઆપ આવે

આશ્રવો-આવરણોને તોડી ન નાખીએ તો મોક્ષને પામી શકીએ નહિ

શાસ્ત્રકારોએ મોક્ષનો માર્ગ બતાવતા આશ્રવોને તોડવાની વાત કરવી પડે, તેથી પવ મહત્ત્વયા પન્નત્તા કહેવુ પડે

પહેલા આવરણુ તોડવા કે કર્મ રોકવા?

શકા—આવરણુ તોડવા એ પહેલો નબર કે આવરણો આવતાને રોકવા તેનો પહેલો નબર? પહેલો નબર કોનો?

સમાધાન—શરીરમા આરોગ્ય કરવાની, રૂઝવવાની શક્તિ છે પાકવાનો વિકાર મટાડી દો તો રૂઝ આપોઆપ આવશે હવાથી પાકની સ્થિતિ મગાડો આત્માનો સ્વભાવ છે કે સ્વતત્ર નિર્જરા કરતો જ ચાલ્યો જાય, પણ કયારે? આશ્રવની અગવડને ખસેડી નાખો ત્યારે આશ્રવ એ પકવનારી ક્રિયા છે એને ખસેડી નાખો તો આત્મામા નિર્જરાની સ્વતત્ર તાકાત છે

આતરડામા ભરાએલુ હોય તેને કાઢી નાખવાનુ કામ રેચનુ મલ કાઢી નાખો એટલે આતરડા સીધા વહે જો વિકાર થવાની દશા રોકવામા આવે તો આતરડાનો સ્વભાવ છે કે મેલ કાઢયા જ કરે તેમ આત્મા લાગેલા કર્મોને તોડયા જ જાય કચરો કાઢવો જ જોઈએ

સવરનુ સ્થાન પહેલા કેમ નહિ?

'પ્રશ્ન—નવ તત્ત્વમા પહેલાં સવરને સ્થાન કેમ ન આપ્યુ? નિર્જરાને પ્રથમ સ્થાન આપવુ જોઈએ નિર્જરા અનાદિની અનાદિ કાળથી જીવ નિર્જરા કરતો આવ્યો છે નિર્જરા ન કરી હોય તો એકેદ્રિયમાથી બહાર ન આવત ચૌદ રાજલોકમા કોઈ પણ નિર્જરા કર્યા વિનાનો જીવ નથી

દરેક જીવ નિર્જરા કરે છે દરેક જીવ આઠે કર્મો ભોગવે છે કે નહિ? જો તે આઠે કર્મો ભોગવે, તો ભોગવેલા તૂટે છે કે નહિ? ભોગવે એટલા તૂટે તો નિર્જરા થાય છે બધવાવાળાને બધ થોડો ને નિર્જરા ઘણી માનવી પડે।

સમાધાન—નિર્જરા આત્મબળ છે સવર થયો હોય તો આશ્રવનો કચરો નીકળે સવર એ જ ખરેખર નિર્જરાનુ કાર્ય કરનાર

તામલિ તાપસ

અજ્ઞાન તપસ્વીઓ, પચાગ્નિ તપ કરવાવાળાઓ ઘણી તપ સ્યા કરે છે **તામલિ** તાપસ ખૂબ તપસ્યા કરવાવાળો **તામલિની** તપસ્યા એકઠી કરીએ અને તે તપસ્યા આઠ જીવોમા વહેચીએ તો આઠે જીવો મોક્ષે જાય આટલી બધી તીવ્ર તપસ્યા ત્યારે એને ફળ બીજો દેવલોક મળ્યો જે તપસ્યા આઠ સમકિતીને મોક્ષ પમાડી દે, તે તપસ્યાથી બીજો દેવલોક જ મળ્યો કારણ સવરની શકિત ઉત્પન્ન થઈ નથી

સાધુ સદા ઉપવાસીનો ખુલાસો

સાધુ સદા ઉપવાસી—ખાય પીએ છે ને ઉપવાસી બનવાનુ છે? કહેવાનો મુદ્દો સવરનુ એટલુ બધુ જબરજસ્ત બળ છે કે જેથી ઉપવાસીપણાનો લાભ મેળવે

સાત લવનુ આયુષ્ય હોત તો મોક્ષ મેળવત સાધુપણાની સવરની જીદગી કેટની જબરજસ્ત કે સાત લવ—પોણી મિનિટ નહિ બે ઘડીની સીત્તોતેર લવ ત્યારે સાત લવ એટલે અગિયારમો ભાગ સાધુપણાની ચાર સાડીચાર મિનિટની જીદગી બે ભવને તોડી શકે નાગકેપમો તોડી શકે **છઠ્ઠની તપસ્યા એક બાજુ સાડીચાર મિનિટની જીદગી એક બાજુ,**

આમ છે તો સવરનો પ્રભાવ કટલો જબરજસ્ત છે તે જ અપેક્ષાએ પાચ મહાવ્રત એ સવરરૂપ છે તેથી સવરનુ નિરૂપણ કરવામા આવ્યુ

[1]આશ્રવનો નિરોધ તે સવર સવરનુ ફળ તપોમય તપગડને પોષણ કરનાર, ઉત્પન્ન કરનાર, ટકાવી રાખનાર 'સવર' છે તે મહાવ્રતોમા ક્રમ નિયમિત બનાવીએ તે જ રીતિએ

હિસાદિકનો આધાર પરિગ્રહ ઉપર

પરિગ્રહને છેલ્લો કેમ? મમત્વ ભાવથી અનાદિથી બન્ધી રહ્યો છે મમત્વ ભાવ નીકળી જાય તો ઓગમન હિસાને સ્થાન નથી મમતારૂપી મહીમાતાનો પ્રભાવ છે કે જેની આગળ હિસા, જૂઠ વગેરેના કિલ્લા રહ્યા છે ઘરની મૂર્છા તો તો બધા કિલ્લા જમીનદોસ્ત હિસા કરવી કોને માટે? કુટુબ સાચવવા, ધન મેળવવા જૂઠુ બોલવુ શાને માટે? સેવા મેળવવાની બુદ્ધિ તેથી એઠુ ખાય તે બીકાને માટે. દુનિયા જૂઠુ બોલે શાને માટે? મમતારૂપી મહીમાતા ઉપર જૂઠનો કિલ્લો છે તેને માટે ચોથાને અગે પોતાની વિકૃતિ દશાને પોતાની ગણે ત્યારે પશ્ચાત છે ને? મમપણુ ન હોય તો છે જ શુ? ગુણ ઉપદ્રવ થશે, વધશે, ટકશે, એ ત્રણેનો આધાર પરિગ્રહની વિરતિ ઉપર છે

આરભ, પરિગ્રહથી વિરમવાવાળો ધર્મને ફળીભૂત કરે

ઠાણાગજીની અદર [2]બીજા ઠાણામા અધિકાર આપ્યો

---

१ आश्रवनिरोध सवर (तत्त्वा० अ० ९ सू० १) २ दो ठाणाइ परियादित्ता आया केवलिपन्नत्त धम्म लभेज्ज सवणयाए, त०—आरमे चेव परिग्गहे चेव, एव जाव केवलनाणमुप्पाडेज्जा (स्था० सू० ६५)

કેવળીનો ધર્મ માને કોણ? કળીભૂત કરે કોણ? આરભ અને પરિગ્રહથી વિરમવાવાળો ધર્મને અગે જેટલા બોલ કહો તેનો આધાર આરભ, પરિગ્રહની વિરતિ ઉપર ધર્મ સાભળવો, જાણવો એ બધાને અગે આરભ પરિગ્રહની વિરતિ ॥

મનથી તો પરિગ્રહને મોકળો કરવાની બુદ્ધિ હોય તો સમ્યક્ત્વ

સર્વ ધર્મની પ્રવૃત્તિ મોક્ષ-પ્રાપ્તિ સુધીના સાધનો, કેવળજ્ઞાન સુધી આરભ-પરિગ્રહની વિરતિ છે

શકા-આરભ અને પરિગ્રહ તેમા પરિગ્રહ એ જડ, એ પરિગ્રહને છેલ્લા નબરે કયાથી નાખ્યો? મમતાભાવ એ જગતની હિસા વગેરેનુ મૂળ છે, મમતાભાવ એ કેવળજ્ઞાન સુધીની ચીજને રોકનાર છે

ચાર મહાવ્રતના બળે મમતા જીતાય

સમાધાન-કેવળજ્ઞાન સુધીની ચીજ રોકનાર કારણ બે જેમ એક કારણ રાજાનુ જબરજસ્ત લશ્કર, બૉડી ગાર્ડ (Body-guard) તરીકે રહેનાવારૂ લશ્કર બૉડી ગાર્ડની સાથે લડાઈ છેલ્લી પહેલા એની સાથે લડાઈ આપવા જાય તો લશ્કર જીતના જોર તરફ રહે નહિ, તેથી જીતી શકે નહિ તેમ ચાર મહાવ્રતોથી જીતના જોર એટલુ બધુ પેદા કર્યુ કે મમતાને કહ્યુ કે આવી જા જીતીને જોરદાર બનેલી ફોજ મજબૂતમા મજબૂત લશ્કરને ઉડાવી દે હિસા વગેરેથી વિરમી ગયો, મમત્વભાવ હોય તો કોને માટે? મમતાભાવ રાખીશુ તો આમ બગડશે ચાર મહાવ્રતોનુ બળ ન મળ્યુ 'તો મમતા-ભાવમા રમી જાત માટે પરિગ્રહવિરતિને પાચમે સ્થાનકે મેળવી પડે છે

વ્યાખ્યાન ૧૪

દાનત પાક જોઇએ

ગણધર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજીએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે અને શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે દ્વાદશાંગીની રચના કરતા થકા આચારાંગમા સાધુના આચારની વ્યવસ્થા જણાવી આચારમા પ્રવર્તેલો સાધનસપન્ન થયો પણ દાનત પાક જોઇએ હુશિયારી માત્રથી લશ્કરનો ચાર્જ સોંપાતો નથી લશ્કરને અ ગે દારૂગોળો હથિયાર વગેરે હોય પણ વફાદારી ન હોય તો તે જ બળવાખોર પવિત્ર આચારવાળો છતા દાનત સાફ ન હોય તો વિચારની પવિત્રતા ટકી ન શકે જે આચાર મોક્ષને સાધવાવાળો તે સ સારમા રખડાવનારો થાય

વાસુદેવો વિચારના પરિવર્તનથી નરકે

નવે વાસુદેવો પહેલા ભવમા આચારવાળા તે આચારને પ્રતાપે રાજ પામે છે પણ એમા જે વિચારનો પલટો થઈ ગયો છે તેનુ પરિણામ શુ ? એક નોકારશી સરખુ પચ્ચક્ખાણ ન કરી શકે, અણુવ્રત ન હોય, નરકે જવુ પડે આચારના બીજમાથી ખસ્યા તો જો સીધા શબ્દોમા કહીએ તો નરક-જન્મી ત્રણ ખડની સિદ્ધિ ન મળી હોત, લેપાયા ન હોત તો નરકે જવાનુ હતુ નહિ નરકે જવાનુ થયુ તે વિચારના પરિવતનથી

આચારની સાથે વિચારની વ્યવસ્થાની જરૂર

તે ભવની આચારની મદદ ન હોત તો સુભૂમ ને બ્રહ્મદત્ત પણ શુ મેળવત ? નવકારશી ન કરતો હોય તેને શુ મળે ? આચાર એ

વિચારને પોષણ કરનારો હતો, તો મોક્ષસાધનની અપેક્ષાએ આચારની સુદરતા, અધિકતા, ઉત્કૃષ્ટપણુ હોત તો મોક્ષ મેળવી આપે, પણ વિચારનો પલટો થઈ જાય તો તે આચાર દુર્ગતિએ લઈ જાય શાહુકારની ક્રિયા કરે તેને 'ઠગારો' કહીએ વિચારનો પલટો એ આચારમા ખરાબ પરિણામ લાવનારૂ થાય વિચારની વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર તેથી **સૂયગડાગજી** કેમ રચવુ પડયુ તેનો પત્તો લાગે છે

વિચારના અઠેકાણે આચાર છોડવાનો ન હોય

આચારનુ સુદર ફળ મેળવવુ તે વિચાર સુદર રહે તો, અગર વિચાર ન પલટે તો આથી વિચાર વગરના અસુદર આચારો સર્વથા નકામા છે એમ માની લેશો નહિ નિયાણુ કરે તે વખતે વિચારની પારાકાષ્ટા થઇ છે પારાકાષ્ટાએ વિચાર ન બગડે, તો વિચાર સુધારવાની દરકાર ન રાખે વિચરતુ સાભળીને આચારમા શિથિલ શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ આચાર, વિચાર સુદર રહેવા જોઈએ શાસ્ત્રકારનુ ધ્યેય આચારને છોડાવવા માટે નથી તેમ વિચારને પલટાવવા માટે પણ નથી આચાર કરાવવા માટે શાસ્ત્રકારનુ ધ્યેય છે

વિચાર ઠેકાણે ન રહે તો તે કરીને શુ કામ છે? એમ શાસ્ત્રકાર કોઈ દહાડો કહેતા નથી અને આચાર છોડવાનુ પણ કહેતા નથી

સૂયગડાગ પહેલુ અગ કેમ નહિ?

શકા–વિચારની સુદરતા એ શાસ્ત્રકારનુ ધ્યેય છે તો પહેલા શાસ્ત્રકારે **સૂયગડાગજી** કેમ ન કર્યું? પહેલા વિચારની સુદરતા થઇ જાત પછી આચાર દેવો હતો ને? આચાર પહેલો, વિચાર પછી કેમ?

વિચારનો બાપ આચાર

સમાધાન—આચાર પ્રવતાવવાની પહેલી જરૂર છે વિચારની સ્થિતિ વિચારીએ તો વિચારનો બાપ આચાર છે વિચાર વસ્તુ શી? મન મનને બનાવે કોણ? કાયા વિચારને માટે મનના પુદ્ગલો કાયજોગ લે જે મનુષ્યને જે વસ્તુનો પરિચય આવ્યો હોય તેના જ વિચારો થાય, જે વસ્તુ છૂટી જાય તેના વિચારો છૂટી જાય તમાકુ સુઘનારો વ્યસનમા પૂરો ઉતર્યો હોય, ત્યારે ઊંઘમા ચપટી ભરી લે કાયાની પ્રવૃત્તિ એ જ વ્યસન છૂટી જાય ત્યારે કાયાની પ્રવૃત્તિ રોકાઈ જાય છે જેને અગે કાયાની પ્રવૃત્તિ હોય તે જ સબધી વિચારો આવે એક જ મજોગ પર નિયાણુ કરે છે

બાહ્ય મજોગ વિના ખરાબ વિચાર ન થાય

ખરાબ વિચારો બાહ્ય સજોગ વિના થાય નહિ ચાહે તેવો રઠીબાજ હોય તેને અમેરિકામા ન દેખેલી સુદર સ્ત્રીનો વિચાર કોઈ દિવસ આવે છે? ઈંદ્રિયો દ્વારા રસના, શ્રોત્ર વગેરે પ્રવર્તે તેમા મનનુ ચાલે છે માટે પહેલા આચારને કાબૂમા લો વિચાર મનનો વિષય છે તેથી મન પહેલા કાબૂમા ન આવે આચાર પહેલા કાબૂમા આવશે લેવાદેવાની ચીજ હોય તો લઈ દઈ શકીએ' આચાર કાબૂમા લઈ શકાય તેવી ચીજ છે પહેલા એને કાબૂમા લેશો તો વિચાર કાબૂમા આવશે અજવાળુ જોઈતુ હોય તો દીવાને પકડો અજવાળુ લાવવાની કે કાઢવાની ચીજ નથી તેમ વિચાર પણ નથી, કાયાને પ્રવતાવો એટલે મન આપોઆપ ચુમાઈને રહેશે

આસુ ન મળ્યા ન લડાય

જે માણસને સામો લડવા માટે ન મળે તે લડીનડીને

થાકશે સંજોગ ન મળ્યો તેથી લડકણી આપોઆપ લડતા રોકાઈ લડકણી બાઈ તમાશગીર, લડનાર સામા ન મળે તો થાકી જાય બે જણ જોવા આવ્યા, એક જણ લડવાવાળો મળ્યો તો લડકણી સારી ન રહે

નાગિલાથી સન્માર્ગ

કાયાના સંજોગ ન મેળવો તો ચિંતવન કરતા થાકો નાગિલા નાગિલા કરતા બાર વર્ષ રહ્યો, નાગિલાએ ધર્મનો સદ્ભાવ દેખાડયો ત્યારે સન્માર્ગે આવ્યો નાગિલા ખરાબ હોત તો કાઈ સન્માર્ગે નહિ આવત

પહેલો ઉપદેશ આચારનો

આદ્રકુમારની ઘરવાળી ખરાબ હતી તેથી શુ થયુ ? આથી ગણધર મહારાજ નિશ્ચિત કરે છે કે પહેલવહેલા ઉપદેશ આપો તો આચારનો આચાર દૃઢ થઇ જાય ત્યાર પછી વિચારનો ભૂગોળ, ગણિત વાચતા આવડયા પછી પરીક્ષા કયારે ? ધોરણનો અભ્યાસ કર્યા પછી વિચારને અંગે પરીક્ષા લેવા જેવુ તે અભ્યાસ વિના પરીક્ષા લેવા જેવુ થાય

આચારની સજ્જડતા માટે પહેલુ આચારાગ

આ૦ ભ૦ [1]હેમચન્દ્ર મહારાજે પહેલા યોગશાસ્ત્રમા માર્ગા-

---

१ न्यायसम्पन्नविभव' ०॥ पापभीरू ०॥ अनतिव्य ०॥ कृतसङ्ग' ०॥ व्ययमायो ०॥ अजीर्णे ०॥ यथावद ०॥ अदेशा ०॥ दीर्घदर्शी ०॥ अन्तरङ्गा ० कल्पते॥ (यो० शा० प्र० १ श्लो० ४७-५६)

નુસારીના ગુણોનો ઉલ્લેખ કર્યો [1]અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમા પહેલા સ્રીમમત્વમોચન જણાવાયુ પછી મનને વશ કરવાની વાત જણાવાઈ જેને ઘેર આવ્યા વિના ચાલતુ ન હોય તેને કહેવાય–મારે ઘેર આવીશ નહિ પણ જેને ચાલતુ હોય તેને ન કહેવાય દરેક જીવે પહેલા આચારને સજ્જડ પકડવાની જરૂર. આચારને સજ્જડ પકડે તે જ વિચારમા સજ્જડ થશે આથી પહેલુ **આચારાગ** કર્યુ

આચારની દૃઢતા માટે પહેલા પૃથ્વીકાયાદિ નિરુપણ

દીક્ષા કોને આપવી ? છજ્જીવનિકાયમા માનતો હોય, અગર ન માનતો હોય તે બન્નેને આચારાગના પહેલા શ્રુતસ્કધમા પહેલા અધ્યયનમા પૃથ્વી–કાયના ઉદ્દેશા કહીને તેઉકાય, વાઉકાયના ઉદ્દેશા પછી રાખ્યા અનુક્રમ કેમ છોડી દીધો ? હા–ધારીને છોડયો છે પૃથ્વી, અપકાય, વનસ્પતિ, ત્રસ-કાયની માન્યતા થવી સહેલી છે, પણ વાઉકાયની પરીક્ષા અઘરી છમયની પૂરી શ્રદ્ધા ન થઇ હોય તો પણ દીક્ષા લઈ શકે આચારમા વ્યવસ્થિત કરી દો

પહેલા ઘા કરતા બધ કરી દેવાય છે દાનત નથી સુધરી કેદ કરનાર દરેક જાણે છે કે કેદીની દાનત સુધરી નથી, હથિયાર મેલી દે, હથિયાર ગયા તેથી આપોઆપ ઠેકાણે આવશે દાનત ખરાબ હોય તો પણ સુધરે છે, તેમ વિચાર એક વખત ન સુધર્યો હોય તો પણ આચાર તો સુધારી નાખવા

રાજાની રૈયત બની એટલે વફાદારીની ફરજ પડાય

---

૧ अथ स्त्रिय —मुद्रसि प्रणयचारुगिरासु, प्रीतित प्रणयिनीषु कृतिन् ! किम् ? । किं न वेत्सि पतता भववार्द्धौ, ता नृणां खलु शिला गलबद्धा ॥ (अध्या० क० श्लो० ३५)

પહેલા સદાચારવાળો થાય, દઢ થાય, ત્યારે વિચારની પરીક્ષા કરવી બાહ્ય તપ પહેલુ કહ્યુ, અભ્યતર તપમા પણ ધ્યાન છેવટે કહ્યુ બાહ્ય તપો આલોચન થઇ ગયા સ્વાધ્યાય થઈ ગયા, પછી ધ્યાન આચારમા ઓતપ્રોત થાય ત્યારે તેના વિચારને સુધારો કરવાની જરૂર તેથી **આચારાગ** પછી **સૂયગડાગ શાસન દોરી લેનાર થાય માટે ઠાણાગ**

આ બેથી આચાર વિચારની વ્યવસ્થા થઇ, પણ તે **શેઠની શિખામણ ઝાપા સુધી** આગળ જવામા જનારની અક્કલ કામ લાગે ચાલેલા કેસો વાચી જાય તેથી ન્યાયાધીશ ન થાય, સ્વત ન્યાયબુદ્ધિ થવી જોઇએ **આચારાગમા, સૂયગડાગમા** જણાવેલા આચાર, વિચાર જાણી જાય તેથી શાસનની દોરી લેનારો ન થાય, તેથી ઠાણાગ

પાચ મહાવ્રતોના નિરૂપણનો હેતુ

તે ઠાણાગના પાચમા ઠાણામા પાચ મહાવ્રતોનુ નિરૂપણ કર્યુ પણ પૂજા પ્રભાવનાનુ નિરૂપણ કરતા નથી એમ મહાવ્રત સારા મનુષ્યને બોલાવવા હોય તો આસન, સિહાસન માડના પડે આસન વગેરે માડયા વિના બોલાવવા આવે તો મૂર્ખ બને સમાધાન–દેવની પરીક્ષામા મહાવ્રત ફરજ તરીકે ગુરૂ અને ધર્મની પરીક્ષામા મહાવ્રત ફરજ તરીકે હિસક બને, પ્રાણીનો ઘાત કરે તેવો દેવ પાલવવાનો નથી **જે હિસા કરે તે ભોગવે તારા બાપનુ શુ જાય?** પવિત્ર, અહિસક, મમતાભાવ રહિત હોય તો જ દેવ માનવા દેવની પૂજા કરનારે પહેલા દેવનુ લક્ષણ જાણવાની જરૂર કુદેવત્વના અભાવરૂપ લક્ષણ પહેલા, તે પછી જ સુદેવનુ લક્ષણ સમજવુ પાચ મહાવ્રતો કુદેવત્વ નથી એમ સાબિત કરે છે કુદેવપણુ નથી

એ નક્કી થાય તો પછી જ સુદેવપણાના લક્ષણ આવે 'દેવ' તત્ત્વનુ નિરૂપણ કરવામા પહેલે નબરે ઉપયોગી થાય તેવુ હોય તો તે આ પાચ મહાવ્રત છે આ પાચ જેમા આગળ કરવામા આવે તે જ ધર્મ પાચ જેમા આગળ કરવામા ન આવે તે ધર્મ જ નથી

[1]ધર્મોપગ્રહ-દાન સયમના ટેકા માટે

ધર્મના ચાર પ્રકારમા પણ દાનધર્મમા ૧ **જ્ઞાનદાન** દેવુ-હિત અહિતને જાણે, અહિતને છોડે ૨ **અભયદાન** દેવુ-જીવને બચાવવા ૩ **ધર્મોપગ્રહ-દાન**-તેમા ધારણા મહાવ્રતના પોષણની ફલાણા ભાઇને ટેકો આપુ છુ નેમ હુ ટેકો આપુ છુ તેનુ નામ ધર્મોપગ્રહ-દાન આ દાન એટલે સયમમા ટેકો આપવો, સાધનો મેળવી આપવા, વિઘ્ન દૂર કરવા

શીલ તો મહાવ્રત રૂપ જ છે

તપસ્યા—સવર વગરની તપસ્યા સોના સાઠ કરતા **મોની સોય મોની સોય** બને તેના કેટલો ફરક ?

તામલિની તીવ્ર તપશ્ચર્યા

તામલિ તાપસે તપસ્યા કરી કેવી કરી ? છઠ છઠ નિયમિત આપણને તીર્થસ્થાન મળ્યુ, તપસ્યા કરનારાઓને અનુભવ રહે છે ચાર મહિના એકાતરા નિભાવવા પડે છે તો શી અડચણ થાય છે ? તો પછી સાઠ હજાર વર્ષ સુધી લાગલગાટ છઠને પારણે છઠ ઉપવાસ, આબેલ, એકાસણુ નહિ પારણાને દહાડે બારે ભાગોળો છૂટી રાખે તો પણ તપસ્યા આકરી પડે પારણામા પોષ તેવાને તપસ્યા આકરી પડે ભિક્ષાવૃત્તિથી

૧ (૧૧)

રાબડી ઉકાળો, મગનું પાણી મળશે એમ નહિ તો સાઠ હજાર વર્ષ લાગલગાટ છઠ કેમ થયા હશે? છઠના પારણામાં શી રીતે ખાય છે? આપણે જોવા પણ ન ઊભા રહી શકીએ તેવું જે માગેલું અનાજ તેને એકવીસ વખત પાણીએ ધુવે, તેમાં શું? કશું નહિ-રજકસ ઊડી જાય શાના ઉપર તપ કરતો હતો? દૂધપાક પૂરીના અંતરનાણામાં ન હતો, પારણાં દૂધના ન હતા-એક વખત મળેલું એકવીસ વખત ધોઈ નાખે, પિંડ રહે તેનાં કોળીઆ આપણને આંબેલ આકરા પડે છે તો સાઠ હજાર વર્ષ સુધી એકવીસ વખત ધોવાઈને કેમ ખવાયું હશે?

તામલિને તપનું ફળ બીજો દેવલોક

એ તપસ્યાની કસોટી કરો, કયી સ્થિતિએ તે પહોંચી હશે? આઠ મોક્ષે જાય એવી સ્થિતિએ છતાં તામલિને શું મળ્યું માત્ર બીજો દેવલોક કહો માત્ર બીજા દેવલોક સુધીની સ્થિતિ મળી-કયાં આઠ મોક્ષ ને કયાં બીજો દેવલોક? સંવરની ઉપાદેયતામાં શ્રદ્ધા નથી તેથી તેમ થયું આશ્રવ છે, રોકવાની જરૂર છે, સંવર છે, આદરવાની જરૂર છે, એટલું માન્યું નથી

લીલોતરી વર્જવામાં ઇન્દ્રિય-આસક્તિવર્જન

સૂકવણી તિથિને દહાડે વાપરો તેના કરતાં લીલોતરી લાવો તો શું? વર્જવાનું ન ખાવાનું કહે ત્યાં સુધી ધર્મ તિથિને દહાડે રસના-ઇન્દ્રિયથી જીવોની વિરાધના થાય તેથી લીલોતરી છોડી સૂકવણી વાપરી લીલોતરી લાવો તો અધર્મ રાઈ જેવી ચીજ અચિત્ત ખાધી તો? અગ્નિકાયના જીવો અસંખ્યાત માર્યા ત્યારે ગઈ નિર્દોષ થઈ થોડું પકવ્યું તેમાં એટલા અગ્નિકાય બળ્યા દોષ કેમ? આખા જગતનું એકનું

યોગપ્રતિક્રકર્મ કરતા ઇંદ્રિયની આસક્તિ વધારે ઇંદ્રિયની અપે ક્ષાએ થતો વધ તે બધ કર્યો

સવરની ન્યૂનતા

હવે મૂળ વાત પર આવો— સાઠ હજાર વર્ષ સુધી લાગલગાટ છઠની તપસ્યા આવી નીરસપણાની તપસ્યા-આઠ જણને વહેચી આપીએ તો આઠે જણ મોક્ષે જાય-એટલી તીન તપસ્યા-ફળમા બીજો દેવલોક મળ્યો કારણ ? સવરની માન્યતાની ખામી

સારૂ થવાની બુદ્ધિથી તામલિનો તપ

પ્રશ્ન-શાથી તામલિ તાપસ તપસ્યા કરતો હતો ? સમાધાન– તામલિ તાપસ આવતા ભવમા સારૂ થાય તેથી તપસ્યા કરતો હતો

ભાવઉ લાસરૂપી 'ભાવના' લો તો ભાવ જ ફળ દેનાર છે અન્ય મતવાળા બધા ભાવવાળા તો છે તાજા મળાય છતા દર્શનને માટે દોડાદોડી અનિત્યભાવના-ચારિત્રના વરની મૈત્રી ભાવના પ્રવૃત્તિ (ચારિત્ર) ધર્મની નથી સમ્યકત્વના ઘરની છે

ભાવનાથી કર્તવ્ય

ભાવના નામનો ચોથો લો તે આ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રને ધારણ કરનારા છે તેને અગે અદ્વિતીય ભક્તિ તે અનત સસાર મટાડી દે તેવા હોય તો આ મહાપુરુષો તેનુ જે કાર્ય તે કરવુ–ઉપાશ્રય, અન્ન વગેરે આપવુ

પૂજાનો અધિકારી કોણ ?

ત્રણુ તત્ત્વને ધારણ કરનાર એટલે મહાવ્રત તો જોડે રહ્યા દેવ, ગુરુ ને ધર્મની જડ મહાવ્રતને અગે માટે પહેલા મહાવ્રત જણાવ્યા જેને મહાવ્રતનો મુદ્રાલેખ નથી તેને ભગ વાનની પૂજા કરવાનો વાસ્તવિક હક નથી મહાવ્રત લઇ શકો,

ન લઇ શકો એ જુદી વાત છે પણ કર્તવ્ય આ જેને તે કર્તવ્ય નથી તેને ભગવાનની પૂજાનો અધિકાર નથી

નાતમા માનબર હોય તેને કહે-વરો નહોતો કરવો. માતબરના મોમાથી આવો શબ્દ ન નીકળે નાગાના મોમાથી આવો શબ્દ નીકળે

બીજા મિથ્યાત્વી કેમ?

પ્રશ્ન—દેવ ગુરૂ ને ધર્મને માને, છતા બીજા મિથ્યાત્વી કેમ? સમાધાન—ઝવેરીનો છોકરો મોતીથી રમે, હીરા ટીચે તેથી 'ઝવેરી' તો કહેવાય નહિ હીરા, મોતી મળ્યા છે પણ તેની કિમત નથી તેમ દેવ ને ગુરૂની કિમત હોવી જોઈએ ત નથી તેથી મિથ્યાત્વી

ભગવાન્ શુ પૂજાની દરકારવાળા છે?

હવે મૂળ વાત પર આવો—જેને મહાવ્રતનુ ધ્યેય નથી તે પૂજા કરે છે તેથી ભગવાનને બેઈમાન બનાવે છે ભગવાનની પૂજા લાભ સમજીને કરૂ છુ એમ સમજીને પૂજા કરતો નથી પણ ભગવાનના કહેવાથી પૂજા કરૂ છુ ભગવાને આ પાપેનો આરભ થાય તેમા તમને લાભ કહ્યો કેમ?

જે ભગવાન ચાગલુ પાણીના જીવોને બચાવવા માટે પોતાના શૂરા સરદારોનો ભોગ આપ્યો

સાધુ મહારાજને તરસ લાગી હોય, જીવ જાય તો જવા દેવો કાચુ પાણી આપવુ નહિ વચનમા માત્ર નહિ વર્તાવમા આવ્યા પાચનો સાધુ તરસે મર્યા તો બધાને પચ્ચક્ખાણ કરાવી દીધા તેમા પણ અપ્કાયની વિરાધના ન હતી અપકાયની વિરાધનાનો સભવ હતો આખુ તળાવ ઔષધિના પ્રભાવે કાચુ પાણીવાળુ મટી

'કોલ' ભવનિર્વેદનો

આથી હરિભદ્રસૂરિએ [1]પચાનકમા જણાવ્યુ-દ્રવ્ય પૂજા કયી કહેવાય ? જેમા સર્વવિરતિ મેળવવાની ભાવનાએ ભગવાનની પૂજા હોય-તેનુ નામ 'દ્રવ્ય-પૂજા' અને આથી જ રોજ કોલ લેવામા આવે છે નાના બચ્ચાઓને કોલની કિંમત ન હોય કોલ કયો जय वीयराय ! जगगुरू ! होउ मम तुह पभावओ भयव ! । भवनिव्वेओ (प्रणिधानसूत्र) ચારે ગતિરૂપ સસારથી નિર્વેદ તારા પ્રભાવથી થાઓ એમના પ્રભાવથી માગીએ છીએ ભવનિર્વેદ

'પૂજા' દસ્તાવેજ, 'સહી' જય વીયરાય

જેને ભવનિર્વેદનુ ધ્યેય ન હોય તે પૂજા કરે તેમા શુ ? દસ્તાવેજ આખો લખે, સહીમા છટકી જાય તો ? દસ્તાવેજ નકામો પૂજા એ દસ્તાવેજ जय वीयराय એ સહી છે સહીમા છટકી જવાય તો દસ્તાવેજ રદ થઈ જાય લુલીઆ જમાતીઆ ઉપર કાઈ હુડી લખતા નથી

તીર્થંકરની કિંમત તેમના ગુણથી

ભગવાનમા રહેલા ગુણોની જ પૂજા છે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર એ ગુણોની જ પૂજા રાખવામા આવેલી છે પુરુષ ને ગુણ એ એ એકરૂપ છે તીર્થંકરોની કિંમત એમના ગુણોને લીધે છે

---

१ दव्वे भावे य थओ दव्वे भावथयरागओ सम्म । जिण-भवणादिविहाण भावथओ चरणपडिवत्ती ॥ जिणभवणबिंबठावणजत्ता पूजाइ सुत्तओ विहिणा । दव्वत्थउत्ति नेय भावत्थयकारणत्तेण ॥ (पचाश० २८६-२४७)

ન લેવી તે અર્થ વિરમણમા નહિ પરિગ્રહવિરમણ નામ શા માટે રાખ્યુ ? 'પરિ' ઉપસર્ગ શા માટે છે ? ગ્રહણ માત્રનો ત્યાગ નથી આહાર લે તો પાપ થઈ જાય તેમ નહિ, સયમો પકરણ સિવાય જે કાઈ વસ્તુ લેવી તે જ 'પરિગ્રહ' 'પરિ' ઉપસર્ગથી વિશિષ્ટ એમ જણાવી સયમ-ઉપકરણ સિવાય એમ જણાવ્યુ

બિલાડીને ગળે ઘટડી

એક ઓરડામા ઉદર રહેતા હતા બિલાડી આવીને રોજ મારી જાય છે પેસે તેની ખબર પડતી નથી ઉદરડાના પચે ઠરાવ કર્યો-બિલાડીના ગળે ઘટડી બાધી દો વાત ખરી બિલાડીને ગળે ઘટડી બધાઇ જાય તો ભય ન રહે આ નિર્ણયનો અમલ કોણ કરવા જાય ?

મુચ્છાઓ વેરમણ-શબ્દમા સારો છે મૂર્છાનુ વિરમણ થાય છે કયા ? તેની ખબર રહી ? જેની પાસે જે વખતે જે હોય તેમા જે જકડાય તે મૂર્છા ચક્રવર્તી છ ખડની રિદ્ધિ છોડીને નીકળે, આવીને દાડામા લેવાયો ઘેરે હજારો, લાખો રૂપિયા છોડીને આવેલા સાધુસાધ્વીઓ ચીથરામા ચૂથાયા જે લાખોમા લેવાયા નહિ તે ચીંથરામા મૂઝાયા

જકડાવવાનો સભવ અગિયારમા સુધી

જકડાઈ જવાનો સભવ કયા સુધી ? અગિયારમા સુધી તો અગિયારમા સુધી પાચ મહાવ્રત ન દેવા ? દશની આગળ વધે નહિ ત્યા સુધી લોભ જવાનો નહિ ડૉક્ટર (doctor) દવાખાનુ કરે દવા, ઓજારો રાખે રોગ કાઢી નાખવા તે હાથમા ન રહે. રોગ કાઢે તો જ ડૉક્ટર એમ ન કહીએ, તેમ મૂર્છા કાઢે

તો જ વિરતિ એમ ન કહી શકીએ મૂર્ચ્છાના સાધનો કાઢી નાખે સાધનો અલ્પ, બહુ, સચિત્ત, અચિત્ત મૂર્ચ્છાને મારનારી ચીજ અ પ વગેરે ન જોઇએ મૂર્ચ્છા પરિણામના પચ્ચકખાણ નથી રાગપરિણતિ, લોભપરિણતિના પચ્ચકખાણ નથી જો એ રાખવા જઇએ તો મહાવ્રત અગિયારમા સિવાય બને નહિ

પરિગ્રહ પોતાનુ જ બગાડે માટે પાચમુ

અરે હોય તેમા મમતા થાય તો થાય, પણ ન હોય તેમા મૂર્ચ્છા થાય તો ડગલે પગલે ભાગવાનો ડર ડગલે પગલે ભાગવાનો ડર તો પચ્ચખ્ખાણ કયાથી લેવાય ? માટે મૂર્ચ્છા છોડવાનો વખત લાવવા માટે બહારની વસ્તુ છોડવાની જરૂર અલ્પ, બહુ છોડવા તેથી પાચમે નબરે તે રાખ્યુ હિસા વગેરે ચારમા બનેનુ બગડે પણ પરિગ્રહમા લેનારનુ જ બગડે મૂર્ચ્છા કરનારનુ બગડે મારૂ કયુ મમતા કરી તેથી પોતાનુ બગડે જો એમ છે તો એના પકડનારને પહેલા પકડવો કે એકને પકડનારને પછેલા પકડવો ? એકના બગાડ નારને પછીથી પકડાય હિસા વગેરે અનતા વિષયોને બગાડ નાર કાબૂ બહારના વિષયો તેથી કાબૂ બહારના પચ્ચખ્ખાણ જ્યારે પરિગ્રહમા કાબૂની વાત કાબૂના વિષયના પચ્ચકખાણ તે હાથની વાત છે આ પાચે મહાવ્રતોનો અનુક્રમ નક્કી થયો તેથી ગણધરે કહ્યુ 'तद्यथा' એટલે આ કહુ છુ, તેમા ફેરફાર નહિ

આ પાચે નબો કહો કોને ? તે માટે પાચેનુ સ્વરૂપ જાણવુ જોઇએ

વ્યાખ્યાન ૧૫

વિચારની વ્યવસ્થા વિના બધુ નકામુ

ગણધર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજીએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે, મેનાતરે, કાલાતરે, ભગવાનના વચનામૃતનુ પાન કરવાને શક્તિમાન થાય તે માટે, **આચારાગમા** આચારની વ્યવસ્થા કરી સાધુઓ આચારમા વધનાવાળા સ્થિર થયા છતા જો વિચારની વ્યવસ્થા ન હોય તો નકામુ દુનિયામા પ્રજાકીય મનુષ્ય અને જાસુસના વતનમા જરા પણ ફરક હોય નહિ બન્કે એમ કહીએ તો ચાલે કે જાસુસની એવી વર્તણુક હોય કે જેમા શ ા ને અવ ાશ ન રહે

ભવ્ય ને અભવ્યના ચારિત્ર

આ જૈન શાસનમા વિચારની વ્યવસ્થાવાળાના ચારિત્રમા જેટની ચ્ગ્ની સ્થિતિમા નિયમિત ન દેખાય, તેટલી વિચાર વગરનામા ચ્ગ્તી સ્થિતિમા દેખાય ભવ્ય જીવ જે ચારિત્ર પાળે, તે ચારિત્ર મોક્ષના ઉદ્દેશનુ હોય, વગર પણ ઉદ્દેશનુ હોય, સામાન્ય પણ ચારિત્ર હોય પણ અભ ય જે ચારિત્ર લે તે ઉદ્દેશનો ખીલો ઠોકીને લે દેવેન્દ્રપણુ, રાજા મહારાજાપણાનો ખીલો ઠોક્યા સિવાય તેને ચારિત્રમા પેસવાનુ થતુ નથી ભ ય જીવ ઓઘે પણ પેસી જાય, પણ અભવ્ય ખીલો ઠોકીને જ પેસવાનો ભ ય જીવ વગર ખીલે પેસી જાય જો અભવ્ય વગર ખીલે પસી જતો હોત તો સમ્યગ્દર્શનની અમર થઇ જાત અભ ય ચારિત્રમા પે ા છે તે મારો ખીલો ન ખસે તેથી **મહાજન મારા માથા ઉપર ખીલી મારી ખમે** નહિ જિનેશ્વરના કર્મક્ષયના માર્ગો મારે આચરના છે અભવ્યને

માટે મહાજન માર માથા ઉપર, જિનેશ્વરે કહેલુ બધુ આચરવુ છે ખીલો મારો ખસે નહિ ખીલો ઠોકયો છે તે ખમી જાય ભવ્ય જીવો ખીલા ઠોકીને ધૂમે છે, પણ તેમનો ખીલો ખસી જાય છે મોક્ષની ઇચ્છાએ લીધેલા ચારિત્રો કરતા પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છાથી ચારિત્ર લીધેલા અનતા જેટલા સિદ્ધો થયા ખીલાવાળા ચારિત્ર અનતા ફરસ્યા ખીલા વગરના ચારિત્ર કરતા અનતગુણા ફરસ્યા

ખીલા વગરના ચારિત્ર આઠ

આખા ભવચક્રમા ખીલા વગરના ચારિત્ર આઠ જ હોય છે अट्ठ भवाउ चरित्ते (आव० नि० गा० ८५६) જેમા મહારાજા કે ધનાઢય થવાનો ખીલો ન ઠોકયો હોય તેવા ચારિત્રના ભવચક્રમા આઠ જ ભવ બીજ જો હણાયેલુ નથી, તો પછી એ બીજને પાણીનો જોગ પૃથ્વી ઉપર કે વાસણમા મળે તો ઊગ્યા વિના રહે જ નહિ બીજમા તાકાત છે તો ચાહે તે પૃથ્વી ઉપર પડી રહ્યુ હોય કે વાસણમા હોય તો અકુરો ફૂટયા વિના રહેવાનો નહિ ભવ્ય જીવને સયોગ મળ્યો તો અકુરો થયા વિના રહે નહિ આથી ખીલા વગરના ચારિત્રને માટે આઠ જ ભવ માન્યા

ખીલો એટલે પૌદ્ગલિક ઇચ્છા ખીલાના જોરે વર્તવુ છે તેને ચઢતી કળા રાખવી જોઇએ જાસુસનુ વર્તન એવુ હોય કે શકા થાય નહિ ચોરની ચુપકીદી એટલી બધી હોય કે નોય ખખડે નહિ ખીલો ઠોકીને ધૂમેલા ચારિત્રમા એવા ચાલાક રહે કે શકાનુ સ્થાન રહે નહિ

દ્રવ્ય-ચારિત્ર વિના ભાવ-ચારિત્ર આવે નહિ

દરેક સિદ્ધ સિદ્ધપણાને પામેલા છે તેમને અનતી વખત

તો ખીલાવાળા ચારિત્ર કર્યા છે ખીલા વગરના ચારિત્ર આઠ વખત જ હોય છે અનત દ્રવ્ય-ચારિત્ર થયા વિના ભાવ-ચારિત્ર આવે નહિ એમ [1]હરિભદ્રસૂરિ કહે છે

પગથિયે ચઢનારો નથી માળનો, નથી માઢ (આગળના એક ભાગ)નો પગથિયા વગાવ્યા વિના માળ મલવાનો નથી દ્રવ્યત્યાગ કરનારો એ દુનિયાના સુખથી નીકળી ગયો એ આત્મીય સુખને પામ્યો નથી વચલા પગથિયામા છે, છતા જેટલા પગથિયા ઓળગે તેટલો માળ નજીક આવે જેટલા દ્રવ્ય-ચારિત્ર થાય તેટલુ ભાવ-ચારિત્ર નજીક આવે ભાવને લાવવાને માટે દરેકે પ્રવૃત્તિ કરવાની છે

દ્રવ્ય-ચારિત્ર કરતા ભાવ-ચારિત્ર અધિક છે

ભાવ-ચારિત્રની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય-ચારિત્રની કિમત નથી રૂપિયા હિસાબમા નહિ મોટો થવાનો હોય, સ્પેશિયલ (special) મૂકાવી દે રૂપિયાનો હિસાબ નહિ શુ ઘરમાથી રૂપિયા ફેકી દીધા ? પેલા લાભની અપેક્ષાએ આમ પૈસાની કિમત છે પછી પાચસો ગયા તો શુ ? પાચ હજાર આવવાના છે તેથી ચિતુભાઇ મરી ગયા તે વખતે વિમાનમા બેસીને આવવુ પડ્યુ પૈસાની કિમત શી ? એમ થયુ છે એ બધા શબ્દો ઉદ્દરથી છે દ્રવ્ય-ચારિત્રની કિમત શી ? નકામુ, એ બધુ ભાવ-ચારિત્રની

[1]नेव चरणाभावे मोक्खत्ति पडुच्च भावचरण तु। दव्वचरणम्मि मयणा सोमाईण अभावाओ ॥ तेसिपि भावचरण तहाविह दव्व चरणपुव्व तु। अन्नभवविक्खाए विन्नेअ उतमत्तण ॥ तह चरमस रीरत्त अणेगभववुमलजोगओ निअमा। पाविज्जइ ज मोहो अणाइ मतोत्ति दुव्विजओ ॥ (पचव० गा० ९२१-२२-२३)

એપેક્ષાએ આજકાલ આપણે અજ્ઞાની કે હાધારગા મનુષ્યો છીએ

હરકોઇ સાધુ એટલે 'દ્રવ્ય-સાધુ' એમ નહિ

સાધુપણુ એટલે દ્રવ્ય-સાધુ એમ કહેવાવાળાની શી દશા? તારા આત્મામા એવો કયો ગુણ થયો છે કે આમા ભાવ-સાધુની પરિણુતિ નથી એમ કહી શકે દ્રવ્ય-સાધુ કહેનારા, સાધુપણામા રહેલાના-ભાવ-ચારિત્રની સ્થિતિવાળા જેઓ હોય તે બધાનો ચોર દ્રવ્ય-ચારિત્ર કહેવાનો હક શો? કા તો અભવ્ય, કા તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય નહિ તો જેઓ ચારિત્ર પાળી રહ્યા હોય તેને 'દ્રવ્ય-સાધુ' કેમ કહેવાય

સમ્યક્ત્વવાળા છે કે નહિ તેના માટે સમ્યક્ત્વના ચિહ્નો જોવાના છે, તે સિવાય અમુક વ્યક્તિમા સમ્યક્ત્વ નથી એવો નિર્ણય આપણાથી થઈ શકે નહિ જેનામા સમ્યક્ત્વના ચિહ્નો છે, તેને સમક્તિી માનવામા હરકત નથી જે પ્રરૂપણા કરનાર છે, તેને ગુણી માનશે તો ગુણની પ્રાપ્તિ થશે દીપક સમ્ય ક્ત્વવાળો દેશના દે છે જિનેશ્વરની પ્રતીતિ થઈ તે વખતે અહો! કરવાનો દીપક સમ્યક્ત્વવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય બીજાને સમકિત થાય તે વખતે ઉપદેશક તરીકે પ્રરૂપકને માનવાનો બાહ્ય વ્યવહાર હતો તેથી માન્યા, તેથી પેલાને હરકત નથી નિહ્નવને દેખીને ચારિત્ર લે, બીજો શુદ્ધ ગુણવાળો ન હોય, પણ શુદ્ધ ગુણના ચિહ્નો હોય તો માનવામા અડચણ નથી

વ્યક્તિને લઇને જાતિને નિહ્નવાનો હક નથી

શુદ્ધ ચિહ્નોવાળો છે તેને દૂષિત માન્યો તો શી દશા થવાની? ધર્મના ધોરીને, રક્ષકોને, મોટામા મોટુ કલક આપનારા થઈએ-દ્રવ્ય-સાધુ કહીએ તો　　)

જાતિને અગે　　ને તો માથુ ફરી જાય છે

પોરવાડ જ્ઞાતિમા બે ત્રણ ખરાબ નીકળે, બે સારા નીકળે, તે વખતે નાત 'આવી' છે એમ કહો તો તમારૂ શુ થાય છે? તમે ઇજ્જતો લઇને બેઠા હશો કોઇ વ્યક્તિની ખરાબીને અગે, તમારી જાતિને દોષારોપણ કરે છે તે ઝેર જેવુ લાગે છે

એક અગ્રેજે ખૂન કર્યું હોય એ ઉપરથી અગ્રેજો આવા છે એમ કહો તો તમને કોટડીમા ઘાલે વ્યક્તિને લઈને જાતિને નિદવાનો હક નથી જે વ્યકિત અપકૃત્ય કરનારી હોય, માર્ગથી બહાર હોય, તે માર્ગને બગાડનાર, તેને લીધે જે વ્યકિત માર્ગને ઉન્નતિ કરનારી છે તેને ભેગી લેવાનુ થાય તો તે વખતે બેગુનેગારને ગુનેગાર બનાવવાનુ થાય

'કુચ રિત્રીઆ દેખી ચારિત્રીઆ પર અભાવ થયો'

(શ્રાવક અતિચાર) ગામ હોય ત્યા ઢેડવાડો હોય ઊચી સ્થિતિ, તેમા પતિત હોય તેમા નવાઈ શી? બુધવારીઆ(નાદારી)ની કોર્ટ તપાસીએ તો કાછીઆ દરજી, કુભાર કોઈ નથી આવતા બુધવારીઆની કોર્ટમા સફેદ જ હોય, મેલા ન હોય સફેદમા બુધવારીઆની કોર્ટ હોય, તો છી છી સફેદમા બુધવારીઉ હોય તેમા નવાઈ શી? એવાને બહાર કાઢવો એ પહેલે નબર

કુમાર્ગે ચઢેલાને સન્માર્ગે લાવવો,

પણ ફજેત કરીને નહિ

બહેન બેટી અવળે રસ્તે ચાલે તે વખતે લાગે જ આખ-માથી લોહી વરસે પણ લોહી ગમાય છે કયા? એને રસ્તે લાવવામા બજાર વચ્ચે ખડી રાખવામા નહિ ધારવી લેવાય આનો અર્થ પોષણ એમ લેવાનો નથી પણ તેને કોઇએ ચોર ચઢાવી નહિ કુટુબની અદર આવી ખરાબી ચલાવવી ન જોઇએ, રોકવી જોઇએ એ નિશ્ચય છતા એને સુધારવી, પણ એના નામે

કુટુબની આબરૂ બગાડવી નહિ તેમ શાસન વહાલુ નથી એમ ખરાબ સાધુને બહાર પાડવો તેમા છે પોષણુ માટે નથી કહેતો. શ્રેણિક મહારાજે સુવાવડનુ કામ કર્યું નોકર ચાકર ન હતા? જીંદગીના ઉપયોગને પહોચી વળે તેટલી બધી કળાઓ લેવાની પ્રથમ હતી દાયણનુ કામ કર્યું ચદનબાળા, મૃગાવતી બધા એવા છે એમ કહે છે શુ?

એક પાપી મનુષ્ય બીજાને પાપી કહેવડાવવા માગે પણ તેથી કાંઈ બધા પાપી નથી

ધતુરો પીનાર ઈંટને સોનુ માને તેથી બીજા તેમ કહેવા તૈયાર નથી માટે કહેવુ નથી તો વેશની પૂજા માટે કે નથી તો અવગુણને પોષવા માટે

તાડન તર્જનની શાસ્ત્રકારે આપેલી છૂટ

શ્રેણિક વર્ણન કરતો નથી કુટુબમા થયેલી ખરાબી ખમી ન જાય, તેમ ચોરે ચઢાવેલી પણ ન પાવરે છોકરો સટ્ટો કરી આવે, તેને શિક્ષા કરાય અને એણે કરેલુ દેવુ આપવુ પડે હરામખોર, લુચ્ચો કહેવાય પણ પણે કોડીએ કોડી બધા ભરી દેવા પડે તેમ જે માર્ગ ચૂકેલા હોય તેમને માટે શાસ્ત્રકાર છૂટ આપે છે, તાડન તર્જન સુધી છૂટ આપે છે પણ

---

૧ एव उत्सर्ग उक्त, अपवादस्त्वाज्ञाबलाभियोगावपि दुर्विनीते प्रयोक्तव्यौ, तेन च सहोत्सर्गत सवास एव न कल्पते, बहुस्वजननाल-प्रतिबद्ध त्वपरित्याज्ये अय विधि —प्रथममिच्छाकारेण योज्यते, अकुर्वन्नाज्ञया पुनर्बलाभियोगेति, (आव० टी० हारि० पृ० २६१); पुरिसज्जाएऽवे तहा विणीयविणयमि नत्थि अभिओगो। सेसंमि उ अभिओगो जणवयनाए जहा आसे॥ (आव० नि० गा० ६७२)

ોરે ચઢાવવાની છૂટ આપતા નથી! ઘરના ભાઈભાડુને અગે
દાત આપ્યુ મેથીપાક પૂરો આપે, પણ બજારમા પતાવી
દેવુ પડે

વ્યક્તિ માર્ગવિરુદ્ધ ચાલતી હોય તેને મેથીપાક સુધી છૂટ આપે, પણ એની સાથે ચોરને માટે તો સાફ મના. બજારમા પાટિયુ ફરે એ તો પિતાને પાલવે જ નહિ, તેવી રીતે અહીં શાસનને અગે જેને લાગણી છે તેને વ્યક્તિને બરોબર શિક્ષિત કરવાની છૂટ છે, **પણ જાતિમા એક શબ્દ બોલવાનો હક નથી** વ્યક્તિને દૂષિત દેખો તો વ્યક્તિને ભાડો પણ જાતિને ભાડવાનો હક નથી એક પણ સારો હોય ત્યા સુધી જાતિને ભાડવાનો હક નથી

સૂર્ય ઝગઝગાવે બોલાય, તેમ સાધુમાના એકનો પણ ગુણ જ બોલાય

આકાશમા એક સૂર્ય હોય અને તે ચારે બાજુ અજવાળુ કરી રહ્યો હોય તો ઝગઝગ આકાશ કહેવુ પડે જાતિમા એક પણ જાગતો હોય, દીવો હોય ત્યા સુધી જાતિને ભાડી શકીએ નહિ 'સાધુ'નુ નામ લઈને જે કોઈ કહે, લખે તે **શાસનનો કેવળ ગુનેગાર** બને વ્યક્તિના ગુનાને અગે છૂટ છે એ વારવાર કહુ છુ પણ બચાવ કરવાનુ કે પોષવાનુ કહેતો નથી શ્રેણિકે વ્યક્તિને શિક્ષિત કરી પણ ચોરે કે ચૌટે નહિ

સાધુને 'દ્રવ્ય-સાધુ' કહેવુ તે કલક

સાધુમાત્રને દ્રવ્ય-સાધુ કહેતા કલક લગાડે તેનો ખ્યાલ નથી આવતો! વ્યક્તિ ખરાબ લાગે તે નિર્ણય થાય તો કહી શકે વ્યક્તિને અગે નિર્ણય કરવાના શાસ્ત્રો ત્યા આખી

જાતિને ખરાબ શી રીતે કહી શકાય? ભાવ-સાધુપણાની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય-સાધુપણુ નકામુ જેને પાચ હજાર મળે તે કહે પાચ નકામા, પાચ ખાસડે માર્યા, પણ પાચ પૈસા મળતા નથી તે શુ જોઈને બોલે છે કે ખાસડે માર્યા?

વેશ્યાને પણ છાપામા 'આ કુલટા છે' એમ લખો તો ગુનેગાર એ (વેશ્યા) જે સ્થિતિમા છે તેની તે સ્થિતિ અગે લખવાની છૂટ નથી આપી

શેતાન હોય તેને શેતાન લખવાની છૂટ નથી ગુનો થાય, ફાસીની સજાની છૂટ પણ મેજિસ્ટ્રેટને ગુનેગાર, લુચ્ચો શબ્દ બોલવાની છૂટ નથી

ભાવ-ચારિત્રની અપેક્ષાએ જ દ્રવ્ય-ચારિત્ર નકામુ

'શેતાન' શબ્દો બીજા વાપરે તેની શી દશા? 'દ્રવ્ય ચારિત્ર' કિમત વગરનુ કબૂલ, પણ તે કોની અપેક્ષાએ? ભાવ-ચારિત્રની અપેક્ષાએ 'દ્રવ્ય-ચારિત્ર'થી **ભવની ભીતિ જાય નહિ એમ કહેવાય, તે ભાવ-ચારિત્ર મેળવવા માટે** દઢતા માટે નહિ કે અવિરતિને પગથીએ ઊતારી દેવા માટે લીટા કરવા નકામા આગળ વધેલાની અપેક્ષાએ પણ પેલો ધૂળમા રમીને શરીર, લૂગડાં બને બગાડતો હોય, તેની અપેક્ષાએ લીટા નકામા નથી તેમ દ્રવ્ય-ચારિત્ર નકામુ, અનતા આવી ગયા, કઈ ન વળ્યુ તે બધુ પેલા ભાવ-ચારિત્રની અપેક્ષાએ નકામુ

ખાનપાનની અપેક્ષાએ ત્યાગ કરેલ નવ ગ્રૈવેયકે જાય

મહારભ, પરિગ્રહ, આર્ત-ધ્યાન, રૌદ્ર-ધ્યાન કરીને સમારમા ભટકવાવાળા તેની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય-ચારિત્ર નકામુ નથી લીટો કરવા બેઠેલો તે શુક્રવારના ચણા પામે લીટો કરવાવાળો છેવટે ચણાને

લાયક ઈનામને લાયક પસાર થયેલો આગા, પીપળાની રમત કરનારો, વૂળમા ળગલા બાધનારો ચણુમા નથી શિક્ષા સિવાયની કળા ચણુમા કામની નથી દ્રવ્ય-ચારિત્રમા રહેલો, તેને ખાન પાનની ઈચ્છા છે, એવી ઈચ્છાએ જેણે પાપનો ત્યાગ કર્યો તે નવ ગ્રૈવેયક સુધી જવાનો છે, પણ જે આરભ સમારભમા ખૂચી રહ્યા છે તેને નરક સુધી જવાનુ, તે સિવાય બીજુ કોઇ સ્થાન નથી

કમળપ્રભાચાર્યનો નીડર જવાબ

કેટલાક ઉચ્છૃખલો આવુ કહેનારા હોય છે કમલ-પ્રભાચાર્યે સાધુની નિશ્રાએ થતા દહેરાને અગે કહ્યુ-જિનેશ્વર મદિર છે, પણ તે સાધુને નિમિત્તે થાય તેથી 'સાવદ્ય' એ તીર્થંકરગોત્ર સાચાપણાના બાધ્યુ નીડરપણે પ્રરૂપણા કરી તેમા બાધ્યુ જ્યા જતિઓ મદિરના માલિક બનવાવાળા, આખુ ગામ બધું મદિરના માલિકના પક્ષનુ એ મણામા જિનમદિર જો કે પૂજન છે પણ જે સ્થિતિ છે તે પાપનુ સ્થાન છે, એ કહેતા કેટલી જીગર ચલાવવી પડી હશે પોતાનુ કોઈ નથી ગામ આખુ જે કહેવા માગે છે તેનાથી વિરૂદ્ધ એવાની સામે પરદેશી મનુષ્યે આખા ગામની રૂચિમા ન આવે તે કહેવાની હિંમત કરી હશે તે કેવી સ્થિતિ? એ ગામનો વર્ગ એમની પાને લટ્ટુ લાગવાળો, પ્રીતિવાળો છે આખુ ગામ એ દશામા છે તે વખતે જિનેશ્વરના મદિરને અગે ચૈત્ય જેવી પવિત્ર વસ્તુના ખોદણા કાઢવાના છે, છતા જ્યા કહી દીધુ ત્યારે કેટલી હિંમત ભીડી હશે?

જો કે છે તો નજીકનો સગો પણ-પ્યારા ગણવા છે અને પ્રચાર કરવાનો વખત આવે-તો-ચૈત્ય-મોક્ષનુ સ્થાન અપા

વનારને હુમણા **કમલપ્રભ** પાપનુ સ્થાન કહે છે 'આ' શબ્દ પેલાઓને નોર જેવો લાગે તેમા નવાઈ નથી જતિઓને રાખવા-આમા જ ઉછર્યા છે, હ મેશની ટેવ છે, તેમા કલ્યાણ માની રહ્યા છે એ પ્રવૃત્તિની માન્યતા ઉપર એકીસાથે તોપગોળો છૂટયો

'સાવદ્યાચાર્ય' નામ કોણ પાડે?

તે તોપગોળો ન સહન થયો માપવાળાઓથી, ન સહન થયો જતિઓથી એમનો શબ્દ એમને માથે નાખો આપણા મ દિરોને 'સાવદ્ય' ઠરાવ્યા તેથી એમને 'સાવદ્ય' ઠરાવો સાવદ્યાચાર્ય નામ પાડયુ 'સાવદ્ય' શબ્દ કહ્યાથી **તીર્થ** કરનામકર્મ બધાવાનુ થયુ આ બિચારી ટોળીને સીધુ ન પરિણમ્યુ તેથી 'સાવદ્યાચાર્ય' નામ પાડયુ જેમણે બતાવ્યુ આ સાધુ શ્રાવકધર્મને લાયક નથી, જે મ દિરોને અ ગે સાવદ્યપણુ હતુ તે **કમલપ્રભાચાર્યે** બતાવ્યુ તે વખતે સાવદ્યપણુ છોડવુ તો દૂર રહ્યુ, સારો માર્ગ સૂઝયો નહિ તેમનુ નામ 'સાવદ્યાચાર્ય' પાડયુ જેમને તીર્થકરનામકર્મ બાધવાનુ જણાવ્યુ હતુ

આરભ-પરિગ્રહમા ખૂચેલા નરક નિગોદમા

આરભપરિગ્રહમા મચેલાને આરભ છોડવાનુ તો ન સૂઝે પણ જે બતાવે તેને 'નરકનિર્દેશક ટોળી' નામ રાખ્યુ ચૈત્યવાસીઓને ઝાળ ઊઠી હતી, સત્ય પ્રરૂપણા કરનારને 'સાવદ્ય' શબ્દ તીર્થ કરનામગોત્ર બાધ્યુ તેને લાયક ગણ્યો તે સાવદ્ય નામ પાડવાને ઉપયોગી લાગ્યુ બીજા નરકનિર્દેશક ટોળી તેના મેબર (member) કહે તેનો ડર રાખવાનો નથી, પણ જેઓ આરભ-પરિગ્રહમા મચેલા છે તેઓ નરકે નિગોદમા પડેલા જ છે

અપવાદને દાખલા તરીકે લેવાય નહિ

અનતા ચારિત્રો દ્રવ્યથકી દરેક સિદ્ધે કર્યા, પણ ભાવ-ચારિત્ર કયા ત્યારે એઓ મોક્ષે ગયા છે દ્રવ્ય-ચારિત્ર દરેક જીવને અનતી વખત આવ્યા છે વ્યવહારરાશિમા અનતો કાળ જેને થયો હોય તે અનતી વખત નવ ગ્રૈવેયક સુધી જઈ આવ્યો હોય અનતી વખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર લીધા તે નક્કી થયા, ત્યારે **મરૂદેવા** માતાને અગે શુ કહેવુ ? વ્યવહારરાશિ માટે નિયમ આપ્યો [1]મરુદેવાને વ્યવહારરાશિમા અનતો કાળ થયો નથી આ બાજુ આશ્ચર્ય છે આશ્ચર્ય એટલે અપવાદ, જુદો માર્ગ મરુદેવાને દ્રવ્ય-ચારિત્ર વિના ભાવ-ચારિત્ર મળ્યુ તેને આશ્ચર્ય માને છે જે અપવાદ તરીકે મેલે તેનો દાખલો લેવાય નહિ આ જીવે અનતી વખત ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળ્યા શકાને સ્થાન પણ ન હોય, એના ચારિત્ર પાળ્યા છતા તેમા શુક્રવાર વળ્યો નહિ

સ્થાનાગ એટલે બચાવ માટે ઊભી કરાયેલી દીવાદાડી

વિચારની વ્યવસ્થા નહોતી તેથી **આચારાગ** બનાવ્યા છતા વિચારની વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર હતી **આચારાગ, સૂયગડાગ** રચ્યા છતા સિદ્ધાતની ઈયત્તા ખ્યાલમા ન આવે ત્યા સુધી કઈ વખતે કયા ચઢી જવાય તેનો પત્તો નહિ વહાણ મજબૂત અને વહાણમા માલ પણ સારો છતા વહાણના બચાવ માટે દીવાદાડી ઊભી કરવી જોઈએ દીવાદાડી

[1]मरुदेविसामिणीए ण एवमेअति सुव्वए जेण । सा खु किर वद्दणिज्जा अच्चत थावरा सिद्धा ॥ ९२४ ॥ सच्चमिण अच्छेरगमूअ पुण भासिअ इम सुत्ते अन्नेडवि एवमाई भणिया इह पुव्वसूरीहिं ॥ ९२५। (पचवस्तु)

હોય તો માલનો, વહાણનો અને મુસાફરનો બચાવ થાય, આચાર ને વિચારની ઉત્તમ સ્થિતિ હોય, છતા કઈ કઈ જગ્યા પર ખડકો છે તે ખ્યાલમા રહેવુ જોઈએ. દીવાદાડી ઊભી કરવાના કાર્ય માટે-વર્ગીકરણ માટે સ્થાનાગ રચાયુ છે એ વર્ગીકરણ કરનારા ઠાણાગજીની અદર પાચમા ઠાણામા પાચ મહાવ્રતો જણાવ્યા છે

જીવન પર્યંતના પ્રત્યાખ્યાનનુ કારણ

અનુક્રમ સાબિત કર્યા પછી એક એકની વ્યાખ્યા કરવી જોઈએ છ પ્રકારના અનુક્રમોમા પહેલાં ક્રમ નક્કી કરવો જોઈએ પાચના ક્રમના એકનો વીસમા એક ભાગો કામનો એકસો ઓગણીસ ભાગા નકામા પૂર્વાનુપૂર્વીનો ભાગો કામનો પહેલા મનને પહેલુ મેલાય એવુ છે, યાવત્ પાચમાને પાચમુ મેલાય તેવુ છે પાચમાની અદર સાધન સિવાયની ચીજ લેવાની બધ, તેથી 'પરિગ્રહ' નામ રાખ્યુ મૂર્છાને અગે, રાગદ્વેષને અગે નથી, कोहाओ वेरमण नहि, कोहविवेगे० (ठा० सू०४९) કહ્યુ છે વિરતિને લાયક ચીજ નહિ વિવેકને લાયકની ચીજ, તેની પ્રતિજ્ઞા નહિ આવતા ભવમા જઈએ ત્યા મતો ટકવાના નથી એ સમજીએ છીએ આવતા ભવમા પણ હુ પાપથી દૂર રહુ છતાં પચ્ચક્ખાણ જાવજજીવના કરીએ છીએ આવતા ભવે પાપ સેવવા વગેરેની ઇચ્છા છે? પચ્ચક્ખાણ જાવજ્જીવનાં સમજીએ છીએ કે આગળ ટકવાનુ નથી

વિચાર ને વર્તનમા આતરુ જોઈએ

એક દરિદ્રી હતો એ દાનતનો સારો હતો એ શેઠને ત્યા ગયો. શેઠ ઢોંગ કરીને સૂઈ ગયા એણે પગ ચાપવા

માહ્યા, પદર મિનિટ સુધી કાઈ બોલ્યો નહિ શેઠે પૃછ્યુ, બના ગઈ? મને જવાબ ન દેવો પડે માટે સૂતા છે, તેથી દેવાની દાનત નથી એ ચોકખુ છે એટલે બોલ્યો–એ બના તો ગઇ નથી, પગે વળગી છે પેલાએ દેખ્યુ અરર! બધી મારી જાળ ખુલ્ની થઈ ગઈ શેષ કોપેન પૂરયેત્ 'એ ન્યાયે આખ લાલ થઇ, દલીલ ખૂટી કોપે પૂરે ત્યારે શેષ કાઈ નથી શેઠ બેઠા થયા ને બોલ્યા તારામા ને મૂર્ખામા આતરો કેટલો? શેઠ ને પોતાના વચ્ચેનુ આતરૂ માપીને બોલ્યો મારા ને મૂર્ખાની વચ્ચે એક વેત ને ચાર આગળનુ આતરૂ છે શેઠને 'મૂર્ખ' ,કહ્યો નહિ પણ ઠરાવ્યો 'મૂર્ખો' જગતમા તપાસીએ તો ડાહ્યા ને ગાડા વચ્ચે આતરૂ કેટલુ? તાતણ્ણા જેટલુ ગણ્યાનુ નહિ ગળ્યાનુ ડાહ્યો, હોય તો, વિચાર આવે, ગળે ને વર્તન કરે વિચાર આવે ગળે નહિ ને વર્તન કરે તે 'ગાડો', મનુષ્યોને ઈચ્છા પછી પ્રયત્ન જોઈએ વિરતિની અપેક્ષાએ લાયકાત વિચાર અને વર્તનના આતરાના અભાવે દેવતાને ચારિત્ર, વ્રતની લાયકાત નથી,

પરિગ્રહનુ લક્ષણ

હવે મૂળ વાત પર આવો—આવતા ભવે વ્રતની ઈચ્છા છે, પાપથી દૂર રહેવાની ઈચ્છા છે આવતા ભવે જઇએ તે વખતે મહાવ્રતને ટકાવવાની બાજી આપણા હાથમા નથી આવતા ભવને માટે અશક્ય દેખી છોડી દેવુ પડે છે પાચમા મહાવ્રતમા મૂર્છા–રાગદ્વેષનુ વિરમણ કહીએ તો જાણી જોઇને વ્રત ભાગવા માટે થાય તેથી લેવાથી વિ[illegible] ગણ્યુ અલ્પ, બહુ સચિત્ત કે અચિત્ત ધર્મોપકરણ [illegible] લેવી તે 'પરિગ્રહ' ધર્મસાધ[illegible] ની

પ્રશ્ન—ઘડીઆળ રાખવી કે નહિ?

સમાધાન—ચાવી દેવી એ સંજમની વિરાધના છે માટે ઘડીઆળ રાખવી નહિ જોઇએ.

ઉપકરણ કે અધિકરણ

હવે મૂળ વાત પર આવો—નથી તો મૂર્ચ્છાભાવ, રાગ દ્વેષ, મમત્વભાવ આવવાથી પાત્રમાં મનનો ભાગવાનો ભય ધર્મોપકરણ સિવાયની વસ્તુ લેવાની બધી સંયમના ઉપકારમાં વર્તે તે 'ઉપકરણ', બાકી અધિકરણ અધિકરણનો અર્થ સમજો ગૃહસ્થને અંગે હળ, હથિયારો, ચપ્પુ, એ અધિકરણો—દુર્ગતિના સાધન દુર્ગતિ ઉપકરણ બુદ્ધિથી ટળે છે હળ, હથિયારની સગી દુર્ગતિ છે, એમ ન સમજશો ઉપકરણની બુદ્ધિ વિનાના પાટા, પૂઠા સંયમનું સાધન હોય ઉપકરણ પણાની બુદ્ધિ હોય ત્યાં દુર્ગતિનું જોર ચાલતું નથી જે વસ્તુ દુર્ગતિથી બચવા માટે છોડી-ઘર હાથ-હવેલી એકે વળગ્યું નથી જે વસ્તુ પ્રમાર્જનનું સાધન અમારાથી એક ડગલું છેટું થાય તો પ્રમાર્જન થાય નહિ ભિનમાં ઊતર્યા તરીકે વળગાડયું નથી સર્વ જીવોની વધની વિરતિ કહેલી છે, તે પ્રતિજ્ઞા ઓઘાના સથવારા સિવાય પાળી શકું નહિ એનાથી સાડા

---

१ (अ) 'उपकरण' उपकरोतीत्युपकरण, तथा करणमुच्यत उपधिरिति, (ओघनि० टी० पृ० २०८), (आ) जं जुंजइ उवकारे (कारे) उवगरणं तं सि होइ उवगरणं । अतिरेग अहिगरणं अजतो अजय परिहरतो। (ओघनि० गा० ७४२) (इ) उवगरं जं जुंजइ उवयारे सेसयं तु अहिगरणं। इय उरहिं पेहित्ता, पुणरवि सगहइ सुत्तत्थं। (यतिदिन गा० १३१)

ત્રણ ડગલા છેટા જવાય નહિ સંયમના સાધનની બુદ્ધિ સિવાય જે કાંઇ પણ લેવું તેનું નામ 'પરિગ્રહ' તેના પચ્ચ ક્ખાણ હોય, નહિ કે રાગ કે દ્વેષના પાંચમે સ્થાને મેલવાથી ક્રમ નક્કી થયો

હવે એક એકની વ્યાખ્યા જણાવવી જોઈએ હિંસાવિર મણ શબ્દ કેમ ન કહ્યો? અને પ્રાણાતિપાતવિરમણ કેમ કહ્યું? આનો સ્વરૂપ થકી ક્રમે વિચાર કરવામાં આવશે.

વ્યાખ્યાન ૧૬

કાર્ય કરનાર આચાર

ગણધર મહારાજા સુધર્માસ્વામીજીને ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે, મોક્ષમાર્ગનું સાધ્ય સિદ્ધ કરાવવા માટે, દ્વાદશાંગની રચના કરતા થકા આચાર-વિચારની વ્યવસ્થા કરવાની હતી, છતાં પહેલા વ્યવસ્થા આચારની રાખી કારણકે શાસનની પ્રવૃત્તિ, વધવું ટકવું એ આચાર ઉપર આધાર રાખે છે દ્રવ્ય થકી પણ ત્યાગી થયેલો હોય, ત્યાગના પરિણામ ન પણ હોય-આચારની વ્યવસ્થા પૂર્વકનો ત્યાગી હોય તો તેને 'ત્યાગી' માનવા તૈયાર છીએ આગળ જતા વિચાર એ કાર્ય કરનારી સ્વતંત્ર ચીજ નથી, આચાર એ કાર્ય કરનારી ચીજ

મોક્ષનો માર્ગ સયમ

"निव्वाण सजमो चेव"[1] મોક્ષનો માર્ગ, કયો ? કેટલાક જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર કહે કેટલાક જ્ઞાન ને ક્રિયા કહે સયમમા જ મોક્ષનો માર્ગ જે વસ્તુ ન હોય અને જે ન બને, પણ જે વસ્તુ હોય અને બને, તે તેનુ ખરૂ કારણ કહેવાય ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થઈ ગયા છતા, યથાખ્યાત ચારિત્ર આવ્યા છતા, હજુ મોક્ષ છેટો છે કારણ ? આપણે વિચારીએ તો, તેરમા ગુણસ્થાનની શરૂઆતમા તપાસીએ તો, ત્રણમા અધુરૂ કયુ ? ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન અને ક્ષાયિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થઇ ગયા છતા મોક્ષને અગે લાખો પૂર્વની વાર છે

ક્રોડ પૂર્વ મોક્ષ રોકયો કોણે ? સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્ર સપૂર્ણ છે ચારિત્રમોહનીયનો એક અશ પણ રહ્યો છે એમ નહિ કહી શકો દર્શનાવરણીય, જ્ઞાનાવરણીય ત્યા નથી ચોર્યાસી લાખ વર્ષને ચોર્યાસી લાખ ગુણા કરીએ ત્યારે એક 'પૂર્વ' થાય તેવા ક્રોડ પૂર્વ એટલો મોક્ષ છેટો છે સયમ બાકી છે

આશ્રવનિરોધરૂપ સવરની ગેરહાજરી

કયો સયમ બાકી ? મોહનીય કર્મના ક્ષયથી થવાવાળુ ચારિત્ર સપૂર્ણ થયુ છે આશ્રવનિરોધરૂપ સવર તે, સવરરૂપ સયમ હજુ બાકી છે ભલે ઇંદ્રિયો-કષાયો નથી ક્રિયાઓમા ઇર્યાપથિકી ક્રિયા છે પચીસમા ભલે ચોવીસ ચાલી ગઇ હોય,

---

१ तवसजमो अणुमओ निग्गथ पवयण च ववहारो। सद्दुज्जुसुयाण पुण निव्वाण सजमो चेव ॥ (आव० नि० गा० ७८९)

પણ એક ક્રિયા ઈર્યાપથિકી છે સાથે ત્રણ ચોગ રહ્યા છે, એટલા જ માટે [1]પન્નવણાજીમા પ્રશ્ન થયો-સયોગિકેવલી મોક્ષે ગયા ? કોઈ કાલે સયોગિકેવલી મોક્ષે જતા નથી, ગયા નથી, જશે નહિ કેવળજ્ઞાન પામેલા ને વિચરતા મુનિવર તે 'સયોગિ કેવલી' જેઓ સમ્યક્ત્વ નથી પામ્યા જેઓ જિનેશ્વરની શ્રદ્ધામા આવ્યા નથી, તત્ત્વમા આવ્યા નથી, પણ મોક્ષની ઈચ્છાવાળો તેને માટે છાપ મારો છો કે એક પુદ્ગલ-પરાવર્તમા મોક્ષે જવાના. સમ્યક્ત્વ થયુ, અરે પણ વિરતિ નથી થઈ ત્યા છાપ મારો છો કે અર્ધ પુદ્ગલ-પરાવર્તમા મોક્ષે જવાના દેશવિરતિ લીધી ચારિત્રની જઘન્ય ભાવના આઠ ભવે મોક્ષ દેનારી છે તો પાચમા, છઠ્ઠા, સાતમાવાળા આઠ ભવે મોક્ષે જવાના. ચોથાને માટે અર્ધ પુદ્ગલ-પરાવર્તે મોક્ષે જવાનો એમ સર્ટિફિકેટ (Certificate પ્રમાણપત્ર) આપો તો સયોગિકેવલીને માટે એવા બારણા બધ કરી દીધા કે કોઈ કાળે સયોગિકેવલી મોક્ષે ગયા નથી, જતા નથી, જશે નહિ

દ્રવ્યચારિત્રવાળો મોક્ષે ન એ જાય ચાહે તેવુ વદનુ આડ હોય પણ મૂળ ખવાય તો પડવાનુ

સયોગિકેવળી માટે કેમ નિયમ નહિ ?

હવે મૂળ વાત પર આવો-મિથ્યાત્વે રહેલા પહેલા ગુણ-ઠાણાવાળાને મોક્ષના માટે ઈચ્છા થાય તો એક પુદ્ગલ-પરાવર્તનો નિયમ કર્યો પ્રમાદી સાધુ દેશવિરતિવાળો છયે કાયના કુળમા તેને આઠ ભવનો નિયમ. સયોગિ-કેવલીએ શુ બગાડ્યુ ?

---

[1] से ण भंते ! तहा सजोगी सिज्झति जाव अंत करेति ? गो० ! नो इणट्ठे समट्ठे, (प्रज्ञा० सू० ३८२)

મનુષ્યો તત્ત્વ ન દેખે ત્યારે સીધુ ખોટું લાગે

લોભ મીઠા ઝાડનાં મૂળ કાઢે

એક શેઠીઓ હતો એને પોતાના ભાણેજને પોતાને ઘેર ઉછેર્યો હતો મા મરી ગઈ હતી આ બિચારો નિરાધાર થઈ રહેશે છોકરાઓ મિલકત લઈ લેશે એવો શેઠને વિચાર આવ્યો છોકરો સમજે છે દાદા છે ત્યાં સુધી પછી ઠીક છે મામા દાદ નહિ દે શેઠીઆએ દસ્તાવેજ કર્યો ને ચોકખુ જણાવ્યુ કે જેવી રીતે ત્રણ છોકરાના ભાગ વહેચવા, તેવી જ રીતનો ભાગ ભાણેજને આપવો. શેઠ માદા પડયા છોકરો રોયા કરે છે, શેઠ જાણે છે કે આ આ કારણથી રોએ છે ભલામણ કરીશ ત્રીજો ભાગ લેશે તેવો તને મળશે શેઠ મરી ગયા કેટલીક મુદત ગઈ રાતદિવસ રહેવુ થાય તેમા ચડભડ થાય એક હાથમા બે ત્રણ ચૂડી હોય તો ખખડે એક ઘરમા રહેવુ તેને મહેજે બોલવુચાલવુ થાય જુદા રહેવાનો વિચાર થયો **લોભ મીઠા ઝાડના મૂળ કાઢે** ભાણેજને જે જે કાંઈ મળે તે મફતિયા, પણ એને હિમત છે કે લખ્યો છે સરખો ભાગ દાનત બગડી મને ત્રીજો ભાગ કહ્યો છે તે આપો પેલા કહે ચોથો ભાગ લખ્યો છે પેલો કહે ત્રીજો કહ્યો છે

સમુદાયનો ચોથો તે શેષનો ત્રીજો

કોર્ટે ચઢયા કેટલાક જજ (Judge) અકકલવાળા હોય છે, પતાવી નાખે શા માટે લડો છો? તમારી તકરારમા કાંઈ જડ નથી એ માગે છે ત્રીજો ભાગ, અમારે આપવો છે ચોથો ભાગ સે કડે આડનો ફેર હજારની મિલકતમા ઘણો ફેર પડી જાય વકીલને કહે-અકકલ ન પહોચાડો એમ કહે ત્યારે ધુવાકુવા

થઈ જાય ત્રીજા ભાગની, ચોથા ભાગની તકરાર, તમે કરો છો, કાઈ નથી જજ કહે ત્રીજો ભાગ એ જ ચોથો ભાગ અને ચોથો ભાગ એ જ ત્રીજો ભાગ છે શેઠીઆએ જે ત્રીજો ભાગ કહ્યો છે અને વીલમા લખ્યો છે તે બને એક જ છે **સમુદાયનો ચોથો એ શેષનો ત્રીજો.** બને ભાગ મેળવી લો એનો ચોથો પચીસ સોમાથી પચીસ કાઢીને રહેલા પચોતેર તેમાથી ત્રીજો પચીસ એના જેવુ વહેચી લેશે, તેવી જ રીતે તેને મળશે દસ્તાવેજમા ચોથો ભાગ લખ્યો છે તે બધાનુ ભેગુ કરીને લખ્યુ છે હુવે તકરાર શાની કરો છો?

અક્કલ નહિ પહોચાડનારા મોટા વકીલો હોય, આથી વસ્તુ સમજી ન શકે તેમ મિથ્યાત્વે રહેલા મોક્ષની ઈચ્છા કરે એક પુદ્ગલ-પરાવર્તે મોક્ષે જાય ચોથે ગુણઠાણે એક પાપસ્થાનક રોકયુ અર્ધ પુદ્ગલ-પરાવર્તમા મોક્ષ પાચમે આરભપરિગ્રહ છે, છતા [1]આઠ ભવે મોક્ષ છઠ્ઠે પણ આઠ ભવની છાપ સયોગિકેવલી મોક્ષે જતા નથી જેમ પણે ફરક ન હતો તેમ અહીં અક્કલ પહોચાડાય

વસ્તુને ન સમજે તેને સોનુ-પિત્તલ બને સરખા.

પહેલે એક પુદ્ગલ-પરાવર્તે મોક્ષ તે પહેલા ગુણઠાણે રહેલો નહિ પણ અત્યારે પહેલે છે, મોક્ષની ઈચ્છા છે તેને

---

[1] नरलोकमेत्य सर्वगुणसम्पदं दुर्लभां पुनर्लब्ध्वा। शुद्धः स सिद्धिमेष्यति भवाष्टकाभ्यन्तरे नियमात्॥ (प्रशमरति श्लोक० ३०८) चतुर्वोत्पद्य मनुष्येषु भुक्त्वा भोगान् सुदुर्लभान्। विरक्तो मुक्तिमाप्नोति शुद्धात्मान्तर्भवाष्टकम्॥ (यो० शा० प्र० ३, श्लो० २२०)

ઉદ્દેશીને છે ચોથેને ચોથે રહેલો અર્ધ પુદ્ગલ-પરાવર્ત મોક્ષે જવાનો નથી એ બધા તો પોતપોતાના સ્થાન છોડવાના અને મોક્ષે જવાના, તેથી મુદ્દત મારી સયોગિ-કેવલીપણામા રહેવાના પણ છોડવાની શરતે પહેલુ ચોથુ, છઠ્ઠું ગુણુઠાણુ છોડવાની શરતે અહીં તેરમે રહે ને ચૌદમે ચઢે નહિ, તો મોક્ષે જાય છે કે કેમ? જશે કે કેમ? આ તેરમે ટકી રહેવાવાળો ને પેલા પહેલા વગેરે ખમવાવાળા તેરમે ટકી રહેનાવાળાને માટે પ્રશ્ન છે તેરમાથી આગળ જાય નહિ તેવા મોક્ષે ગયા નહિ જાય નહિ, અને જશે નહિ અભવ્યો મોક્ષે ગયા નથી, જતા નથી અને જશે નહિ તેવી રીતે સયોગિ-કેવલીપણામા નિષેધ કર્યો. સયોગિ-કેવલી મોક્ષે જતા નથી, ગયા નથી અને જશે નહિ વસ્તુને ન સમજે તો બને સરખા નાના છોકરાને પિત્તળ ને સોનુ બને સરખા સયોગિ-કેવલીને અંગે સયોગીપણામા નહિ જાય, પણ એ છોડીને મોક્ષે જાય અભવ્ય અભવ્યપણુ છોડવાના નથી તેથી જવાના નથી સયોગિ-કેવલી તે સ્થાનમા રહે ત્યા સુધી મોક્ષે જાય નહિ, છોડે ત્યારે જાય આવો ચોકખો ફરક સમજે તેને વાંધો ન આવે

ચારના ચકાવામા હોય ત્યા સુધી મોક્ષની અપ્રાપ્તિ

ક્ષાયિક-સમ્યગ્દર્શન, ક્ષાયિક-કેવળજ્ઞાન ને ક્ષાયિક-ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયેલા છે, પણ આશ્રવનિરોધરૂપ સવર, એ સવરરૂપ સયમ સયોગિ-કેવલીને પ્રાપ્ત થયો નથી ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયુ છે, પણ સયમ નથી ઈંદ્રિયો, કષાયો, અવ્રતો ને ચોવીસ ક્રિયાઓ નીકળી ગઈ છે **આડત્રીસ નીકળ્યા પણ ચાર તો બેઠા છે.** ત્રણ યોગ અને પચીસ ક્રિયામાની ઈર્યાપથિકી

ક્રિયા આ ચાર બેઠા છે, ત્યા સુધી કર્મના દ્વાર ખુલ્લા છે જ્યા સુધી ચારના ચકાવામા છે, ત્યા સુધી મોક્ષ નથી પામી શકતો

ચારના ચકાવામાથી નીકળવુ કયારે બને ? અયોગિપણામા જાય ત્યારે ચારેની ચોકી મૂકી-ઇર્યાપથિકી ને ત્રણ યોગ એ ચારેની ચોકી મૂકી, ત્યારે મોક્ષ આવ્યો શુદ્ધનયવાળો કહે "निव्वाणो सजमो चेव" નિર્વાણ એ સયમ વ્યવહારે પ્રવચન અને નિર્ગ્રથપણુ-જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બનેને મોક્ષ માન્યા છે કેવળજ્ઞાન આવી જાય અને બેગી રહેવુ પડે તો તેની તાકાત શી ? શુદ્ધ-નયનો મુદ્દો સયમ એ જ મોક્ષ જ્યા ચારિત્રની પ્રાપ્તિ છે ત્યા સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન રહેવા છે "उत्तरलाभे तु नियत पूर्वलाभ (तत्त्वा० अ० १ सू० १ भा०) બીજી બાજુએ भजनीयमुत्तरम् (तत्त्वा० अ० १ सू० १ भा०) 'उत्तर' ज्ञान चारित्र च (तत्त्वा० टी० हरि०पृ० २६) એક જ વિકલ્પ એક જ નો

સમ કાલે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન

સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન બને સાથે આવે છે જે સમયે સમ્યગ્દર્શનનો લાભ તે જ સમયે સમ્યગ્જ્ઞાનનો લાભ સમય માત્ર પણ સમ્યગ્દર્શન થયુ હોય ને અજ્ઞાની રહે તે માનવા તૈયાર નથી બે વચ્ચે એક સમયનો પણ ફરક નથી

સમ્યક્ચારિત્ર હોય તેને સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન હોય જ

ચારિત્રની સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાનમા ભજના પણ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયુ કે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાનની ભજના નથી

ચારિત્ર થયુ ત્યા સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન છે જ

આચારની વ્યવસ્થા પહેલી કેમ ?

કાયદાની સાથે આપેલા અપવાદો કાયદામાથી નીકળી જાય, પણ તેથી કાયદા ખોટા નથી મોક્ષનુ કારણ શુદ્ધ-નયવાળાએ સયમ માન્યુ સયમ એ જ મોક્ષ તેમજ તે જ સર્વ નયે માનેલી હકીકત છે કે ચારિત્રરૂપ ગુણમા રહેલો હોય તે 'સાધુ' કેટલાક ગુણને અગે જ્ઞાન લે છે અલ્પ સ્વગ્વાળો પહેલો આવવો જોઇએ 'ગુણ' શબ્દથી 'જ્ઞાન' લેવા વાળાને પણ ચરણની પૂજ્યતા માનવી પડે ચરણરૂપી ગુણ લે છે તેને વાધો નથી સામાન્ય અપેક્ષાએ ચારિત્ર ત્યા સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન જરૂર હોય ચારિત્ર ન હોય ત્યા સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન હોયે ખરા ને ન એ પણ હોય આચારની વ્યવસ્થા તેથી પહેલી કરી પછી વિચાર, પછી વર્ગીકરણ

વિધિ, નિષેધ વિશેષણને લાગે

પાચ મહાવ્રતોમા ક્રમ નક્કી કર્યો પ્રાણાતિપાતવિરમણ માલ વેચી દીધો, બારદાન અનામતમા સોપો છો હિંસાથી વિરમવુ તે પહેલુ વ્રત હતુ હિસા-'प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपरोपण हिंसा (ત૦ અ૦ ૭ સૂ૦ ૮) પ્રમાદવાળા યોગથી જે પ્રાણનો વિયોગ તેનુ નામ 'હિંસા' એવી હિંસાથી નિરમવામા મહાવ્રત જે વાકયમા વિશેષણને સહિત હોય ત્યા ચાહે તો કરવાનુ કહીએ, તે વિશેષણને લાગે, ચાહે નિષેધ કરીએ તે વિશેષણને લાગે, વિધિ ને નિષેધ વિશેષણને લાગુ થાય

મૂર્ખાનુ દૃષ્ટાત

મૂર્ખાનુ દૃષ્ટાન્ત—એક મનુષ્ય મેલા કપડા લઇને આવ્યો

આપણે કહ્યુ મેલા કપડા કાઢી નાખ એ કાઢીને નાગો થઈ જાય તો 'મૂર્ખો' તે કહ્યુ ને કાઢી નાખ્યા મૂર્ખો કેમ કહો છો? મેલા એ વિશેષણ ને લુગડા એ વિશેષ્ય કાઢી નાખવાનો નિષેધ નહિ, પહેરવાનો નિષેધ એકલો મેલાપણાને, નહિ કે લૂગડાને પેલાએ મેલા અને લૂગડા બનેને લગાડયો તમે મેલાપણુ ખસેડવા માટે નિષેધ કર્યો લૂગડા કાઢીને નાગા થવા પર તત્ત્વ ન હતુ નિષેધ મેલાપણાનો હતો

શ્રાવકના ૨૧ અને માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણોના ભેદનુ કારણ

શકા—ન્યાયસપન્નવિભવ વગેરે માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણો બતાવ્યા કોઈ જગ્યા પર [1]શ્રાવકના એકવીસ કહ્યા ને કોઈ જગ્યા પર [2]માર્ગાનુસારીના પાત્રીસ ગુણ કહ્યા તો માનવા કયા? સમાધાન—કુટુબને સસ્કારિત કરવુ તેથી ધર્મનો સયોગ મળે, તરત છાપ પડે ચોકખા કરીને, લૂગડાને ખટાઈ વાળા કરીને, છીપા લોકો રાખે છે છાપ મારી કે ચોટી ફાટયા ને બળ્યા પણ છાપ જાય નહિ ખારે કે સાબુએ ધૂઓ તો પણ જાય નહિ તેવી રીતે તમારા કુટુબને એવી સ્થિતિમા તૈયાર કરો કે જે વખતે ધર્મની પ્રાપ્તિનો વખત

---

૧ धम्मरयणस्स जोगो अक्खुद्दो रूववं पगइसोमो। लोयप्पिओ अक्कूरो भीरू असढो सदक्खिन्नो ॥ ५६ ॥ लज्जालुओ दयालू मज्झत्थो सोमदिट्ठि गुणरागी। सक्कहसुपक्खजुत्तो सुदीहदसी विसेसन्नू ॥ ५७ ॥ वुड्ढाणुगो विणीओ कयन्नुओ परहियत्थकारी य तह चेव लद्धलक्खो इगवीसगुणो हवइ सड्ढो ॥ ५८ ॥ (प्रवचन सारोद्धार) ૨ યોગશાસ્ત્ર (જુઓ ઠાણાગ વ્યા૦ પૃ૦ ૧૮૫)

આવે તે વખતે ધર્મ પ્રાપ્ત થાય ને ભવાતરે યે એ ધર્મ ન જાય એવા કુટુબને તૈયાર કરવા માટે માર્ગાનુસારીના પાત્રીસ ગુણો અને તમારા આત્માને તૈયાર કરવા માટે એકવીસ ગુણો

ખેડૂતો વરસાદ આવવા પહેલા જમીનને ખેડીને તૈયાર રાખે છે વરસાદ આવ્યો, બીજ નાખ્યુ કે તૈયાર વ્યકિત તરીકે એકવીસ ગુણો, કૌટુમ્બિક તરીકે પાત્રીસ ગુણોની જરૂર તેથી શ્રાવકના અને માર્ગાનુસારીના ગુણોનો ભેદ બતાવ્યો છે

न्यायसपन्नविभव' એટલે શુ ?

શકા—શુ 'न्यायसपन्नविभव' એટલે ન્યાય રાખવાનો, પૈસો ભેગો કરવાનો ઉપદેશ કર્યો ? સમાધાન—જ્યા વિશિષ્ટ વાકય હોય ત્યા વિધિ ને નિષેધ વિશેષણને લાગુ થાય વિધિ ન્યાયને લાગુ થયો, અન્યાયના નિષેધમા–નહિ કે પૈસા પેદા કરવામા– અતિચારવાળુ ચારિત્ર છોડવુ–ક્ષાયોપશમિક ધર્મો છોડવા એટલે ચારિત્ર છોડવાનુ નથી વિધિ અથવા નિષેધ જે કાઈ લાગુ થાય તે વિશિષ્ટ વાકય હોય તેથી તે વિશેષણને લાગુ થાય

હિંસાની વ્યાખ્યા

પ્રમાદના યોગથી પ્રાણુની વિરાધના તેનુ નામ 'હિંસા' હિંસાપણુ કયા જઈને રહ્યુ ? પ્રમાદમા પ્રમાદયોગ હોય તો હિસા થઈ ગણવી–પ્રમાદયોગ ન હોય તો હિંસા થઈ ન ગણવી [1]પગ ઊચો કર્યો છે બીજે મેલવા માટે, ત્યા ઈર્યાસમિતિવાળા

---

१ उच्चालियमि पाए ईरियासमियस्स सकमट्ठाए। वावज्जेज्ज कुलिंगी मरिज्ज त जोगमासज्जा ॥ ७४९ ॥ न य तस्स तन्निमित्तो बधो सुहुमोवि देसिओ समए। अणवज्जो उ पओगण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ ७५० ॥ (ओघनि०)

સાધુને હાથે કદી કોઈ મરી જાય તો પણ તે હિંસાને નિમિત્તે સૂક્ષ્મ પણ બંધ નથી

[1]ભગવતીજીમા સૂત્રકાર હિંસાનુ લક્ષણ કરતા ખુલાસો કર્યો [2]શ્રાવકે પચ્ચક્ખાણ લીધા કે વનસ્પતિને છેદવી નહિ કુભાર હતો. માટી ખોદવા ગયો કોદાળીએ ખોદતા ઝાડના મૂળને કોદાળી લાગી ગઈ માટીનો કે વનસ્પતિનો કે બંનેનો આરંભ લાગ્યો ? માત્ર માટીનો આરંભ લાગ્યો તેને અંગે સાવચેત સાધુને અંગે સાવચેતી હોવાથી શ્રાવકને અંગે વનસ્પતિ કપાઈ જાય તો હિંસા ન કહી પ્રમત્તયોગ નથી, તેથી બંનેને હિંસામાથી કાઢી નાખ્યા **પ્રમત્તયોગ એ હિંસાનો ખરો માલ, પ્રાણનો નાશ એ તો એનુ** બારદાન તત્ત્વાર્થસૂત્રકાર ઉમાસ્વાતિજીની વ્યાખ્યા સૂત્રકારે, [3]નિર્યુક્તિકારે કબૂલેલી જ છે

પ્રમત્તના બદલે મહાવ્રત કેમ ?

માથી પૂરી પણ અવળી પૂરી, પછી મારી આખ ઊઘડી

---

१ तत्थ ण जे ते पमत्तसजया तेसिण दो किरियाओ कज्जन्ति, त० आरभिआ य मायावत्तिया य (भग० सू०२२)

२ समणोवासयस्स ण भते ! पुव्वामेव वणस्सइसमारभे पच्चक्खाए से य पुढवि खणमाणे अन्नयरस्स रुक्खस्स मूल छिदेज्जा से ण भते ! त वय अतिचरति !, णो तिणट्ठे समट्ठे नो खलु तस्स अइवायाए आउट्टति। (भग० सू० २६०)

३ आया चेव अहिंसा आया हिंसत्ति निच्छओ एसो। जो होइ अप्पमत्तो अहिंसओ हिंसओ इयरो ॥ (ओघनि० गा ७५५)

ગર્ડ તેવી રીતે ઊધના નામે ઉડાડી દીધુ પ્રાણુવ્યપરોપણની વિરતિમા સર્વ પ્રમત્તયોગથી વિરમવાનુ હતુ, છતા પ્રમત્તપણાની નામનિશાની ન રાખી અને મહાવ્રત બનાવી દીધુ ?

પ્રમતયોગ ટળ્વા વિનાની વિરતિની શી કિંમત?

શંકા—મહાવ્રત એટલે છેલ્લો છેડો "सव्वाओ पाणाइ-वायाओ वेरमण" તિજોરી છોકરાને આપવાની ટ્રસ્ટીઓએ માલ લઈ લીધો છોકરાને તિજોરી આપી લોઢુ ગળે બાંધ્યુ તેમ હિંસાની ખુદ જડ-થાભલો-ખુદ સ્વરૂપ જે અદર ગોઠવાવેલી હતી તે કાઢી નાખી પ્રમાદવાળો યોગ એ કાઢી નાખીને મેલ્યુ સર્વપ્રાણાતિપાતથી વિરમવુ એને કરે શુ ? પ્રમત્તયોગ જો ટળેલો છે તો એની કિમત નથી પ્રમત્તયોગ ટળ્યો નથી તો વિરમ્યાની કિમત નથી સર્વથા પ્રાણાતિપાતથી વિરમ્યા વીને વસાની દયા પાળી, છતા પ્રમત્તયોગ ન ખસ્યો તો પાણીમા વીસ વસાની દયામા એકે દયા ન ટળી પ્રમત્તયોગ ટળેલો છે તો વીસ વસાની દયા ટળેલી જ છે

પ્રમત્તયોગ એ પ્રાણાતિપાતની જડ છે

સમાધાન–કાચા પાણીનો લોટો ઢોળીને કામ કર્યુ હોય તો આપણને ન ખપે **તીર્થંકરને** માટે યોજન સુધી વરસાદ વરસાવ્યો તો એ **તીર્થંકર** સમવસરણમા બેઠા શુ જોઈને ? લાકડા, કાકરા, પાન, વાસ તણાઈ જાય તે વાયરો કેવો ? કોને માટે ? ભગવાનને માટે આખા યોજન સુધી વૃષ્ટિ ભગવાનને માટે તેમા ભગવાન આવીને બિરાજે રોજ રોજ આધાકર્મી એમને માટે થયેલુ ઉપયોગમા લે તો ડૂબી જાય કે બીજુ ? ડૂબી જવાની વાત દૂર રહી, પણ ઘાતિકર્મની કણી

ન લાગે, કારણ પ્રમત્તયોગ નથી ક્રોધ, માન માયા ને લોભ એ કષાયો વિચ્છેદ પામી ગયા છે, તેથી આવી સ્થિતિમા પાપ નથી લાગતુ પ્રાણાતિપાતની જડ પ્રમત્તયોગ છે

પ્રાણવ્યપરોપણ એ દ્રવ્યહિંસા ને પ્રમત્ત યોગ એ ભાવ-હિંસા

દ્રવ્યહિ સાથી વિરમાવો છો ને નામ આપવાનુ મહાવ્રત? 'પ્રાણાતિપાત' શબ્દ લીધો એટલે બદોબસ્ત કર્યો ખાડનો દરવાજે કોઇ નહિ ખાળે ચોકીદાર

સમાધાન-શકા કરીને પહેલુ મન ઉડાવ્યુ પણ પ્રમત્ત યોગનો મૃષાવાદાદિ સાથે સબધ છે જે હિંસાના લક્ષણને અગે પ્રમત્તયોગ જણાવેલો છે તે એકલી હિંસામા કે બીજામા? પ્રમત્તયોગ તો બધામા, મૈથુન સિવાય ચારેમા પ્રમત્તયોગ प्रमत्तयोगात् બધે લગાડવાનુ હોવાથી प्रमादात् प्राणव्यपरोपण ન કહેવાને બદલે प्रमत्तयोगात् કહ્યુ અનુવૃત્તિ એક પદમા ન આવે પ્રમત્તયોગ દરેક સૂત્રમા લેવાનો છે હિંસાના કારણ રૂપ જે પ્રમત્તયોગ તે ભાવ-હિંસા મૃષાવાદના કારણરૂપ જે પ્રમત્તયોગ તે ભાવ-મૃષાવાદ પ્રમત્તયોગ એ હિંસાને જ છે એમ નહિ હિંસાને પ્રમત્તયોગ વરેલો મૃષાવાદને વળગેલો, અદત્તાદાનને અને પરિગ્રહને પણ વળગેલો છે મૈથુન સાથે તો નથી ને?

જેમ આખથી રૂપ દેખીએ પણ મન જોડે લાગેલુ, કાનથી શબ્દ સાભળીએ છીએ, પણ મન જોડે લાગેલુ શરીરથી ઊનાગાઢા જાણીએ પણ મન જોડે લાગેલુ છે, ત્યારે મનનો વિષય કયો? શબ્દ, રૂપ ને ગધ એ મનનો વિષય?

મન તો બધે હતુ તેથી હિસાબ નહિ

૩૫, ચક્ષુને અગે સબધી રૂપ એ ચક્ષુનો જ વિષય ચક્ષુ ગ્રહણ કરે તો રૂપને જે અસાધારણ કારણ હોય તેને અગે વ્યપદેશ થાય પાચ ઇંદ્રિયના તેવીસ વિષયો અસાધારણ કારણપણાને અગે સમજવા

સાધારણ અને અસાધારણ કારણ

પ્રમત્તયોગ એ ચારેમા રહેલો છે, માટે સાધારણ કારણ પ્રમત્તયોગ સાધારણ કારણ હોવાથી તેનાથી વ્યપદેશ કર્યો નહિ પ્રાણનુ વ્યપરોપણ એ અસાધારણ કારણ છે પહેલા મહાવ્રતમા સર્વથા પ્રાણાતિપાતથી વિરમવાનુ કહ્યુ અસાધારણથી વ્યપદેશ થાય મહાવ્રત તરીકેનો વ્યપદેશ અસાધારણ કારણનો કરવો તેથી તે વ્યપદેશ કર્યો

શકા–કર્મબધ રોકવા માટે પ્રાણાતિપાતવિરમણ કરો છો કે અન્ય કોઈ કારણે ? કર્મબધનુ અસાધારણ કારણ તો પ્રમત્તયોગ છે પ્રમત્તયોગ કયાથી થાય છે, પ્રમત્તયોગ (મદ્ય, વિષય કષાય, નિદ્રા અને વિકથાના વ્યાપાર) વડે કરીને પ્રાણનો નાશ કરવો તે હિસા प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपरोपण हिंसा તે વગેરે આગળ વિચારાશે

ગણધર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્માસ્વામીજી મહારાજે ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે, મોક્ષનો માર્ગ દુનિયા સાધી શકે તેને માટે બાર અંગની રચના કરતા થકા પહેલા આચારાંગની અંદર આચારની વ્યવસ્થા કરી, બીજા સૂયગડાંગમા વિચારની વ્યવસ્થા કરી અને તે બેની રચના કરીને સાધુઓને આચાર-વિચારની વ્યવસ્થા કરી આપી

જૈન શાસનનુ ધ્યેય જ મોક્ષ

પહેલા આચારાંગ કેમ? કાર્યની સિદ્ધિ જો સંપૂર્ણ કારણ મળી જાય તો આપોઆપ થઈ જાય એમ એ પણ એના કારણને આધીન છે મોક્ષનુ કારણ કયુ? 'निव्वाणो संजमो चेव' સંજમ એ જ મોક્ષનુ કારણ જણાવ્યુ, અને તત્ત્વાર્થકારે सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्ग (તત્ત્વા૦ અ૦ ૧, સૂ૦ ૧) સીધુ વાક્ય મૂકી દીધુ મોક્ષનુ સાધ્યપણુ કયુ રાખવુ વગેરે સંબંધી કાંઈ બોલ્યા નહિ મોક્ષના સ્વરૂપ, શ્રેષ્ઠતા, અદ્વિતીયતા, અને સંપૂર્ણ સાધ્યતાને અંગે કાંઈ બોલ્યા નહિ ખરી રીતે તો તે બધુ પહેલુ કહેવુ જોઈએ મોક્ષનો માર્ગ કહેવા બેઠા છો, પણ મોક્ષને માને છે કોણ?

સરકાર જે ગામ તરફ રેલ નાખે છે ત્યા મુસાફરો છે કે નહિ તે તપાસે તેમ અહીં મોક્ષના મુસાફર તો તપાસો

સમાધાન—જે જે આય, જે જે મ માનના સ્વરૂપને સમજનારા તે મોક્ષના અર્થી છે તેથી મોક્ષ શી ચીજ તે સમજવાની જરૂર નથી જૈન શાસનમા 'મોક્ષ' શબ્દ એવો

ઓતપ્રોત થયેલો છે કે મોક્ષનુ સ્વરૂપ વગેરે જાણે કે નહિ પણ એને મોક્ષની ઇચ્છા છે મોક્ષની માડણી જોઇએ બીજાની માડણી કામ ન લાગે જૈન શાસનમા સમજુ કે અણસમજુ હોય પણ મોક્ષરૂપ ધ્યેય સિવાય બીજી વાતને વળગે નહિ અત્યારે જૈન ધર્મ દયાના સ્થાન તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, પણ જૈન શાસનમા જૈન ધર્મ 'મોક્ષમાર્ગ' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે કેટલાક રાજ્ય હોય છે તેમા આ રાજ્યનુ ધ્યેય સુલેહ છે તો આ રાજ્યનુ ધ્યેય પ્રજાની આબાદી છે તેમ જૈન શાસનનુ ધ્યેય જ 'મોક્ષ' ગમે તે બાજુ જાઓ, ત્યા જવાની છૂટ છે, પણ આવો ત્યા આવવાનુ સ્થાન એક

ચાહે તો કોઇ સમ્યક્ત્વ, કોઇ ચારિત્ર, કોઇ વિનયની તીનતાવાળો થાઓ અસખ્યાતા જોગમા ધ્યેય એક જ નવકાર ગણો અડધી મિનિટની ચીજ નહિ પણ છના એનુ ધ્યેય સર્વ કર્મનો સર્વ પાપનો નાશ એક જ ધ્યેય તરીકે રહે છે, રહ્યુ છે, રહેશે-મોક્ષ.

મોક્ષને ન માનનાર અભવ્યને પણ
દેશના મોક્ષના ધ્યેયથી જ દેવી પડે

આ વાત વિચારશો ત્યારે તમને માલમ પડશે કે અભવ્ય મોક્ષને ન માને પણ તેને મોક્ષને માટેની દેશના ફરજિયાત દેવી પડે અભવ્ય જીવને દેશના મોક્ષના ધ્યેયથી દેવી પડે કે મોક્ષના ધ્યેય સિવાય બીજુ કહી શકાતુ નથી કારણ? લોકોને આ રુચે છે જૈન શાસનમા મોક્ષનુ ધ્યેય કેટલુ સજ્જડ પકડાયુ હશે કે જેથી મોક્ષ સિવાય બીજુ એકે ધ્યેય રહેવા પામ્યુ નહિ ભગે માન-પૂજા મળે એ હેતુએ લોકોને રસ પડે તેવી વસ્તુ કહે

ધર્મ મોક્ષને માટે

પ્રશ્નનો ઉત્તર—ભ ય કરતા અભ યના પ્રતિબોધેલા અનતા મોક્ષે ગયા તીર્થ કરના પ્રતિબોધથી જે જીવો મોક્ષ પામ્યા, તેના કરતા અભવ્યના પ્રતિબોધેલા અનતા મોક્ષે ગયા ભવ્ય જીવને તો સાધીને ખસી જવુ છે અભવ્ય તો છે, છે ને છે એના કાલનો, દ્રવ્ય-ચારિત્રનો પત્તો નથી અભવ્ય જીવ મોક્ષને ન માને, મોક્ષને નકામો, કલ્પિત માને છતા જૈન શાસનની જડ મોક્ષ સિવાય બીજામા નથી તેથી એને મોક્ષ-તત્ત્વની ફરજિયાત પ્રરૂપણા કરવી પડે જેની પાસેથી માન-પૂજા લેવા માગે છે, તે આના સિવાય-મોક્ષ સિવાય બીજી વાત સાભળવા માગશે નહિ ધર્મ એ મોક્ષથી છૂટો પડી ગયો તો તે પણ સાભળવા માગે નહિ મોક્ષની સાથે સબધવાળા ધર્મને સાભળવા માગે ધર્મ કરવાવાળો, ધર્મને માનવાવાળો, આચરવાવાળો જો મોક્ષની સાથે ધમને રાખનારો ન હોય તો સમકિતી નહિ ધર્મ મોક્ષને માટે છે એવુ ધ્યેય જેનુ હોય નહિ, તે પછી દેવલોકને માટે ધર્મ કરે, માને તેથી તેને મિથ્યાત્વમા મેલીએ છીએ

પૌદ્ગલિક સુખ સાથે બધાયેલા ધર્મની નિરર્થકતા

મિથ્યાત્વીઓ હોય તે દ્રવ્ય-ચારિત્રીઆ નક્કી અનુપયોગે થાય તે 'દ્રવ્ય-ચારિત્ર' મેલવાનુ ચારિત્ર તે 'દ્રવ્ય-ચારિત્ર' છોકરો મોટો થાય, પરણાવુ, પછી ચારિત્ર લઉ આવુ વિચારનારે કોલ દીધો હતુ લે તો મારે લેવુ, મે ધાર્યું હતુ કે પાચ વર્ષે લેશે વહેલો તૈયાર થયો તેથી ચારિત્ર લીધુ-ત્યા દ્રવ્ય-ચારિત્ર ધર્મ એ જ માનવાને તૈયાર છીએ કે જે ધર્મની દોરી મોક્ષની સાથે બધાયેલી ધર્મ એનો એ જ હોય પણ

દોરી જો મોક્ષ સાથે ન બધાઈ હોય પણ પૌદ્ગલિક સુખની સાથે બધાઈ હોય તો તે ધર્મ જૈન શાસન માનવા તૈયાર નથી લૌકોત્તર મિથ્યાત્વવાળો પૂજે છે તીર્થકરને અને એ જૈન શાસનમા કહેલી તપસ્યા કરે છે પણ મોક્ષનો દોર કાપેલો છે દોર પૌદ્ગલિક સાથે બાધેલો છે આને આ દેવ, ગુરૂ, ધર્મની આરાધનાએ એક વખત 'મિથ્યાત્વી' એક વખત 'સમકિતી' કહીએ મોક્ષની સાથે બધાઈ ગયો તો સમ્યક્ત્વ,' પણ પૌદ્ગલિક સુખને દોરે બધાઇ ગયો તો 'મિથ્યાત્વ' મોક્ષ ઇચ્છે તે 'ભવ્ય' મોક્ષ ન ઇચ્છે તો તેટલા માત્રથી અભવ્ય નથી ભવ્યનુ લિંગ અભવ્યમા ન હોય

સૂક્ષ્મ એકેદ્રિય શુ માને છે? તેમજ સજ્ઞી પચેદ્રિય છતા સમકિત ન પામે ત્યા સુધી દેવને માને નહિ જે મોક્ષનુ ધ્યેય તે રહે ત્યારે ભવ્યની કરણી કરવાવાળો મોક્ષના ધ્યેયમા પોતે શ્રદ્ધા કરે આચારની વખત સાધ્ય ન રહે. દૃષ્ટાત તરીકે જિનેશ્વરની પૂજા મોક્ષ માટે હતી તે સુખના માટે માની, આપત્તિ થઇ તે વખતે આબેલ કરો, ઠેકાણુ પડશે આટલા વૈદ્યને ત્યા રખડુ છુ તો આબેલ શા ખોટા? રોગ જશે ને કલ્યાણ થશે. આત્માનુ કલ્યાણ, પૈસા બચ્યા આ થતી વખતે જે આબેલ કરે છે તે કઇ સ્થિતિનુ? આબેલ બનાવ્યુ, ફાયદો થયો તો કૂદે છે, રોગ મટયો, કલ્યાણ થયુ આથી દ્રવ્ય-ક્રિયા થઈ ગઈ કલ્યાણ ન ગણે તો શ્રદ્ધા જ ન રહી

જૈન શાસનનો એક જ સૂર 'મોક્ષ' જ

જૈન શાસને ધર્મ માન્યો છે તે ધર્મ સ્વતત્ર માન્યો નથી દયા, શાહુકારી કે નિષ્પરિગ્રહને સ્વતત્ર ધર્મ તરીકે માનેલ નથી જો મોક્ષને અગે દોરીએ બધાયેલા હોય તો જ

તે ધર્મ વ્યવહારે ધર્મ ભલે હોય, ઉપાદેય ધર્મ એને ન કહીએ શાથી? મોક્ષની સાથે બંધાયેલા નથી માટે ધર્મ કેવળ મોક્ષને અંગે આદરવા લાયક છે જૈન શાસનમાં ખૂણે ખાચરે જ્યાં ત્યાં તપાસો તો એક જ સ્વર નીકળે અને તે એ કે 'મોક્ષ' જૈન શાસનમાં કોઈ પણ નાનામાં નાની ક્રિયા મોક્ષની સાથે બંધાયા વગરની હોય નહિ જૈન શાસનમાં બધે ધ્યેય મોક્ષનું છે, તેથી અભવ્યથી એ સિવાય બીજું બોલાય નહિ

બીજા દેશમાં ગયા હોઈએ ત્યાં આપણે વ્યવહારમાં વાસ રહીને ભાગીતૂટી પણ ત્યાંની જ ભાષા જે હોય તેમાં જ બોલવું પડે મદ્રાસ તરફ જઈએ ત્યાં તેમની ભાષામાં જ બોલવું પડે બાગમચ્ચા બીજી ભાષા સમજે નહિ

નવી તરકડી નવ વખત નમાજ પડે

જૈન શાસનમાં મોક્ષ સિવાય વાત જ ન સાંભળે તો પછી અભવ્યને માન-પૂજા લેવાનો રસ્તો કયો? એને વગર ઈચ્છાએ પણ મોક્ષનું નિરૂપણ કરવું પડે સરકારી અમલદારો હુકમ કાઢનારા ગાંધીજીથી વિરુદ્ધ તેઓને પણ ગેરુ લેવું થાય તે વખતે ગાંધીજીની જય બોલીને આગળ વધવું પડે, તો પછી જે અભવ્યને માન-પૂજા લેવી હોય તે તો એ વર્ગ કરતાં સવાયો કૂદે તો જ આગળ વધે યુરોપિયન (European) ને દેશી પાસેથી માન મેળવવું હોય તો દેશી કરતા સવાયો ગાંધીજીનો ભક્ત થાય મોક્ષના ધ્યેયવાળા પાસેથી માન મેળવવું હોય તો **નવી તરકડી નવ વખત નમાજ પડે** જેને માન લેવા માટે ઘૂમવું હોય તેને સવાયું કૂદવું પડે આ ઉપરથી અભવ્યને મોક્ષરૂપ તત્ત્વ કહેવું પડે છે, મોક્ષ-તત્ત્વ સિવાય એનાથી બીજું કહેવાતું નથી એ પ્રભાવ જૈન આણાગોપાવનું ધોરણ

તેથી ઉમાસ્વાતિજી 'મોક્ષ' શબ્દ સીધો મેલીને ચાલ્યા

જૈન ધર્મમા મોક્ષના સસ્કારો ગળથુથીમા

મોક્ષ કેવો? મોક્ષ જ લેવો તે વિષે કાઇ નહિ જૈનના બચ્ચાને મોક્ષ સમજાવવો પડે નહિ જૈનનુ બચ્ચુ ગળથુથીથી મોક્ષ સમજે છે મોક્ષ જ ધ્યેય હોય તેને લીધે મોક્ષ શી ચીજ? મોક્ષ સર્વ કરતા ઉત્કૃષ્ટ તે કાઈ ઉમાસ્વાતિજીએ કહ્યુ નહિ પાલીતાણામા રહેવાને ભાવનગર આવુ છે તે કાઇ જાણવાની જરૂર નથી બોર્ડ (Board) ઉપર સીધો ભાવનગરનો રસ્તો છે ભાવનગરના સ્વરૂપની જરૂર પડતી નથી બધા નજીકના ગામવાળાઓ નજીકના શહેરની સ્થિતિ સમજતા હોય તેમ અહીં ઉમાસ્વાતિજીએ મોક્ષનુ બોર્ડ (Board) માર્યું ભાવનગર કેવુ છે એવુ બોર્ડ મારવા જાય તો દુનિયા 'મૂર્ખો' કહે ભાવનગરની હકીકત બધા જાણે છે

તેવી રીતે જૈન ધર્મમા ગળથુથીમા મોક્ષના સસ્કારો ગળેલા હોય છે કોઇ પણ જીવ જગતથી મુકાય તેમા આનદ, કોઇ જીવ મુકાવનારો થાય તેમા આનદ મોક્ષે ગયા અને અમને મુકાવે તેમા આનદ આખુ બધુ જૈન ધર્મનુ મોક્ષ માટે ધ્યેય છે, તેથી મોક્ષનો માર્ગ ઉમાસ્વાતિએ કહ્યો જૈન શાસનની જડ મોક્ષમા એટલી બધી જામેલી છે તેથી અભવ્યને મોક્ષની પ્રરૂપણા કરવી પડે જે માન-પૂજાની ઇચ્છાવાળો, જેને મોક્ષ સાથે સબધ નથી તેનાથી મોક્ષ સિવાય બીજુ બોલાય નહિ પુણ્યનો પાયો જ પાપ

'[1]વિમુક્તિ અધ્યયન એ આચારાગમાનુ છેલ્લુ અધ્યયન

---

[1] विमोत्ति चउत्था, निसीह पचमा चूला। (आचा० चू० पृ० ४)

સામે લોહુ મળ્યુ એની પરપરા ચાલી, એનો છેડો નહિ દ્વેષના પરિણામને અગે વાત થાય છે અવગુણી ઉપરનો દ્વેષ મજબૂડ નુકશાન કરશે તમે કુપાત્ર ન બનો એ તો કુપાત્ર તે કુપાત્ર રહ્યો છે ધોબી તો ધોબી હતો સાધુ સુપાત્ર હતો તે કુપાત્ર શુ કામ થયો? મિથ્યાત્વ, કષાય અને અવિરતિ ઉપર દ્વેષ તે 'પ્રશસ્ત દ્વેષ' પ્રશસ્ત રાગ-ગુણ, ગુણી ઉપર દ્વેષ અવગુણ ઉપર હોય, અવગુણી ઉપર દ્વેષ નહિ **સગમ મહાવીરનુ** ભાવજીવન બગાડવા માટે મથ્યો એણે કાલચક્ર માથે મેલ્યુ તેવાને અગે પણ कृतापराधेपि जने, कृपामन्थरतारयो । ईषद् वाष्पार्द्रयोर्भद्र, श्रीवीरजिननेत्रयो ॥ (योग० प्र० १ श्लो० ३) આ સ્થિતિ અવગુણી ઉપર પણ કરુણા ભાવ

અવગુણી ઉપર દ્વેષ એ અકર્તવ્ય

મનુષ્યને પદાર્થ ઉપર પ્રેમ હોય છે તો પ્રેમના પ્રકર્ષમા નુકશાન સહન થતુ નથી માતાને ઘડપણે છોકરો માતાને છોકરા ઉપર પ્રેમની ખામી નહિ છોકરો માતાના વાળ ખેચે તે વખતે ઠોકે છે છોકરાની લેવાદેવા નહિ જો મિ વાળ ખેચે વેદના થાય તે સ્થિતિમા મા મમતાવાળી હોય તો કહે-વાળ ખેચાય છે, છોડી દે, મમતાવાળી ન હોય તો ધક્કો મારે અને છોકરો પડયો ને વાગ્યુ તો તેને પપાળે પોતે વીતરાગ પણાની પરિણતિ થઈ નથી ત્યા સુધી ક્રોધ થયા વિના ન રહે પ્રશસ્તપણુ દેખીએ તો અવગુણ ઉપર દ્વેષ અવગુણ ઉપર દ્વેષ એ કર્તવ્ય અવગુણના ખોદણા કાઢો ગુણનો રાગ એ 'કર્તવ્ય' જેમ બને તેમ ગુણમા ઊડા ઊતરો, ગુણનો મહિમા વિચારો અને એના રાગવાળા થાઓ અવગુણી ઉપર

દ્વેષ આવે તે કર્તવ્ય નહિ

સૂયગડાગ કરતા આચારાગ પહેલુ રચવાનુ કારણ

ગણધર મહારાજે જૈન શાસનમા મોક્ષ તો જડ ઘાલીને બેઠો છે એમ માન્યુ ઉમાસ્વાતિએ મોક્ષ જડ ઘાલીને બેઠેલો છે એ માન્યુ અભવ્યે પણ એ માન્યુ ઘરોની જડ પૃથ્વીમા પેઠેલી છે તેમ જૈન શાસનની અદર મોક્ષની જડ પેઠેલી છે પહેલવહેલા ગણધરે આચારાગ કર્યું પણ સૂયગડાગ ન કર્યું, તે આથી સમજાશે આચારમા વ્યવસ્થિત ન થયેલો એવો પણ પુરુષ હિદુનો છોકરો અભક્ષ્ય, અપેય પહેલેથી વર્જે, નુકશાન માલૂમ થશે ત્યારે સમજશે જેમ હિદુપણાના કુળને અગે અભક્ષ્ય, અપેય પદાર્થો પહેલા છોડવામા આવે અને નુકશાન સમજાય પાછળથી તેમ જૈન કુળમા કદમૂળ છોડવામા આવે, ને નુકશાન સમજાય પાછળથી

આચરણ પહેલા ને સમજણ પછી

શકા—પહેલા દીવા આવા ન હતા હવે તો લાઈટ (Light) છે, તો રાત્રે ખાવામા વાધો શો? સમાધાન-સર્ચ લાઈટ(Search Light)ની જ્યોત વધારે કે કેવળજ્ઞાનની જ્યોત વધારે? જેનથી કદમૂળ ખવાય નહિ, એ ગળથુથીમા પ્રથમ આચાર શીખવાય બાળકને બાપ કોને કહેવાય તે શીખવો છો કે સીધો 'બાપ' શબ્દ શીખવો છો? જો ક્રિયાને મુખ્ય પદ ન આપવુ હોય તો તમારી વસ્તુ છે તેમા ક્રિયા ખખેરતા રહેજો માનુ ધાવણ પછી લેજો પહેલા મા આમ કરે છે એમ માને સમજો જેઓ ક્રિયાના કટ્ટા દુશ્મનો છે તેઓ એથી જ્ઞાનના નામે ક્રિયાને ખસેડે છે

વહોરાનુ દૃષ્ટાત

કોઇ ચોરે દાઢી પકડી ફ્વાણુ લાગે છે ? ફ્વાણુએ દાઢી પકડી છે અમો આપવા પડશે ચોટલી પકડશે તો ચારનો આપના પડશે **ચોટલીના ચારનો કહ્યા તે દાઢી છોડાવવા.**

આ લોકોએ જ્ઞાનની વાત કહી તે ક્રિયા છોડાવવા જ્ઞાનનો જમાનો છે, ક્રિયા કરીને જ્ઞાન લો કોઇ પણ જૈન જ્ઞાનથી વિરુદ્ધ નથી જ્ઞાનનુ આરાધન કરનારા છે **સૌભાગ્ય-પચમીએ** નમો નાણસ્સ કહેવાવાળા છે કુલને વિષે, આર્યોને વિષે આચાર ની પહેલી જરૂર અને સમજણ પછી પહેલા 'ભૂ' બોલતા શીખ્યા કે પહેલા પાણી પીતા શીખ્યા ? જન્મે ત્યારથી સમ જાનવાની વાત રાખો છો ? કેવળ ધર્મને અગે ચેડા કાઢવાની નીતિ છે **સુધર્માસ્વામીને** બાર અગની રચના કરવી હતી, વિચારની રચના કરવી હતી છતા પણ આચારની વ્યવસ્થા પહેલી કરી

સ્થાનાગની રચના

તમે દયા પાળો છો શાને અગે ? સ્વ સમયના વિચારો પણ પછી આવે છે છોકરો ભૂ પીને બચતો રહ્યો, પછી ભૂનુ સ્વરૂપ જાણશે તેમ **સ્થાનાગમા** સ્વ સમય, પર સમયની વ્યવસ્થા કરી વર્ગીકરણ કરે તો ઇયત્તા આવે, તેથી ઠાણા ગજીની રચના

સ્થાનાગનો વિષય આચાર કે વિચાર નહિ પણ વર્ગીકરણ

પાચે મહાવ્રતો છે, હિંસા વગેરેને છોડો છો બીજા

મતોમા મહાવ્રતો નથી એમ કહેતા નથી પાચ મહાવ્રતો કહે છે આચાર ગ્રથ નથી, વિચાર ગ્રથ નથી, સર્વથા હિસાથી વિરમવુ તેનુ નામ 'અહિંસા' તે આચારાગનો વિષય હિસાથી વિરમવુ તે જૈન શાસનમા જ છે તે વિષય સૂયગડાગનો અહીં તો વર્ગીકરણનો વિષય મહાવ્રતો પાચ છે એમ કહે છે પણ આદરવા લાયક, ટકાવવા લાયક, વધારવા લાયક છે એમ કહેતા નથી સીધુ કહે છે—પાચ મહાવ્રતો છે આચારાગમા જે પરિણામે નીકળ્યો તેને પકડી રાખજો સૂયગડાગમા સમજવુ અહીં મહાવ્રતને આદરવાની, વધારવાની, ટકાવવાની વાત નહિ પણ વર્ગીકરણની વાત શાસ્ત્રકારે સીધા પાચ મહાવ્રતો છે એમ કહ્યુ છે તમે પાળજો, લેજો એમ કહ્યુ નથી મહાનુભવો! આચરવાનો વિષય આચારાગનો ને વિચારવાનો વિષય સૂયગડાગનો છે

દ્રવ્ય-ભાવ-હિંસાની ચતુર્ભંગી

પાચ મહાવ્રતોના નિયમમા આજ અનુક્રમ પહેલા પ્રાણાતિપાતવિરમણ કોઈ બીજો ક્રમ કહેવા માગે તો નહિ પાચેનો અનુક્રમ આગળ જોઈ ગયા છીએ તેમા પ્રાણાતિપાતવિરમણ એ નામ કેમ રાખ્યુ? હિંસા કેમ ન રાખ્યુ? હિંસા બે પ્રકારની છે દ્રવ્ય-હિંસા અને ભાવ-હિંસા તેમા ચાર ભાગા પાડે છે (૧) દ્રવ્યથી તેમજ ભાવથી હિંસા, મારવાની બુદ્ધિએ માર્યો (૨) મારવાની બુદ્ધિ, પેલો ખસી ગયો ભાવથી હિંસા, દ્રવ્યથી હિંસા નહિ (૩) દ્રવ્યથી હિંસા, પણ ભાવથી નથી મારવાની બુદ્ધિ નહિ પગે જીવ કચરાઈ મરી ગયો અને (૪) દ્રવ્યથી માર્યો નહિ ને ભાવથી પણ માર્યો નહિ ને ચોથો

[1]દશવૈકાલિકમા આ ચાર ભાગા બતાવેલા છે

હિંસા શબ્દ બન્નેમા

'હિંસા' શબ્દ પ્રમત્તયોગ ને પ્રાણવ્યપરોપણ બન્નેને લાગુ પડેલા છે અનુપયોગે ચાલ્યો તેટલા માત્રથી મહાવ્રત તૂટ્યુ પ્રમત્તયોગ અને દ્રવ્યપ્રાણવ્યપરોપણ બન્નેના પચ્ચક્ખાણ નથી તમારા પચ્ચક્ખાણ તો [2]સૂક્ષ્મ-બાદર, ત્રસ કે સ્થાવર માના કોઈ જીવ મરાય નહિ તેના છે પ્રમત્તયોગ-પરિણતિને રહેવા દો, એની પ્રતિજ્ઞા રહેવા દો આટલા જ માટે કર્મ બધનના ઉપર તરત રાખીને તત્ત્વાર્થકારે હિંસાનુ લક્ષણ કહ્યુ અહીં આચાર ઉપર તત્ત્વ રાખેલુ હોવાને લીધે 'પ્રાણાતિપાત' એમ કહ્યુ પણ સૂક્ષ્મ આદિ ચાર કહેવાનુ કામ ન હતુ

સૂક્ષ્મ બાદર છતા ત્રસ સ્થાવર શા માટે?

શકા—સૂક્ષ્મ ને બાદર લો તો દુનિયામા જીવ રહેતો નથી ત્રસ, સ્થાવર લો તો દુનિયામા કોઈ જીવ રહેતો નથી બધા આવી જાય છે છતા તમે તો ચારે લીધા બે વખત બબે શુ કામ લીધા? સમાધાન—બેવડે દોરે બાધેલુ મજબૂત રહે કબજો લઇ લે અને લખાવી લે તમે બેવડે દોરે મજબૂત ગણો છો તેથી બધા વતમા બેવડા દોગ કરવા પડે

---

१ हिंसाए पडिक्कमो होइ अहिंसा चउब्विहा सा उ। दव्वे भावे अ तहा अहिंसऽजीवाइवाओत्ति ॥ (दश० नि० गा० ४०)

२ पढमे भंते ! महव्वए पाणाइवायाओ वेरमण, सव्व भंते ! पाणाइवाय पच्चक्खामि, से सुहम वा बायर वा तसं वा थावर वा, (दश० सू० ३)

સૂક્ષ્મ-બાદર એટલે શુ ?

પહેલા તો 'સૂક્ષ્મ'નો અર્થ નથી સમજ્યો 'સૂક્ષ્મ' શબ્દથી સૂક્ષ્મ નામકર્મના ઉદયને લીધે જે જીવો તે લેવાના નથી

કોઇ પણ જીવ સૂક્ષ્મ જીવને હણી શકયો નથી, હણી શકે નહિ એના એટલા બધા શરીરો બારીક છે કે જેમ કાચની વચ્ચેથી અજવાળુ ચાલ્યુ જાય કાચે અજવાળુ હણાય છે? કાચના પુદ્ગલો કરતા અજવાળાના પુદ્ગલો બારીક છે તેથી નીકળી જાય તેવી રીતે સ્થૂલ ઔદારિકો, એની આગળ સૂક્ષ્મ એટલા બધા બારીક કે એની આગળ આ બધા દરવાજા, પોતી ચીજ તેને હણે શી રીતે? બધે આગળની જાળીઓ બોર ઝુડીએ તો ઉછળી જાય પણ ચણીબોર, મગ દબાય નહિ, તેમ બારીક શરીર આનાથી દબાય નહિ તો પછી શી રીતે ઘાત થાય? સૂક્ષ્મ હિંસાના વિષયમા નથી તેથી લીધા નથી સૂક્ષ્મત્રસ, બાદરત્રસ, સૂક્ષ્મસ્થાવર, બાદરસ્થાવર સૂક્ષ્મ નામકર્મના ઉદયવાળા નથી લીધા સૂક્ષ્મ, બાદર એ બે પેટા ભેદો ત્રસ ને સ્થાવરના સૂક્ષ્મત્રસમા કુથુઆ બારીક સ્થૂળ ગાય, ભેસ, કીડી બધા બાદર ત્રસ સ્થાવરમા શુ કરશો? વાયુકાય, તેઉકાયને સૂક્ષ્મમા. સ્થાવરમા વનસ્પતિમા નીલફૂલને સૂક્ષ્મમા લીધી

આઠ પ્રકારના સૂક્ષ્મ

આઠ સૂક્ષ્મ [1]કલ્પસૂત્રમાં કહ્યા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ ઈંડા,

---

१ वासावास पज्जोसवियाण इह खलु निग्गथाण वा निग्गथीण वा इमाइ अट्ठ सुहुमाइ जाइ छउमत्थेण निग्गथण वा निग्गथीए वा अभिक्खण अभि॰ जाणियव्वाइ पासियव्वाइ पडिलेहियव्वाइ भवति, तजहा—पाण

વગેરેને પૃથ્વીકાયના સ્થાનો, અપ્કાયના સ્થાનો તે સૂક્ષ્મમા લીધા સ્થાવરમા જે જે સૂક્ષ્મ તે સૂક્ષ્મ જે જે બાદર તે બાદર

સૂક્ષ્મ ને બાદરની વ્યાખ્યા

જેને બચાવવા માટે તીવ્ર પ્રયત્ન કરવો પડે તે 'સૂક્ષ્મ', ઓછો કરવો પડે તે 'બાદર' સૂક્ષ્મ ને બાદર એ ભેદો સૂક્ષ્મ નામકર્મ અને બાદર નામકર્મને અગે લીધા નહિ જીવોનો બચાવ એ તત્ત્વ રાખ્યુ અહી આચારને અગે સૂત્ર રચાયેલુ છે તેથી 'હિંસા' શબ્દ ન લેતા 'પ્રાણાતિપાત' શબ્દ લીધો કરણ વર્જવાનુ નહિ કાર્ય વર્જજો રાગ–દ્વેષ વર્જાવતા નથી રાગથી પ્રાણાતિપાત થતો હોય તે છોડજો જીવની વિરાધનાથી વિરમજો

શકા—તો જીવાદ્દનાથાઓ કેમ કહેતા નથી ને પ્રાણાતિ પાત એમ કેમ કહો છો?

सुहुम १ पणगसुहुम २ बीअसुहुम ३ हरियसुहुम ४ पुप्फसुहुम ५ अंडसुहुम ६ लेणसुहुम ७ सिणेहसुहुम ८॥ (कल्प० सा० सू० ४४)

વ્યાખ્યાન ૧૮

શાસનનુ મૂળ આચાર

ગણધર મહારાજા **સુધર્માસ્વામીજીએ** ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે, મોક્ષનો માર્ગ સાધવા માટે દ્વાદશાગીની રચના કરતા થકા કહ્યુ કે આચાર એ શાસનનુ મૂળ છે

તીર્થની જડ આચાર

લોકાતિક દેવતાઓએ ભગવાનને દીક્ષાની વખત વિનતિ કરી હે લોકનાથ! ધર્મતીથ પ્રવર્તાઓ જન્મથી ત્રણ જ્ઞાન હતા મતિ, ત અને અવધિ દુનિયાનો વ્યવહાર જન્મને ઉદ્દેશીને ચાલે છે, તેથી પહેલા ભવથી લાવેલા ગર્ભમા ત્રણ જ્ઞાન હોવા છતા ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ ન ગણી અપ્રતિ-પાતી અને નિર્મળ ત્રણે જ્ઞાનો હોવા છતા તીર્થની પ્રવત્તિ થઈ ગયેલી ગણી નહિ જ્યારે ભગવાનને દીક્ષાનો વખત આવ્યો ત્યારે ધર્મતીર્થની પ્રવત્તિ ગણી ભગવાને દીક્ષા લેવાનો વિચાર કર્યો તેને અગે લોકાતિકોએ કહ્યુ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાઓ મુખ્યતાએ તીર્થની જડ આચાર છે **નીતિકારોનો** સુદ્દો પણ એજ રહે છે કે આચાર પ્રથમો ધર્મ:। જ્ઞાન અને ક્રિયા બને ધર્મરૂપ હોવા છતા **તીર્થ કરો** દીક્ષા લે છે, ગણધરો દીક્ષા લે છે

અર્થનુ જ્ઞાન ક્યારે અપાય?

દીક્ષા પ્રાપ્ત કર્યા પછી અગનુ ત્રચના જ્ઞાન કોને દેવુ? તેમા શાસ્ત્રકારોએ નિયમ કર્યો આવા વિનયવાળો, સદાચારી હોય બાર વર્ષ ચારિત્ર પાળ્યુ, સૂત્ર ગ્રહણ કર્યા હોય તેને અર્થ બાર વર્ષ ગયા પછી અર્થનુ જ્ઞાન.

અનુયોગ પછી અનુજ્ઞા

હરિભદ્રસૂરિજી [1]દશવૈકાલિકની વ્યાખ્યા કરતા પહેલા ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા થઈ ગયો હોય તેને 'અનુયોગ' કહે છે 'અનુયોગ' એ જ્ઞાન આચાર પછી તે વગેરે અનેક કારણોથી આચાર પ્રથમ હોવાથી આચારાગની પ્રથમ યોજના કરી

પાપનુ મૂળ 'જ્ઞાન'

જ્ઞાન એ જ્ઞાનરૂપે માન્ય નથી જગતમાં પાપનુ મૂળ લોભ કહેવાય પણ હેડા ઉતરીએ તો પાપનુ મૂળ 'જ્ઞાન' બહેરાને ગાળો દો તો ક્રોધ ચઢે ખરો ? સાભળતો નથી આધળાની સામા ચેષ્ટા કરો તો તેને આવેશ આવતો નથી આધળો છે શ્રવણ-ઇંદ્રિયથી શબ્દ સાભળે ત્યારે એ શબ્દ ક્રોધ કરાવે નેત્ર-ઇંદ્રિયથી આકાર, રૂપ, ચેષ્ટા જાણે તો જ ક્રોધ ચઢે લકવો-પક્ષાઘાત થયો હોય તેને ઠડુ, ઊનુ માલમ પડતુ નથી ક્રોધ વગેરેની પ્રવૃત્તિ જ્ઞાન ઉપર આધાર રાખે છે જેને જેટલુ જ્ઞાન તેને તેટલી દુર્ગતિ એકેદ્રિય જીવ અનતા છે, પણ નરકે જતા નથી કારણકે જ્ઞાનની માત્રા વધારે નથી એકેદ્રિયને જ્ઞાન ઓછુ, દુર્ગતિ ઓછી એકેદ્રિય ઓછામા ઓછુ કર્મ બાધે મ યોગજન્ય દુ ખ નરકને છે ગુણના નાશને લીધે દુ ખ એકેદ્રિયને છે એકેદ્રિયથી બેઇંદ્રિયમા જ્ઞાન વધ્યુ, સાથે સાથે કર્મની પાયરી પણ વધી જેવી રીતે અનુક્રમે જ્ઞાન વધે છે તેવી જ રીતે અનુક્રમે પાપ વધે છે છોકરાને સોની મ ખ્યાનુ જ્ઞાન કેટલા રૂા આપીએ ? નો કહે જે વસ્તુ જાણવામા આવેલી નથી તેને અ ગે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ થતા નથી

[1] તાત્ત્વિક પ્રશ્નોત્તર પૃ૦ ૧૭ જુઓ

જ્ઞાન વધારે તેને આલોચણ પણ વધારે

ગીતાર્થને સજ્જડ આલોચણ આપી જેમ જ્ઞાનની માત્રા વધી તેમ કર્મબંધનની માત્રા વધી તેથી ભિક્ષુ કરતા અનુક્રમે એકને એક કાર્ય માટે પ્રાયશ્ચિત્ત વધારે

પાપનું મૂળ જ્ઞાન પણ તે છોડવાનું નહિ

[1]પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ શાસ્ત્રકારોએ જ્ઞાન પ્રમાણે કહેલી હોવાથી, ક્રોધ, માન વગેરે જાણપણાને અંગે વધારે થતા હોવાથી કર્મબંધ જાણપણાને અંગે વધારે થનો હોવાથી પાપનું મૂળ લોભ છે પણ **ખરેખર પાપનું મૂળ જ્ઞાન છે** એ પાપનું મૂળ છતા છોડી દેવા જેવું નથી છોકરો મરી જશે, મોકાણ માંડવી પડશે, એમ ધારીને, તેના ભયે કોઈ દિવસ જન્મ બંધ કરાય નહિ પણ મરણના બચાવને માટે ઉપાયો કરાય

ઉપદ્રવની જડ પૈસો

પૈસો એ જ દુનિયામાં ઉપદ્રવની જડ છે સામાન્ય ગરીબોને સાથા કૂટ્યા હોય તો પણ કોર્ટમાં ત્રણ દહાડામાં ફેસલો ત્યારે શેઠિયાને અંગે કાંઈ લખ્યું કે બોલ્યો હોય તો છ મહિને, બે વર્ષે પત્તો ખાય નહિ પૈસાદારોને માટે ન્યાય મોંઘો છે ગરીબોને માટે ન્યાય સસ્તો છે પૈસાદારપણાને લીધે ન્યાયનું મોંઘાપણું, માટે પૈસો ખરાબ થયો

---

[1] पुरिस पडुच्च अहिय ऊण वा दिज्ज अहव तम्मेव। ते पुण पुरिसा दीया इमे समासेण णायव्वा।' पुरिसा गीतागीता सहासहा तह सम्मासठा चेति। परिणामाऽपरिणामा अतिपरिणामा अवत्थूण ॥ (जी० क० भा० २००७, २००८)

ભયોનુ સ્થાન પૈસો

ચોર લોકો નજર કરે તો કોના ઘર સામી કરે? દરિદ્રના ઘર સામી નજર ્રી હોય તો નજર પાછી ખેચી લે ચોરોને ઉત્પન્ન કરનાર પૈસો છે ચોરીબાજી, રડીબાજીનુ મૂળ પૈસો બાર વર્ષ સુધી રાખીને ઘર ખાઈ ગઇ, ત્યાથી કાઇ આવવાનુ નથી એમ ધાર્યું ત્યારે તગડી મૂકયો ગરીબના નળીઆ રાજામહારાજા ગણુતા નથી રાજા, ચોર, લુચ્ચા અને જુગારીનો ભય પૈસાની પાડોશમા ન્યાયનુ મોવાપણુ પૈસાને લીધે જગતના સર્વ ભયોનુ સ્થાન ૈસો છે એટના માત્રથી પરિહાર કર્યો? તેમ જ્ઞાન એકલા પાપમા લઈ ગયુ ત્રણ તેની સ પત્તિ દેખી?

જ્ઞાન વિના મોક્ષ નહિ

એકેદ્રિયને સ્વર્ગ કેટલા હોય છે? એકે દેવલોકને પામે નહિ વધેલો ેવલોકને પામે એકેદ્રિય જેમ નરકને નથી પામતો તેમ દેવલોકને પણ નથી પામતો એકેદ્રિય જેમ તેના પાપકર્મ બાધતો નથી તેમ પુણ્યની તેવી સ્થિતિ બાધતો નથી પુણ્ય, દેવલોક એ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ ઉપર આધાર રાખે છે મોક્ષ એ તો ત્તાન સિવાય થતો નથી

જ્ઞાનનુ બહુમાન

શાસનને અગે વિચારીએ તો શાસનની દોરી કોને સોપાય છે? જ્ઞાનવાળાને **તીર્થંકર** મહારાજા પણ **ગણુધર** દીક્ષા લે છે ત્યારે તો સામાન્ય વાસક્ષેપ કરે છે દ્વાદશાગીની રચના વખતે તેઓ ઊભા થઇને વાસક્ષેપ કરે છે બાર અગો કર્યા પછી અનુજ્ઞાનો વખત આવે ત્યારે ઇંદ્ર થાળ લઇને ઊભા રહે

કુભાર કરતા ગધેડા ડાહ્યા ?

સાધુની [1]દશ પ્રકારની સામાચારીમા ત્રીજી તથાકારની સમાચારીમા જે જૈન શાસનને માનનારા છે તેનો 'તથાકાર' કરવાની ફરજ છે એમ કહ્યુ અર્થાત્ જે કહ્યુ તેની 'તહત્તિ' [2]કાલકાચાર્ય કહેવડાવે છે—હુ ન આવુ ત્યા સુધી પર્યુષણ ન કરશો અગિયારે ગણધરોએ દ્વાદશાગી રચી, છતા અગિયારનો મત સરખો વિચાર કરો, પર્યુષણ સરખો જૈનોનો અદ્વિતીય તહેવાર, જગત માત્ર જાણે બોલે શ્રાવકના 'પજુસણ' બોલે છે જૈન ધર્મમાથી આખા જગતને અસર કરનારૂ પર્વ નીકળ્યુ હોય તો તે પર્યુષણનુ છે પર્યુષણ સિવાય જૈનોનો એકે તહેવાર સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિવાળો નથી એવા તહેવારને માટે કાલકાચાર્ય કહેવડાવે છે હુ આવુ ત્યા સુધી ન કરો. 'તથાકાર'–જેઓ ગીતાર્થ, પાચ આચારમા વ્યવસ્થિત, એ કાલકાચાર્યે કઈક કર્યુ તે સર્વ સઘને કબૂલ પછીના સઘને કબૂલ [3]કાલકાચાર્ય કહે ચોથની સવચ્છરી

---

१ इच्छामिच्छातहक्कारो आवस्सिआ य निसीहिआ । आपुच्छणा य पडिपुच्छा छदणा य निमतणा ॥ (अनु॰ गा॰ १६)

२ पतिट्ठाणसमणसघस्स य अज्जकालगेहिं सदिट्ठ–जाबाह आगच्छामि ताव तुब्भेहिं णो पज्जोसवियव्व । (नि॰ उ॰ १० गा॰ ६ ५५चू॰)

३ एव जुगप्पहाणेहिं चउत्थी कारणे पवत्तिआ सव्वेर णुमता स व्वसाधूण, (नि॰ उ॰ १० गा॰ ५४॰ चू॰)

સૂત્રથી વિરૂદ્ધ [1]નિશીથ સૂત્રકારે પર્યુષણ પર્વમા જ થાય એમ કહ્યુ છે પૂર્ણા તિથિનુ નામ પર્વ (લૌકિકરૂઢિથી પર્વ કહેવાય) છે પાચમ, આઠમ, પૂનમ, અપર્વમા પર્યુષણ કરે તો પ્રાયશ્ચિત્ત તે વસ્તુ ચોથે કરો, અપવે કરો, શ્રમણ સઘ કબૂલ કરે છે કાલકાચાર્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને દેખવાવાળા છે કુભાર કરતા ગધેડા ડાહ્યા નથી

ગીતાર્થતા એ શાસનનો આધાર

તે જ વર્ષે ઉત્પાત છે જર્મનીને બેલજીયમમા થઇને જવુ પડયુ તેમ તેમને માળવાની મજબૂતી હતી, તેથી [2]લાટ દેશમા આવવુ પડયુ ને બળમિત્ર ને ભાનુમિત્રને જોડે લેવા પડયા જે વખતે બધો ભાગ ખળભળ્યો હોય તે વખતે પ્રજાને નમતુ આપવુ પડતુ હોય, તે નમતુ હમેશા આપવાનુ ન હોય આખા દેશમા રાજ્ય ક્રાતિ થઇ ગઇ શક લોકો આવ્યા, રાજ્યક્રાતિ થઈ, અપર્વનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કે શાસનની સ્થિતિ બેમાથી શુ વિચારવુ ? હાજરી ન આપે તે નજરે ચઢે, ખૂચે તેમા અધિકારી વર્ગ ગેરહાજર રહે તો એને ઘેર બધુ હુલ્લડ આવે તેવો વખત દેખીને કાલકાચાર્યે કહ્યુ ચોથ તે શાથી કબૂલ કરી ? આચારસિદ્ધિ ગીતાર્થપણાને લીધે તેમના વચનને અગે વિકલ્પિત 'તથાકાર' છે જ નહિ શાસનનુ ચાલવુ એ ગીતાર્થ-

---

१ त च पुण्णिमाए पचमीए दसमीए एवमादिपव्वेसु पज्जोम वेयव्व णो अपव्वेसु (नि० उ० १० गा० ६४५ चू०)

२ ढक्कानिनादेन हृतप्रयाणा, नृपा' प्रचेलुर्गुरुलाटदेशम्। तद्देशनाथौ बलमित्रभानुमित्रौ गृहीत्वाऽगुरवन्तिसीमाम् ॥ काल० कथा० श्ला० ३३)

કુભાર કરતા ગધેડા ડાહ્યા ?

સાધુની [1]દશ પ્રકારની સામાચારીમા ત્રીજી તથાકારની સમાચારીમા જે જૈન શાસનને માનનારા છે તેનો 'તથાકાર' કરવાની ફરજ છે એમ કહ્યુ અર્થાત્ જે કહ્યુ તેની 'તહત્તિ' [2]કાલકાચાર્ય કહેવડાવે છે—હુ ન આવુ ત્યા સુધી પર્યુષણ ન કરશો અગિયારે ગણધરોએ દ્વાદશાગી રચી, છતા અગિયારનો મત સરખો વિચાર કરો, પર્યુષણ સરખો જૈનોનો અદ્વિતીય તહેવાર, જગત માત્ર જાણે બોલે શ્રાવકના 'પજુસણ' બોલે છે જૈન ધર્મમાથી આખા જગતને અસર કરનારૂ પર્વ નીકળ્યુ હોય તો તે પર્યુષણનુ છે પર્યુષણ સિવાય જૈનોનો એકે તહેવાર સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિવાળો નથી એવા તહેવારને માટે કાલકાચાર્ય કહેવડાવે છે હુ આવુ ત્યા સુધી ન કરો 'તથાકાર'-જેઓ ગીતાર્થ, પાચ આચારમા વ્યવસ્થિત, એ કાલકાચાર્યે કઈક કર્યું તે સર્વ સઘને કબૂલ પછીના સઘને કબૂલ [3]કાલકાચાર્ય કહે ચોથની સવચ્છરી

---

१ इच्छामिच्छातहकारो आवस्सिआ य निसीहिआ । आपुच्छणा य पडिपुच्छा छदणा य निमतणा ॥ (अनु गा० १६)

२ पतिट्ठाणसमणसघस्स य अज्जकालगेहिं सदिट्ठ—जावाह आगच्छामि ताव तुब्भेहिं णो पज्जोसवियव्व । (नि०उ० १०गा० ५४५चू०)

३ एव जुगप्पहाणेहिं चउत्थी कारणे पवत्तिता, सव्वत्र णुपता सव्वसाधूण, (नि० उ० १० गा० ५४५ चू०)

સૂત્રથી વિરૂદ્ધ [1]નિશીથ સૂત્રકારે પર્યુષણ પર્વમા જ થાય એમ કહ્યુ છે પૂર્ણા તિથિનુ નામ પર્વ (લૌકિકરૂઢિથી પર્વ કહેવાય) છે પાચમ, આઠમ, પૂનમ, અપર્વમા પર્યુષણ કરે તો પ્રાયશ્ચિત્ત તે વસ્તુ ચોથે કરો, અપવે કરો, શ્રમણ સઘ કબૂલ કરે છે કાલકાચાર્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને દેખવાવાળા છે કુભાર કરતા ગધેડા ડાહ્યા નથી

ગીતાર્થતા એ શાસનનો આધાર

તે જ વર્ષે ઉત્પાત છે જર્મનીને બેલજીયમમા થઇને જવુ પડયુ તેમ તેમને માળવાની મજબૂતી હતી, તેથી [2]લાટ દેશમા આવવુ પડયુ ને બલમિત્ર ને ભાનુમિત્રને જોડે લેવા પડયા જે વખતે બધો ભાગ ખળભળ્યો હોય તે વખતે પ્રજાને નમતુ આપવુ પડતુ હોય, તે નમતુ હમેશા આપવાનુ ન હોય આખા દેશમા રાજ્ય ક્રાતિ થઇ ગઇ શક લોકો આવ્યા, રાજ્યક્રાતિ થઇ, અપર્વનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કે શાસનની સ્થિતિ એમાથી શુ વિચારવુ ? હાજરી ન આપે તે નજરે ચઢે, ખૂચે તેમા અધિકારી વર્ગ ગેરહાજર રહે તો એને વેર બધુ હુલ્લડ આવે તેવો વખત દેખીને કાલકાચાર્યે કહ્યુ ચોથ તે શાથી કબૂલ કરી ? આચાર્યસિદ્ધિ ગીતાર્થપણાને લીધે તેમના વચનને અગે વિકલ્પિત 'તથાકાર' છે જ નહિ શાસનનુ ચાલવુ એ ગીતાર્થ

---

१ त च पुण्णिमाए पचमीए दसमीए एवमादिपव्वेसु पज्जोस वेयव्व णो अपव्वेसु (नि० उ० १० गा० ६४५ चू०)

२ ढक्कानिनादेन कृतप्रयाणा, नृपाः प्रचेलुर्गुर्ज्लाटदेशम्। तद्देशनाथौ बलमित्रभानुमित्रौ गृहीत्वाऽगुरवन्तिसीमाम् ॥ काल० कथा० श्लो० ३३)

પણ ઉપર આધાર રાખે છે

એક આખે અધૂરૂ દેખાય

¹એક સાધુપણુ ગીતાર્થનુ છે અને બીજુ ¹ સાધુપણુ ગીતાર્થની નિશ્રામા રહે તેનુ આથી ત્રીજુ સાધુપણુ જિનેશ્વરે જ્ઞાનથી દેખ્યુ નથી તો કહે કયાથી? જ્ઞાનને લીધે થવાવાળા પાપ દેખ્યા, તો જ્ઞાનને લીધે થવાવાળા ફાયદા તપાસ્યા? શાસનનુ ચાલવુ, સદ્‌ગતિ, પુણ્ય પ્રકૃતિની તીવ્રતા એ જ્ઞાનને જ આભારી એક આખે દેખતો હોય તેવો જો જમણી આખ ખુલ્લી હોય, તો તે જ બાજુ દેખે, જ્ઞાનને દૂષિત કરનારને જ્ઞાનના દોષ જ દેખાય મધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળો હોય તો જ્ઞાનના દૂષણો દેખ્યા તેની સાથે તેના ભૂષણો પણ દેખે

સારા નરસાનો આધાર વાપરનાર પર

જ્ઞાનને શાની જડ માનવી? 'જગતમા હથિયાર શાપ સમાન કે આશીર્વાદ સમાન? અને કેવા ગણવા? શાણાના હાથમા આવે તો આશીર્વાદ, દાધારગીના હાથમા આવે તો શાપ સમાન હથિયાર સ્વતત્ર આશીર્વાદ સમાન કે શાપ સમાન નથી એમ જ્ઞાન સારાના હાથમા આવે તો શાસન ચલાવવાનુ કારણ અને મોક્ષનુ કારણ બને

¹ જ્ઞાનને હિસાબે સારા કે નઠારા ગણવાનુ રહ્યુ નહિ ત્યારે

---

१ गीयत्था य विहारो बिइओ गीयत्थमीसिओ भणिओ एत्तो तइअ विहारो नाणुन्नाओ जिणवरेहि ॥ १२२ ॥ सजमआयविराहण नाणे तह दसणे चरित्ते अ । आणालोव जिणाण कुव्वइ दीहं तु ससार ॥ १२३ ॥ ओघनियुक्ति)

સારા નઠારા કોને ગણવા? જ્ઞાન-હથિયારરૂપ સારાના હાથમાં આવે તો સદ્‌ગતિ સાધે, નઠારાના હાથમાં આવે તો દુર્ગતિ સાધે જે સદાચારનો સખી તે 'સારો' જે દુરાચારનો સખી તે 'નઠારો' સદાચારનો દોસ્ત સદાચારને ક્ષણભર ન છોડે

જ્ઞાનનું પ્રયોજન સદાચાર

કલ્પ ને અકલ્પનો પૂરેપૂરો કેળવાયેલો હોય તે કલ્પને કોઈ દિવસ ખરાબ ગણે નહિ પાંચે આચારરૂપી પાંચ સ્થાનોમાં સ્થિર સંયમ તપસ્યાએ કરી ભરપૂર હોય, આવો હોય અને ગીતાર્થ હોય તેના વચનને અંગે નિર્વિકલ્પપણે 'તહત્તિ' આ સમાચારી જૈન શાસન જ્ઞાનને-સ્વતંત્ર જ્ઞાન તરીકે સાધ્ય માનતું નથી સદાચારને માટે એને માને છે **જ્ઞાનનું પ્રયોજન સદાચાર** આંખ દેખવાનું કામ કરે દેખવાના મુદ્દાએ કામ કરે નહિ ઇષ્ટ હોય તો દેખવું, અનિષ્ટ હોય તો ન દેખવું જ્ઞાન એ જો તત્ત્વ હોય તો પડી ગયેલી મહોર દેખવામાં આવી, જ્ઞાન થયું છે, ઉચકો નહિ, ગુજામાં નાખો નહિ શું કહો? અજ્ઞાની દેખ્યું કામનું શું? ને દેખ્યું તો તારી ફરજ હતી, તો તારે લેવી હતી સાપ દેખ્યો સાપ છે, જ્ઞાન થયું ખસો છો શું કરવા? જ્ઞાન ઇષ્ટ પ્રાપ્તિના સાધનો મેળવવા અને અનિષ્ટ પ્રાપ્તિના સાધનો દૂર કરવા તરીકે ઉપયોગી છે તેમ જ્ઞાન એ કોઈ પણ અંગે ઉપયોગી હોય તો ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટ દૂર કરવામાં

સયમના માટે દયા છે

[1]પઞ્મ नाण तओ दया એ જૈનોમા થોડાથી જ અજાણ્યુ હશે. એનો ભાવાર્થ કયા રૂપે લીધો છે? **કોઇની સોય, કોઇની ગઠડી** સોયની જાહેરખબર દેવી છે ગઠડી ગળી જવી છે જ્ઞાનને માટે આ વાકય કહ્યુ જ નથી સયમ દયાને માટે આ વાકય કહ્યુ છે પહેલુ ઝાડ પછી ફળ પહેલા સ્રી પછી પુત્ર ઝાડ ઉપર તત્ત્વ નથી ફળ ઉપર લોકોને તત્ત્વ છે ફળની ઇચ્છા હોય તો ઝાડ વાવ પહેલી કરાતી વસ્તુ એ આગળના ફળને અગે દયા કરવા માગે છે, દયા કરવી એ તારૂ કર્તવ્ય છે દયા કર્મ બધાવનાર નથી, બચાવનાર છે આખુ પ્રકરણુ દયામય છે જ્ઞાનનુ પ્રકરણુ ન થી

ઉપક્રમ ને ઉપમહાર જયણાને માટે

[2]કેમ ચાલુ, કેમ બોલુ? કેવી રીતે રહુ કે પાપ કર્મ ન બધાય? જયણાથી ચાલે, ઊભો રહે, બેસે, બોલે ને ખાય તો પાપકર્મ બાધે નહિ આખા પ્રકરણનો ઉપોદ્દઘાત કયા છે? **જયણાને ઉદ્દેશીને પાપકર્મ ન બધાય**–આ ઉપક્રમ એના પોષણમા पढम नाण तओ दया જણાવ્યુ તારે દયા પાળવી હોય તો જીવોને સમજી લેજે આશ્રવ-મોક્ષનુ જ્ઞાન મેળવી લેજે શાને માટે? જયણા પાળવા માટે ઉપક્રમ એ

---

૧ પર્વદેશના ૬ ૧૦૨ જુઓ

૨ कह चरे कह चिट्ठ, कहमासे कह सए। कह भुजता भासते, पाव कम्म न बधइ ॥ ३८॥ जय चरे जय चिट्टे, जयमासे जय सए जय भुजतो भासतो, पाव कम्म न बधइ ॥ ३९॥ दश०)

જયણાને નામે, ઉપસહાર જયણાને માટે જીવ, અજીવ અને બનેને જાણનારો સજમ જાણશે ઉપસહાર સજમમા ઉપક્રમ ને ઉપસહારને એક બાજુએ રાખીએ પણ ગાથામા જ આવીએ સર્વ સાધુઓ આવી રીતે છે

તત્ત્વ જયણામા

જગતમા જેને ભૂખ લાગી તેણે રસોઈ કરી રસોઈ કરે તે જ ભૂખ ભાગે તેથી બધા ધરાયલા છે? તત્ત્વ કયુ? ચૂલા સળગાવવાનુ પહેલુ પણ મુદ્દો કયા? ધરાવામા ચૂલો સળગાવવા ઉપર તત્ત્વ હોય તો નો ચૂલા સળગાવે દાળ વગેરે ન લાવે તો? રસોઈ કરીને ધરાવામા તત્ત્વ છે તેમ જયણામા તત્ત્વ

ગીતાથ અને ગીતાર્થ નિશ્રા એ જ સાધુપણુ

જીવ, અજીવને જાણે ત્યારે સર્વ જીવોની ગતિ જાણે ગતિ જાણે, પુણ્ય, પાપ, બધ, અને મોક્ષ પણ જાણે સસારથી કટાળો ને કટાળાથી ત્યાગી આ બધો અનુક્રમ શા માટે? સદાચારની નીસરણી નથી દેખવો ઉપક્રમ કે ઉપસહાર કે નથી દેખવુ ગાથાનુ તત્ત્વ દલીલથી પણ સાબિત કરે છે અજ્ઞાનને 'નકામુ' કહીએ છીએ અજ્ઞાન ઉપર ચીઢ ઇ ગયા છે એવુ નથી બિચારો જાણે નહિ તો શુ કરે? જયણાદિક ન કરી શકે માટે અજ્ઞાન ખરાબ અજ્ઞાનથી ખરાબી અનાનપણે છે તેના કરતા જયણા નહિ પાળે તેની ખરાબી છે અજ્ઞાની કરવાનો શું? આ સુન્દર, અસુન્દર, વિરતિનો લાભ, અવિરતિનુ નુકશાન જાણે શુ? ન જાણે તો કહી ન શકે એને બાન્ન અજ્ઞાન ખરાબ અજ્ઞાની પણ જ્ઞાનીની નિશ્રામા હોય તો તે જ્ઞાની જેવો માન્ય છે એકલા જ્ઞાન ઉપર જઈએ તો અજ્ઞાની એકલો હોય ઽ નિશ્રામા હોય તે નકામો અજ્ઞાની પણ જ્ઞાની જેવા જ

છે, કારણકે જ્ઞાનીના વચનની નિશ્રાએ રહીને જ્ઞાનીની માફક વર્તાવ કરનારા એ હોય છે અગીતાર્થ જો ગીતાર્થની નિશ્રાવાળો હોય તો તેનુ સયમ માન્ય

જ્ઞાન પારકુ પણ કામ લાગે

આચારની પ્રબળતા કેટલી બધી સ્વીકારી? એક દેખતો હોય અને એક આધળો હોય, આધળો દેખતાની આગળી પકડનારો હોય અને જ્યા જવુ હોય ત્યા બને સાથે જાય તો પછી દેખનારા અને નહિ દેખનારામા ફરક નહિ જ્ઞાન પારકા આત્મામા રહેલુ તે કામ લાગે છે અગીતાર્થની નિશ્રાએ સાધુપણુ માન્યુ તેમ અવિરતિની નિશ્રાએ સાધુપણુ માન્યુ નહિ

જ્ઞાન સાથે દયાની પણ આવશ્યકતા

શકા—જ્ઞાન બીજાના આત્મામા રહેલુ ફળ ન દે તો પછી બીજાના આત્મામા રહેલી વિરતિ કેમ ફળ ન દે? સમાધાન— પારકુ જ્ઞાન બીજાને કામ લાગે, પણ પારકુ ચારિત્ર બીજાને કામ ન લાગે. અગીતાર્થને પણ ગીતાર્થની નિશ્રાથી જ્ઞાન માન્યુ જવુ હોય તેને ગાડીઆમા જોર જોડશે અત્યાર ચારિત્ર પવિત્ર ક્રિયા એ તો શાસનમા લેવી પડશે, જ્ઞાન તે માત્ર સાધન તરીકે જ્ઞાન પહેલા પણ તેથી તત્ત્વ તો દયાનુ જ લાવવાનુ છે જો જ્ઞાનની અદર દયાનો ઉદ્દેશ ન રહે તો તે જ્ઞાનને જ્ઞાન માનવા જૈન શાસન તૈયાર જ નથી આથી જ્ઞાનને ખસેડવુ છે એમ માનશો નહિ

દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન

દશવૈકાલિકમા પહેલુ જ્ઞાન કહ્યુ છે જ્ઞાન એ શાસનની જડ છે **જેના પરિણામમા સદાચાર હોય તે 'જ્ઞાન'** જ્ઞાન, જ્ઞાન તરીકે ઉપયોગી નથી, પણ જ્ઞાન દયાના સાધન તરીકે ઉપયોગી છે

આચાર ત્યા સુધી જ શાસન

દ્વાદશાગી ગ્રથના **આચારાગ** કેમ ગ્રથ્યુ? આચાર એ પ્રથમ, કેમકે એ ધર્મની જડ છે આચાર છે ત્યા સુધી જ શાસન છે છઠ્ઠા આગમા કથચિત્ જ્ઞાન પામનારા થશે પણ સાધુપણુ નહિ આવે તેથી શાસનનો વિચ્છેદ સમ્યક્ત્વના માલિક ચારે ગતિવાળા અને સમ્યગ્જ્ઞાનના માલિક પણ ચારે ગતિવાળા, પણ ત્યા તીર્થ નહિ દેવતા, નારકી, તિર્યચમા તીર્થ નહિ **નિર્ગ્રથ વગર તીર્થ નહિ** '[1]ण विणा तित्थ णियंठेहिं' શાસન પ્રવર્ત્યુ ત્યારે ગણીએ કે જ્યારે ગણધરોની દીક્ષા થાય-જે દહાડે સાધુપણુ થાય તે દહાડે શાસનની પ્રવૃત્તિ જે દહાડે સાધુપણુ બધ થાય તે દહાડે શાસન બધ **મહાવીરને** ઋજુવાલિકામા કેવળજ્ઞાન થયુ પણ તીર્થપ્રવૃત્તિ ક્યાથી ગણીએ? દીક્ષા થઈ ત્યારથી સાધુપણાની ઉત્પત્તિ ત્યા તીર્થની ઉત્પત્તિ ને સાધુપણાનો છેડો ત્યા તીર્થનો છેડો તિર્યચમા દેશવિરતિ હોય તો પણ શાસન છે નહિ

આ વિચારીશુ ત્યારે **સુધર્માસ્વામીએ** બારે અગની રચના કરતા આચારને કેમ પ્રથમ સ્થાન આપ્યુ તે સમજાશે આથી **આચારાગની** રચના કરી અને પછી **સૂયગડાગની** રચના કરીને વિચારની વ્યવસ્થા કરી

શકા-ઠાણાગજીમા પાચ મહાવ્રતોનુ વર્ણન કરતા પ્રાણાતિપાતવિરમણ કેમ કહ્યુ? અહિંસા કેમ કહ્યુ નહિ? સમાધાન-પહેલા હિંસા' શબ્દના બે વસ્તુ હતી પ્રમત્તયોગ

---

[1]ण विणा तित्थ णियंठेहिं णियंठा व अतित्थगा। छक्कायसंजमो जाव ताव तुण्हा णुमज्जणा॥ (जी भा०गा०३१८)

અને પ્રાણનુ વ્યપરોપણ પ્રમત્તયોગના પચ્ચક્ખાણ નથી, પચ્ચક્ખાણ તો પ્રાણવ્યપરોપણના છે હિંસાથી વિરતિ કહેવામા પ્રત્યાખ્યાનીય, વિવેચનીય વસ્તુ છે 'હિંસા' ન રાખીએ ને 'વધ' શબ્દ રાખ્યો હોત તો જીવવધથી વિરમુ, કહેવામા શી દશા થાત? સર્વથા મરણથી વિરમવાનુ થાય આથી, બાહેરો કરવામા કોઈ પણ પ્રકારે પ્રતિજ્ઞાને વાધો રહે નહિ

વધના ત્રિવિધ ભેદો

શકા–[1]વધના ત્રણ ભેદ છે (૧) જે પર્યાયમા જે જીવ રહ્યો તે પર્યાયનો નાશ કરવો તે 'વધ' પાણી પહેલા મોજાના ઉછાળા નહિ હોય પૂરી વાત થવા દો પછી બોલજો (૨) જે દુ ખ ઉત્પન્ન કરવુ તેનુ નામ 'વધ' નથી તો પર્યાયનો નાશ કર્યો, નથી દુ ખની ઉત્પત્તિ કરી, એટલા માત્રથી વધ સપૂર્ણ થઈ ગયો એમ નહિ (૩) પરિણામની ક્લિષ્ટતા કરવી આ ત્રણેનુ નામ 'વધ' પર્યાયનો નાશ દુ ખની ઉત્પત્તિ અને પરિણામની ક્લિષ્ટતા તે 'વધ' જિનેશ્વર મહારાજે આ ત્રણનુ નામ 'વધ' કહેલુ છે, તે વધ પ્રયત્નથી, ઉદ્યમ કરીને, સાવચેતી રાખીને વર્જવો જોઈએ માટે પઢમે વયે જીવવહાઓ વેરમણ કહી દો, પછી પાણાઇવાય લાવો શુ કામ?

વર્જન આચાર પરત્વે, પ્રતિજ્ઞા પરત્વે નહિ

સમાધાન–વર્જવાની અપેક્ષાએ તે જણાવેલો વધ વર્જવાનો છે પણ મહાવ્રતમા પ્રાણાતિપાતવિરમણ રાખ્યુ તેનુ કારણ ધ્યાનમા લે વધ એ જગતમા વર્જવો અસભવિત છે કેમકે,

---

[1] दु खोत्पत्तिमन क्लेश तत्पर्यायस्य च क्षय । यस्या' स्यात् सा प्रयत्नेन, हिंसा हेया त्रिधाश्रिता ॥ (हारिभद्रीयहिंसाष्टक–अवचूणि)

અયોગિ કેવલીની દશા વિચારીએ તો ત્યા પણ પર્યાયનો નાશ અને દુ ખની ઉત્પત્તિ એ બે વર્જી શકાતા નથી છતા જળમા સિદ્ધ થયેલા, દરિયામા નદીમા સિદ્ધ થએલા આપણે માનીએ છીએ જે વખત સિદ્ધ થનારાના શરીરો નદી, દરિયા, જલાશયમા હોય તે વખત જીવોને અગે પર્યાયનો નાશ છે કે નહિ? દુ ખની ઉત્પત્તિ છે કે નહિ? પર્યાયનો નાશ ને દુ ખની ઉત્પત્તિ છે 'વધ' વર્જવો એ અશક્ય છે એટલુ જ નહિ, પણ અસભવિત પણ છે આ જે કહ્યુ તે પ્રવૃત્તિને અગે આ ત્રણ પ્રકારનો જે વધ કહેલો છે તે વધનુ વર્જન આચાર પ્રત્યે છે પણ પ્રતિજ્ઞા પરત્વે નથી વર્જનની અપેક્ષાએ 'પાણી, વનસ્પતિ, વાયરાની વિરાધના ન થાય તેમ વર્તજે' એમ શ્રાવકને કહીએ છીએ

આચારને અગે આપેલો ઉપદેશ પ્રતિજ્ઞામા ઉતારી દે તો તુ સ્થાનને સમજેલો નથી આચાર બતાવવામા વાધો નથી પણ પ્રતિજ્ઞા ન કરી શકાય વધ વર્જવાને અગે ઉપદેશ આપ્યો તે લાયક અને જરૂરી, પણ પ્રતિજ્ઞાનો વિષય ચાલે છે પ્રતિજ્ઞાને અગે ન ચાલે પ્રતિજ્ઞા લઈએ તો એક એક જલસિદ્ધ થયા તે પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ છે એમ કહેવુ પડે છે શ્રાવકને એકેદ્રિયની વિરાધના વર્જવાની હતી, તે વર્જીત થઈ ગઈ, આચારને અગે વર્જવાની હતી આચારનો વિષય છે પ્રતિજ્ઞાનો વિષય છે **સર્વ પ્રાણાતિપાતવિરમણ** એ પ્રતિજ્ઞાનો વિષય છે

વ્યાખ્યાન ૧૯

ધર્મની જડ

ગણધર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્માસ્વામીજીએ** ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે દ્વાદશાંગીની રચના કરતા થકા આચાર એ ધર્મની મૂળ જડ છે એમ કહ્યું તીર્થપ્રવૃત્તિ એ પણ મહાવ્રતના ઉચ્ચારણને અંગે થયેલી હોઇને આચારની જડવાળી ગણાય તીર્થનું ટકવું સાધુપણું હોય ત્યાં સુધી ।

અવકેશી જ્ઞાન કયુ ?

જ્ઞાનનો આદર જ્ઞાનના સુખથી કરાયેલો નથી । આદરવા લાયક વસ્તુનો ખ્યાલ આપે તેથી તે આદરી શકાય, છાંડવા લાયકને છાંડી શકાય તે માટે જ્ઞાન છે । ગ્રહણ કરવા લાયકનું ગ્રહણ કરવું અને છાંડવા લાયક છાંડવું એ ફળ જ્ઞાનનું છે જે જ્ઞાન થયા પછી આદરવા લાયકને આદરી ન શક્યા, છાંડવા લાયકને છાંડી ન શક્યા, તો જેમ ઝાડને ફળ ન આવે તેને 'અવકેશી' કહે છે તેમ તે જ્ઞાન પણ 'અવકેશી' કહેવાય

જ્ઞાનની સાર્થકતા ક્યારે ?

વાચકવર્ય ઉમાસ્વાતિજીએ પ્રશમરતિમા જણાવ્યું કે "ज्ञानस्य फलं विरति" જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ છે જ્ઞાન એ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ આદરવાનું હોતું નથી વિરતિ થાય તો જ જ્ઞાન ગણવું આદરવા લાયક આદરાય ને છાંડવા લાયક છંડાય

---

१ विनयफलं शुश्रूषा गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम्। ज्ञानस्य फलं विरतिर्विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ (प्रशमरति श्लो० ७२)

મિથ્યાદૃષ્ટિનુ જ્ઞાન, એ અજ્ઞાન શાથી ?

શકા—તમે તો જબરા પક્ષપાતી, તમારૂ ટીલુ ધરાવે તે જ્ઞાનવાળો સમ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાનવાળો, મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાનવાળો એ શુ દાળડીને દાળડી નથી જાણતો, નથી માનતો ? એ પાનાને પાના તરીકે જાણે છે અને માને છે જેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ માને છે તેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ પાનાને પાના માને છે સરખુ જ્ઞાન છતા એકને જ્ઞાન અને બીજાને અજ્ઞાન ! સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ્ઞાન તેજ જ્ઞાન અફીણને કડવુ, ગોળને મીઠો તમે કહો, એવુ તે પણ કહે એ સરખા છતા એકને જ્ઞાની, બીજાને અજ્ઞાની શા ગુનાથી કહો છો ?

સમાધાન—એકાતવાદ હોવાને લીધે સત્, અસત્પણાનો ફરક નથી પડતો સમ્યગ્દૃષ્ટિને ચાહે જેવો ઇષ્ટ વિષય હોય તો પણ એ પુદ્ગલના સ્વભાવ અનિષ્ટને અનિષ્ટ તરીકે જાણે હેયમા ઉપાદેયની બુદ્ધિ આવે ત્યા પુદ્ગલની દૃષ્ટિ આવી સમ્યગ્દૃષ્ટિ થવુ દરેકને ગમે છે, પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ થવુ કોઈને ગમતુ નથી પણ સમ્યગ્દૃષ્ટિની સ્થિતિ કેવી મુશ્કેલી ભરેલી છે તે વિચારવુ નથી

'જિતશત્રુ'નુ ઉદાહરણ

જિતશત્રુ રાજા છે અને સુબુદ્ધિ પ્રધાન છે (જ્ઞાતાજી૦ અ૦ ૧૨સૂ૦ ૯૮-૯૯) બન્ને ખેલવા નીકળ્યા ખાઇ આવી ખાઈમા ખાખા ગામની દુર્ગંધી હતી રાજાએ દુર્ગંધનુ સ્થાન આવ્યુ ત્યારે મોઢે કર્યો દઈને ઘોડો દોડાવી મૂક્યો સુબુદ્ધિ સમકિતી છે તેને વિચાર આવે છે પુદ્ગલના પરિણામને આ જીવો સમજી શકતા નથી પાડોશીને ત્યા

સળગતો પૂળો ઘાલે છે વગર સગાસબધીએ મોકાણ શાની માડે છે? તારે ને પુદ્ગલને સબધ કયો કે જેની ઉપર તુ અરર! અહોહો! કરે છે આ વાત મારા માલિકના ખ્યાલમા આવી નથી, તો એની સેવામા રહ્યો શા કામનો? સહસ્ત્રયોધી રહ્યો હોય ને કોઈ રાજાને ધોલ મારી જાય તો સહસ્રયોધી નોકરીમા હાજર હોય ને પેલો ધોલ મારી જાય તો તેને ધિક્કાર હુ પણ ધર્મ પામેલો છુ ને પુદ્ગલનુ સ્વરૂપ જાણેલો છુ એવાની તહેનાતમા મોહરાજા રાજાને ધોલ મારી જાય તેથી મને શરમ આવે છે 'બાવના' ચદન છેદ્યુ, બાળ્યુ કે ઘસ્યુ તો યે સુગધ આપે સમકિતના મોઢામા ચાહે તો સપત્તિ કે વિપત્તિ હોય તો જેમ ચદન કોઈ દિવસ દુર્ગંધી વમે નહિ, તેમ આ જીવ પણ ચાહે તેવા ઇષ્ટ સયોગમા, અનિષ્ટ સયોગમા પોતાની સાચી સમજણને તજે નહિ

સ્થૂલભદ્રની પરીક્ષા

[1]સ્થુલભદ્ર બાર વર્ષ સુધી વેશ્યાને ત્યા રહ્યા છે પછી પહેલવહેલો મુનિ વેશ લે છે રાજા પરીક્ષા શામા લે છે? હાથી મરી ગયો છે લોકોની નાસભાગ, પણ સાધુ સ્થિર એમા એની પરીક્ષા સીધી લાઇને ચાલ્યા જાય છે, ત્યારે રાજાએ જાણ્યુ કે સાધુ છે

સમ્યગ્દષ્ટિના વિચાર

હવે મૂળ વાત પર આવો–પ્રધાન કહે મારા સસર્ગમા

---

[1]राया भणइ–पेच्छह करडतगेण गणियाघर पविसइ, आगासतलगओ पेच्छइ, जहा मतकडेवरस्स जणो अवसरइ मुहाणि य ढाकइ, सो भयव तहेव जाइ। (आव॰ हारि॰ पृ॰ ६०६)

આવેલો તેને ધર્મ ન આપું તો હું ધર્મ પામેલો કામનો શું ? સજ્જનોના ગુણો પ્રાપ્ત થયેલાના 'સંસર્ગ'માં આવીને સમ્ય ગ્દૃષ્ટિની પ્રશંસા ન કરે તો દોષ, પ્રશંસા ન કરે તો અનાચાર, ને પ્રાયશ્ચિત્તનું સ્થાન રાજાને કેવી રીતે સમજાવવો એ વિચારી પોતે નોકરને હુકમ કર્યો કે આમાથી પાણી લઇ લેજે ખરાબ ખાઇમાંથી પાણી લઇ લીધુ એ પાણીને રેતી, કોલસામાંથી ગાળી સ્વચ્છ કરી, વાસિત કર્યું પાણી તૈયાર થયું ત્યારે રાજાને જમવા બોલાવ્યો નોકરને કહી રાખેલું કે પેલું પાણી આપજે રાજા કહે અરે પ્રધાન ! પાણી જેવી ચીજ તે તે મારાથી છાની રાખી ? આ જે સ્થાનનું પાણી હોય તેમાથી અમે ભરી લાવીએ તો ખૂટી જાય એમને?

પ્રધાન બોલ્યા–આપને આવેશ ન આવે તો કહું જે ખાઈ આગળ ઘોડો દોડાવીને આપ નાઠા હતા તે આ પાણી રાજા એકદમ ચમક્યો ! ન હોય એ પાણી ! કોયલાને ચાહે તેટલો ધોઇએ તો ખડી ન થાય

પ્રધાને બધી પ્રક્રિયા બતાવી આ પાણીને આ બધા સાધનો, એ સંસ્કાર કરતા એલચી, લવિંગને જે રૂપે મેળવવા તે રૂપે મેળવે, ગંધ આવે તે રૂપે એ તૈયાર કરેલું પાણી બતાવ્યું, ત્યાં કબૂલ કર્યું કોલસો કાળો હોય છે એમાથી ગોળી કરે કે તે સફેદ પરિણામનું પલટવું તે પુદ્ગલનો સ્વભાવ જ્યાં રાજાએ મહેનત દેખી ત્યારે રાજાએ પૂછયું રોજ આવી રીતે કરે છે ? ના સાહેબ, આપને માટે જ કર્યું છે બીજું પાણી લાવીને કર્યું હોત તો અપૂર્વ થાતને ? ના આમાં એક કારણ છે આપ એ ખાઇના પાણીને દેખીને દોડી ગયા ત્યારે આપને પુદ્ગલનો વિચાર ન આવ્યો પુદ્ગલના

ખરાબપણાને લીધે તમારામા ખરાબપણુ દેખ્યુ તેથી મારે આટલી મહેનત કરવી પડી પુદ્ગલનુ સ્વરૂપ સમજાવ્યુ જિતશત્રુને સમકિત પમાડયુ

પુદ્ગલનો દ્વેષ એ પારકી લાય

સુબુદ્ધિમા જે પરિણતિ ઉત્તમ હતી તે રાજામા કેમ ન આવે? પારકાને ત્યા લાગેલી લાય પોતાને ત્યા કેમ આવવા દે? પાખ ઘરની કાપી નાખવી જોઇએ સુબુદ્ધિ પ્રધાન, રાજાને માર્ગે લાવવા માટે, પુદ્ગલનુ પરિણમન કેમ થાય છે તે સમજાવીને પુદ્ગલનુ ચાહે તે પરિણમન થાય તેમા આપણે ઘેરે લ્હાય લગાડવી નહિ પણ તે પદાર્થની અદર આ જીવ દ્વેષ કરે છે ગટર (Gutter)નુ પાણી જોઈ દ્વેષ કરે છે, એ જ પાણી જઇને શાક થયુ તેને આદરથી લે છે શાથી? સ સ્કારથી બ લાયુ તેથી તે જ અર્થ ઉપર દ્વેષ કરીએ છીએ, તે જ અર્થ ઉપર લીન થઇએ છીએ

નિશ્ચયથી વિચારીએ તો જીવને ઇષ્ટ, અનિષ્ટ નથી પારકી લ્હાય ઘરમા ન ઘાલો. પુદ્ગલના પરિણામની વિચિત્રતા ખ્યાલમા આવી હોય તો, પાનાને પાનારૂપે કહે, પણ પોતાને ઘેર લ્હાય ન લગાડે સમ્યગ્દૃષ્ટિને જે જ્ઞાન થશે તેમા એક બધ હેતુ થવા દેશે નહિ જ્યારે મિથ્યાદૃષ્ટિને જે જ્ઞાન થશે, ઊલટાને ઊનુ કહેશે સમ્યગ્દૃષ્ટિ વસ્તુરૂપ જણાવે છે, અરે કાઈ નથી-રાચવુ માચવુ નહિ એ જ્ઞાનનુ ફળ તેથી કર્મબધન નહિ

કયુ જ્ઞાન સસાર વધારે?

જ્યારે સારૂ દેખ્યુ ત્યારે હાશ! ખરાબ દેખો ત્યારે અરે! જે જ્ઞાન થાય તે હાશ! અને અરે! મા પરિણમે એ જ્ઞાન તે સસારવૃદ્ધિનુ કારણ બને છે

વિરતિરૂપ ફળ વિનાનુ જ્ઞાન અજ્ઞાન

જ્ઞાનનુ ફળ વિરતિ તે ન થવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિના જ્ઞાનને જ્ઞાન કહી શકતા નથી, કેમકે એને વિરતિનુ ધ્યેય ન હોય સમ્યગ્દૃષ્ટિના બોધને જ્ઞાન તરીકે મનાયુ તે સદાચારના ધ્યેયને લીધે આશ્રવા લાયકને આદરવાની, મોક્ષ મેળવવાની બુદ્ધિ ન હોય તો સમ્યગ્દર્શન નહિ અહીં લાલ પડદો કરેલો હોય અને સામો સૂર્ય હોય, એનુ અજવાળુ એના પર પડે છે વસ્તુની લાલાશ દેખાય પણ વસ્તુ લાલ નથી અહીં આભાના સમક્તિ ન લેવા શાસ્ત્રની વાત ચાલતી હોય ત્યા પુદ્ગલ આમ છે ઉડયા એટલે ખખેર્યું સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ [1]છ સઠ સાગરોપમથી અધિક

જ્ઞાન, 'જ્ઞાન' તરીકે ક્યારે ગણ્યુ ? વિરતિ ઉપર ધ્યેય રહ્યુ હોય ત્યારે જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે આ દેહુ નથી પણ વિરતિના કારણ તરીકે આદરેલુ છે પહેલુ જ્ઞાન ખરૂ પહેલા ચૂલો સળગાવવાનો, પણ કરવાનુ શુ ? રસોઈ જેમા વિરતિ આવે નહિ તે જ્ઞાન નકામુ

શકા-જ્ઞાનથી દયા થાય તે ચીજુ કહેવુ હતુ શા માટે "पढम नाण तओ दया" કહેવુ પડયુ ? એક જ પદમા બે વાક્યો શા માટે ?

સમાધાન-પહેલા જ્ઞાન થાય છે, પણ તે જ્ઞાન શા માટે ? દયા માટે માટે જ્ઞાન મેળવી દયામા આવ

જગતમા જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે આદરાયુ નથી, જ્ઞાન ફળરૂપે આદરાયુ છે ઘરના નળીઆ ગણ્યા છે ? લૂગડાના તાતણા

---

૧ (નાસ્તિક પ્ર૦ પૃ ૮૫ જુઓ)

ગણવા બેઠા છો? ગણો તો જ્ઞાન થાન ને? નળીઆ ગણ્યા હોત તો નળીઆનુ જ્ઞાન થાત ને? ઉપયોગ શેનો? જ્ઞાન નાનરૂપે લેવાતુ હોત તો એનો ઉપયોગ શો? એ કોઈ દિવસ રહેતુ નથી સુખ શા માટે એ સવાલ થતો નથી સુખ સુખરૂપે આદરવા લાયક છે, હેતુ તરીકે આદરવા લાયક છે જ્ઞાન જ્ઞાનપણે લેવાતુ નથી, હેતુ તરીકે એ લેવાય છે

જ્ઞાન, સાધન તરીકે, નહિ કે સાધ્ય તરીકે-

નળીઆ ગણવા તેનો ફાયદો શો? નાન સાધન તરીકે ગણ્યુ તેનાથી દયા થાય છે માટે 'જ્ઞાન' જ્ઞાનની કિંમત શાને લીધે? રાજાને ત્યા જન્મેના છોકરાની કિંમત રાજપુત્ર તરીકે છે, પુત્ર તરીકે નથી આશ્રવને છાડના અને સવરને આદરના માટે જ્ઞાનની જરૂર છે જ્ઞાનનુ જ્ઞાનપણે આરાધ્યપણુ નથી આચારને અગે જ્ઞાનનુ આરાધ્યપણુ છે **પ્રશમરતિમા** "ज्ञानस्य फल विरति" કહ્યુ છે હેયનુ હેય, ઉપાદેયનુ ઉપાદાન તઓ દયા ધ્યાનમા લઈશુ ત્યારે સમજાશે કે પ્રથમ આચારનુ ધ્યેયપણુ છે દશવૈકાલિકમા શય્યભવસૂરિજી "पढम नाण तओ दया" એમ કહે છે, તે એટલા માટે કે જ્ઞાનમા બે વાત - જાણે, પણ દયા નયે કરે સક્ષર વ્યભિચારનો છે જેણે દયા કરી તેને પાપ નથી કટુક ફળ નથી અર્થાપત્તિથી આખો ઉપસહાર થઇ ગયો ઉપક્રમ કર્યો કટુક ફળના અભાનને લીધે પાપકર્મ ન થાય તે પાપબધ થાય તો કટુક ફળ થાય ઉપસહારની વખતે પાપફળ, કટુક ફળની વાત છોડી દીધી 'જ્ઞાન,' જ્ઞાન અને દયા બેને અગે વ્યભિચાર છે તેથી 'તઓ દયા' કહેવુ પડયુ દયાના ધ્યેયે જ્ઞાન આદરવાનુ છે

આચારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાનની સફળતા

જ્ઞાન આચારની દૃષ્ટિએ સફળ છે, માટે પહેલા આચારની જરૂર છે **સુધર્માસ્વામીજીએ** પહેલા **આચારાગની** રચના કરી, પછી આચારમા પ્રવર્તેલો પુરુષ મળવામા મિનિટ અને જાળવવામા જીદગી એક લાખની ચીજ લઇને બજારમા જાય, લાખની મિલ્કત હોય ને ચેક આપો લઇ આવ્યો, પણ લાવ્યા પછી જાળવવામા જીદગી જોઇએ તેમ **આચારાગથી** આચારની પ્રાપ્તિ કરાવી દીધી, છતા જાળવવા માટે જીદગીનો પ્રયત્ન જોઇએ તેને માટે **સૂયગડાગમા** વિચારની વ્યવસ્થા કરી નાખી તેથી મળેલો આચાર ઓછો ન થાય, અને નહિ વિચારની વ્યવસ્થા કર્યા પછી ઠાણુાગજીમા પાચ મહાવ્રતો કહ્યા

પ્રમત્ત યોગ તરીકે પચ્ચક્ખાણ નહિ

'पाणाइवायाओ वेरमण" હિંસામા પ્રમત્ત યોગ, પ્રાણવ્યપરોપણે હિંસા પ્રમત્ત યોગની પ્રતિજ્ઞા કરવાની નથી હિંસાથી વિરમવાનુ ન બને, હિંસા વગેરેમા પ્રમત્ત યોગ બધાને લાગેલો છે સ્ત્રી-ગમનમા લાગેલો નથી શાસ્ત્રકારે મનાઈ કરી, તેથી પ્રમત્ત યોગ શાના લગાડો છો ? પ્રમત્ત યોગ પદ ન લાવવુ તે હિંસામા બે પ્રકાર છે, જૂઠમા બે પ્રકાર છે, અદત્તાદાનમા બે પ્રકાર છે, અને મૂર્છામા બે પ્રકાર છે આમ ચારમા બે પ્રકાર અહીં ચોથામા વિશેષણનો વ્યભિચાર નથી પ્રમત્ત યોગ પાચેમા લાગુ પડે છે તે એને એ નામથી કહી શકીએ નહિ 'મન' સ્પર્શ, ગધ વગેરે જાણવામા લાગુ અને મનનો વિષય કહેવા નથી મન બધામા લાગુ પડે છે તે સાધારણ કારણ છે પ્રમત્ત યોગ એ પાચે પાપસ્થાનકોને અગે સાધારણ કારણ છે, તેથી પ્રમત્ત યોગ હિંસારૂપ છે એમ કહી શકીએ નહિ પ્રમત્ત યોગ

તરીકે પચ્ચક્ખાણ થતા નથી પ્રાણ વ્યપરોપણથી વિરમણ કહીએ છીએ જીવના વધથી વિરમવાવાળાને જીવનો વધ જ થતો નથી કારણકે અનાદિ નિધન જીવ છે તેથી जीववधाओ वेरमण અસભવિત જો એમ કહીએ તો જીવને 'અનિત્ય' માનવો પડે

જીવ અને મરણની સમજ

જીવ કોણ? જીવન કરનારો જેણે દશ પ્રાણથી જીવન કર્યુ છે, અને કરશે તે 'જીવ' જીવે છે તેનુ નામ "જીવ' ગણીએ છીએ સમજ્યા હોય તો એમ કહીએ નહિ જીવ્યો છે, જીવે છે, અને જીવશે તે જીવ જીવે છે તે જીવ એમ તો નાસ્તિકને કબૂલ છે નાસ્તિકને દશે પ્રાણ માન્ય છે, માટે શાસ્ત્રકારોએ જે જીવ્યો, જીવે છે અને જીવશે તે 'જીવ' એમ રાખ્યુ જીવન કરનારો જીવ પ્રાણ એ જીવ ન રહ્યો, પ્રાણને ધારણ કરનારો તે 'જીવ વધ થશે તો પ્રાણનો થશે પ્રાણની સાથે વિયોગ તેનુ નામ 'મરણ' જીવનો નાશ બન્યો નથી, બનશે નહિ અને બને નહિ જીવથી વિરમણ ન કહ્યુ તેથી પ્રાણાતિપાત વિરમણ કહ્યુ પ્રાણનો અતિપાત સભવિત છે

દેવદત્ત છૂટો પડયો યજ્ઞદત્ત છૂટો પડયો એમ કહી શકાય એકલો છૂટો પડયો એમ ન કહી શકાય વિયોગ છે જીવ પ્રાણથી છૂટો પડયો, પ્રાણ જીવથી છૂટો પડયો તે કબૂલ પ્રાણ અને જીવ બે એકરૂપે મળેલા હોવાથી છૂટા પડવુ તેનુ નામ હિંસા'

શકા—જીવ અને પ્રાણના વિયોગનુ નામ 'મરણ' છે,

१ एगे जीव एक -केवलो जीवितवान जीवति जीविष्यति चेति जीव -प्राणधारणधर्मा आत्मा। (ठाणा० पृ० १९)

તો જીવાતિપાત કે પ્રાણુતિપાત ગણો તે સરખા જ છે!
સમાધાન—મહાનુભાવો! શાસ્ત્રકારો ઘણા આગળ વધીને ચાલ્યા છે જ્યા સુધી વીતરાગ દશા આવી નથી, સજ્વલન કષાયની ચોકડી ગઇ નથી, ત્યા સુધી પ્રતિજ્ઞા કરે તો પણ દૂષણુની તરવાર તો લટકતી જ છે દૂષણુની તરવાર લટકતી રહે તેનાથી બચવુ એ દરેકની ફરજ

અતર્મુહૂર્તે તો અપ્રમત્તપણુ આવવુ જોઇએ

જીવાતિપાતથી—પ્રાણુતિપાતથી બચવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, તેથી હમેશા તૈયાર રહેવુ જોઇએ દૂષણો તો લાગવાના, તો તૈયાર કેમ થવુ? દુનિયામા ધૂળ ઊડયા વિના રહેશે નહિ પણ ઘરધણીએ સાવચેતી રાખવી જોઇએ વધારે વાયુ આવે ત્યારે બારણા બધ કરીએ છીએ, પડદા ગણીએ પણ ધૂળ સર્વથા બધ થતી નથી, તેમ દૂષણુ લાગવાના સવારે मिच्छा मि दुक्कड કહે છે પછી સાજે, પછી પક્ખીમા, ચોમાસીમા, સવચ્છરીમા દુક્કડ કરવાનુ આવા ચેડા કહે છે ક્ષણે ક્ષણે પ્રમત્તદશાનો પ્રવાહ વહ્યો છે

આજકાળ દુષમાકાળ છે પણ કેવળજ્ઞાન ચાલતા વખતની સ્થિતિ લઇએ ક્રોડ પૂર્વની સ્થિતિ દેશોનક્રોડ પૂર્વ સુધી સાધુપણુ પાળે, એમા અતર્મુહૂર્તે તો અપ્રમત્તપણુ આવવુ જોઇએ અપ્રમત્તપણુ અતર્મુહૂર્ત તે અપ્રમત્તપણુ એકઠુ કરીએ તો અડતાળીસ (૪૮) મિનિટથી-અતર્મુહૂર્તથી વધે નહિ (भग पृ १८५) ચોર્યાસી લાખ વર્ષને ચોર્યાસી લાખ વર્ષ ગુણો ત્યારે=એક પૂર્વ એવા ક્રોડ પૂર્વ તેમા અડતાળીસ મિનિટ હિસાબ મૂકો તો વર્ષે કેટલુ? અપ્રમત્ત

પણાનુ અતર્મુહૂર્ત એ વીજળીના ઝબકારા જેવુ છે

અપ્રમત્તપણાની આ જીવને મુશ્કેલી કેટલી? આવી મુશ્કેલી હોવાથી આજે પ્રાણાતિપાતનુ કે જીવાતિપાતનુ વિરમણ કરે તેમા નિર્દોષપણુ કેમ્યુ રહે? બાકુતી ઘરમા રહેવા લાગે ત્યા સાવરણી જોઈએ મહાવ્રતો ઉચ્ચારવાની સાથે પ્રાયશ્ચિત્તની શુદ્ધિ તો જોઈએ

પ્રાણોના હિસાબે શુદ્ધિ ને પ્રાયશ્ચિત્ત

જીવાતિપાત નહિ લેતા પ્રાણાતિપાત લેવુ તેમા શીજી વાત કેમ? કાઈ સબધ? શુદ્ધિનુ પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાણના હિસાબે છે, જીવના હિસાબે નથી હિંસાનુ પાપ પ્રાણના હિસાબે છે એક એકેન્દ્રિયને મારે ને એક મનુષ્યને મારે જીવ તરીકે બંને સરખા. પ્રાયશ્ચિત્ત સરખુ જોઈએને? શાસ્ત્રકાર કોઈ દિવસ એક માને ખરા? એકેન્દ્રિયને મારે તો એક મર્યો, મનુષ્યને મારે તો એક મર્યો છે ને? જીવાતિપાત સરખો રહે પ્રાણાતિપાતમા ફરક પડયો પ્રાણને હિસાબે પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાણના હિસાબે શુદ્ધિ પણ જીવના હિસાબે નથી તો પ્રાયશ્ચિત્ત ગણવાનુ નથી તો શુદ્ધિ ગણવાની અધિક પ્રાણના બચાવને

માટે અલ્પ પ્રાણની વિરાધના ક્ષતવ્ય ગણાય

મુનિરાજ રસ્તામા વિહાર કરી રહ્યા છે એ જ રસ્તા છે એક રસ્તો પાણીમા થઈને જવાનો છે અને બીજો લીલોતરીમા થઈને જવાનો છે ઉત્સર્ગ ને અપવાદ આમાથી નીકળે એ 'પ્રાણાતિપાત' શબ્દ રાખો તો નીકળે 'જીવાતિપાત' શબ્દ રાખો તો ન નીકળે

પ્રાણાતિપાત-વિરમણ રાખવાનુ કારણ

પ્રાણાતિપાતને હિસાબે પડિલેહણ-પ્રમાર્જન છે પુદ્ગલો

નરી ગતિ પામે રેલ્વે આટલો ખપી ભાર લઈને ચાલે છે સચાની મોય આટલી હોય છે ચલાયમાનની સાથે વાયુનુ ઉત્થાન છે વાયુ બીજાને ચલાયમાન કર્યા વિના રહે નહિ જીવાતિપાત રાખો તો પડિલેહણ, પ્રમાર્જનને દેશવટો દેવો પડે ઉત્સર્ગ, અપવાદને અગે વિચાર કરીએ જીવને હિસાબે ત્રસ સ્થાવર સરખા છે પ્રાણનો હિસાબ સરખો નથી અહીં જીવનો હિસાબ નથી તેથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ રાખ્યુ

શકા—પ્રાણનો હિસાબ રાખ્યો તો જુલમ થઈ ગયો આખા જગતની હત્યા એક બાજુ અને વાટકી જેટલા પ્રાણીની વિરાધના એક બાજુ પ્રાણનો હિસાબ રાખશો તો વાટકી કાચુ પાણી પીધુ તેનુ પાપ લાગે તેના કરતા બધા મનુષ્યોને મારી નાખો તો ઓછુ પાપ લાગે ? 'પ્રાણાતિપાતવિરમણ' શબ્દ બોલી ગયા સમાધાન—અહીં ક્ષયોપશમને લીધે પ્રાણાતિપાતવિરમણ છે જ્ઞાનના ક્ષયોપશમમા આવો અનતા એકેદ્રિય ભેગા થાય તો રસને જાણવાની તાકાત નથી અનતા રસનાવાળા એકઠા થયા હોય તો ગધ જાણવાની તાકાત ન આવે, દ્રવ્યપ્રાણમા નહિ રહેતા ભાવપ્રાણમા આવશો ત્યારે પ્રાણાતિપાતવિરમણ કેમ રાખ્યુ તે ખ્યાલમા આવશે

મુનિ હત્યામા અનતુ વેર

ઋષિહત્યા કરનારાને [1]અનતા વેર એક વિકલ્પ એક

---

[1] (अ) पुरिसे ण भते । इसिं हणमाणे किं इसिं हणइ नेइसिं हणइ ? गोयमा ! इसिंपि हणइ नोइसिंपि हणइ, से केणट्ठेण भते ! एव वुच्चइ जाव नोइसिंपि हणइ ? गोयमा ! तस्स ण एव भवइ एव खलु अह एग इसिं हणामि, से ण एग इसिं हणमाणे अणते जीवे

બાજુ ઋષિનું વેર અને એક બાજુ બધા જીવોનું વેર મૃગને મારનારો એકલા મૃગના વેરને સ્પર્શ્યો. કોઈ મનુષ્ય કાવડ લઈને આવતો હોય તેનું આગનું ફોડી નાખે તો પાછનું આપોઆપ ફૂટી જાય છતાં આગલા ફોડનારે તે ફોડ્યું એમ કહેવાય આ ફોડી નાખ્યો એટલે પેલો આપોઆપ ફૂટી ગયો એ ન્યાયે ઋષિઓ ચૌદ રાજલોકમાં ઉપદેશ આપતા હતા તેથી 'કાપોતિકા'ન્યાયે ઋષિને મારનારો અનંતા વેરને સ્પર્શ્યો છે સાધુ મહાત્મામાં જ્ઞાન વિરતિ માટે છે

જીવ નહિ કહેના પ્રાણ શબ્દ કેમ રાખ્યો? વધ કેમ ન વાપર્યો? એ વાત હવે પછી

हणइ से तेणट्ठेग निक्खेरओ। (भग सू ३१०) (आ) 'इसिं' ति ऋषिम् 'अणते जीवे हणइ' त्ति ऋषिं घ्नन्ननन्तान् जीवान् हन्ति, यतस्तद् घातेऽनन्ताना घातो भवति, मृतस्य तस्य विरतरभावेनानन्त जीवघातकत्वभावात्' अथवा ऋषिजीवर् बहून् प्राणिन प्रति बोधयति, ते च प्रतिबुद्धा क्रमेण मोक्षमासादयन्ति, मुक्ताश्चान ता नामपि संसारिणामघातका भवन्ति, तद्वधे चैतत्सर्वं न भवत्यतस्त द्वधेऽनन्तजीवघो भवतीति (भग पृ ४०१)

વ્યાખ્યાન ૨૮

જ્ઞાનની ઉપયોગિતા શી?

ગણધર મહારાજા **સુધર્માસ્વામીજી** ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે, શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે અને મોક્ષમાર્ગનો પ્રવાહ ચલાવવા માટે દ્વાદશાંગીની રચના કરતા જણાવી ગયા કે જ્ઞાન એ જ્ઞાનના મુદ્દાએ આદરવાનું નથી છાપરામાં નળીઆ ગણીએ તો શો ફાયદો? જાણવું એ જ ફાયદો નથી નાના બચ્ચાઓને ગણવું એ ફળ છે એમને અંગે ભણવુંગણવું એ ફળ ગણીએ છીએ તેનું કારણ આગળ વેપાર રોજગારમાં એ જવાનો એથી આગળ ફળ આપે તે તરીકે એને ઉપયોગી ગણ્યું

જ્ઞાન સાધન તરીકે ઉપયોગી

ગુજરાતીની બારાખડી શીખ્યો છો પહેલા અંગ્રેજી શીખનેને? જ્ઞાન થશે એવા જ્ઞાનને શું કરે? જ્ઞાન, જ્ઞાન તરીકે, સાધ્ય તરીકે માન્યું નથી વ્યવહારનું શિક્ષણ મેળવાય તે મેળવાત નહિ ફનાણું જ ભણતર શા માટે? બચ્ચાઓના જ્ઞાનમાં આપણી નેમ ક્યાં છે? એને વર્તનમાં ઉપયોગી થાય એમાં છે શિક્ષણ છે એવી બૂમો મારે છે જે શિક્ષણ ઉપયોગમાં ન આવે તે ગોખાવીને માથું ખાઈ જાય છે જ્ઞાન, જ્ઞાન તરીકે ઉપયોગી નથી, સાધન તરીકે ઉપયોગી છે ચક્ષુ દેખે દેખવા માત્રથી ફળ નથી કાંટા દેખ્યા એટલે પગ ઉપાડીને સાચવીને ચાલે [1]પાંગળો, આંધળો આ બેની સ્થિતિ

---

१ हयं नाणं क्रियाहीणं, हया अन्नाणओ क्रिया। पासंतो पंगुलो दड्ढो, धावमाणो अ अंधओ (आव० नि० गा० १०१)

વિચારો આધળો દેખે નહિ, એની પ્રવૃત્તિ સાધ્ય વગરની હોય પાગળો દેખે, પણ પ્રવૃત્તિ કરવાની નથી બન્ને લાઈમાથી બચી શકે નહિ સ્થલાતરે જઈ શકે નહિ તો દેખ્યાનુ ફળ શુ? જ્ઞાન તો થયુ છે ને? જેમ આગનુ દેખવુ એ બચાવ કરનાર ન હોવાથી વ્યર્થ જાય છે દુનિયાદારીમા છોકરાને અગે, આગને અગે થયેલુ જ્ઞાન, જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે ફળદાયી નથી એ જોઈ શકયા જો આખો ન હોય તો દાવાનળમાથી બચી શકવાનો નહિ ઊલટો એવા ખાડામા જઈ પડે કે મોડો મરતો હોય તો વહેલો મરે

ક્રિયારૂપે જ્ઞાનની ઉપયોગિતા

જ્ઞાન છે ઉપયોગી, પણ તે ઉપયોગી જ્ઞાનરૂપે નહિ ત્યારે જ્ઞાન કયા રૂપે ઉપયોગી? જ્ઞાન એ ક્રિયાના સાધનરૂપે ઉપયોગી છે અલ્પ જ્ઞાન પણ જો ક્રિયાની સિદ્ધિ કરનાર થયુ તો તે ઉપયોગી મોટુ જ્ઞાન જો ક્રિયાની સિદ્ધિ કરનાર ન થયુ તો તે નકામુ જેને પાપથી બચવાનુ કાર્ય કરી લીધુ, તે એટલુ જ માત્ર જ્ઞાન ધરાવે કે પાપથી બચવુ, વધારે નહિ તો એટલુ જ્ઞાન ધરાવનારો જો પાપથી બચી ગયો તો તેને માટે બધા ગુણઠાણા ખુલ્લા

પાપના જ પરિહારની આવશ્યકતા

બારમા ગુણઠાણાને છેડે અને તેરમા ગુણઠાણાની શરૂઆતમા કેવળજ્ઞાન થવાનુ પણ તેના પહેલા સમયે આઠ-પ્રવચનમાતાનુ જ્ઞાન હોય છે બારમા ગુણઠાણાને છેડે આટલુ જ્ઞાન હોય ઉત્તરાધ્યયનના એ (પવયણમાયા અ૦ ૨૪) નામના અધ્યયનનુ જ્ઞાન લેવુ નહિ જ્ઞાન નડતુ નથી પણ પ્રકરણ નડે છે જઘન્યનુ પ્રકરણ લેવાનુ હોવાથી એ ઉત્તરા

ધ્યયનનુ જ્ઞાન નહિ માત્ર અષ્ટપ્રવચનમાતા એટલા જ્ઞાનવાળો બધા ગુણઠાણા મેળવી શકે, જ્યારે ક્રિયા વગરનો, પાપને નહિ વર્જનારો ત્રણ જ્ઞાનવાળો હોય તો પણ નકામો મતિ, શ્રુત, અવધિને ધારણ કરનારો હોય તો નકામો શાસનની રક્ષા કરે, શાંતિ કરે, શાસનની વેયાવચ્ચ (વૈયાવૃત્ય) અને સમાધિ આ બધુ કરનારો હોય પણ એ હિસાબમા નહિ એને અગે કાઉસ્સગ્ગ કરીએ ત્યારે વંદણવત્તિઆએ ન બોલી શકીએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે શાસનની શાતિ વગેરે કરનારા છે, પણ વંદણવત્તિઆએ નથી ત્રણ જ્ઞાનવાળા છતા પાપના પરિહારવાળા નથી જેનાથી [1]પાપનો પરિહાર થાય તેવા અલ્પ જ્ઞાનવાળો હોય તો તે શિરમા વધ છે આ વાત [2]ઉપાધ્યાયજીએ જણાવી

ગ્રથિભેદ વિના સમ્યક્ત્વનો અભાવ

એક નિર્વાણપદ આત્માની રાગદ્વેષની, વિષય-કષાયની પ્રવૃત્તિમા ન હોય, એક વાર એ વિચારાય તો કલ્યાણ થાય થોડા પણ જ્ઞાનવાળો આત્માને કાબૂમા લઇ પાપથી નિવૃત્તિ કરી શક્યા તો તે જ્ઞાનની કિંમત ઘણી છે આત્માને રાગદ્વેષ, વિષય-કષાયની પ્રવૃત્તિથી દૂર રાખે તો કલ્યાણ થાય ગ્રથિભેદ કર્યા સિવાય કોઈ સમ્યક્ત્વ પામતુ નથી, અને સમ્યક્ત્વ પામ્યા સિવાય કોઈ મોક્ષે જઈ શકતુ નથી મોક્ષને માટે જેને ઇચ્છા

---

[1] अप्पवि सुयमहीय पयासय होइ चरणजुत्तस्स। इक्कोवि जह पईवो सचक्खुअस्सा पयासे (आव० नि० गा० ९९)

[2] निर्वाणपदमप्येक भाव्यते यन्मुहुर्मुहु । तदेव ज्ञानमुत्कृष्ट, निर्बन्धो नास्ति भूयसा । (ज्ञान अ० ५श्लो० २)

હોય તો સમ્યક્ત્વ તરફ પહેલી પ્રવૃત્તિ કરવી જરૂરી છે ધીની પ્રવૃત્તિવાળાએ દહીં તરફ ધ્યાન રાખવું, પણ એ કઢવાળા તરફ ધ્યાન ન રાખે તો? મોક્ષની ઇચ્છા રાખવાવાળાએ સમ્યક્ત્વ તરફ ધ્યાન રાખવાનું છે પણ સમ્યક્ત્વવાળાએ ગ્રંથિભેદ તરફ ધ્યાન રાખવાનું છે કારણકે ગ્રંથિભેદ થયા સિવાય સમ્યક્ત્વ થવાનું નથી

ઉદ્યમની જરૂરિયાત

ગ્રંથિભેદ કહેવો કોને? વસ્તુ બનાવવી હોય તો પહેલા ખ્યાલ લેવો જોઇએ કોઇક ભાગ્યશાળીને ખ્યાલ વિના પણ બની જાય જંગલમાં ભૂલા પડેલામાં અજાણતાં છતાં કોઇકને માર્ગે આવી જવાનું થાય ગ્રંથિભેદને જાણે નહિ પણ નિસર્ગ-સમ્યક્ત્વ થાય તે તો કોઇક જંગલમાં ભૂલો પડેલો માર્ગે આવે તેવો જાણવો, પણ જો નિસર્ગ-સમ્યક્ત્વ સહેજે થઇ જતું હોત તો ઉદ્યમ કરવાની જરૂર રહેત નહિ દુનિયામાં પણ જાણીતાને જોડે લેવાની મુસાફરીમાં જરૂર પડે છે કાલચક્રની અપેક્ષાએ કેટલાક નિસર્ગ-સમ્યક્ત્વવાળા ગણાય પણ સામાન્ય રીતે કોઇક ગણાય છે માટે કરવાની ઇચ્છાવાળાએ ઉદ્યમ કરવો જરૂરી

ગ્રંથિનું સ્વરૂપ

ગ્રંથિભેદ કરવાની ઇચ્છા કોને હોય? ગ્રંથિ નથી જાણી ત્યાં શું થાય? ગ્રંથિ પહેલા સમજવી જોઇએ કે ગ્રંથિ શી ચીજ છે શાસ્ત્રકારે કહ્યું છે દુર્ભેદ રાગદ્વેષનું પરિણામ તે જ 'ગ્રંથિ' કઠણ રૂઢ એવી ગાંઠ તે 'ગ્રંથિ' કર્મથી થયેલો

---

१ गंठित्ति सुदुब्भेओ कक्खडघणरूढगूढगंठिव्व । जीवस्स कम्म
जणिओ घणरागद्दोसपरिणामो ॥ (वि० आ० गा० १२००)

સજ્જડ રાગદ્વેષનો પરિણામ તે જ ગાઠ જરા વિચાર કર સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમ આગળ ગાઠ નહિ છાસઠ, સડસઠ, અડસઠ, અગણોતેર આગળ ગાઠ નહિ [1]એક કોડાકોડમાથી પલ્યોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ ઓછો થાય ત્યા જ ગાઠ

શકા—રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ અહીં છે એમ કહેવુ જોઈએ જો રાગદ્વેષના પરિણામ સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ ઓલે ત્યા ગાઠ કહો ત્યા કોઈ ગાઠ છે એમ કહેતુ નથી બધા શાસ્ત્રો એક કોડાકોડ સાગરોપમ માત્ર રહી, અગણોતેર કોડાકોડ તૂટી–એક કોડાકોડમાથી પલ્યોપમનો અસખ્યાતમા તૂટે ત્યારે ગાઠ આવે એમ કહે છે

સમાધાન—દરિયામા મધ્ય ભાગમા ઝોલા ખાવાના ન હેય, વધારે ઝોલા ખાવાનુ કિનારા પર તેવી રીતે આ જીવ સિત્તેર, અગણોતેરમા ઝોલે ચઢેવો ન હતો, હતો કવાડમા અહીં આવીને એક કોડાકોડ સાગરોપમ બાકી રહે ત્યારે ઝોલે ચઢ છે ઇષ્ટ સ્પર્શ, રસ વગેરે મળે એ હતુ

તદ્દન નાનુ બચ્ચુ રમતમા ચઢેલુ હોય એને ભણવુ એ ધ્યેય નથી રમવુ એ ધ્યેય છે અવાહે ચાલે છે, જ્યા પાચ, સાત વર્ષનો થયો કે નિશાળે બેસાડયો નિશાળે જાય ત્યારે ભણવાનુ, બહાર આવે ત્યારે રમવાનુ

કોડાકોડ સાગરોપમ મોહનીય કર્મ બાકી રહે ત્યા સુધી રૂપ રસ તરફ દોરાયેલો, જ્યા અહીં આવ્યો ત્યા ગ્રથિ નજીક મોક્ષનુ સુખ લેવુ એ સ્થિતિ થઈ પહેલા વિચાર ન હતો

---

१ जतिमकोडाकोडीए सव्वकम्माणमाउवज्जाण । पलिय.सखिज्जभे भागे खीणे हवइ गठी ॥ (वि० भा० ११९९)

નિશાળમા ભણવાનુ, નીકળે એટલે રમવાનુ મન થાય છોકરો રજામા રાજી ભણવાની કિંમત તેને કેટલી? પણ છોકરાને હજી ભણવા તરફ પૂરૂ લક્ષ નથી તેથી ભણવામા રાજી નથી

તેમ આ જીવ દહેરા ઉપાશ્રયમા રહે ત્યા સુધી બધનીમા, બહાર નીકળે તો શુ થયુ? સામાયિક પ્રતિક્રમણમા અર્ધો કલાક વધારે ગયો તો ઊચો નીચો થાય છે જેમ છોકરાને અધો કલાક વધારે બેસાડે તો છોકરાને કાઇને કાઈ થાય છે કીડીઓ ચડે છે, રૂએ છે, માસ્તરે પાઠ તૈયાર કરવાના મુદ્દાએ બેસાડ્યો, તેમ સામાયિકમા વધારે વખત જાય, પ્રતિક્રમણમા શાતિ ધીમેથી બોલે તો 'હુ' થાય છે જો આમ થાય તો જાણવુ કે ધૂજિયા નિશાળિયા છીએ ભણવાનો રસ લાગે ત્યા ચોટલી બાધી રાતના બે વાગ્યા સુધી વાચે છે માબાપ ટાગા ટોળી કરીને નિશાળે મૂકતા હતા ત્યારે કીડીઓ ચઢતી હતી તેનો તે છોકરો અત્યારે ચોટલી બાધે છે

ચમત્કારી પરિવર્તન

નાના બચ્ચાને રમતમા રસ હતો તે વખતે એને નિશાળ બધીખાનુ લાગતુ હતુ, માસ્તર જમ જેવો લાગતો હતો, અને માસ્તરને ઊઠા ભણાવવામા બહાદુરી ગણાવતો હતો પણ એ છોકરો શિક્ષણના રસમા આવ્યો ત્યારે બબ્બે વાગ્યા સુધી ચોટલી બાધીને ચોટ લગાવે છે અનાદિ કાળથી જીવ હતો ચાહે તો એકેદ્રિય, ચાહે તો દેવતાની ગતિમા ફર્યો, ઈષ્ટ રસ, રૂપ વગેરે મળવા જોઈએ એણે સુખ સાધ્ય ગણ્યુ–દુ ખ દૂર કરવાનુ સાધ્ય માન્યુ હવે એ પવનો ખાય છે ત્યા દશા પલટી જાય છે ઈષ્ટ રસ, રૂપ વગેરેને એ ફાસીઓ ગણે છે અનાદિ કાળથી જેની વાહે વાગ્યો હતો તેને એ 'ફાસી' ગણવા

મડયો મારતરને જમ, નિશાળને બદીખાનુ માનતો હતો તેને રમ લાગ્યા પછી એ ને એજ રમત ઝેર જેવી લાગે ભમરડો, લખોટી સઘરી રાખી હોય તે બતાવો તો ચીઢાય છે ઈષ્ટ સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગધ, શબ્દો જ્યારે ઝેર જેવા લાગે ત્યારે તેના સામુ જોતો નથી મોહ ઉદરની ફૂક જેવો છે ફૂક ન મારે તો બીજી વખત કરડવા ન પામે ફૂક મારે તેથી વેદના ડબાઈ જાય છે મનુષ્યને જાગવા દેતી નથી તેમ ઈષ્ટ વિષયો સ્પર્શ વગેરે જાગવા દેતા નથી મોહરાજાએ ઈષ્ટ સ્પર્શ વગેરે ન રાખ્યા હોત તો આ જીવ રખડત નહિ અનિષ્ટમા રહેવાવાળો હોત તો સસારમા રાચવામાચવાવાળો થાત નહિ મધનુ મીઠાપણુ એજ આટલી બધી પીડા ભોગવાવે છે **ઈષ્ટ વિષયો જગતને ફસાવનાર છે** એ ન મળ્યા હોત તો કળકળતુ ન રહેત ઈષ્ટ વિષય મળ્યા તેથી શાતિ થાય

એકલા કૉન્ઝર્વેટિવ (Conservative) આવતા હોય તો રાજ્યની જડ ઢીલી થાત નહિ લિબરલો (liberal)જ પ્રજાનુ સત્યાનાશ કાઢે છે–જરાજરા આપે છે ઈષ્ટ સ્પર્શ વગેરે દેખાવના સુદર વિમરલો તરફ દોરાઈએ તે દોરાવાને લીધે ફસાયા છીએ ઉપનય એટલા પૂરતો કે એ ફરમાવાનુ કારણ શાસ્ત્રકાર ઈષ્ટ સ્પર્શ વગેરે સાતાવેદનીયના કારણો–સાધનોના પચ્ચક્ખાણ કરવાની ફરજ પાડે છે અનિષ્ટ રૂપ વગેરેની ફરજ પાડતા નથી જેમ અનાજના બદલે માસની છૂટી રાખીને અનાજ બધ કરે તો નહિ, પણ માસના બધના પચ્ચક્ખાણ હોય જેમ સ્વસ્ત્રી બધ ને પરસ્ત્રી છૂટી ન હોય પણ પરસ્ત્રી બધ હોય જેમ આખો દિવસ ખાવાના પચ્ચક્ખાણ નહિ પણ આખો દિવસ

ઉપવાસના પચ્ચક્ખાણ હોય અર્થાત્ સાતાવેદનીયથી મળવાવાળો ખોરાક તેના ત્યાગના પચ્ચક્ખાણ હોય

પચ્ચક્ખાણ શેના હોય?

ઉપવાસ કરવો એ કહ્યુ આજના સૂર્યોદયથી કાલના સૂર્યોદય સુધી ખાધા ન કરવુ એમ કહ્યુ છે? પીધા જ કરવુ એમ કહ્યુ છે? ઇષ્ટ વિષયોના અપચ્ચક્ખાણ એ પાપનુ કારણ ટાઢને વેઠવી એ પાપનુ કારણ માન્યુ? ટાઢ સહન કરવી તેને 'પરિષહ' રાખ્યુ પ્રતિકૂળ વિષયોના પચ્ચક્ખાણ નહિ. કડવુ ત્યાગ કરવાના પચ્ચક્ખાણ રાખ્યા? મીઠુ ત્યાગ કરવાના પચ્ચક્ખાણ રાખ્યા ઇષ્ટ વિષયોના જ પચ્ચક્ખાણ કરવા અને તેમા જ લાભ તાપની આતાપના કરવી હોય તો ખુલ્લા મેદાનમા જાઓ

પરિગ્રહથી વિરમવાનુ નામ 'પચ્ચક્ખાણ' પણ અપરિગ્રહથી વિરમવુ એવુ કોઇએ પચ્ચક્ખાણ રાખ્યુ? જે આ જીવને લોભાવનાર વિષયો છે તેના જ પચ્ચક્ખાણની જરૂર છે આતાપના, પરિષહ, ઉપસર્ગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહના પચ્ચક્ખાણ નહિ પાચ ઇંદ્રિયોના ઇષ્ટ વિષયો તે જ ફસાવનાર છે પાચ ઇંદ્રિયોના વિષયોને પચ્ચક્ખાણ લાયક ગણ્યા છે

મોક્ષના સાગરીત અને એની ભુગળની સમજણ

પાપ ભોગવવાથી નિર્જરા થાય છે એવી રીતે દુખ ભોગવવાથી નિર્જરા થાય છે કે? નારકીની નિર્જરા કેમ હિસાબમા લીધી? દેવલોકની નિર્જરા હિસાબમા કેમ નહિ? એક નોકારશી કરે તો નારકીનુ આયુષ્ય તૂટે, તો દેવલોકનુ આયુષ્ય તૂટે એમ કહોને? શુભ કર્મનુ તો બાધે એમ

જણાવ્યું અશુભ વિષયોનો જેટલો અનુભવ કરશો તેટલી ઊલટી નિર્જરા. શુભ વિષયના પર્યવસાનમાં બંધ મેલ્યો શુભ વિષય બંધના ઘરના અનિષ્ટ વિષયોને મોક્ષની સાથે વળગાડી દીધા, ઇષ્ટ વિષયોને વળગાડ્યા નહિ ગજસુકુમાલને માથે અંગારા ભર્યા સ્કંધકમુનિના અંગેથી ચામડી ઉખાડી અનિષ્ટ વિષયના દાખના દીધા ઇષ્ટ વિષયના દાખલા કોઈએ દીધા નથી અનિષ્ટ વિષય મોક્ષના બારણા સુધી પહોંચાડનારો અનિષ્ટ વિષય આપણને મોક્ષનો ચાકરીત ઇષ્ટ વિષય મોક્ષની ભુગળ બારણાની ભુગળ-બારણું ઊઘાડી શકાય નહિ

ગ્રંથિભેદનું સ્વરૂપ

જ્યારે ગ્રંથિભેદ થાય તે વખતે શું થાય? ઇષ્ટ વિષયો એ જ મારી ફાંસી જગતની ફાંસી અનિષ્ટ વિષયો એ જ મંગલિક દુ ખો એનાથી ભય નીકળી જાય પૌદ્ગલિક સુખોની લાલચ નીકળી જાય જે વખતે ખ્યાલમાં આવે કે જ્યા પૌદ્ગલિક સુખદુ ખ ન હોય એને હમેશ માટે સુખ હોય એ દશા મને પ્રાપ્ત થાઓ તે 'ગ્રંથિભેદ'

ઝાડ, પાદડું, સુકાઈ જાય તેને પછી ચાહે જેટલું પાણી પાઓ એ લીલારૂપમાં ન આવે પાણી વધારે આવે તો કોહી જાય **ઇષ્ટ વિષયની તરફની પ્રીતિ અને અનિષ્ટ વિષય તરફનો દ્વેષ નીકળી જાય તે 'ગ્રંથિ ભેદ'** ઇષ્ટ વિષયો પાપના કારણો છે અને એ છોડવા લાયક છે સાંજ સવાર પડિક્કમણું કરતા હમેશા બોલીએ છીએ અઢાર પાપસ્થાનક એ અઢારે પાપસ્થાનકોને પૂરું કરતા ફોનોગ્રાફ (Phonograph) ન બનીએ તો ગ્રંથિભેદ વિધિ છે માટે બોલવું, માટે ફોનોગ્રાફ એ અઢારની પાપસ્થાનક તરીકે અંદરની લાગણી,

હિંસા થતી હોય અને વર્જી શકાય તેમ ન હોય તો જીન કપાય તો અવિશેષ

પાપની ભય કરતા વિનાનુ બોલવુ

એ તો જોખમદારી વગરનુ નામુ

પાચ હજાર કમાઓ છો, તે વખતે પાપમા ફસાયો, એક બેઠી વધી તે વિચાર નથી આવ્યો તો કહો 'ફોનોગ્રાફ' આ પરિસ્થિતિ સુધારવા માટે ફોનોગ્રાફ કહ્યુ છે, વગર જોખમના હિસાબે, જોખમદારીના હિસાબમા જવાશે અત્યારે ઉધાર ખાત્રુ પાચ, દશ માડવા પડે તે વખતે કલમ થોભાવો છો અત્યારે કલમ જોખમદારીની ચાલે છે એ ઉધાયા તે વખતે ગયા એમ કહેતા હતા જે કલમ ધ્રૂજતી હતી, તે કલમ વડે પાચ હજારના હનાના નાખતા હતા, તે વખતે ધ્રૂજતી હતી? વગર જોખમદારીની વાત હતી તેવી રીતે જ્યા સુધી પાપનુ ભયકરપણુ ન લાગે ત્યા સુધી બોલીએ તે દિખાઉની પેઠે જોખમદારી વગરનુ નામુ છે જોખમદારી વગરના છોકરાના ચોપડા કોઈ પડાવી લેતા નથી તે તો તમે સમજો જ છો. બિન જોખમદારીના નામામાથી ખરા નામામા આવશે, તેથી ખોટ બિન જોખમવાળુ નામુ લખાવો છો તે લખતા શીખે તો વાહ! મારો છોકરો નામુ શીખ્યો! પણ જે સારા સુંદર મોક્ષને દેવાવાળી ક્રિયા છે તેમા લાગણી વગરનો અભ્યાસ થયો તો તેથી ખસેડનો નથી અર્થાત્ લાગણીમા લાવનો નથી

પાપસ્થાનકને ફોનોગ્રાફ પેઠે આલોવવુ શોભે નહિ

અભ્યાસવાળા જીવો ફોનોગ્રાફની પેઠે બોલ્યા જ જવાના તેને તે જ ફાયદો કરનાર છે પણ ધૂળિયા નિશાળમા રહેશો કે આગળ આવશો? દુકાન પર બેસનારને એ ખોટુ નામુ-વગર

જોખમદારીનુ નામુ લખ્યુ પાલવતુ નથી જે સમ્યક્ત્વના માર્ગે ચઢયો છે-જેને જિનેશ્વરનો મત મળ્યો છે તેવો મનુષ્ય પાપસ્થાનકને ફ્રોનોગ્રાફ પેઠે આલોવે તે એને શોભતુ નથી

પ્રતિક્રમણમા પાપસ્થાનકો છે કે ચોવીને કલાક પાપ સ્થાનકો છે? પડિક્કમણુમાં પાપનુ સ્થાનક, ઉઠયા ત્યારે નહિ તો આત્મા વિંધાયો નથી અઢાર પાપસ્થાનકને ભયકર દેખે તો ગ્રથિભે૰ ભયકરતા ભાવનામા આવવી જોઇએ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ વિષયનો ભે સમજાય અને પાપસ્થાનક ભયકર લાગે તો ગ્રથિભેદ થયો એમ ગણવુ

ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કયુ?

ગ્રથિને ભેદનારાઉ જ્ઞાન પાચ વિષયોનુ માત્ર જ્ઞાન, તે જ્ઞાન અમલમા મેળવાનુ થાય તો ભમ થાય જો ગ્રથિમા ભે૰વાવાળુ જ્ઞાન છે, તો આત્મા પરપરિણતિમા ન જાય એ સ્વરૂપ લક્ષમા આવ્યુ તો એ જ જ્ઞાન ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે સાધ્ય નથી, પણ જ્ઞાન ક્રિયાના સાધન રૂપે જ સાધ્ય છે માત્ર નિર્વાણ-પદના જ્ઞાનવાળા માત્ર અષ્ટપ્રવચનમાતાવાળાને માટે બાત્મા યાવત્ બધા ગુણઠાણા માટે દરવાજા ખુલ્લા છે ક્રિયાના સાધન વગરનુ જ્ઞાન-અવધિ જેવુ-અતીંદ્રિય જેવુ જ્ઞાન હોય તો તે પણ અમારે શિરે ઝુકાવવા લાયક નહિ શાસનની વૈયાવચ્ચ રક્ષા, શાતિ કરનારા, ત્રણ જ્ઞાનવાળા સમકિની દેવના છતા વન્દણવત્તિયાએ નહિ

શકા—શ્રુતજ્ઞાનમા તો વદણવત્તિયાએ કહીને કાઉસ્સગ કરવો છે, અવધિજ્ઞાનવાળા તેને માટે કેમ નહિ? સમાધાન—શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરવી છે અવધિજ્ઞાનવાળા-તેની

નહિ આ ક્રિયાના સાધનરૂપ શ્રુતજ્ઞાન છે જ્યારે પેલુ અવધિ જ્ઞાન પણ ક્રિયાને અંગે નિરૂપયોગી पुक्खरवरदीवड्ढे० धम्मस्स सारमुवलब्भकरे पमाय ॥ (श्रुतस्तव)

એ અધ્યયનનુ શ્રતસ્તવ નામ અને શ્રુતસ્તવનો અધિકાર છે તો ચારિત્રની શી જરૂર હતી? नदी सया संजमे–સંજમ રહ્યો છે માટે શ્રુતજ્ઞાનની અધિકતા બને જ્યા પર જે ચારિત્રને નામે સ્થાન આપ્યુ–જે શ્રુતજ્ઞાન આરાધવા માગીએ છીએ તે ક્રિયાના ઉપયોગ વિનાનુ નહિ જે શ્રુતજ્ઞાન ક્રિયાને અંગે ઉપયોગી છે તેને માટે કાઉસ્સગ બોલીએ ત્યા वंदणवत्तिआए બોલીએ છીએ

દયાના સાધન તરીકે જ્ઞાન

જ્ઞાનની ઉપયોગિતા એકસરખી રીતે જૈન શાસન સ્વીકારે છે, પણ તે ક્રિયાના સાધન તરીકે એકલા જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે નહિ "पढम नाण तओ दया"

શંકા—પહેલુ જ્ઞાન જ છે એટલે બધામા આવી જતુ હતુ તો तओ दया મેલવાનુ કારણ? तओ दया કેમ મેલ્યુ? જ્ઞાનથી ઘણા કાર્યો થાય છે, તેમા એકને કયાથી પકડયુ? तओ दया ન બોલ્યા હોત તો તમામ કાર્યોમા જ્ઞાનનો પ્રથમ દરજ્જો રહેત तओ બોલીને બોલી માર્યું બધામા પહેલુ જ્ઞાન થાત તો આપોઆપ આવી જાત, તો પછી तओ ત્યા શા માટે?

સમાધાન—અમે જે જ્ઞાન લઈએ છીએ તે સર્વ સાધારણને લેવા માગતા નથી જે જ્ઞાન દયા, વિરતિ, સયમનુ સાધન બને તેને લેવા માગીએ છીએ તેથી तओ दया કહેવું

પડયુ ગુરુની બલિહારી, ગુરુ કરતા ગોવિદને વધારે ગણ્યા ગોવિદને બતાવ્યા તેથી ગુરુની બલિહારી તો પછી ગોવિદની કેટલી? ગુરુની બલિહારી શાને અગે છે? ગોવિદને દેખાડવાને અગે તેમ જ્ઞાન પહેલે નબરે શાને અગે? દયાનુ સાધન બને તેને અગે આ વાત વિચારીશુ ત્યારે આખુ પ્રકરણ બધ બેસશે કેમ બેસુ કે જેથી પાપ કર્મ ન બધાય અને કડુક ફળ ન લાગે જ્ઞાન આસ્વા લાયક જરૂર. શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ જ્ઞાનની પહેલે નબરે જરૂર જ્ઞાનની જ્ઞાન તરીકે જરૂર નહિ ક્રિયાના સાધન તરીકે, આશ્રવથી બચાવે, નિર્જરાને નિર્વિઘ્ન કરે તેને અગે એની ઉપયોગિતા છે

પચ્ચક્ખાણ પ્રાણના વ્યપરોપણના,

નહિ કે પ્રમત્તયોગના

ગણધરે બાર અગમા આચારને જણાવનાર આચારાગની પહેલી રચના કરી જ્ઞાન એ ક્રિયાના સાધન તરીકે છે આચારાગ પછી આચારમા વધેલો વિચાર પલટો ખાય જો વળી પડે તો માથુ ફૂટે મોભેથી પડે તો માણસ મરે તેમ આચારમા ચડેલો વિચારનો પલટો ખાય તો વધારે નુકસાન કરે આચારમા ચડેલાઓએ વિચારમા મજબૂત થવુ જોઇએ તેથી સૂયગડાગમા વિચારની વ્યવસ્થા કરી શકા—પછી ઠાણાગજીમા આવ્યા ત્યા તેના પાચમા અધ્યયનમા હિસા ને વધ શબ્દ છોડ્યા, ને પ્રાણાતિપાત કયાથી પકડયો? સમાધાન—હિસામા પ્રમત્તયોગ અને પ્રાણવ્યપરોપણ બનેના પચ્ચક્ખાણ થાય બનેના પચ્ચક્ખાણ પાળવે તેમ નથી, પાળવા શકય પણ નથી ચાહે તેવો કાળ હોય, છદ્મસ્થ દશામા હોય ત્યા સુધી પ્રમત્ત, અપ્રમત્તનો હીંચકો ખાવાના પ્રમત્ત ગુણઠાણાનો કાળ

અતર્મુહૂર્ત, અપ્રમત્તનો અતર્મુહૂર્ત ચારિત્રનો કાળ દેશોન ક્રોડ પૂર્વ અપ્રમત્તના અતર્મુહર્ત કરતા પ્રમત્તનુ અતર્મુહૂર્ત ઘણુ મોટુ

કેવલી મહારાજ વિદ્યમાન હોય, કેવળજ્ઞાન પામવાવાળો જીવ હોય તો પણ પ્રમત્તપણુ આવ્યા સિવાય રહેવાનુ નથી તે સમજતા હોઈએ તે છતા પચ્ચક્ખાણ કરીએ તો એનો અર્થ તોડવા માટે પચ્ચક્ખાણ કર્યા એવો અર્થ થયો એથી આવતા ભવનુ પચ્ચક્ખાણ પાળી શકવાના નથી અને આવતા ભવના પચ્ચક્ખાણ લેવામા આવે તો પચ્ચક્ખાણ પાડવા (તોડવા) માટે છે પ્રમત્ત દશા અતર્મુહૂર્તે આવવાની છે પ્રમત્તપણામા વધારે વખત, અગર અપ્રમત્તમા અતર્મુહર્તથી વધારે વખત રહેવાના નહિ પ્રમત્તપણુ આવ્યા સિવાય રહેવાનુ નથી તો પછી હિંસાના નામે પ્રમત્ત દશાના પચ્ચક્ખાણ કરવામા આવે એ પચ્ચક્ખાણ થાય તો પાડવા માટે અને આથી જ હિંસાથી વિરમણ ન રાખ્યુ, પણ 'પ્રાણાતિપાતવિરમણ' કહ્યુ પ્રમત્ત યોગ ટાળવા લાયક છે, પણ પચ્ચક્ખાણ પ્રાણના વ્યપરોપણના બાહુબલજી પ્રમત્ત દશાના રહ્યા પણ મહાવ્રતમા રહ્યા પ્રમત્ત યોગ સંજ્વલ રહ્યો પણ મહાવ્રત ફરી ઉચ્ચારવા પડયા નહિ પ્રમત્ત યોગના પચ્ચક્ખાણ ન હતા, પ્રાણવ્યપરોપણના પચ્ચક્ખાણ હતા તેથી સર્વ હિંસાથી વિરમવુ ન રાખ્યુ

પ્રાણાતિપાત શબ્દ રાખવાનુ કારણ?

'વધ' સાની વાસે લગ્ન... 'हन् हिंसायाम्' (हनो वा " સિ ૫-૩-. વધ) હિંસાની સિદ્ધિ સિદ્ધિ છે લીધો તેમા જીવા-

તિપાત ન લીધો કારણકે જીવાતિપાત અસભવિત કોઇ કહે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય, પણ કોનુ વાઝણીનુ? એનો અર્થ નહિ જીવનુ મરવુ કોઇ દહાડો હોય નહિ જીવ કોઇ દહાડો મરતો નથી જીવનુ સ્વરૂપ મરવુ નથી તેથી 'પ્રાણાતિપાત' શબ્દ આ જે વ્રત પાળવાનુ છે તે પ્રાણની વિરાધના ઉપર લક્ષ રાખીને પાળવાનુ છે તેથી પડિલેહણ, પ્રમાર્જન કરી શકીએ છીએ કીડીનુ દર હોય ત્યા થઇને ન જતા, પાણીમા થઇને જવુ પ્રાણાતિપાત તો બને ઠેકાણે થયા ને? પ્રાણના ઉદ્દેશે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ હોવાને લીધે વધારે પ્રાણ જ્યા હોય ત્યાથી વર્જવુ જોઇએ

'પ્રાણ' શબ્દ રાખવાનુ કારણ

દ્રવ્ય-પ્રાણને અગે વાત કરી તો નદી કેમ ઊતરી શકશો? વરસાદમા બાળ અને ગ્લાનને માટે શુ ગોચરી લાવી શકશો? 'પ્રાણ' શબ્દ રાખીને દ્રવ્ય-પ્રાણ અને ભાવ-પ્રાણ ભાવ-પ્રાણને વધારવા માટે દ્રવ્ય પ્રાણનો ભોગ આપવો પડે તો તે અમારા મનની બહાર નથી નદી જાણીને ઊતરીએ છીએ બાળ અને ગ્લાનને-અસહિષ્ણુને અગે ચાર છાપા હોય તો જવુ પડે, જે છઠ્ઠ અઠ્ઠમ કરી શકે તેવાને માટે છટ નથી બાળ અને ગ્લાનના બચાવ માટે છે, શક્તિવાળાને માટે નિરપેક્ષ છે 'પ્રાણ' શબ્દ રાખ્યો તો જ ફાયદા 'જીવ' શબ્દ રાખ્યો હોત તો દ્રવ્ય-જીવ, ભાવ જીવ વિભાગ થઇ શકતે નહિ શાસ્ત્રકારે દ્રવ્ય-જીવમા મીંડુ વાળ્યુ છે જગતના ચાર નિક્ષેપા માન્યા આગળ બધ ચાહે તે વો સમ્યગ્દર્શન લો છતા જીવ ને અજીવમા દ્રવ્ય-નિક્ષેપો નહિ મૂળ દ્રવ્ય-નિક્ષેપો ઊડી જાય છે તો દ્રવ્ય-જીવ ને ભાવ-જીવ એવા વિભાગ કરો કયાથી? પ્રાણને અગે

દ્રવ્ય-પ્રાણ અને-ભાવ-પ્રાણ એમ કહી શકો છો તરસ લાગી હોય, મરણ થાય મરણ થવામા ભાવ-પ્રાણનો ભોગ થાય તેમ કહેતા નથી જીવનુ મરણ થાય તે દ્રવ્ય-પ્રાણનો ભોગ છે સયમ એ ભાવ-પ્રાણ છે ભાવ-પ્રાણ એ સાધ્ય છે ભાવ-પ્રાણનુ ટકવુ, વધવુ એ સાધ્ય જ્યારે જીવ શબ્દ નહિ રાખતા 'પ્રાણ' શબ્દ રાખીએ તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવવાનુ પ્રાણના હિસાબે પ્રાણ શબ્દથી દ્રવ્ય-પ્રાણ અને ભાવ-પ્રાણ બને લેવાના છે દ્રવ્ય-પ્રાણ અને ભાવ-પ્રાણ એ બનેથી વિરમવાનુ છે

'પ્રાણ' શબ્દ લેવો કબૂલ પણ 'અતિપાત' શબ્દ કેમ રાખ્યો? 'વધ' કેમ ન રાખ્યો?

વ્યાખ્યાન ૨૧

આચારાગની રચનાના અને ના ક્રમમા ભેદ

ગણધર મહાર ...મીજી મહારાજ

ભ. જીવોના ઉપકા પ્રવૃત્તિ માટે

પદની પામતી

રચના શાની

'પૂ

સ્થ

નાના રૂપમા એ મેળવામા આવે રચાય મોટો પહેલો, સારરૂપ ઇતિહાસ પછી જ કહાય પહેલો અભ્યાસ નાનાનો કરનારો હોય-સારરૂપ ટાચણનો અભ્યાસ કરનારો હોય ચૌદ પૂર્વમાથી સારરૂપ અભ્યાસને લાયકનુ બધુ અગિયાર અગની અદર મેળવામા આવ્યુ

શ્રુતકેવલી અને કેવલજ્ઞાનીની પ્રરૂપણામા સમાનતા

શકા કરી કોઇ પણ વસ્તુ જગતભરમા એવી નથી કે ચૌદ પૂર્વમા આવી ન હોય બારમામા બધુ આવી જાય છે તો અગિયાર અગની રચના શુ કામ કરી? સમાધાન—બારમા અગને ભણેલો તે શ્રુતકેવલી એક બાજુ શ્રુતકેવલી પ્રરૂપણા કરે ને બીજી બાજુ કેવલી ભગવાન જે પ્રરૂપણા કરે તેમા ફરક ન હોય

કાલકાચાર્ય મહારાજ ઉપર ઇદ્ર કેમ ખુશ થયા હતા? જે **સીમધરસ્વામી**ની પાસે દેશના સાભળે, સેવામા જાય, તેના મનુષ્યને **કાલકાચાર્ય** ઉપર શાથી રાગ થયો?

ચૌદ પૂર્વ કેવળજ્ઞાનના અનતમા ભાગે [1]**નદીસૂત્ર**મા સાત ચાલી છે સર્વ જીવોને અક્ષરનો અનતમો ભાગ ઊઘાડો છે જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ આ રાજલોકમા જીવોની અદર કરમા હલકા નિગોદીઓ શ્રુતકેવલી-ચૌદપૂર્વી, એને પણ અક્ષરનો અનતમો ભાગ શ્રુતકેવલી હોય તો પણ કેવલીના ભાગે અનતમા જિનને મહાવિદેહમા **સીમધરસ્વામી** પાસે નિગોદનુ સ્વરૂપ ઇદ્રે સાભળ્યુ ત્યારે પૂછ્યુ હે ભગવન્! ભરતક્ષેત્રમા નિગોદનુ સ્વરૂપ કહેનાર કોઇ છે? ભગવાને કહ્યુ

1 ન દસૂ નવોન પૃ૦ ૫૭ જુઓ

શ્રુતકેવળી કાલકાચાર્ય છે ઇંદ્ર આવ્યા અને નિગોદનુ સ્વરૂપ પૂછ્યુ ત્યારે કાલકાચાર્ય પાસેથી ઈંદ્ર જેવી રીતે **સીમધરસ્વામી** પાસે સાભળ્યુ હતુ તેવુ આસેહૂબ સ્વરૂપ સાભળ્યુ (कालकाचार्यकथा श्लो० ૬૯ થી ૬૪)

સર્વે કેવલીના વચનોનો ચૌદ પૂર્વમા સમાવેશ

શ્રુતકેવલી નહિ તેની પ્રરૂપણા કેવલી સરખી જ્યારે હોય તો શ્રુતકેવલીની પ્રરૂપણા કેવલી સરખી હોય તેમા નવાઈ શી? જો પૂર્વમા એટલુ બધુ જ્ઞાન ન ગૂથેલુ હોય તો તે પૂર્વોને ભણનારો કેવલીની તુલ્ય પ્રરૂપણામા આવી શકત નહિ કહેવા લાયક એક પણ વિષયનુ કેવલી મહારાજ નિરૂપણ કરે તે શ્રુતકેવલીના ધ્યાન બહાર હોવુ જોઇએ નહિ ચૌદ પૂર્વમા કેવલીના બધા વચનો બાધી લીધા છે એ સિવાય કાઈ પણ કોઈ પણ કાળના કોઈની આગળ કોઈ કેવલી બોલતા નથી

આચારાગાદિ રચવાનો હેતુ

જો વસ્તુસ્થિતિ આમ છે તો પછી આચારાગ, સૂયગડાગ રચવાની જરૂર શી? બધા સરખી બુદ્ધિના હોતા નથી મદ બુદ્ધિવાળાને આગળ ચઢાવવા એમ કરવુ પડે નામાની અદર બધા આકડા આવે છે, બધા પાડા આવે છે પહેલા એકડા શીખનો છો કે નામુ? તેમ પહેલવહેલો દીક્ષિત થાય તે એક મ પૂર્વને ધારણ કેમ કરે?

દશ શેર ઘી પચાવનાર દુર્બલિકાપુષ્પમિત્રનુ ઉદાહરણ

દુર્બલિકાપુષ્પમિત્ર આર્યરક્ષિતજીના શિષ્ય છે (आव० चू० भा० ૧ पृ ૪૦૯-૧૦) દુર્બલિકાપુષ્પમિત્રના સગા બૌદ્ધ ધર્મના છે તેમણે દુર્બલિકાપુષ્પમિત્રમા હાડકા નીકળેલા દીઠા એટલે આર્યરક્ષિતસૂરિજીને કહ્યુ

મહારાજ, તમારામા ખાવાપીવાનુ ઠેકાણુ લાગતુ નથી, હાડકા નીકળી ગયા **આર્યરક્ષિત** કહે જણતી વખત જમના દ્વાર દેખવા પડે તેની ખબર જનનીને ન હોય રોજનુ દશ શેર ઘી ખાય છે પણ દુર્બલ

મહારાજ, તમને એક જણ માટે દશ શેર ઘી રોજ આપનાર કોણ? એની લબ્ધિ એવી વિચિત્ર છે કે ૩ કાતિને ભેગુ કરનારી બ્રાહ્મણી પણ આપે છે સુવાવડમા કામ લાગે તે માટે એણે સઘરીને ભરેલુ આમાથી એ કોઈ દહાડો છોકરાને આપે ખરી? પણ આવી સ્થિતિવાળા લબ્ધિશાળીને આગે દેવા તૈયાર થઈ જાય તો ઋદ્ધિવાળાનુ તો પૂછવુ શુ? આનાને દશ શેર ભેગુ કરવુ તેમા વિશાત શી? તાલો મેળવીએ તમારા ઘરની પાસે ઉપાશ્રય છે ત્યા રાખો દુર્બલિકાપુષ્પમિત્રને ત્યા મોકલ્યો પેલાઓએ દશ શેર ઘી દેવા માડ્યુ ઊલટા દુબળા 'અહીં તો પૂછીને ચવાનતા, અહીં ભૂલ્યો તો પત્તો ખાશે નહિ' એ ચિંતાને લીધે ઊલટો દુબળો થતો જાય સગાઓ કહે એનુ શરીર જ એવુ છે પેલાને ગુરુએ કહ્યુ ચિંતવન બધ કર પદર વીસ દિવસ ગયા ત્યા તો એ અલમસ્ત પેલાઓને કબૂલ કરવુ પડ્યુ કે ચિંતવન જબરજસ્ત છે પૂર્વના ચિંતવનો આટલા બધા જબરજસ્ત હોય છે તેને લીધે દશ શેર ઘી પચી જાય શ્રુતકેવલીને લાયકનુ પૂર્વગત શ્રુત તેમા પહેલવહેલો દીક્ષિત પ્રવેશ કરી શકે નહિ જે દૃષ્ટિવાદને લાયક નહિ તેનાને માટે અગિયાર અગની રચના કરી પડી

જ્ઞાન સાથે આચારની પણ આવશ્યકતા

સ્થાપન કરવામા આવ્યુ આચારાગ પહેલુ, તેથી પ્રથમ

આચાર એ પહેલો ધર્મ જ્ઞાન એ આચારને અગે ઉપયોગી કોર્ટ(Court)ને કામ વકીલ પાસેથી કાયદાનુ લેવાનુ, પણ એવુ કામ લેવામા પહેલા વફાદારીના સોગન ચાલચલગતમા કોઈ કેસ(case)મા આવી પડે તો રજા દેવાય ચાલચલગત ઉપર કોર્ટને આધાર રાખવો પડે છે સ્કૂલ (School)ના માસ્તર (Master)ને ભણાવવાનુ કામ છે, છતા ચાલચલગત સાથે સબધ મુનિમ રાખો છો, નામુ લખાવવુ છે હુશિયારી સાથે પ્રમાણિકતા દેખવી પડે ચાલાકીની સાથે ચોકખાઇ દેખવી છે સ્કૂલ ને કૉલેજ (College)મા શિક્ષણની સાથે શિસ્ત દેખવા છે વકીલાતની વફાદારી દેખવી છે, તો જ્ઞાન દેવાની સાથે આચાર દેખવો પડે તેમા નવાઈ શી ? અહી આચારની દોરી સોપવી છે આચાર્ય જે કહે તેને આપણે કરી દેવુ કાળને જાણવાવાળા આચાર્ય કદાચ કહે કે ધોળો કાગડો તો તેના વચનને ફેર નહિ ગણે સમજણ ન પડે તો એકાતમા કારણ પૂછે ખુલાસો કરવાની છૂટ, પણ કરવાનુ તહત્તિ જેના વચન ઉપર વિચાર કર્યા વિના તહત્તિ કરવાની ફરજ ગણાય તે મનુષ્ય કેવા હોવો જોઇએ ?

બે સોગનની આવશ્યકતા

ગીતાર્થપણુ અને ધર્મદેશકપણુ જ્ઞાન માત્રને અગે ન રાખ્યુ આચાર અને જ્ઞાન, આચાર સિવાય નહિ આચારને અગે વિચાર કરીએ જેમ રાજ્યમા નોકર સારા અધિકાર ઉપર રાખવામા આવે તો શહેનશાહને શહેનશાહતને વફાદારી રહેવાની પ્રતિજ્ઞા લેવડાવાય આયર્લેન્ડ અને ઈરાની તકરાર આ ઉપર જ ઈનકારના સોગન લેવડાવવા માગે, પેલા કહે નહિ અમને શહેનશાહત ઉપર ભરોસો નથી

જેમ શહેનશાહતમાં રહેવાવાળાને રાજ્ય અને રાજા ઉપરના વફાદારીના સોગન લેવા પડે તેમ જૈન શાસનમાં જો કોઇને અધિકારી તરીકે આવવું હોય તો તેને એ સોગન લેવા પડશે

જિનેશ્વરના વર્ગના નિશાળિયા કોણ?

જેઓ આચારવાળા છે અને મોક્ષના માર્ગે પ્રવર્તેલા છે તે બધા માલિકની લાઇન (line)માં શહેનશાહત કઇ? જિનેશ્વર મહારાજના શાસનની કોઇ પણ શહેનશાહત હોય તો છ જીવનિકાયની દયા એની વફાદારીના સોગન સિવાય પગથું ચઢાતું નથી જેની પ્રતિજ્ઞા હોય કે આ છ જીવનિકાયને અંગે મન, વચન ને કાયાથી ત્રિવિધે દયા પાળવી ને જ્યાં સુધી પ્રતિજ્ઞા ન લે ત્યાં સુધી જિનેશ્વરના કલાસ (Class)માં પણ ન આવી શકે

સ્થાવરની પ્રરૂપણાને અંગે જૈન ધર્મની અદ્વિતીયતા

જે છ જીવનિકાયની દયાવાળા નથી તે બીજા મનુષ્યને ધર્મ સમજાવતા કયો સમજાવશે? ત્રસ કાયની દયાનો કે છ જીવનિકાયની દયાનો સમજાવશે? છ જીવનિકાયની દયાનો સમજાવવા જાય તો પોથીમાંના રીંગણા જેવું થાય પોતે છ કાયની દયા પાળતો નથી તો એ દયા કઇ? છએ કાયનું નિરૂપણ કરે પોતે પાછો પ્રવર્તે તો બીજાને છાયા શી થાય? પોતે એકે કાયની દયા પાળે નહિ, અને બીજાને છ કાયની જીવદયાનો ઉપદેશ આપે તે પોથીમાંના રીંગણા જે લોકોએ છએ કાયની દયાને માટે પ્રતિજ્ઞા કરેલી હોય તેઓ જ ઉપદેશ આપી શકે. જૈન મતનું તત્ત્વ સ્થાવર મતના નિરૂપણમાં છે ત્રસને તો બીજા લોકો પણ માને છે લોકોત્તર તત્ત્વ હોય-જૈનધર્મની અદ્વિતીયતા હોય તો સ્થાવરની

મરૂપણાને અગે

ત્રસ કાય માનવામા બુદ્ધિ

પણ સ્થાવરને અગે કેવળ ભરોસો

[1]સિદ્ધસેનદિવાકરે જણાવ્યુ જૈનત્વ-શ્રદ્ધા સમ્યક્ત્વ શું ? છએ જીવનિકાયને માનવા તે બીજાને જીવ માનવામા તો આપણી બુદ્ધિ કામ કરે ભગવાને કહેલુ તે ખરૂ ત્રસ જીવનુ જીવપણુ માનવુ એ કેવળ સર્વજ્ઞની બુદ્ધિને અગે નથી, ભેળી આપણી બુદ્ધિ પણ કામ કરે છે એ સર્વજ્ઞે કહ્યુ, મને પણ જચ્યુ તેથી ત્રસ કાયની દયા પાળુ છુ બુદ્ધિ પણ ચાલે ખરી મિત્રની સલાહ મનમા લાગે તો મનાય, ન લાગે તો ન મનાય ત્રસ કાયને અગે જિનેશ્વરના વચન મિત્રના જેવા કહેવાય જાનવર ને મનુષ્યને અગે જીવપણુ માનીએ છીએ તેમા આપણી બુદ્ધિ ચાલે છે કેવળ સર્વજ્ઞ ભગવાનના ભરોસે મનાતુ હોય તો પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને વનસ્પતિના જીવો એને માનીએ, કર્મ બધનવાળા માનીએ રખડતા માનીએ તેમા આપણી ચાચ કયી જગો પર પુગી છે ? એકેમા નહિ સ્થાવર કાયને અગે વિચારીએ તો એકેમા ચાચ ખૂચેલી નથી

મુખ્ય રક્ષણીય ચીજ દયા

તહત્તિ શાને લીધે કર્યુ ? સાત લાખ પૃથ્વીકાય શાને અગે ? સાત લાખ ઉત્પત્તિના જુદા જુદા સ્થાનો સર્વજ્ઞ ભગવાન ઉપર ભરોસો સર્વજ્ઞના વચનના ભરોસાને લીધે માનીએ છીએ બુદ્ધિનો પ્રચાર એમા નહિ ત્રસને માટે નિરૂપણ થાય તેમા તો કાઈક

---

१ निअमेण सद्दहंतो छक्काए तिअमओ न सद्दहइ। हंदीअ पज्जवेसु वि सद्दहणा होइ अविभत्ता ॥ (संमति॰ गा॰ २८)

કાઈક બુદ્ધિ ચાલે સ્થાવરના સ્વરૂપે માનવાનુ થાય તે કેવગ નર્વજ્ઞ ભગવાનનાજ ભરોને આ અપેક્ષાએ **સિદ્ધસેને** કહ્યુ જૈન-**પણાની જડ છ જીવનિકાયની શ્રદ્ધામા.** છ જીવનિકાયનુ રક્ષણ તે શહેનશાહત જૈન શાસનની જે છ જીવનિકાયને અગે અહિસા વગેરેની પ્રતિજ્ઞાવાળો હોય તેજ શહેનશાહતમા ઉપદેશ આપી શકે પહેલી આ વફાદારી જોઈએ **છ જીવનિ-નિકાયની વિરાધના કોઇ પણ પ્રકારે નહિ કરુ તે પ્રતિજ્ઞા હોવી જોઈએ** બીજુ ને ત્રીજુ મહાવ્રત જબરજસ્ત છે ચોથુ ને પાચમુ મહાવ્રત પણ જબરજસ્ત છે એ દયાની વાડો છે અનાજ તરીકે મુખ્ય રક્ષણીય ચીજ હોય તો તે 'દયા' છે મુખ્ય સાધન તરીકે છ જીવનિકાયની દયા છે બીજા વગેરે મહાવ્રતો છે, પણ એ વાડો છે મૂળ ચીજ નહિ છ જીવનિ કાયની દયાની પ્રતિજ્ઞાવાળો ન હોય તેને જિનેશ્વર પોતાના વર્ગમા દાખલ કરે નહિ

છ જીવનિકાયની શ્રદ્ધા થાય તેજ જૈનત્વ

ત્યગિ જિનેશ્વરનો વર્ગ છે ત્યગિમા કોને દાખલ કર્યા? જેને છ જીવનિકાયની દયા છે તેને જેને આ વર્ગમા દાખલ ન કર્યો તેને આ પટો મળવાનો નથી જેને પટો ન મળ્યો તે કોઇના ઉપર હુકમ ચલાવી શકે નહિ જાણવાનુ કહે છે, મિલકતો ધનને છે, અને ઘરબાર હાટડવેલી વગેરે ધનને છે છતા કાયદાથી બચાવ કરવાની તાકાત નથી વકીલ અરજી ઘડશે એમા સહી એમના નામની વકીલને મુખત્યાર નામુ આપે વકીલ એના નામે બોલે, અને વાદી કે પ્રતિવાદી ગેરહાજર કે હાજર હોય તો વકીલ કહે અમારાથી આ સહન ન થાય અમીલ બોલે છે, મોઢુ વકીલનુ છે કજીઆની મિલકત

માગવી શકાય છે છ કાયની દયાને અંગે ગીતાર્થને મુખત્યાર-નામુ આપ્યુ તો આપણને ચિંતા નહિ જે બોલે તે તાન જોખમે મુખત્યારનામુ આપ્યુ કા તો બાળગગાધર તિલકની પેઠે પોતે બચાવ કરવા ઊભા રહો કે કા તો વકીલને મુખત્યારનામુ આપો કા તો છયે જીવનુ સપૂર્ણ જ્ઞાન કરો કે કા તો તેના જ્ઞાનવાળાને મુખત્યારનામુ આપો જમનાભાઈ ભોળાભાઈ ભાગીદાર થાય કપની ચલાવે એમના ઘરનુ ખર્ચ પેઢીના ખાતે લખાય આ સ્થિતિ કયારે હોય? પૂરી સ્થિતિ હોય તો વાધો પડે કે વકીલની નોટિસ (Notice) એક વખત એ આવી ગઈ તો વકીલની હાજરી વિના બોલે નહિ એક વખતના બે આવા ભાગીદાર તકરારનુ રૂપ આ શુ ત્યા વકીલની હાજરી સિવાય એક શબ્દ બોલવાનો નહિ તેમ આ જીવ આ સસારની સાથે અનાદિનો ભાગીદાર છે, પણ જ્યારે માલમ પડ્યુ કે એ તો જડ અને હુ ચેતન એટલે વાધો પડ્યો પછી તો આ વકીલની હાજરી સિવાય તારે મારે લેવા દેવા નહિ વાતચિત કરવાની નહિ એ સ્થિતિમા આવી જાય તો મિલકતનુ રક્ષણ કરી શક નોટીસ દેવાઈ, પછી દાવમેન કરે તો-ગફલત કરી તો આખો દસ્તાવેજ ઊડી જાય છ જીવનિકાયને ન જાણતો હોય તો પણ વકીલને વચમા રાખીને વાત કરે તે કોઈ દિવસ ફસાય નહિ છ જીવનિકાયની દયા એ શાહેનશાહત, એનુ નિરૂપણ કરનાર એ શાહેનશાહ એ મહાપુરુષ એક જ છ જીવનિકાયને છ જીવનિકાય તરીકે જણાવનાર મહાપુરુષ એક જ છ જીવનિકાયની શ્રદ્ધા થાય તે જ જૈનત્વ છે જેમા આપણી બુદ્ધિ ચાલે જેમા આપણી બુદ્ધિ ન ચાલે તેમા એ જે કાઈ કહે તે હિતને માટે એવી

શ્રદ્ધાએ ભરોનો કયારે રહે?

ચદ્રગુપ્તની ચાણુકયમા અચળ શ્રદ્ધા

ચદ્રગુપ્ત પહેલો જબરજસ્ત રાજા ગણાય છે તે **ચદ્રગુપ્ત** મોતના મોઢામા મેલાયેલો ત્યારે કહે **ચાણુકય** કહે તે મારા ફાયદાને માટે વાત એમ બનેલી કે **ચદ્રગુપ્ત** હારીને આવેલો સવાર એને પકડવા આવ્યો તે વખતે **ચાણુકયે ચદ્રગુપ્તને** ઉદ્દેશીને કહ્યુ આ રહ્યો **ચદ્રગુપ્ત ચદ્રગુપ્તની** શ્રદ્ધા આ પ્રસગે જોવાની છે મોતના મોઢામા મેનાયા છતા એ શ્રદ્ધા રાખે છે, તો જિનેશ્વરના વચનમા 'મારી ધ્યાનમા આવે તો માનુ' એમ કહેનાર કેવો? જિનેશ્વરના કરતા ડાહ્યો? માની શ્રદ્ધા નથી એમ ચોખ્ખુ કહો ત્રસ જીવનિકાયની શ્રદ્ધાનુ તત્ત્વ જબરજસ્ત નથી જૈનત્વનુ તત્ત્વ સ્થાવર કાયને જીવ તરીકે માનવામા છે છ જીવનિકાયની દયા એ શહેનશાહત એ છ જીવનિકાયને જાણનાર, પ્રરૂપનાર શહેનશાહ એને અગે જેને વફાદારી હોય તેને જિનેશ્વરના પગથિયામા ઊભા રહેવાનુ સ્થાન છે જેને શ્રદ્ધા નથી તેને જિનેશ્વરના પગથિયે ચઢવાનો હક નથી ત્રસમા દયા પાળનારા તો બીજા મતમા ઘણા છે

વાડ ચીભડા ગળે એ કેવો ન્યાય?

શહેનશાહને શહેનશાહતને અગે વફાદારીના સોગન લેવા પડે છ કાયને છોરુની પેઠે ઉછેરે, જાળવે તેને અધિકાર મળે વાડ ચીભડા ગળે એ અન્યાય કહેવાય જો છ જીવનિકાયની દયા કરનારના પટ્ટધરો છ જીવનિકાયની દયા ઉપર કુચડો ફેરવે તો વાડે ચીભડા ગળવા માડયા શરણુ તરીકે નિયત કરેલા ભય તરીકે થાય

પહેલી **આચારાગની** ગોઠવણુ આચારમા સ્થિત અને

વિચારમા સ્થિત થાય પછી ઠાણુાગ અને પછી મહાવ્રત

દ્રવ્ય-દુ ખ દૂર કરવા માટે શાસન સ્થાપવાની જરૂરિયાત

જીવનુ બાહ્ય હિત નહિ તપાસો અને બાહ્ય અહિત ન છોડો, તો અભ્યતર હિત સર્જી શકો નહિ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર મેળવી દેવુ શા માટે? કર્મબધનથી છૂટવા કર્મબધન હોય તો શુ નુકશાન? દ્રવ્ય-દુ ખે દુ ખિયો થાય સસારમા રખડનારો થાય જિનેશ્વર મહારાજે આ તીર્થ સ્થાપ્યુ છે, શાસન પ્રવર્તાવ્યુ છે તે સીધા દ્રવ્ય-દુ ખ ટાળવા માટે જગતને દુ ખી થતુ દેખ્યુ, દુ ખમા કોઈ શરણુ નહિ તે તીમતર દુ ખી થતુ દેખ્યુ ત્યારે શાસન પ્રવર્તાવ્યુ જેને નાક, કાન નથી, તેને નથ-વાળી શા કામની? તેમ જો જન્મ, જરા ને રોગ વગેરે ઉપર તત્ત્વ ન હોય, તેના દ્રવ્ય-પ્રાણોના નાશ ઉપર તત્ત્વ ન હોય તો શાસન સ્થાપવાની જરૂર ન હતી દ્રવ્ય-દુ ખ એટલે જન્મ, જરા ને મરણનુ દુ ખ તીર્થ કરને અગે દ્રવ્ય-દુ ખ ટળવાને અગે મહિમા જણાવવામા આવ્યો દ્રવ્ય-દુ ખો તરફ ખેદકારી હોય, તો પછી જિનેશ્વરને શાસન સ્થાપવાની જરૂર નથી

'પ્રાણ' શબ્દ રાખવાનુ કારણ

પાચે મહાવ્રતોમા પહેલુ મહાવ્રત હોય તો તે પ્રાણાતિપાતનુ વિરમણ છે 'પ્રાણાતિપાત' કેમ રાખ્યુ? દ્રવ્ય-પ્રાણ અને ભાવ-પ્રાણ તરીકે પ્રાણના વિભાગ કરી ગયા પ્રાયશ્ચિત્ત-શુદ્ધિ પ્રાણ ઉપર આધાર રાખે છે જીવ કોઈ દિવસ મરતો નથી તેનાથી વિરમવાનુ હોય નહિ તેથી 'પ્રાણ' શબ્દ રાખ્યો

અતિપાત કરતા 'વધ' શબ્દ શુ ખોટો હતો? અતિપાતન

અતિપાત' એ 'हन्' ધાતુનું રૂપાંતર છે અને 'हन्' એ 'जिघांसा' એટલે હણવાની ઇચ્છામાં ધાતુ છે 'પાત' સામાન્ય પડવામાં છે સ્થાપેલું ચાલ્યું ન ગયું, નીચે પડ્યો. ઊર્ધ્વનો વિયોગ કરી, અધના સંયોગ માટે વપરાય સ્વતંત્ર 'પાત' શબ્દ એકલા અધઃપતનમાં જાય 'અતિપાતન' એટલે 'નાશ' જે જીવની હિંસા કરી હોય તે જીવે પર્યાપ્તિ-નામકર્મ બાંધ્યું હોય તેને અંગે ઇંદ્રિય-પર્યાપ્તિ થઈ અને શ્વાસ લેવાની તાકાત આવી પુણ્યનું વૃક્ષ ઊગી ગયું એને જેણે મારી નાખ્યો તેણે એ કાપી નાખ્યું પર્યાપ્તિ-નામકર્મને પુણ્યમાં લઈએ છીએ ખેડુતને કાર્તિક મહિનો થયો હોય તે વખતે તીડ પડે શું થાય? આ વિચારે પહેલા ભવનું બાંધેલું પુણ્યના ઉદયને લીધે બધી પર્યાપ્તિ મળી ગઈ છે અત્યારે પુણ્ય ભોગવતો કલ્લોલ કરે છે પુણ્યનું ઝાડ ફળીને તૈયાર થયું છે ફળો ભોગવાય તે વખતે સાફ પુણ્યનું ઝાડ જડમૂળથી ઉખેડી નાખ્યું કણબી પેરે ડરે તે ખાશે ખરો, પણ તીડે સત્યાનાશ વાળી નાખ્યું

ભાવ-પ્રાણોનો આધાર દ્રવ્ય-પ્રાણ

ડિંભામાં કેમ લાગે છે? 'અતિપાત' શી ચીજ છે? ઝાડ ઊભું હોય તેને પાડી નાખે તેમ પુણ્ય પ્રકૃતિ જેને મળેલી તેનું પડવું પ્રાણના અતિપાતન કરાતા પુણ્યના ફળનું અતિપાતન થાય સ્પર્શન-ઇંદ્રિયનો ક્ષયોપશમ આત્માની જડ જ્ઞાન ભાનની જડ શરીર ને ઇંદ્રિયો એ સિવાય આપણી પાસે જ્ઞાન નથી આપણે શરીરને આધારે રહેવાવાળા છીએ ખેડુતને ખેતી! ઉપર જીવન છે સર્વજ્ઞો તો અનંત જ્ઞાનમય હોય છે આ ખેડુત તો આની ઉપર જીવે છે સ્પર્શ વગેરે પાંચ પ્રકારના

નાન આ શરીરને લીધે છે આત્માની જડ જ્ઞાન છે, પણ નાનની જડ સસારીને અગે કેવળ શરીર ને ઇંદ્રિયે છે જેણે શરીર ને ઇંદ્રિયેનો નાશ કર્યો તેને આત્માના સર્વસ્વને નાશ કર્યો મનુષ્યને અગે મરણ એ સમ્યક્ત્વનો વિઘાતક શરીરનો નાશ કર્યો તેણે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રનો નાશ કરેલા છે ભાવ-પ્રાણની રક્ષા કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે દ્રવ્ય-પ્રાણની રક્ષા કરવાની જરૂર છે ભાવ-પ્રાણનો આધાર દ્રવ્ય-પ્રાણ છે મારનારે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર આત્માનુ સ્વરૂપ તેનો નાશ કર્યો પુણ્યનુ ઝાડ ફળ્યુ ફૂલ્યુ હતુ આખુ ઝાડ ઉખેડી નાખ્યુ આત્મા વધીને ગોચે ચઢેલો હતો મેરૂ પર્વતના ઉપર ચઢનાને ધક્કો મારનો એનો અર્થ શો? જન્મની બાકી નહિ આ જીવ અણુમમજુ અવસ્થામા ગર્ભમા આવ્યો હતો તે ચઢયો એણે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર મેળવ્યા તેના દ્રવ્ય-પ્રાણનો નાશ થયો ત્યારે બધાનો ચૂરો વઇ ગયો જીવની હિંસા એ મોટુ નુકશાન છે દ્રવ્ય-પ્રાણનો નાશ થતા ભાવ-પ્રાણોનો નાશ થાય છે જીવની હિંસા એ મોટામા મોટુ પાપ છે પુણ્યનુ ઝાડ નાશ પામ્યુ પ્રાણનો પ્રહાર કર્યો છે દીવો ઓલવીએ એટલે અજવાળુ આપોઆપ હાની જાય છે તેમ પ્રાણનો નાશ કરનાથી પુણ્યરૂપી વૃક્ષ નાશ થાય છે

'વિરમવુ' એટલે શુ? છૂટા પડવુ આખા મહિના આમરૂ લીધી જેલમાથી કયારે છૂટયો? એમ પૂછાય એટલે આમરૂ લીધી તમે હિંસાથી પાછા હઠવાનુ કહો છો એટલે ચોક્કસ થયુ કે હિંસામા પેઠેલા હતા સઘને 'હિંસાખોર' કહો છો! સર્વ હિંસાથી વિરમાવો છો તેથી સર્વ સર્વ પ્રકારે હિંસા કરનારા હતા એમ તમે સાબિત કર્યુ હવે ચોરી ન કરીએ

એટલે જુલમ કર્યો ને ? બધાની વચ્ચે 'ચોર' ઠરવી દીધો જેલમાથી છૂટયો તે 'જેલમા ગયો' હતો, તે જાહેર કરવા જેવુ હતુ હિંસા છોડો એટલે 'હિંસાખોર' સાબિત કરો છો પોલીસ (Police)ની કોર્ટમા જઈ ગુનેગાર એકરાર (કબૂલાત) કરે તો બચાવનો રસ્તો નહિ તેવી રીતે બીજાએ કહ્યુ જેલમાથી કયારે છૂટયો તો જેલમા કયારે હતો તે સાબિત કરવુ રહ્યુ પણ તમે તો કહેવડાવો છો, અમે ચોરી છોડીએ છીએ તમે કહ્યુ હોત કે ચોરી છોડ તો બચાવનો રસ્તો હતો પહેલા વ્રતમા કબૂલ કરાવ્યુ કે સર્વ હિંસાથી પાછો રહુ છુ એટલે સાબિત કરાવ્યુ કે સર્વ હિંસામા હતો

'સર્વ હિંસામા છે કોણ?' એમ કહે તેને બચાવ કરવાનો હક રહે પણ હવે હુ હિંસા છોડી દઉ છુ એમ બોલે તેને બચાવનો રસ્તો ન રહે આ મન કરીને તમારા સર્વ ભક્તોને હિંસા કરનારા બતાવ્યા

શકા—એનુ અપાદાન થતુ હોત તો સ્થિર હોય તેને પચમી લાગે ઘોડાથી માણસ પડયો તેમ પ્રાણાતિપાતથી છૂટો પડયો પ્રાણાતિપાતને સ્થિર બનાવી આત્માને ઘોડા ઉપર બેઠેલા માણસની પેઠે હિંસાથી જીવને ખસેડયો અને આથી જ वृक्षात् पर्णानि पतति કહીએ છીએ પણ તમે તો હિંસાથી સાધુ ખસે છે એમ કહેવા કરતા સાધુથી હિંસા ખસી ગઈ એમ કહો છો એક તો પ્રાણાતિપાતથી વિરમવાનુ કહીને 'હિંસાખોર' બનાવ્યા અને હિંસાથી જીવ ખસે છે એમ કહો છો પણ જીવથી હિંસા ખસે એમ નહિ એના સમાધાનો આપવા પડશે

નાન આ શરીરને લીધે છે આત્માની જડ જ્ઞાન છે, પણ જ્ઞાનની જડ સ સારીને અ ગે કેવળ શરીર ને ઇદ્રિયો છે જેણે શરીર ને ઇંદ્રિયોનો નાશ કર્યો તેને આત્માના સર્વસ્વનો નાશ કર્યો. મનુષ્યને અ ગે મરણ એ સમ્યક્ત્વનો વિઘાતક શરીરનો નાશ કર્યો તેણે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રનો નાશ કરેલો છે ભાવ-પ્રાણુની રક્ષા કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે દ્રવ્ય-પ્રાણુની રક્ષા કરવાની જરૂર છે ભાવ-પ્રાણનો આધાર દ્રવ્ય-પ્રાણ છે મારનારે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર આત્માનુ સ્વરૂપ તેનો નાશ કર્યો પુણ્યનુ ઝાડ ફળ્યુ ફૂલ્યુ હતુ આખુ ઝાડ ઉખેડી નાખ્યુ આત્મા વધીને ગોચે ચઢેલો હતો મેરૂ પર્વતના ઉપર ચઢેનાને ધક્કો મારેલો એનો અર્થ શો? જીવમની બાકી નહિ આ જીવ અણસમજુ અવસ્થામા ગર્ભમા આવ્યો હતો તે ચઢયો એણે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર મેળવ્યા તેના દ્રવ્ય-પ્રાણનો નાશ થયો ત્યારે બધાનો ચૂરા થઇ ગયો જીવની હિંસા એ મોટુ નુકશાન છે દ્રવ્ય-પ્રાણનો નાશ થતા ભાવ-પ્રાણોનો નાશ થાય છે જીવની હિસા એ મોટામા મોટુ પાપ છે પુણ્યનુ ઝાડ નાશ પામ્યુ પ્રાણનો પ્રહાર કર્યો છે દીવો ઓલવીએ એટલે અજવાળુ આપોઆપ હાની જાય છે તેમ પ્રાણનો નાશ કરનારથી પુણ્યરૂપી વન નાશ થાય છે

'વિરમવુ' એટલે શુ ? છુટા પડવુ આખા સઘની આબરૂ લીધી જેનમાથી કયારે છુટયો ? એમ પૂછાય એટલે આબરૂ લીધી તમે હિસાથી પાછા હઠનાનુ કહો છો એટલે ચોક્કસ થયુ કે હિંસામા પેઠેના હતા સઘને હિસાખોર' કહો છો ! સર્વ હિસાથી વિરમાનો છો તેથી સર્વ સર્વ પ્રકારે હિસા કરનારા હતા એમ તમે સાબિત કર્યુ હવે ચોરી ન કરીએ

એટલે જુલમ કર્યો ને ? બધાની વચ્ચે 'ચોર' ઠરાવી દીધો જેલમાંથી છૂટયો તે 'જેલમાં ગયો' હતો, તે જાહેર કરવા જેવું હતું હિંસા છોડો એટલે 'હિંસાખોર' સાબિત કરો છો પોલીસ (Police)ની કોર્ટમાં જઈ ગુનેગાર એકરાર (કબૂલાત) કરે તો બચાવનો રસ્તો નહિ તેવી રીતે બીજાએ કહ્યું જેલમાંથી ક્યારે છૂટયો તો જેલમાં ક્યારે હતો તે સાબિત કરવું રહ્યું પણ તમે તો કહેવડાવો છો, અમે ચોરી છોડીએ છીએ તમે કહ્યું હોત કે ચોરી છોડ તો બચાવનો રસ્તો હતો પહેલા વ્રતમાં કબૂલ કરાવ્યું કે સર્વ હિંસાથી પાછો વળું છું એટલે સાબિત કરાવ્યું કે સર્વ હિંસામાં હતો

'સર્વ હિંસામાં છે કોણ ?' એમ કહે તેને બચાવ કરવાનો હક રહે. પણ હવે હું હિંસા છોડી દઉં છું એમ બોલે તેને બચાવનો રસ્તો ન રહે. આ વ્રત કરીને તમારા સર્વ ભક્તોને હિંસા કરનારા બતાવ્યા

શંકા—એનું અપાદાન થતું હોત તો સ્થિર હોય તેને પંચમી લાગે ઘોડાથી માણસ પડયો તેમ પ્રાણાતિપાતથી છૂટો પડયો પ્રાણાતિપાતને સ્થિર બનાવી. આત્માને ઘોડા ઉપર બેઠેલા માણસની પેઠે હિંસાથી જીવને ખસેડયો અને આથી જ वृक्षात् पर्णानि पतति કહીએ છીએ પણ તમે તો હિંસાથી સાધુ ખસે છે એમ કહેવા કરતા સાધુથી હિંસા ખસી ગઈ એમ કહો છો એક તો પ્રાણાતિપાતથી વિરમવાનું કહીને 'હિંસાખોર' બનાવ્યા અને હિંસાથી જીવ ખસે છે એમ કહો છો પણ જીવથી હિંસા ખસે એમ નહિ એના સમાધાનો આપવા પડશે

કરે પણ અદરથી છે કે નહિ? ભાન ચારિત્રને બધા માનવા તૈયાર છે પણ ક્યારે માને? સભરની વ્યાખ્યાએ કરીને પણ તે સિવાય માનવા તૈયાર નથી બરોબર શેર શેરના હિસાબનો હોય, રતિભારનો ફરક ન હોય, માન સભવ, પણ તે સભવ ધારીને તોલવામા મેલીએ તો કોઇ બરોબર ન રાખે છાપ વગરના કાટલા બરોબર છે એમ કેટલા માનશે? વ્યવહારમા તો છાપવાળાને જ લાવીશુ જેને ભાવ-ચારિત્ર ને ભાવ-ત્યાગ હોય તેને મોક્ષ થાય છે દ્રવ્યથી ત્યાગ છે, જેને દ્રવ્યથી પણ વિરતિ છે ને જેને દ્રવ્યથી ક્રિયાકાડરૂપ ચારિત્ર છે તેને માનવાના શાથી? છાપ પડવાથી દ્રવ્ય ત્યાગને અગે જ વ્યવહાર જેની પાસે સ્ત્રી, હથિયાર કે માળા એ ત્રણે હોય તેને 'દેવ' માનીશુ નહિ ભાવ-પરિણતિમા જાઓ તો આ કથન ખોટુ પૃથ્વીચદ્ર સરખાએ સ્ત્રીના હાથમા હાથ મેળવ્યો છે ભાવ ચઢી ગયો તો પામી ગયા દ્રવ્ય છે જૈન શાસનની મજબૂતી એ છે કે હથિયાર હોય, ભલે અદરથી હૃદય ચોકખુ હોય તો પણ તેમને 'દેવ' માનવા તૈયાર નથી દ્રવ્ય-આચાર જ ઉપર મહત્તા જો દ્રવ્ય-આચાર ઉપર મહત્તા ન હોય તો અહીં ભાવના ભોગે દ્રવ્ય-ત્યાગને ચિહ્ન તરીકે રાખ્યો કેવળજ્ઞાનની પરિણતિ થઇ હોય પણ હથિયારવાળો હોય તો 'દેવ' નહિ બહાર સ્ત્રીનો ત્યાગ નથી પણ કેવળજ્ઞાનની પરિણતિ થઇ હોય તો પણ દેવ નથી બહારનો વ્યવહાર નથી કેવલી થયા એટલે સપૂર્ણ ગુણ છે બાહ્ય વ્યવહાર ન હોય તો સપૂર્ણ ગુણ આદરવા લાયક નહિ, ભલે એના આત્માને એ ફાયદો કરે

દ્રવ્ય-ત્યાગની ખાસ જરૂર

ભરત મહારાજાની સભામાં ઈંદ્ર મહારાજ આવ્યા. કેવળ જ્ઞાન થઈ ગયું તે જાણ્યા છતાં ઈંદ્ર સભામાં બેસતા વિરતિને નમસ્કાર કરીને બેસે છે. એવો ઈંદ્ર કેવળજ્ઞાન જાણીને આવ્યો છે પણ વંદન બંધ એ ચોકખું કહે છે. દીક્ષિત થાઓ. વિચારો, રસોઈ થઈ ગઈ છે, ચૂલો મગાવો. એના જેવું ઇંદ્રનું કથન છે. જેને આત્મામાં ત્યાગ વસી ગયો છે તેને ઉત્પન્ન થતી વખત બહારની ચીજ અશુદ્ધ રહી પણ ઉત્પન્ન થયા પછી અશુદ્ધ કેમ રહે? જે મનુષ્ય મોહના ઉદયમાં, કષાયના ઉદયમાં હોય તેના મોહ, કષાય શુદ્ધ થઈ ગયા માનીએ તો બહારની ચીજ રહેવી જોઈએ નહિ, ખસવી જોઈએ. આથી જ કેવળજ્ઞાન થઈ ગયા છતાં તેને દ્રવ્ય-ત્યાગ કરવો જોઈએ.

અન્યલિંગે કે ગૃહલિંગે સિદ્ધના દૃષ્ટાંતનો અભાવ

દ્રવ્ય-ત્યાગ જીવને થતો કેમ નથી? પુદ્‌ગલાસ્તિકાય એટલે બધી સ્ત્રી, કુટુંબકબીલો વગેરે પરિણતિ થયા વિના ચોથું ગુણઠાણું નથી. ત્યાગ થતો કેમ નથી? દ્રવ્ય-ત્યાગને રોકનારી ચીજ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાય. કેવળજ્ઞાનને રોકનારા કેવળ જ્ઞાનાવરણીય. દ્રવ્ય-ત્યાગ એ સ્વભાવ થઈ ગયો હોય તો કેવળજ્ઞાન એ આત્માનો સ્વભાવ થઈ ગયો તે વખતે જરૂર ત્યાગ થવો જોઈએ. અન્યલિંગે સિદ્ધ ને ગૃહલિંગે સિદ્ધ તેઓ છે કે જેમને કેવળજ્ઞાન પછી પૂરી બે ઘડીનું આયુષ્ય હોય નહિ. બાકી જેમને બે ઘડી આયુષ્ય હોય તે અન્યલિંગે સિદ્ધ કે ગૃહલિંગે સિદ્ધ કહી શકાય નહિ. ભરત મહારાજે કેવળજ્ઞાન પછી દસ હજાર વર્ષ સાધુપણું પાળ્યું, વર્ષાવલીથી વિચર્યા છે

લીધું જો અન્યલિંગ કે ગૃહલિંગ સિદ્ધનું ઉદાહરણ લેવા જઈએ તો આ ચોવીસીમા નથી દૃષ્ટાન્ત તે કે ગૃહસ્થપણામા કેવળજ્ઞાન પામ્યા હોય ને તરત મોક્ષે ગયા તેવુ જોઈએ તેવુ દૃષ્ટાંત મળતુ નથી

કેટલાક ગ્રંથકારોએ ગૃહિલિંગે સિદ્ધમા મરુદેવામાતાનું દૃષ્ટાંત આપી દીધુ તેમ આપી દેવુ હતુ ને? અહીં કેવળજ્ઞાન થયુ, પછી આયુષ્ય હતુ, સાધુપાઠ લીધુ ઉપચાર કરીને ભરત મહારાજા અને વલ્કલચીરીને ગૃહિલિંગે ને અન્યલિંગે સિદ્ધમા લીધા

ચારિત્ર એ તો આત્માનો સ્વભાવ

બાહ્ય-ત્યાગ એ આત્માનો સ્વભાવ છે જો એ ત્યાગ એ આત્માનો સ્વભાવ ન હોય તો પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને અપ્રત્ય-ખ્યાનાવરણીય કષાય માનવાની જરૂર શી? કેવળજ્ઞાન થયુ એટલે રખડવાના નથી મોક્ષ હાથમા છે તો ચારિત્ર શુ કામ લેવુ પડયુ? ચારિત્ર એ આત્માનો સ્વભાવ છે એ પ્રગટ થાય તેમા નવાઈ શી? જેને બાહ્ય-ત્યાગ ન હોય તેને આત્મસ્વભાવ ચોકખો થયેલો નથી, તેથી સ્ત્રી, હથિયાર કે માળા રાખવાવાળા દેવ' નહિ જે દ્રવ્યનો વિરોધ છે એ ખસેડનામા ન આવે તો દેવત્વને અટકાવે તેથી કુદેવનુ ચિહ્ન માન્યુ

દેવને આપણા જેવી મુશ્કેલી ન હોય

હથિયાર શાને માટે રખાય? શત્રુપણાની બુદ્ધિ પહેલા હોય તો શત્રુને મારવો આ બુદ્ધિ 'સ્ત્રી' એ મોહનો ચાળો હોય તો જ સ્ત્રીનો સકલ્પ માળા કેમ? સામાયિક, પડિક્ક-મણામા ગણે એ શુ નડી? માળા નથી જુલમ, પાપનુ સ્થાન નથી એમા કુદેવપણુ કયાથી આવી ગયુ? મનુષ્યોની દૃષ્ટિ

પહોચે નહિ ત્યા સુધી એમને વસ્તુની સત્ય સ્થિતિ માલૂમ ન પડે માળા ધર્મસ્થાનમા હોય છે એવુ માની લે છે માળા શા માટે રાખવી પડે તેનો વિચાર કર્યો? એકનો આઠ યાદ ન રહે–પાચ પહર લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ આવે ત્યા મુશ્કેલી થઇ પડે છે એ આપણી મુશ્કેલી ટાળવા માટે માળા છે ભજન કરવા માટે છે ખરી આપણને મુશ્કેલી તેવી દેવને મુશ્કેલી નથી

માળા એ અજ્ઞાનનુ–મોહનુ ચિહ્ન

જેને એકસો આઠ, સાડની મુશ્કેલી તે લોકાલોક શુ જાણશે? બીજી બાજુ માળા શુ કામ લો છો? પાપ તોડવા–ઇશ્વરનુ ભજન કરવા પાપ છે, મહાપુરૂષ છે મહાપુરૂષના પ્રતાપે પાપ તોડવુ છે? મહાપુરૂષને જપવા દ્વારાએ પોતાના પાપ તોડી રહ્યા છે જેઓને પાપ તોડવાના હોય તેને 'દેવ' તરીકે માનવા? માળા એ અજ્ઞાનનુ–મોહનુ ચિહ્ન છે

ગુરૂને અગે પણ કસાઇ હોય અને ગુણઠાણે ચઢી ગયો હોય બને કે નહિ? દ્રવ્ય થકી કુળની રીતિએ પ્રવર્તી રહ્યો છે એવામા ભાવના ચઢી તો કેવળજ્ઞાન પામે કે નહિ? તેમ છતા એને 'ગુરૂ' તરીકે માનીશુ નહિ કેમકે ત્યાગની પરિણતિ ભલે છે પણ આચાર નથી પરિણતિ ચોકખી હોય પણ દ્રવ્ય–ત્યાગ ન હોય તો 'ગુરૂ' તરીકે માનવાના નથી

ગૌતમસ્વામીનુ ઉદાહરણ

તુગીઆ નગરીમા ગૌતમસ્વામી બજારમા નીકળ્યા દાડો ખભામા નાખ્યો આખા બજારમા કોઇએ નમસ્કાર ન કર્યો પાછા બરાબર રાખીને આવ્યા તો બધાએ નમસ્કાર કર્યો શાસ્ત્રમા આવો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ નથી પણ કહેવાય છે માટે કહુ છુ.

અદરનુ અશુદ્ધ હોય પણ બહાર શુદ્ધ હોય એ આરાધક છે બહાર સારૂ છે પણ અદરનુ માલમ પડયુ નથી તો એ આરાધક છે જે મનુષ્ય માયા મમતામા મૂઝાયો તેને ત્યાગ કરતા આકરૂ પડે જેની પરિણતિ સુધરી છે તે કેમ ન છોડે? કુદેવના લક્ષણ તરીકે હથિયાર, સ્ત્રી ને માળા ગણી શકીશુ અદર હોય તેની વાત બહારનાની વાત શી? ઝાડ નવપલ્લવ હોય તો માનવુ કે અદર અગ્નિ નથી કુદેવ, કુગુરૂ ને કુધર્મના લક્ષણો ગાથ્યા તે વિચારીશુ શાસને સર્વ આચારથી કહ્યુ ગણધરોએ દ્વાદશાગી ગૂથતા આચારાગને જ પ્રથમ સ્થાન આપ્યુ

આચાર એ તો જૈન શાસનની મુદ્રા

ભાવની પરિણતિ ઉત્પન્ન થઈ કોને ગણીએ? ભાવ થાય તેને પરિણામ ચોકખાનો અર્થ એ કે આ બધુ છોડુ એવી બુદ્ધિ થાય છોડવાની બુદ્ધિ થઈ તો પરિણામ ચોકખા જેને મ યોગ ભય કર લાગે તે બીજો મનાવવા આવે તો કહે આ ન હેય

શિવકુમારનુ ઉદાહરણ

શિવકુમાર કેવી પરિણતિએ ત્યાગમા રહ્યો છે! ગજાના કહેવાથી શ્રાવક આવ્યો છે વિનયની સ્થિતિ ચઢતી કરીને વાત કહી દ્રવ્ય ખરાબ છે ભાવ સારો છે તેના ભાવમા સમારનો ભડકો ઊઠેલો છે ભાવમા હોય તેમા ભવની કિંમત કરવાની નથી શિવકુમાર એટલો બધો ત્યાગી હતો કે ભાવની સ્થિતિમા તેને થયુ આ શુ?

જેને ભાવ-પરિણતિ હોય તેને દ્રવ્યથી પણ ન છટયુ તેથી ભડકો થાય પહેલા ભાવ જાણવાને માટે ભાવ લાવવા માટે, ટકાવવા માટે આચારની જરૂર આચારને આધારે તીર્થ જૈન

શાસનનો સિક્કો 'આચાર' છે એ જૈન ટંકશાળનો સિક્કો છે પરિણતિ એ આત્માનુ સ્વરૂપ છે આચાર એ જૈન શાસનનો સિક્કો છે રાજા ભંડાર કે કોઠાર તપાસે તેના કરતા પહેલી મુદ્રા હાથમા લે તેવી રીતે જૈન શાસનમા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર જરૂરી છે પણ આચાર એ જૈન શાસનની મુદ્રા છે

આચારાગથી આચારની અને સૂયગડાગથી વિચારની વ્યવસ્થા કરી ઠાણાગજીમા વાત આવી હતી કે જીવહિંસા બધ કરો એવુ કોને કહો છો? ચોરી કરવી બધ કરો એવુ કહો તો ખરા? જે મનુષ્યો પાપ કરતા નથી તેઓને પાપ કરવાનુ બધ કરો એમ કહી શકાય નહિ એના મોઢામા બોલાવો છો, હુ ત્રસ ને બાદરની હિંસાથી વિરમુ છુ તમે બધાને હિંસક ઠરાવો છો

વળાવો શુ કામ લીધો?

અપાય બે પ્રકારે એક કાયાના સસર્ગથી ને બીજો બુદ્ધિના સસર્ગથી અપાય એટલે છટાપણુ બનવાના પ્રસગની બુદ્ધિથી સબધ કરીને છોડવુ આવો પ્રસગ આવે તો પણ મરવુ નહિ તેનુ નામ 'અપાય' કાયાના સસર્ગથી ત નિયમે છે કાયાનો સસર્ગ છે વળાવો શુ કામ લીધો? એ તો ચોરથી રક્ષણ કરે ચોર આવ્યો કયારે? જોરે લીધો કેમકે કદી ચોર આવી પડે તો બચાવ કરે એ બુદ્ધિથી લીધો છે બુદ્ધિનો સસર્ગ બુદ્ધિથી ચોરોની કલ્પના કરી તેને ખસેડવાનુ વિચાર્યું હિંસાના પચ્ચક્ખાણ કાયાની બુદ્ધિથી જે હિંસા નથી કરતા તેને અગે બુદ્ધિનો સસર્ગ છે કદાચ પ્રસગ આવી પડે તો મારે તો ન જ કરવુ સટ્ટો રમનારો સટ્ટાના પચ્ચક્ખાણ કરે તો કાયાથી સસર્ગ સટ્ટો રમતો નથી તે પચ્ચક્ખાણ કરે તો બુદ્ધિથી

સમર્ગ સર્વ પ્રાણાતિપાતવિરમણ સર્વ જીવની હિંસાથી વિરમવાનું રાખ્યું તે સર્વ જીવની હિંસા કરતો હતો એમ નથી બુદ્ધિથી વિરમવાની બુદ્ધિ છે જેવી રીતે બુદ્ધિથી ચોરોની કલ્પના કરી ચોરો આવી પહોંચે અને રક્ષણ કરે તેથી વળાવો લીધો તેમ હિંસાને અગે કલ્પના આવે, પ્રસગે આવી જાય તો પણ મારે હિંસા કરવી નહિ બુદ્ધિથી બધી હિંસાઓ કલ્પી, તેથી દૂર રહ્યો ચોરી છોડ એ ચોરને જે કહેવાય દુનિયામા કાયાના સમર્ગના દષ્ટાતો છે માટે જોડે ધ્યાન રાખ વફાદારીના સોગન લેવાય છે ત્યા પ્રજા શુ બેવફાદાર હતી? બેવફા થયો હોય તે જ લે ને? ના પણ બિનવફાદારીનો પ્રસગ આવે તો બિનવફાદારી નહિ કરૂ વફાદારીથી ચાલીશ એ આશયે સોગન લે છે આથી જે હિંસાથી વિરમવાનુ કહે છે તે હિંસા કરતો જ હોય એ નિયમ નથી અહીં 'અપાદાન' કહીને પચમી કહી તેથી અહીં અપાદાનમા પચમી લેવાની છે આ સર્વ પ્રકારની હિંસા બુદ્ધિથી સમજી લીધી છે બુદ્ધિથી આત્માએ સસર્ગ કર્યો છે અને આવો પ્રસગ આવે તો તે ન કરવી અહીં કાયાના સમર્ગનો અપાય નથી

'સર્વ' કહેવાનું કારણ શું?

'સર્વ' વિશેષણની જરૂર શી? એક ઘટનુ ઘટપણુ ઓળખ્યુ તો દુનિયાના બધા ઘડા ઓળખાઈ ગયા રતિભર સોનાને પારખ્યુ તો આખા જગતનુ સોનુ પારખ્યુ સોનાપણુ ખ્યાલમા આવવાથી જગતનુ સોનુ પારખ્યું કટકો ન દેખ્યો પણ સોનાપણું ખ્યાલમા હતુ હિંસાપણું તે તમેશે ખ્યાલમા રાખો તો પછી સર્વથી કહેવાની જરૂર શી? સર્વ હિંસામા હિંસાપણુ હોય તો હિંસાથી વિરમો એટલુ બસ 'સર્વ શબ્દ'

નકામો છે જે જે હિંસા હોય તે બધાથી આપોઆપ વિરમવાનુ થઈ જશે 'સર્વ' મેલવાનુ કામ શુ? જેને હિંસામા છૂટી રાખવી હશે તે કહેશે: સ્થૂલથી વિરમુ છુ એ એના પચ્ચક્ખાણ લે એમા દુ:ખ તે અજબી લે

'સર્વ' શબ્દ રાખવાથી બે લાભ

'સર્વ' શબ્દ મેલીને ફાયદો શો? કારણ બે છે એક મહાવ્રતપણુ જણાવ્યુ છે પ્રાણાતિપાતવિરમણ એમા મહાવ્રતનો ધ્વનિ નથી જ્યારે 'સર્વ' આવે ત્યારે મહાવ્રતનો ધ્વનિ છે દેશથી વિરતિ કરે તેનુ નામ 'અણુવ્રત' સર્વથી વિરતિ કરે તેનુ નામ 'મહાવ્રત' 'સર્વ' શબ્દ જોડે તેથી મહાવ્રતપણુ સમજાય છે એક ઘરને કુટાવ્યો ઘરને કુટાવ્યો કે નહિ? રૂઢ શબ્દો દેશમા કામ કરે છે ચૌદ સ્વર એકઠા થાય તો સ્વર કહેવા કે એકવા એકવામા સ્વરપણુ છે? સર્વ પ્રકારની હિંસા છોડવા માટે 'સર્વ' લેવાની જરૂર છે પ્રાણાતિપાતથી વિવક્ષિત પ્રાણાતિપાત નહિ જેમ ઘી લોટામા ભર્યું હોય અને પછી કોઈ ઘી પી ગયો તો એ બધુ ઘી પી ગયો એમ જણાવ્યુ તો શુ દુનિયામા ઘી નથી? ના તેમ નથી ગણ્યુ અહીં લોટા પૂરતુ 'બધુ' સમજવાનુ છે અહીં પ્રાણાતિપાતમા પ્રાણાતિપાતની એક વસ્તુ છોડી દે, તો તેથી પ્રાણાતિપાતનુ વિરમણ થઈ જાય એવુ કોઈ કહે તેથી મહત્ત્વના ઉદ્દેશમા જણાવી ઉત્તરમા 'સર્વ' કહ્યુ અને તેથી નિરવિશેષ 'સર્વ' લેવુ એમ જણાવ્યુ છે તેથી 'સર્વ' શબ્દ મેલવો જોઈએ મહાવ્રત લેવુ જોઈએ

'વેરમણ'નો અર્થ

વેરમણ એટલે વિરમણુ જે લોકો વસ્તુ સમજી શકતા નથી

સમ્ ઉપસર્ગ-ધાતુ સાથે ઉપસર્ગ જોડાય અત્મત સર્વ કાળને માટે સરકવુ-ખસ્યા કરવુ તેનુ નામ 'સસાર' હતું હમેશા ભટકયા કરવુ તેનુ નામ 'સસાર' ધાતુને ઉપસર્ગ જોડાય કે નામને જોડાય તેનો ખ્યાલ નહિ સમ્યક્સાર કરે વિરમણથી વિશેષે રમણ વિરમણ એવો અથ કરવાવાળા બિચારા ઢોરચારવાવાળા હોય તો જુદી વાત 'થી' કયા લાગે ? વિશેષે લેવુ હોય તો સપ્તમી લેવી પડે પચમી વિભાગમા તો વિરમણનો 'પાછુ હઠવુ' એ અર્થ કર્યા સિવાય છટકો નથી એ જ જગો પર સપ્તમી હોત તો વિશેષ રમવુ થઈ જાત પચમી કરીને ચોખ્ખુ જણાવી દીધુ કે પ્રાણાતિપાતથી છટા પડવુ 'સર્વ' પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ કહેવુ હતુ ને ? 'ત્યાગ' શબ્દ રાખ્યો હોત તો 'મોટો' શબ્દ ન હોતો પડત ને પચમી પણ ન લેવી પડત જગતમા આશ્રવની પ્રવૃત્તિ કોઈ દિવસ બધ થવાની નથી પગ બચાવવા હોય તેણે પોતે જોડા પહેરી લેવા દુનિયામા કાટા ન હોય તેવો પ્રસગ ન આવે જગત કર્મના સકજામા સપડાયેલુ છે તેમ આશ્રવમા ગડમથલ કર્યા કરવાનુ છે તારે વિરમવાનુ છે, આશ્રવ તારાથી વિરમે નહિ

પચ્ચક્ખાણ કરે તેજ કર્મથી બચે

આ ઉપરથી ધ્વનિત કરે છે કે અનાદિ કાળથી જીવ આશ્રવમા પડેલો છે પ્રાણાતિપાત-વિરમણ ઘોડેથી આદમી પડયો જીવહિંસાથી પાછો હઠયો હિંસા મોટી ચીજ છે મોટી ચીજ ન હોય તો પાછા હઠવાનુ ન હોય આત્માથી હિંસા ખસતી નથી, હિંસાથી આત્મા ખસે છે તેને માટે પ્રાણાતિપાત-વિરમણ હિંસા એ અનાદિની ચીજ છે સસારી જીવ પ્રાણાતિપાત॥ આશ્રવવાળો છે બીજા શાસ્ત્રમા 'કરે તે ભોગવે'

એવી સ્થિતિ છે, જૈન શાસનમાં કરનારો ને ન કરનારો બંને ભોગવે ખૂનનો ગુન્હો હોય છે એક હથિયાર લઈને ખૂન કરનારા તેનો ગુન્હો અને બીજી રીતે વસ્તુ લઈને ખૂન કરનાર તેનો પણ ગુન્હો જ માનીએ છીએ કરે તે ભોગવે ને ન કરે તે પણ ભોગવે એ જૈન શાસનનો નિયમ છે અર્થાત્ જે પચ્ચક્ખાણ ન કરે તે બધાએ ભોગવે એ જૈન શાસનનો નિયમ પચ્ચક્ખાણ કરે તે જ કર્મથી બચે પચ્ચક્ખાણ નહિ કરનારાઓ પાપ કરે કે ન કરે તો યે પાપને બાંધે એકલું જૈન શાસન જ એવું છે કે જે અવિરતિને કર્મ માને છે, બીજા બધા અપ કૃત્યથી કર્મ માને છે જેટલી વિરતિ નહિ તેટલું કર્મ, કરો કે ન કરો ખૂન કરે તે તો ખૂનને અંગે ગુન્હેગાર હોય પણ આ તો ખૂનને જાણતો નથી તેવાને તમે બાંધી ઠગરી દો છો? અહીંથી પાંચમો ગાઉ ઉપર રહેતા ત્રસ જીવો, કે વનસ્પતિને અમે જાણતા નથી તેની હિંસા અમને લાગે? હા વિરતિ નથી કરી તેથી મન પચ્ચક્ખાણ ન કરે એને કર્મ બંધ આવી બીજે નબરે અવિરતિને કર્મબંધનું કારણ રાખ્યું મિથ્યાત્વ સિવાય અવિરતિથી કર્મબંધનું બીજું કોઈ હેતુ કારણ નથી કંપની (Company)ના મેમ્બરો(members) થયા મેમ્બરો ઘેર જઈ બેઠા હાજર થએનાએ ગુન્હો રાજદ્રોહ કર્યો તેમના કરવાથી ગુન્હેગાર આખી ટોળીને ગણવાના પેલા બિચારા તો ઘેર બેઠેલા નિલમાં નહોતા કે નુકશાન થાય તે શેર હોલ્ડરોને ઘેર બેઠા ખમવાનો જે કંપનીમાં મેમ્બરપણે નામ નોંધાયું હોય તેઓ નહોતા કે નુકશાન થયા તે ભોગવવું પડે નુકશાન કેમ થયું તેની ખબર નથી આખા ચૌદ લોકમાં એવું એકે સ્થાન નથી કે જેમાં આપણે ન જન્મ્યા હોઈએ બધાને પોતાના માન્યા

છે વિરતિ કરી નથી તીર્થંકર મહારાજ સરખા ગર્ભથી ત્રણ જ્ઞાન ધરાવનારા યે ઘરથી નીકળ્યા તીર્થંકરથી ઘર નથી નીકળ્યુ, પોતે ઘરથી નીકળ્યા છે અવિરતિ સાથે અનાદિની વિચારીએ આત્મામાથી અવિરતિ ન કાઢી શકાય તમે અવિરતિમાથી નીકળી જાઓ અનાદિ, ધ્રુવ એવી અવિરતિ છે હિંસા અનાદિ કાળની છે માત્ર તમે નીકળી જાવ, એ તો રહેવાની પ્રાણાતિપાત-વિગમણ હિંસા એ અનાદિની જગતની વ્યાપક અને અવિરતિની ચીજ છે એને ખસેડવા માગે તે બને તેમ નથી તારે ખસવુ હોય તો તુ ખસ કૂવા, તળાવ ગળાય નહિ જેટલુ જોઇએ તેટલુ લઈ હાથે ગાળી લે, જગતને ગાળીશ તો ફાવીશ જગતનાને ગાળવા જઈશ તો ન ફાવે તારા પોતાના આત્માને બચાવવો હોય તો ખસી જા જીવ-હિંસાની અવિરતિ અનાદિની સ્થિર છે, હિંસાના કાર્યથી વિરમવાનુ તત્ત્વ નથી હિંસાનુ કાર્ય તો છોડી શકાય તેવું છે, પણ હિંસાની અવિરતિ અનાદિ કાળની છે તેની અવિરતિની પરિણતિથી તારે પાછા હઠવાનુ છે.

હિંસા અ ગે એક જ વિકલ્પ

પ્રાણાતિપાતની અવિરતિથી થતો કર્મબધ શાશ્વતો-નિત્ય બધન થઈ શકે એવો છે તને કલ્યાણની બુદ્ધિ થાય તો તુ ખસી જા તુ અવિરતિ-હિંસાનો ભય સમજ એને છોડ, એ તને ન છોડે દુનિયા વિષયને છોડે મનુષ્ય રિદ્ધિને છોડે છે અને રિદ્ધિએ મનુષ્યને છોડયો-એ બે વાત છે, પણ હિંસા તને ન છોડે એ ચોક્કસ છે, બે ફરને વિલ્ગ નથી બે વિકલ્પ છે જ નહિ, એક જ છે આને અગે બે વિકલ્પ કહે છે (૧) જીવ શરીરને છોડે છે, (૨) શરીર જીવને છોડે છે, હિંસા કોઈ દિવસ જીવને છોડતી નથી હિંસા છોડી છે, જેને વિષયવિષયી,-

જીવ શરીર એને છોડે, એને એ છોડે પણ હિંસાદિક પાપસ્થાનકોમા
એકજ નિયમ છે પાપ જીવને છોડે નહિ જીવને જ પા
છોડવુ પડે તેથી પ્રાણાતિપાત-વિરમણ કહેવુ પડયુ જગતમા
પાપ છે, છે અને છે હિંસા છે, છે અને છે તુ ધારે કે હિંસા
જાય પણ એ કોઇ દિવસ જવાની નથી, માટે તારે જવુ હોય
તો તુ જા આથી પ્રાણાતિપાતથી હું વિરમુ છુ એમ રાખ્યુ
થાભલો ન છોડે તેથી મનુષ્યે થાભલો ન છોડયો ? મનુષ્યે તો
થાય કાપી નાખવી જ જોઇએ જીવે તો જરૂર નીકળી જવુ જ
જોઇએ એ જરૂરિયાત જણાવવાને અગે અહીં પચમી છે
જ્યારે વિરમણ કરૂ છુ ત્યારે જ હુ બચુ છુ અવિરતિથી કર્મો
આનતા છતા એમ 'વિરમણ' શબ્દ અવિરતિનો ખ્યાલ લાવે
આથી અવિરતિથી કર્મો આવે છે એમ જાણીને, એનાથી
દરીને અને એ કર્મ બધ કરવાને 'વિરમણ' શબ્દ મેલવાની જરૂર છે

વિરતિ કે મન ન લેતા 'વિરમણ' શબ્દ કેમ લીધો ?
વિરમણમા 'अनट्' પ્રત્યયથી ભાવ-પ્રત્યય લીધો તો તે કયા
કાળને અગે ? વિરમણમા 'अनट्' એકે કાળનો પ્રત્યય નથી ?

વ્યાખ્યાન ૨૩

તીર્થનો આધાર

ગણધર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્માસ્વામીજી મહારાજે
ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શાસનની પ્રવૃત્તિ માટે અને
મોક્ષમાર્ગ વહેતો રહે તે માટે દ્વાદશાગીની રચના કરતા થકા
જે પૂર્વની પહેલા રચના કરી હતી તેને પહેલા સ્થાપન નહિ
કરતા પહેલવહેલા આચારાગનુ સ્થાપન કર્યું

આચારાંગની રચના (સ્થાપના) કરવામાં આવી કારણકે તીર્થનું રહેવું, ટકવું તે આચારને આધારે છે સર્વ વિરતિના આચારે તીર્થની ઉત્પત્તિ, ટકવું, ચાલવું છે તેમ હોવાને લીધે નિર્ગ્રંથ સિવાય તીર્થ જ નહિ એમ કહેવાય છે

અફળ દેશના

પર્યુષણામાં સાંભળીએ છીએ દશ આશ્ચર્યો તેમાં અભાવિતા પર્ષદ્ નામનું આશ્ચર્ય કહીએ છીએ ભગવાન મહાવીરને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું સમોસરણ દેવતાએ રચ્યું ભગવાને દેશના દીધી પણ કોઈને વિરતિ થઈ નહિ દેશનાને નિષ્ફળ ગણી, જોકે કેટલાક સમ્યકત્વ પામ્યા

સમ્યકત્વ અને ચારિત્રનો સંબંધ

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું તો ચારિત્રને આવ્યા વિના છૂટકો નથી સમ્યક્ત્વ આવ્યા પછી પતિત ન થાય તો સંખ્યાતા સાગરોપમ જેટલી સ્થિતિ ભોગવાઈ જાય ત્યારે ચારિત્ર આવ્યે જ છૂટકો સમ્યક્ત્વને પૂંછડે ચારિત્ર બંધાયેલું છે, પણ ચારિત્રને પૂંછડે સમ્યકત્વ બંધાયેલું નથી પહેલાં વિરતિ મળી ગઈ સમ્યક્ત્વ વગરની તે વિરતિને દ્રવ્ય–ચારિત્ર–દ્રવ્યવિરતિ કહીએ છીએ પણ તેની સાથે સમ્યકત્વ બંધાયેલું નથી ચારિત્ર–આચાર એ અનંતી વખત આવી જાય પણ સમ્યક્ત્વ અનંતી વખત આવે નહિ સમ્યક્ત્વ વધારેમાં વધારે વખત અસંખ્યાત વખત આવે

એક માણસ જાસુસી કરવા આવે તે રાજ્યની સુખસમૃદ્ધિ બધુ દેખે છે, અનુભવે છે પણ તેનું ધ્યેય એક જ છે ચઢતી રાતની કરવી છે સુખ, સુધારો, સમૃદ્ધિ બધું દેખે અપરિમિત સંપો છતાં કયા પોલ છે તે દેખવી છે કિલ્લો આખો મજબૂત હોય, ખાચો કયા પડે તેવો છે તે જુએ, રાજ્યમાં પોલ કયા

છે તે જુએ તેમ આને પુદ્ગલ તરફ ધ્યેય હોય પુદ્ગલની અરુચિની વાત મગજમા ન ઊતરે જેમ વિદ્યા સાધવા બેઠેલો તે વખતે દેવી સામે આવે તો ન જુએ વિદ્યા સાધીને તો રાજપાટ લેવાનો છે હમણા દેવીની સામે જોઇશ તો રાજ્ય ન મળે, તેમ એને દેવલોક નહિ મળે

આશ્ચર્ય કયુ ?

હવે મૂળ વાત પર આવો દ્રવ્ય-ચારિત્ર અનતી વખત આવી જાય તો પણ મોક્ષ કે સમ્યકત્વનો નિયમ નહિ, પણ સમ્યકત્વ આવી જાય તો અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તમા મોક્ષ પામે સખ્યાતા સાગરોપમ પછી ચારિત્ર પામે કોઇ દેવતાઓ સમકિત તો પામ્યા છે મનુષ્યો ન આવવાથી સર્વ વિરતિ ન થઇ એ આશ્ચર્ય મનુષ્યો ન આવ્યા તે આશ્ચર્ય નહિ સર્વ વિરતિ ન થઈ તે આશ્ચર્ય મહાવીરના સમવસરણમા સમ્યક્ત્વ કેઇ જીવોને થઈ ગયુ, છતા તે દેશના સફળ ન ગણાઇ-નિષ્ફળ થઈ તેથી આશ્ચર્ય ગણાયુ સર્વ વિરતિ ન થઈ તેથી આશ્ચર્ય

ચારિત્રને આધારે જ તીર્થ

આચાર પરત્વે જ શાસન અને તીર્થ પહેલી દેશના વખતે તીર્થ સ્થપાયુ નહિ પહેલી દેશનામા સમ્યકત્વ થયા છતા એને આપણે નિષ્ફળ ગણીએ છીએ તીર્થની સ્થાપના કરાઈ નહિ સર્વ વિરતિને લેવાવાળો કોઈ થયો નહિ તીર્થની સ્થાપના સર્વ વિરતિને લેનારો ન મળવાથી ન થઈ ચારિત્રને આધારે જ તીર્થની ઉત્પત્તિ છે અને તીર્થનુ વહેવુ પણ ચારિત્રને આધારે છે જ્યા સુધી ચારિત્ર ત્યા સુધી તીર્થ ચારિત્રનો વિચ્છેદ તે દહાડે જ તીર્થનો વિચ્છેદ

ગણધર મહારાજે તેથી પહેલા આચારાગ સ્થાપન કર્યુ

એમણે **આચારાંગમાં** સાધુના આચારનું નિરૂપણ કર્યું કુલ્લા કિંમતી પણ તે ધીને અંગે ઝવેરી નેકલેસ (Neklace) તૈયાર કરે પણ તેની પેટી વીસ પચીસ રૂપિયાની એ નેકલેસનું રક્ષણ કરનાર હોય તો તે પેટી બરોબર આચારમાં ટકી રહે, એ બધાનું ફળ વિચારની સુંદરતા રહે તેમાં છે વિચારનું અભ્યસ્ત ખાતું થઈ જાય તો એ જ ચારિત્ર રખડાવનાર થઈ જાય ચક્રવર્તીઓએ અને વાસુદેવોએ નિયાણાં કર્યાં તેથી તેઓ નરકે ગયા રખડી ગયા વિચાર વ્યવસ્થિત રહે તો મોક્ષ પમાડે; વિચારનો પલટો થાય તો રખડાવે

ચારિત્ર ફળ દેનાર, મોક્ષને અંગે જરૂરી છે તીર્થની જડ છે એના વધવાએ વધવું ઘટવાએ, ઘટવું એટલું સંબદ્ધ છે પણ વિચારસરણી બરોબર ચાલે તો ફળ દે છે વિચારસરણીમાં પલટો થાય તો નુકશાન થાય **સૂયગડાંગની** રચના તેથી કરી વર્ગીકરણને અંગે ઠાણાંગજી પાંચમા ઠાણામાં 'पंचमहव्वया पन्नत्ता' એનો ઉલ્લેખ છે અનુક્રમસર જ પાંચ મહાવ્રતો છે તેમાં પહેલું પ્રાણાતિપાત-વિરમણ

'वेरमण' શું કરવા? નિવર્તન રાખ્યો હોત તો અર્થ આવત કે નહિ? वेरमण' શબ્દ કેમ પકડો છો? દશવૈકાલિક, **આચારાંગ ને પકખીસૂત્રમાં** એ શબ્દ કેમ પકડો છો? 'વેરમણ શબ્દ યૌગિક નથી

શબ્દના ત્રણ પ્રકાર–

શબ્દ ત્રણ પ્રકારના હોય છે (૧) રૂઢ (૨) યૌગિક અને (૩) મિશ્ર રૂઢમાં વ્યુત્પત્તિને સંબંધ નહિ ગણિત શીખવાય છે ત્યારે કહેવાય છે કે ગ નામનો માણસ આમાં શો? અ, બ એ પણ એક જાતનું

છે કેટલાકને ખ્યાલમાં ન હોય જગતની લિપિ A B C D अ, ब, क, ड, એનું જ અનુકરણ નથી સ્વરનું ઠેકાણું, નથી વ્યંજનનું ઠેકાણું આર્યોની ભાષામાં કઠય લીધા તો કઠય જ્યારે એની ભાષામાં નથી અક્ષરો પૂરા, નથી રચના પૂરી, છતાં અનુકરણ કરીને अ, ब, क ड લીધા વાસ્તવિક રીતે अ, આ, इ, ई अ નો અર્થ કાંઈ નહિ તે બધા રૂઢ

કેટલાક શબ્દ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણેના છે करोति इति कर्ता જે કરનાર હોય તેને 'कर्ता' શબ્દ લાગુ થાય કેવળ વ્યુત્પત્તિથી લાગુ થાય તે 'યૌગિક'

યોગિકરૂઢ શબ્દ તે વ્યુત્પત્તિ ને પ્રવૃત્તિનો હિસાબ રાખે ગો એટલે ગાય गच्छति इति गौ ચાલે છે તે गौ તો શું ભેંસ, ઘોડા ચાલતા નથી ? તેમ ગાય બેસે છે, કયા ચાલે છે, છતાં એને 'ગો' કહીએ છીએ ગો શબ્દ વ્યુત્પત્તિ લઈને રૂઢ કરી નાખ્યો ચાલતા બાધીને ન લાવ્યો પણ બેઠેલી ગાયને પણ ગો' કહેવાય તેવી રીતે આ 'વેરમણ' શબ્દ એકલો વ્યુત્પત્તિ અર્થને લેનારો નથી વ્યુત્પત્તિ લઈએ તો 'પાછું નિવર્તવું' એ નથી આ 'વેરમણ' શબ્દ યૌગિક નથી જો એ યૌગિક શબ્દ હોય તો ત્યાગ ખુશીથી લેવાય નહોતી પચખાણની જરૂર વેરમણની જરૂર? ક્યારે? વેરમણ યૌગિક હોત તો પણ આ વેરમણ શબ્દ યોગરૂઢ છે કયા રૂઢિ કરી? [1]જ્ઞાત્વાઽભ્યુપેત્યાकरण એમ યોગ્યરૂઢ કહ્યું

વિરતિ-વિરમણ કોનું નામ? પાછું હઠવું એટલાનું નામ 'વિરતિ' નથી તો અહીં 'ત્યાગ' શબ્દ હતો

સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય જીવો હિંસાથી છૂટા રહેલા છે કેવળ

---

१ विरतिर्नाम ज्ञात्वाऽभ्युपेत्याकरणम (तत्त्वा. अ ७ सू० १ भा०)

–જ્ઞાની–સયોગિ કે અયોગિ કેવલી હિંસાની આપટમા આવી ગયેલા છે પણ સૂક્ષ્મ એકેદ્રિય કોઈની હિંસા કરતા નથી હજુ બીજા જીવોને અનુપયોગે અને કેવની મહારાજને સર્વદા ઉપયોગ છતા હિંસા થાય, પણ સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયને હિસા માત્ર નથી જો 'તેને હિંસા માત્ર' નથી તો એને 'મહાવ્રતધારી' માની લેવા ? હિંસા રહિતપણુ એટલુ જો હોય તો સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયને મહાવ્રતધારી માનવા પડે તેમજ સિદ્ધ મહારાજ હિસા રહિત છે, હિસા કરનારા નથી જગતના જીવો હિસા કરીને કર્મ બાધે તેના કારણ તેઓ બનતા નથી સૂક્ષ્મ એકેદ્રિય અને સિદ્ધને સ્વરૂપહિંસા–દ્રવ્યહિસા નહિ હિસાના કરનારા થાય નહિ હિંસા ન કરવી તેટલા માત્રનુ નામ 'મહાવ્રત' કહેવામા આવે તો તેઓ મહાવ્રતધારી અહિંસક થાય, માટે હિસાપરિહાર, હિસાત્યાગ એ મહાવ્રતના શબ્દોમા ન રાખ્યુ પણ 'વેરમણ' શબ્દ રાખ્યો

વિરમણથી વિવિધ અર્થનુ દ્યોતન

'વેરમણ' શબ્દમા વધારે શુ ? 'વેરમણ' શબ્દ યોગરૂઢ છે અકરણ, ત્યાગ એ બધા યૌગિક છે યોગરૂઢ હોવાથી એ 'વેરમણ' શબ્દ કયા લાગુ થાય તે વિચારો કચરાથી પેદા થાય તે પકજ पङ्कात् जायते इति पङ्कजम् માટલી પણ કચરામાથી પેદા થાય કચરામાથી જન્મેલો અને કમળની જાતનો હોય તે પકજપણુ બાકી દેડકા, કીડા, માછલીઓ પકજ નહિ, '[illegible]' એટલે પણ ન કરવુ નહિ કરવુ, ત્યાગ કરવો એટલા [illegible] નણ' શબ્દ લાગતો નથી 'વિરમણ' સામાન્ય નિવૃત્તિ [illegible] નથી વિશિષ્ટ નિવૃત્તિને કહેનારો છે [illegible] ' ગઝ મેતીને ત્રણ વસ્તુ ખેચી છે [illegible] જાણો મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ સમ્યદૃષ્ટિ [illegible]

પણ જાણનાર હોય અભ્યુપેત્ય-પ્રતીતિ કરી, જાણ્યા પછી તે નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે

સૂક્ષ્મ અને બાદરને જાણવા તે વિરમણનો પહેલો અશ છે પ્રતિજ્ઞા કરવી તે બીજો અશ છે પ્રતિજ્ઞા ન કરે ત્યા સુધી વિરતિમા આવેલ નથી આ જીવ કરવામા જેટલો અથડાયો નથી તેના કરતા વિરતિ ન કરવામા વધારે અથડાયો છે આ જીવ પાપ કરવાને પ્રતાપે જેટલો રઝળ્યો નથી, તેના કરતા અનત ગુણો સસાર વિરતિ ન કરવાથી એણે વધાર્યો છે અનતો કાળ વધારે રખડવુ પડયુ અનત કાળ તે (હિસા) ન કર્યા છતા રખડવામા કાઢયો ન કર્યા છતા રખડવાનુ કેમ? અવિરતિ હોવાને લીધે

આ જીવ અનાદિ કાળથી સૂક્ષ્મ નિગોદમા હતો કઈ હિસા વગેરે કર્યા હતા કે જેથી સૂક્ષ્મ નિગોદમા હતો? પાપના પચ્ચક્ખાણ ન કર્યા તે માટે ગૂમડુ થયુ પણ આપણને રૂવાડુ યે મનમા નથી કે ખાઉં છુ તેથા તેનુ પોષણ એને મળે ગૂમડુ થયુ હોય અને એ પા ઉપર ચઢે છે ત્યારે ગાના ખોરાકથી પરુ થાય તેની આપણી ઈચ્છા—ક લ્પના હોતી નથી, છતા જે પ્રમાણમા ખોરાક લેવાના તે પ્રમાણમા એનો રસોળી ગૂમડુ ભાગ લઈ લેવાનો

અવિરતિથી ભયકર હાનિ

જીવને અવિરતિ એ વિકાર છે જે સમયે કર્મ આવે તેમાથી અવિરતિ પોતાનો ભાગ પડાવી લે વિકાર સરખો ભાગવાથી વધ્યો જ જવાનો અવિરતિ એ વિકાર છે જે સમયે કર્મ બધાય તેમાથી અવિરતિનો હિસ્સો ચાલુ રહે કરનાવી જેટલો કાળ ન કાઢવો પડયો તેટલો કાળ ન કરનાથી કાઢવો પડયો સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવો અવિરતિના વિકારને લીધે ક્રમ

બાધનાર છે સિદ્ધને અવિરતિનો વિકાર નથી જે ખોરાક ખાય તેનુ નામડુ થાય તેમા ભાગ જાય સિદ્ધ મહારાજને કર્મ આવતા નથી

સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવો અવિરતિનો ત્યાગ કરનાર નથી– અવિરતિવાળા છે સજ્ઞી પચેન્દ્રિય સમજુ છે ત્યાગ કરતો નથી અવિરતિવાળો વધારે નખડયો ? અવિરતિ કરતા અજ્ઞાન વધારે રખડાવે તે માનવામા વાધો શુ ? સજ્ઞી પચેન્દ્રિય કેટલી વખત સસારમા રહ્યો ? અને એકેન્દ્રિયપણામા કેટલી વખત રહ્યો ? વિતિનુ ઉપાદેયપણુ ન જાણે તે 'અજ્ઞાન' અવિરતિના બધ ઉપર મુખ્યપણુ રાખીએ છીએ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયે કર્મ બધ્યા નહિ કર્યાં છતા બાધ્યા કારણ ? અવિરતિને લીધે બાદર એકેન્દ્રિયપણા ના વિરતિ કરવાનો કાળ કેટલો ? અવિરતિને લીધે સૂક્ષ્મપણામા રહેવુ કરવાવાળો છોડવાવાળાના પક્ષમા પણ જઈ શકે છે

હવે મૂળ વાત પર આવો–અભ્યુપેત્ય જાણવુ એ ગૌણ પૂર્વ જાણની ક્રિયા ગૌણ હોય નાહીને જમવા બેસુ ત્યારે નહાવુ એ ગૌણ જ્ઞાન ગૌણ છે, પણ ગૌણ હોયા વિના ન ચાલે પહેલા જાણવુ જોઈએ, જાણ્યા છતા પ્રતિજ્ઞામા ન આવાય તો જાણવાની કિંમત નથી જાણવુ જરૂરી છે

શુભ પ્રત્યાખ્યાન કયુ ?

[1]ભગવતીમા પ્રશ્નોત્તર આવ્યા સારા પચ્ચક્ખાણ કોના

---

[1] से केणट्ठेग भते ! एव वुच्चइ सव्वपाणेहिं जाव सिय दुपच्चक्खाय भवति ?, गोयमा ! जस्स ण सव्वपाणेहिं जाव सत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स णो एव अभिसमन्नागय भवति इमे जीवा इमे अजीवा इमे तसा इमे थावरा तस्स ण सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं पच्चक्खायमिति वदमाणस्स नो सुपच्चक्खाय भवति दुपच्चक्खाय भवति, (भग० श ७ उ० २ सू० २७०)

કિતી જીવો છે કારણ-જાણ્યા છતા જે ન થાય તે સમજે છે સિહ કેદમા પડયો છે સિહ પાજરામા પુરાય ત્યારે તરફડીયા મારે તેના એકે અરો બહારને પૂરો તો એ તરફડીઆ ન મારે અર્થાત્ જે જ્ઞાની થયો તેને લાગે અરર! સિહ પાજરામા પૂરાઇ ગયો અવિરતિએ આટલો હામી દીધો છે એને જેટલી વિરતિ ઓછી થઈ તેટલી કાળજામા બળતરા થાય અજ્ઞાની હોય આટલુ કરવા મળ્યો, આટલુ કર્યુ નિશાળમા ગયો ચણા મળ્યા, પતાસુ મળ્યુ તો મોજ એકલો ક્રિયાવાળો તેને પરતા વવાનુ નથી જેટલુ કરે તેટલુ સુખ થાય આ વાતને જ્ઞાતાસૂત્ર સાથે મેળવવાનુ છે થોડી ક્રિયા કરનાર આરાધના બુદ્ધિમા છે

દેશ-આરાધક અને દેશ-વિરાધનાની સમજ

જ્ઞાતાસૂત્રના અગિયારમા અધ્યયન (સૂ૦ ૯૭)મા વાત ચાલી સહન કરવુ એ સાધુનો ધર્મ સહન કોનુ કરવુ? ઘરનુ કે બહારનુ? ઘરનુ-ચતુર્વિધ સઘનુ બહારનુ-અન્ય મતવાળાનુ ઘરનુ ને બહારનુ સહન કરે તે સર્વ આરાધક તેમ અહીં જ્ઞાન ને ક્રિયાવાળો સર્વ આરાધક પણ કોઇક બહારનુ સહન કરે ને ઘરનુ ન કરે, કોઈ ઘરનુ સહન કરે ને બહારનુ સહન ન કરે કોઇ ચતુર્વિધ સઘનુ સહન ન કરે, ચતુર્વિધ સઘનુ સહન કરે બહારનુ ન કરે, બહારનુ સહન કરે જે બહારનુ બધાનુ સર્વ સહન કરે છે-મરણાન્ત ઉપસર્ગ હોય તો પણ સહન કરે, છતા તે દેશ-આરાધક, પણ જે શાસનનુ સર્વ સહન કરે ને બહારનુ સહન ન કરે તે માત્ર દેશ-વિરાધક તેવી રીતે અહીં એકલી ક્રિયાવાળો દેશ-આરાધક અને એકલા જ્ઞાન વાળો પણ દેશ-આરાધક કહ્યો છે

શાસન ૫૬૨ આનીના હિસાબમા અને આખુ જગત

એક આનીમા પરિણુતિવાળુ-જ્ઞાન જેમા અવિરતિનો પશ્ચાત્તાપ હોય તેવુ જ્ઞાન તે પદર આની તે નાન સર્વ આરાધક છે જો તેમ છે તો અભ્યુપેત્યનુ શુ કામ? જેને પ્રતિજ્ઞા કરવાની મરજી હોય તેનુ જ જ્ઞાન, પદર આનીવાળુ જ્ઞાન છે ને તે વિરતિ તરફ ઝુકાવનારૂ જ્ઞાન છે અહીં પદાર્થનુ જ્ઞાન થવુ જોઇએ 'ज्ञात्वा' એટલે જ્ઞાનવાળો થયા છતા, अभ्युपेत्य એટલે સ્વીકારવુ અને પછી પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઇએ આર્દ્રકુમારે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી ને? પાપ જાણીને પાપની પ્રતિજ્ઞા કરીને પાપથી દૂર રહેવુ પાપને જાણવુ, માનવુ અને પાપ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી તેમ કરીને તેનાથી દૂર રહેવુ તેનુ નામ 'વિરમણ'

દ્રવ્ય-પ્રાણો અને ભાવ-પ્રાણો જાણો તે દ્વારાએ કર્મ કેમ બધાય છે અને રોકાય છે તે જાણો છ જીવનિકાયનુ અધ્યયન (દ૦ અ૦ ૪) તે છ જીવનિકાયનુ સ્વરૂપ જણાવનારૂ હતુ છતા કટુક ફળ સુધી કેમ પહોચ્યા? 'વિરમણુ' શબ્દ તેથી વપરાયો નુકશાન બધ થવાથી આત્માની ઉજ્જવળતાનુ સ્વરૂપ વગેરે જણાવવુ જોઇએ सर्वं प्राणातिपातमाश्रित्य विरमणम् સર્વ પ્રાણો જાણવા, સર્વ પ્રાણોનો અતિપાત જાણવો, એનાથી કટુક પરિણામ આવે તે જાણવુ, તે કર્મ કેમ રોકાય તે સમજવુ પ્રાણાતિપાતને આશ્રીને જ્ઞાન કરવુ, એના પચ્ચક્ખાણ કરવા પ્રાણાતિપાતથી દૂર રહો અહીં સમાપ્ત થઈ શકયો નહિ, તેથી પચમી રાખવી પડી સર્વ જાતિના પ્રાણાતિપાતને આશ્રીને જ્ઞાન, પ્રત્યાખ્યાન-દૂર રહેવુ બને તે પહેલુ પ્રાણાતિપાત વિરમણુ-પહેલુ મહાવ્રત

[પ્રથમ ભાગ સમાપ્ત]

परिशिष्ट १

(१) (अ) कि ! जीवो तप्परिणओ (द्वा० २) पुव्वपडिवन्नओ उ जीवाण। जीवस्स य जीवाण य पडुच्च पडिवज्जमाण तु ॥ (आव० नि० ८९२), (आ) जीवस्स सो जिणस्स व अजीवस्स उ जिणिन्दपडिमाए। जीवाण जतीण पिव अजीवाण तु पडिमाण ॥१॥ जीवस्साजीवस्स य जइणो बिंबस्स चेगओ समय। जीवस्साजीवाण य जइणो पडिमाण चेगत्थ ॥२॥ जीवाणमजीवस्स य जईण बिंबस्स चेगओ समय। जीवाणमजीवाण य जईण पडिमाण चेगत्थ (हरि० टी० पृ० ३८०)

(पृ० ११८) तए ण से आणन्दे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तिए तप्पढमयाए थूलग पाणाइवाय पच्चक्खाइ० (उपा० सू० ९)

(२) निर्गिरसा न कुर्वीत जीवेषु स्थावरेष्वपि। हिंसामहिंसा धर्मज्ञः काङ्क्षन्मोक्षमुपासक ॥ (योग० प्र० २ श्लो० २१)

३ (आ) तित्थाइसेससजय० (आव० नि० ७७८) 'तीर्थ गण-धर्मस्तस्मिन् स्थिते सति। (हारि० टी० पृ० ३३३) (इ) तित्थ भंते ! तित्थ तित्थकरे तित्थ ? गोयमा ! अरिहा ताव नियमा तित्थयरे, तित्थ पुण चाउव्वण्णो समणसघो, पढमगणहरो वा। (हरि० टी० पृ० ५०)

(४) प्रयस्रतो न भगवान्नृषभो न विष्णु-र्नालोक्यते न च हरो न हिरण्यगर्भ । तषा स्वरूपगुणमागमसम्प्रभावात्, ज्ञात्वा विचारयत कोऽत्र परापवाद ॥ (लोकतत्त्व० नि० श्लो० ४२)। आगम आयरतेण, अत्तणो हियकखिणा। तित्थनाहो गुरू धम्मो, सव्वे ते बहुमन्निया ॥ (स० सप्तति श्लो० ४७)

(५) समतिपवित्ती सव्वा आणाबज्झत्ति भवफला चेव। तित्थगरुद्देसेणवि ण तत्तओ सा तदुद्देसा ॥ (पचा० गा० २०७)

(पृ० १२३) 'चोद्दसपुव्वी चउनाणोवगए सव्वक्खरस निवाई (भग० सू० ७)

(७) (अ) अहावर पुरक्खाय इहेगतिया सत्ता णाणा विहजोणिया जाव कम्मणियाणेण तत्थवुक्कमा णाणाविहाण तसथावराण पाणाण सरीरेसु सचित्तेसु वा अचित्तेसु वा त सरीरग वायससिद्ध वा वायसगहिय वा वायपरिग्गहिय उद्दगाएसु० (सूत्र० सू० ५), (आ) तदप्कायशरीर जातयोनि क्वाप्कायस्य वायुनोपादानकारणभूतेन (सूत्र०टी०पृ० ३५८)
(८) मामीजीवादत्त तित्थयरदत्त तहेव य गुरूहिं। एवमदत्त चउहा पण्णत्त वीयरागेहिं॥ (साधुअतिचार)
(९) सुनिश्चित न परतन्त्रयुक्तिषु स्फुरन्ति या काश्चन सूक्तसपद। तवैव ता पूर्वमहार्णवोत्थिता, जगत्प्रमाण जिन वाक्यविप्रुष॥ (सिद्धसेन० द्वात्रि० १ श्लो० ३०)
(१) (आ) भुजामो कमढगादिसु मिगादि णवि पासे अहव तुसिणीए। (नि० उ ०१ भा० ३२२) 'सजमहेउ' ति, जइ केइ लुद्धगादी पुच्छति-कतो एत्थ भगव दिट्ठा मिगादी? 'आदि' सद्दातो सु रादी, ताहे दिट्ठेसुवि वत्तव्व-ण ति 'पासे'त्ति ण दिट्ठत्ति वुत्त भवति, अहवा तुसिणीओ अच्छति, भणति वा ण सुणेमित्ति, एव सजमहेउ मुसावातो। चू०)
(१०) (आ) भिक्खुगमादि० एस समत्तो लोओ सको यऽभिधारते छत्त॥ (नि० उ १०१ भा० ३२३) 'सेहो'त्ति, सेहो पव्वज्जाभिमुहो आगतो पव्वतितो वा, त च सण्णायगा से पुच्छति, तत्थ जाणता वि भणति 'ण जाणामो ण वा दिट्ठो'त्ति, सेहस्स वा अणहियासस्स लोए कज्जमाणे बहुए वा अच्छमाणे एव वत्तव्व 'एस सम्मत्तो लोओ' 'थोव अच्छति'। (चू०)
(११) धम्मो चउव्विहो दाणसीलतवविविहभावणामइओ। सावय! जिणेहि भणिओ तियसिन्दनरिन्दनमिएहिं॥ दाण च होइ तिविह नाणाऽभयधम्मुवग्गहकर च। ता तत्थ नाणदाणं समह वोच्छ समासेण (समराइच्चकहा नइओ भवो)
(पृ० २१६) वेमाणिएसु कप्पोवगेसु नियमेण तस्स उववाओ। नियमा सिज्झइ उक्कोसएण सो सत्तमम्मि भवे॥ (पयन्ना गा० ७२)

परिशिष्ट २

साक्षिग्रंथनामकारादि

ग्रन्थनामानि पत्राङ्क

अध्यात्मकल्पद्रुम १८६
अनुयोगद्वारसूत्र २४४
आचारांगचूर्णि २३१
आचारांगनिर्युक्ति २३२
आचारांगसूत्र ४६, १६१
आवश्यकचूर्णि ९०, २८४
आवश्यकटीकाहरि० ९९, २०३, २५६, ३२२, ३२२
आवश्यकनिर्युक्ति ५२, १०९, २०३, २१३, २६७, २६९
आवश्यकसूत्र २३९
उत्तराध्ययनसूत्र ९०, २६८
उपासकदशांगसूत्र १९, ३२२
ओघनिर्युक्ति १०१, २१३, २२१, २२९, २४६
औपपातिकसूत्र १६५
कल्पसमर्थन ५१
कल्पसूत्र २३९
कालकाचार्यकथा २४५, २८४
क्षामणकसूत्र २१
जीतकल्पभाष्य २४२, २५१
ज्ञातासूत्र २५५, ३२०
ज्ञानसारअष्टक २६९
तत्त्वार्थटीकाहारि० ९२, २०३, २५०
तत्त्वार्थभाष्य १८, १०३, १०५, २१८, ३१२
तत्त्वार्थसूत्र २२, ३१, ७७, ८०, १४५, १४६, १६५, १८०, २०६
तात्त्विकप्रश्नोत्तर २४१, २५९, २८३
दशवैकालिकसूत्र १५, २३, २३७, २४८, ३०१
धर्मसंग्रहणी ४४
निशीथचूर्णि ३२३
निशीथसूत्र २४४, २४९
पयन्ना ३२३
पददेशना २४८
पंचवस्तु ५१, २००, २०८
पंचाशक ५३, १९३, ३०९
प्रज्ञापनासूत्र २१४
प्रणिधानसूत्र १९३
प्रवचनसारोद्धार २२०
प्रशमरति २१६, २५३
भगवतीसूत्र ११८, १०४, २२२, २६३, २६८, ३१४, ३०२
यतिजीतकल्प १०२
यतिदिनचर्या २११
योगदृष्टिसमुच्चय ४३
योगशास्त्र १८०, २१०, २२०, २३२, ३०२

लोकतत्त्वनिर्णय ३२२
विशेषावश्यक २७०, २७१
धेनन्तर २७८
समराइच्चकहा ३२३
सम्यक्त्वसप्तति ३०६
सम्मतितर्क २८८
संस्तारकपोरसि १२२
साधुअतिचार ३२३
सिद्धसेनद्वात्रिंशिका ३२४
सूत्रकृतांगसूत्र ३००
स्थानांगसूत्र १, १४०, २००, २१२
हिंसाष्टक हरि० ४५२

परिशिष्ट ३

साक्षिपाठानामकारादि

साक्षिपाठानि पत्रांकः
अगाराओ अणगारियं० १३६
अजीर्णे० १४०
अट्ठ भयाउ चरित्ते १४०
अथ त्रिय -मुद्यसि० १४६
अदेशा० १८५
अनति य० १८५
अन्तरङ्ग० १८५
अप्पपि सुयमहीयं० २६१
अयमट्ठे परमट्ठे० ४७
अहारा पुरक्खाय० ३०२
अतिमकोडाकोडीए० २७२
आगम आयरणेणं० ३०३
आत्मसंयोगेन० १०३
आया चेव अहिंसा १२२
आश्रवनिरोध संवर १८०
इच्छामिच्छंतहक्कारो० २४३
'इति'ति करणम् 'भणते'० २६६
उच्चालियंमि पाए० २२१
उत्तरलाभे तु नियतः० २१८
'उत्तर' दान चारित्र च २१८
उपकरणा-उपकरोती० २११
उपदेश इ वा० ९२
उवगार वा जुज्जइ० २११
एकोवि नमोक्कारो० ५२
एगग्गचित्ता जिणसासण० ५१
एगे जीवे एकि -केवले० २६२
एयमिसमजीवाण० १०५
एय जुगप्पहाणेहिं० २३३
एय उस्सग्ग उत्त० २३
एतेमि भते! सामाइयं० १२

कह चरे कह चिट्ठे० २४८
किं जीवो तप्परिणओ० ३२२
कलसङ्ग १८५
कृतापराधेपि जने० २३३
कोहविवेगे० २०९
गच्छंति मुदुम्मेओ० २५०
गीयत्थो य विहारो० १२४
चरणपडिवत्तिहेउ० १०१
चोद्दसपुव्वी चउ० ३२०
च्युत्वोपद्य मनुष्येषु० २१६
छज्जीवणिया पढमे बीए० २२०
जय वीयराय जग० १०३
जय चरे जय चिट्ठे० २४८
जं जुज्जइ उवकरणे० २११
जं सम्मं ति पासहा० ४
जिणभवणबिंब० १०३
जिणपवयण तत्त० १०२
जीवस्स सो जिणस्स ३२२
जीवस्साजीवस्स० ३०८
जीवाणमजीवस्स य० ३२२
जो सम्मत्त चरित्त ००
ढक्कानिनादेन० २४५
ण विना तित्थ णियंठेहिं २०१
णाण ण से आणन्दे० ३१८
णत्थ ण ज ने पमत्त० २००
तदपवायशरीर चानयोनि २०३
तवसंजमो अणुमओ० २१३
तस्सेव-दोहेय्यवस्था० ४४
तह चरमसरीरस्स २००
तं च पुण्णिमाए० २४५
तित्थाइसेससंजय० ३२२
तित्थं भंते ! तित्थ० ११८
तेसिंपि भावचरण० २००
दव्वे भावे य थओ० १०३
दीर्घदर्शी० १८५
दुःखोत्पत्तिमन० २०२
देशसर्वतोऽणुमहती० १८६
दो ठाणाइं परियादित्ता १८०
द्विधाऽय धर्मसंन्यास० ४३
धम्मरयणस्स जोग्गो० २१०
धम्मो चउव्विहो दाणा० ३०३
न य तस्स तन्निमित्तो० २०१
नरलोकमेत्य सपगुण० २१६
नवी सया सजमे० २७१
निअमेण सद्दहतो २८८
निरर्थिका न कुर्वीत० ३१२
निर्वाणपदमप्येकं० २६९
नेयं चरणाभावे मोक्ख० २००
न्यायसंपन्नविभव १८५
पढमे भंते महव्वए० २३७
पतिट्ठाणसमणसंघ० २४४
परस्परयोगेन जीवस्या १०५
पंच महव्वया प० २०१
पापभीरु १८९
पावाण कम्माण० २०३

पुक्खरवरदीवड्ढे० २७८
पुरिसज्जायवि तहा० २०३
पुरिसा पडुच्च अहिय० २४२
पुरिसा गीतागीता० १४२
पुरिसे णं भंते ! इसि० २६७
प्रत्यक्षतो न भग० ३२२
प्रमत्तयोगात् प्राणव्य० २१९
भिक्खुगमादि० एसो० ३२३
भुजाओ कमढगा० ३२३
मरुदेविसामिणा० ७१, २०८
मिथुन-स्त्रीपुंसयो० १८
मुच्छा परिग्गहो० २२
मूर्च्छा परिग्रह २२
यथाछंद० १८५
रायाभणइ-पच्छह० २५६
लज्जालुओ दयालू० २२०
वासावास पज्जोसवि० २३८
विनयफल शुश्रूषा० २५४
विमोत्ति चउरंगा० २३१
विरतिर्नाम ज्ञात्वा० ३१२
वुड्ढाणुगो विणीओ० २००
वेमाणिएसु कप्पोवगेसु० ३२३
व्ययमायो० १८५
शैक्ष्यो वा प्रव्रज्याभिमुख १६२
सच्चमिण अच्छेरगं० ७१, २०८
समतिपवित्ती सव्वा ३२२
समणोवासयस्स णं भंते २४२
सम्यग्दर्शनज्ञान० ७९, २२१
सञ्जमआयविहारण २४१
समत्तचरित्ताइं जुगवं ९०
सामीजीवान्त० ३२३
सुनिश्चित न परतन्त्र ३२३
सुस्सूस धम्मराओ० ५३
से केणट्ठेणं भंते० ३१४
से जाओ० इत्थियाओ० १६५
से णं भंते ! तहा सजोगी० २१८
से भिक्खू वा० १६१
सो उभयक्खयहेऊ० ४८
हन् हिंसायाम्० २८०
हय नाणं कियाहीणं० २६७
हिंसाए पडिक्कमणो होइ० २३७
हिंसाऽनृतस्तेयविषय० १९४
हिंसाऽनृतस्तेयाब्रह्म १०५

પરિશિષ્ટ ૪

મૂળભૂત પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તરો

પ્ર. ૧—પૃ ૧૩-૧૪ બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા મહાવ્રતનુ અધુરાપણું કે જેથી મહાવીરના વખતમા પાચપણુ કરવામા આવ્યુ ? અગર કહો મહાવીરના વખતમા અધિકપણુ–મોક્ષ માર્ગને પ્રવર્તાવનારા માટે છે? જો મહાવીર મહારાજના શાસનમા અધિકતા કે ન્યૂનતા નથી તો ૨૨મા ચાર કેમ રાખવા પડ્યા અને આ શાસનમા પાચ કેમ રાખવા પડ્યા ?

ઉ ૧—પૃ ૧૪ આ શાસનમા ન્યૂનતા કે અધિકતા નથી બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા પણ ન્યૂનતા કે અધિકતા નથી (પૃ ૧૭) બે મળીને એક મહાવ્રત થાય છે બે મળીને એક પ્રતિજ્ઞા હતી (પૃ ૨૫) જગતના વક્ર જડોને ફેરવવા મહાવીરને શબ્દ ફેરવવો પડ્યો

પ્ર ૨—પૃ ૧૮ 'આદાન' શબ્દ પ્રસિદ્ધ હતો તે કેમ ન રાખ્યો ?

ઉ ૨—પૃ ૧૮ બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા જીવો સરલ, બુદ્ધિશાળી હતા–વક્ર ન હતા આ તો વક્ર—જડ એટલે ગ્રહણમાત્રના પચ્ચક્ખાણથી પાટી પકડે

પ્ર. ૩—પૃ ૧૯ પાચ મહાવ્રતો કેમ કહ્યા ? છેલ્લા પાઠો કેમ ફેરવ્યા ?

ઉ ૩—પૃ ૧૯ બધુ વક્ર-જડપણાને આભારી છે, છતા એને માર્ગે લાવવો એ શાસ્ત્રકારનુ ધ્યેય છે

પ્ર ૪—પૃ ૨૦ સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ કેમ ?

ઉ ૪—પૃ ૨૦-૨૧ જો સવ્વાઓ ગહાઓ બોલે તો અશન, પાન લીધું તો તમારૂ મહાવ્રત ગયુ એમ કહે અને ઉપકરણ